

Nederlandse wetlands

Vogel- en natuurbescherming 2004-2007

Nederlandse wetlands

Vogel- en natuurbescherming 2004-2007

Nederland, wetland, vogelland..... om van te genieten!!!

Nederland is van oorsprong één grote delta met alle variaties die daarbij horen, zoet-zout, hoog-laag, moerassen en hoge zandgronden, duinen en slikgebieden. Rijk aan natuur en bovenal rijk aan vogels. De inwoners van Nederland hebben daar in de loop van de eeuwen grote veranderingen in aangebracht; rivieren werden getemd, dijken aangelegd, moerassen drooggemalen. Uiteindelijk ontstond er een land met heel veel variatie op soms heel kleine schaal. Toch is Nederland voor vogelliefhebbers beroemd gebleven vanwege de grote variatie aan vogels op zo'n klein grondgebied. Voor Nederland ligt daar ook een belangrijke verplichting om die natuurwaarden te beschermen. Europa heeft voor alle Europese landen vastgelegd welke verantwoordelijkheden er moeten worden waargemaakt in verschillende Europese wetten: onder andere de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Nederland is, na een aarzelend begin, heel ver in de uitvoering van deze twee richtlijnen. Dit rapport geeft de situatie weer in de periode 2004-2007 van de natte natuurgebieden die onder de Vogelrichtlijn zijn aangewezen. De rapportages van de WetlandWachten, het netwerk van vrijwilligers van Vogelbescherming Nederland bij die gebieden, geven een goed overzicht van de ontwikkelingen in die belangrijke gebieden, zowel positief als negatief. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de baten die de natuurgebieden hebben voor onze economie, onze gezondheid en onze recreatiemogelijkheden. In het rapport wordt ook ingegaan op de juridische aspecten van de instandhoudingsdoelen en de beheerplannen. Beheerplannen zijn er nu nog niet, maar er wordt op verschillende plaatsen al wel hard aan gewerkt. Er is al veel werk verzet, er gaat nog veel gebeuren.

Het rapport Nederlandse Wetlands geeft een goed beeld van de stand van zaken met betrekking tot de bescherming van onze natte natuurgebieden. Het is daarmee een aanmoediging voor iedereen om met de bescherming door te gaan. Dat is niet alleen in het belang van vogelliefhebbers, maar zeker ook van al diegenen die buiten recreëren. Daarmee kunnen we ook in de verre toekomst van onze wetlands en de daarbij horende vogelsoorten blijven genieten.

Fred Wouters
Directeur Vogelbescherming Nederland

COLOFON

UITGAVE

Vogelbescherming Nederland, 2008

TEKST

Nadja Jansma (hoofdstuk 1, 4, en 7)

Tom Bade (hoofdstuk 2)

Vogelbescherming Nederland: Kim Wheeler (hoofdstuk 3), Bert

Denneman (hoofdstuk 5)

SOVON: Harvey van Diek (hoofdstuk 6)

REDACTIE

Nadja Jansma, René de Vos, Toon Voets, Paula Huigen

m.m.v. Gert Ottens en Luc Hoogenstein

VORMGEVING

Kees Klaver, Badhoevedorp

ILLUSTRATIES

Martin Brandsma

DRUK

Onkenhout Groep, Almere

Mixed Sources
Productie van papier uit duurzame
bossen en andere gecontroleerde
bronnen
Cert no. C10-COC-09233
www.fsc.org
© 1996 Forest Stewardship Council

PAPIER

Omslag: houtvrij silk MC, 250 grams FSC Mixed 70%

Binnenwerk: houtvrij silk MC, 115 grams FSC Mixed 70%

OPLAGE

1.000

© Vogelbescherming Nederland Zeist, 2008

FOTOGRAFIE

LUC HOOGENSTEIN

Omslag achterkant (vlucht bonte strandlopers), p.9, 41, 45, 60, 63, 66, 71,
76, 81, 88, 95, 98, 104, 111, 114, 118, 123, 125, 128, 130

HENDRIK VAN KAMPEN (foto cover, Fochteloërveen)

MARTIN HIERCK (Steltkluut p.15)

JAN VINK p.31

HANS HUT p.49

C.H. VAN DER HEIJDEN p.26 (boven)

ARCHIEF VBN p.26 (boven) p.31 (boven)

FOTO NATURA

Willi Rolfes (inzet cover, kraanvogels)

P.10 Karel Tomei, Martin Woike (onder), p.11, 35 Flip de Nooyer,
p.14, 19 Wil Meinderts, p.24 Jaap Hart, p.36 Jan Vink,

AGAMI PHOTO AGENCY

P.30 Arie Ouwekerk, p.27, 34 Markus Varesvuo, p.37 Hans Gebuis,

BUITEN-BEELD

P.8 Nico van Kappel, p.18 Marcel Langelaan,

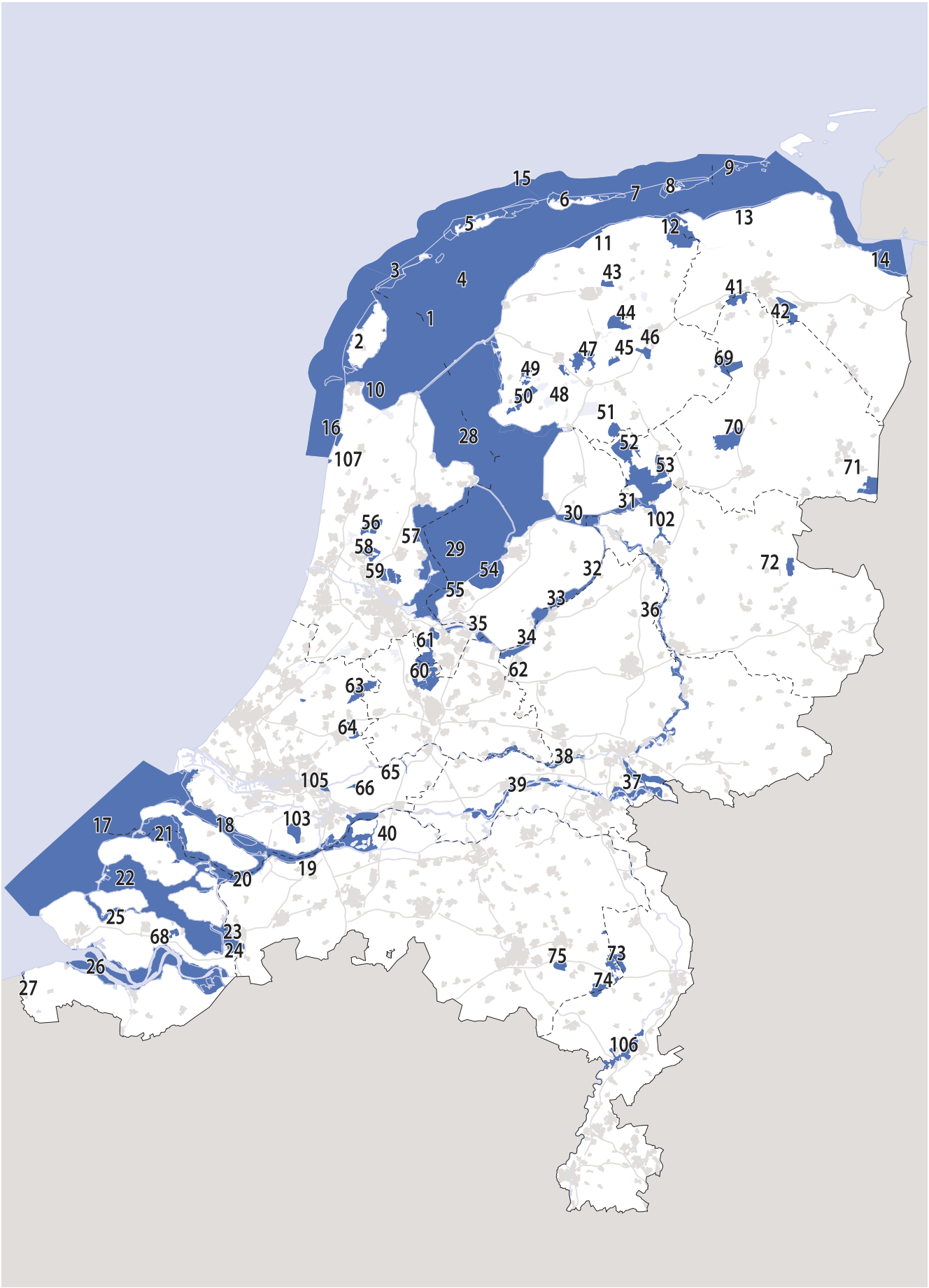
HET WERK VAN VOGELBESCHERMING
NEDERLAND WORDT ONDERSTEUND
DOOR DE NATIONALE POSTCODE
LOTERIJ.

VOORWOORD	3
COLOFON	4
KAART NEDERLANDSE WETLANDS	6
1. WETLANDS, BELANG EN ONTWIKKELING	8
2. INVESTEREN IN SCHOON WATER, GOED VOOR NATUUR EN ECONOMIE	14
3. DE WETTELIJKE STATUS VAN NATURA 2000-GEBIEDEN	18
4. TIEN JAAR WETLANDWACHTENWERK: VAN OGEN EN OREN NAAR HANDEN?	24
5. OP DE BRES VOOR DE WESTERSCHELDE	30
6. VOGELS EN MENSEN GAAN HAND IN HAND	34
7. RAPPORTAGE WETLANDWACHTEN	40

BIJLAGEN

1. 1% NORM VAN TREKKENDE WATERVOGELS (NIET-BROEDVOGELS)	133
2. AANGeweZEN SOORTEN	
A. BROEDVOGELS PER GEBIED	134
B. NIET-BROEDVOGELS PER GEBIED	138
3. WETLANDWACHTEN	146

NEDERLANDSE WETLANDS

KUST

- 1 Waddenzee
- 2 Texel
- 3 Vlieland
- 4 Griend
- 5 Terschelling
- 6 Ameland
- 7 Engelsmanplaat
- 8 Schiermonnikoog
- 9 Rottumeroog en Rottumerplaat
- 10 Balgzand
- 11 Friese Waddenkust
- 12 Lauwersmeer
- 13 Groningse Waddenkust
- 14 Dollard
- 15 Noordzee benoorden de Wadden
- 16 Zwanenwater
- 17 Voordelta / Voornes Duin
- 18 Haringvliet
- 19 Hollands Diep
- 20 Volkerakmeer
- 21 Grevelingen
- 22 Oosterschelde, inclusief inlagen
- 23 Zoommeer
- 24 Markiezaat
- 25 Veerse Meer
- 26 Westerschelde en Saeftinghe
- 27 Het Zwin

IJSSSELMEERGEBIED

- 28 IJsselmeer
- 29 Markermeer
- 30 Ketelmeer
- 31 Zwarte Meer
- 32 Drontermeer
- 33 Veluwemeer
- 34 Wolderwijd en Nuldernauw
- 35 Gooimeer en Eemmeer

RIVIERENGEBIED

- 36 IJssel
- 37 Gelderse Poort
- 38 Nederrijn
- 39 Waal
- 40 Biesbosch
- 102 Zwarte Water
- 106 Maasplassen

MEREN, MOERASSEN EN GRASLANDEN

- 41 Leekstermeer
- 42 Zuidlaardermeer
- 43 Groote Wielen
- 44 Oude Venen
- 45 De Deelen
- 46 Van Oordt's Mersken
- 47 Sneekstermeer / Terkaplesterpoelen
- 48 Witte en Zwarte Brekken / Oudhof
- 49 Oudegaasterbrekken
- 50 Fluessen, Vogelhoek en Morra
- 51 Rottige Meenthe en Brandemeer
- 52 De Weerribben
- 53 De Wieden
- 54 Oostvaardersplassen
- 55 Lepelaarplassen
- 56 Eilandspolder
- 57 Zeevang
- 58 Wormer- en Jisperveld
- 59 Zaanstreek / Waterland
- 60 Oostelijke Vechtplassen
- 61 Naardermeer
- 62 Arkemheen
- 63 Nieuwkoopse Plassen
- 64 Reeuwijkse Plassen
- 65 Zouweboezem
- 66 Donkse Laagten
- 68 Yerseke en Kapelse Moer
- 101 De Wilck
- 103 Oudeland van Strijen
- 105 Boezems Kinderdijk
- 107 Abtskolk en de Putten

VENEN EN VENNEN

- 69 Fochteloërveen en Esmeer
- 70 Dwingelderveld
- 71 Bargerveen
- 72 Engbertsdijkerven
- 73 Mariapeel en Deurnese Peel
- 74 Groote Peel
- 75 Strabrechtse Heide en Beuven

1. WETLANDS, BELANG EN ONTWIKKELING

Zonder wetlands geen leven. Wetlands zijn essentiële ecosystemen voor bepaalde flora en fauna, maar ook voor de mens zijn deze gebieden van grote betekenis. Om het internationale belang van de wetlands voor vogels te waarborgen werkt Vogelbescherming structureel aan de bescherming ervan. Sinds 1995 doet zij dat samen met het netwerk van vrijwillige WetlandWachten. In dit hoofdstuk aandacht voor de ecologische waarde van wetlands, de belangrijkste bedreigingen en enkele positieve ontwikkelingen.

INLEIDING

Vogelbescherming Nederland werkt sinds 1995 samen met het netwerk van vrijwillige WetlandWachten aan een betere kwaliteit en bescherming van de Nederlandse wetlands. Belangrijkste doelen van het wetlandwerk zijn het bereiken van een betere bescherming in formele en juridische zin, onderzoek en advies, en communicatie en voorlichting.

Het rapport 'Nederlandse wetlands. Vogel- en natuurbescherming 2004 – 2007' doet verslag van de activiteiten van Vogelbescherming Nederland en de WetlandWachten ten behoeve van wet-

landbescherming. Het geeft inzicht in de huidige kwaliteit van de wetlands en de belangrijkste ontwikkelingen in de achterliggende periode.

WAT IS EEN WETLAND?

Een wetland is een gebied waar water een belangrijke rol speelt, in elk geval voor een deel van het jaar. De officiële definitie van wetlands volgens de Ramsar-Conventie (ook wel Wetlands-Conventie genoemd) van 1971 is: 'Wetlands zijn moerasen, vennen, veen- of plasgebieden, natuurlijk of kunstmatig, blijvend of tijdelijk, met stilstaand of stromend water, zoet, brak of zout, met inbegrip

*Voordelta: Slikken
van Voorne*

De Voordelta is van nationaal belang als foerageergebied voor Eiders

van zeewater waarvan de diepte bij laag water niet meer is dan zes meter.' Alle wetlands hebben twee elementen gemeen: water of ijs, en land. Slechts zes procent van het aardoppervlak bestaat uit wetlands. Ons land is rijker bedeed met wetlands; ongeveer een kwart van Nederland bestaat uit waterrijke gebieden. Door het hele land zijn ze te vinden: meren, moerassen, zeearmen, plassen, vennen, kwelders, vochtige graslanden, intergetijdengebieden, rivieren, sloten en poelen. Wetlands hebben meerdere functies die zeer belangrijk zijn voor het leven op aarde: waterhuishouding, waterzuivering, voedselproductie, brandstof, huisvesting en transport, recreatie en natuurbeleving.

BELANG VAN WETLANDS VOOR VOGELS

Wetlands hebben dus een enorme economische, recreatieve en natuurwaarde. Ook voor vogels zijn wetlands van grote betekenis; als broed-, doortrek- of overwinteringsgebied. Veel vogelsoorten concentreren zich in het broedseizoen of tijdens de trek in een beperkt aantal gebieden.

Er is vaak voedsel in overvloed, ze vinden er nestgelegenheid en de noodzakelijke rust. Miljoenen trekvogels zijn zelfs geheel van waterrijke gebieden afhankelijk; de tachtig Nederlandse wetlands vormen een onmisbare schakel in de trekweg van veel vogelsoorten. Trekkende watervogels gebruiken een keten van wetlands die de broedgebieden in het noorden verbinden met de overwinteringsgebieden in het zuiden. De diversiteit aan wetlands

is hierbij van groot belang. Vogels slapen dikwijls op andere plekken dan waar ze voedsel vinden. En ze hebben een andere voorkeur voor gebieden in de verschillende fasen van het vogeljaar. Er bestaan grote verschillen in typen wetlands tussen de broedgebieden, de ruigebieden, gebieden die tijdens de trek worden aangedaan en overwinteringsgebieden.

Veel vogels, bijvoorbeeld koloniebroeders, leven in groepen. Maar ook voor en na het broedseizoen, tijdens de ruiperiode, de trek of de overwintering komen vogels van dezelfde soort in groten getale bijeen op een beperkte oppervlakte. Steeds is dan een belangrijk deel van de totale, internationale populatie van een soort geconcentreerd in slechts een beperkt aantal gebieden. De vogelpopulaties verkeren daardoor in een kwetsbare situatie. Als de levensomstandigheden in één gebied verslechteren, wordt een relatief groot deel van de populatie getroffen. Het teruglopen van bijvoorbeeld de foerageermogelijkheden in de Waddenzee kan voor veel steltlopers betekenen dat ze de afstand tot een volgend wetland niet meer kunnen overbruggen. Het behoud van waterrijke gebieden als stepping stones langs migratieroutes is dus van cruciaal belang voor veel soorten.

Nederland is internationaal gezien een belangrijk gebied voor doortrekkende en overwinterende soorten. Van een groot aantal watervogels overwintert regelmatig meer dan 10% van de Noordwest-Europese populatie in Nederland. Van een tiental soorten overwintert hier zelfs meer dan

50% en van soorten als lepelaar, smient, kleine rietgans en brandgans zit soms zelfs meer dan driekwart van de totale populatie in ons land.

ONTWIKKELINGEN

Wetlands kunnen gerekend worden tot de meest bedreigde ecosystemen ter wereld en helaas gaan wetlands nog steeds achteruit of zelfs verloren. De belangrijkste oorzaken van deze ontwikkeling zijn van oudsher economische vooruitgang en strijdig overheidsbeleid. De meest voorkomende bedreigingen waren in de vorige eeuw droogleggingen ten behoeve van landbouw, nederzettingen en verstedelijking, vervuiling en jacht. Daar zijn in de loop van de tijd steeds nieuwe ontwikkelingen bij gekomen, die in onderstaand overzicht worden aangestipt.

INFRASTRUCTUUR

Grote infrastructurele projecten zorgen voor een verdere versnippering en kwalitatieve achteruitgang van gebieden. Zo worden er regelmatig nieuwe woonwijken, industriegebieden en recreatieve voorzieningen in of tegen de grenzen van wetlands gebouwd. Er zijn bijvoorbeeld plannen voor het realiseren van veertig tot tachtig waterwoningen bij de Kleine Willemspolder, en in de Bullepolder, naast het natuurgebied De Groote Wielen, gaan 400 luxe woningen gebouwd worden. Het plan om de A6 bij Almere en de A9 bij Amstelveen met elkaar te verbinden werd in 2006 gelukkig ingetrokken. Die verbinding had moeten gebeuren via een tunnel die pal onderlangs het Naardermeer zou lopen.

WINDTURBINES

De plaatsing van windturbines in of langs de oevers van wetlands leidt tot verlies van leefgebied van vogels. Er is risico op aanvaring, verstoring en habitatschade of verlies. Vogelbescherming Nederland heeft zich daarom ook verzet tegen het plan voor een groot windpark aan beide zijden van de Afsluitdijk; gelukkig is het afgeblazen. Ook de plannen voor zeven windmolens van tachtig meter hoog in de polder Wijde Wormer zijn van de baan. Op andere plaatsen leven echter nog wel grote plannen. De gemeente Steenwijkerland wil industriële windturbines plaatsen op twee locaties, bij Baarlo en bij Scheerwolde, en er zijn plannen voor de bouw van drie grote windturbines op het terrein van de Kamper Zuiderzeehaven en voor de inrichting van een windmolenpark bij de Haatlandhaven.

WATERKWALITEIT

Belangrijke voorwaarden voor het behoud van de kwaliteit van de Nederlandse wetlands zijn een goede waterkwaliteit, een voldoende hoog waterpeil en een natuurlijke dynamiek. Hoewel de

waterkwaliteit ten opzichte van decennia geleden stukken is verbeterd, blijft verrijking met voedingsstoffen (eutrofiëring) nog steeds een groot probleem.

Er wordt gelukkig veel aandacht geschonken aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Zo werd in 2004 de Katse Heule, een waterverbinding tussen het Veerse Meer en de Oosterschelde in gebruik genomen. De eerste effecten op de waterkwaliteit waren verrassend snel merkbaar: het zoutgehalte in het meer steeg en schommelt minder, het zuurstofgehalte is gestegen, de soortenrijkdom nam toe en het water werd ongekend helder. Ook de waterkwaliteit in de Weerribben wordt steeds beter.

WATERPEIL EN VERDROGING

Van natuurlijke waterpeilschommelingen is in de meeste Nederlandse wetlands geen sprake. Zo'n peil is hoog in de winter en laag in de zomer. Nu is dat vaak tegenovergesteld of fluctueert het waterpeil nauwelijks. De landbouw is gebaat bij een structureel laag en tegennatuurlijk waterpeil: laag in de winter, iets hoger in de zomer. Het tegennatuurlijke peilbeheer belemmert het ontstaan van steeds weer nieuwe verlandingsvegetaties. Wel ontstaat verruiging en verbossing.

Wegennetwerk in de Zaanstreek. In Nederland zijn natuurgebieden sterk versnipperd door infrastructuur

De voedselsituatie voor schelpdieretende vogels, zoals de scholekster, is de laatste decennia sterk verslechterd.

Ook is er – door ontwatering van omliggende landbouwgronden – sprake van verdroging. In veel gebieden is het probleem van verdroging actueel, onder andere in de Groote Peel, bij de Strabrechtse Heide en rond het Zwanenwater. Gelukkig zijn er veel initiatieven die zijn gericht op verhoging van het waterpeil en het verkrijgen van een natuurlijker dynamiek. In 2007 is bijvoorbeeld het Peilbesluit Veerse Meer genomen. Met name door natuurbeschermingsorganisaties is steeds sterk aangedrongen op het instellen van een zo natuurlijk mogelijk waterpeil op het Veerse Meer. Een vast, vederlicht schommelend getij, biedt veel voordelen. Het bodemleven in de 's winters droogvallende oevergebieden sterft niet meer af, er treedt minder verdroging op en de waterkwaliteit in het meer gaat er op vooruit.

Ook De Deelen is voorzien van een nieuwe waterhuishouding, wat een dynamisch peilbeheer mogelijk maakt met hoge waterstanden in de winter en een laag peil in de zomer.

Waar mogelijk werden in enkele gebieden, of delen van gebieden, de waterpeilen stapsgewijs verhoogd. Een enkele keer werd een bufferzone aangelegd om wateroverlast in de omgeving te

voorkomen.

RIETBEHEER

Rietbeheer speelt een grote rol in de natuurlijke ontwikkeling van rietvegetaties. In het huidige beheer wordt het merendeel van het rietareaal ieder jaar gemaaid of verbrand. Omdat meerjarig riet in veel wetlands ontbreekt, hebben echte rietvogels als roerdomp, grote karekiet en snor het moeilijk. In de Nieuwkoopse plassen bijvoorbeeld mogen rietbranders volgens oude contracten tot ver in het voorjaar doorgaan met rietmaaien en branden, wat slecht is voor moerasvogels als bruine kiekendief en roerdomp; die leggen al vroeg in het voorjaar hun territoria vast en broeden in overjarig riet. In veel gebieden is, onder andere in het kader van het Beschermingsplan Moerasvogels, het beheer wel aangepast. Bijvoorbeeld in het Twiske, waar moerasvogels al jaren in aantal achteruit gingen. Verruigd rietland werd afgeplagd, er zijn sloten en poelen gegraven, het waterpeil is opgezet en kreeg een natuurlijker, seizoensgebonden peilverloop en het rietmaai-beheer werd aangepast. De maatregelen wierpen al snel hun vruchten af. Waterral en kleine karekiet namen sterk in aantal toe, de baardman keerde na tien jaar afwezigheid

*Voor moerasvogels
luistert rietbeheer erg
nauw. Mede dankzij
het Beschermingsplan
Moerasvogels wordt
het rietbeheer op
een aantal plaatsen
verbeterd.*

terug als broedvogel en toen het riet - na drie jaar - voldoende oud was vestigde zich ook de snor in het projectgebied. De kroon op het werk kwam in 2006, met het eerste broedgeval van de roerdomp in het projectgebied sinds zes jaar!

VISSERIJ

De schelpdiervisserij vormt een bedreiging voor vogelpopulaties die afhankelijk zijn van schelpdieren. De oogst heeft mogelijk grote gevolgen voor het behoud van duurzame schelpdierpopulaties en andere organismen die op de zeebodem leven. Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de hele Waddenzee verboden. Op termijn is dit een gunstige ontwikkeling voor schelpdierfoeragerende vogelsoorten, hoewel het nog lang zal duren vóór de positieve effecten zichtbaar zullen zijn in het herstel van de schelpdieretende vogelsoorten. Helaas wordt het positieve effect van het verbod voor een deel weer teniet gedaan door een toename van de handmatige kokkelvisserij, ook op wadplaten waar dit voorheen nooit gedaan werd. Ook de binnenvisserij vormt een bedreiging voor veel watervogels. De visserij in het Markermeer en IJsselmeer maakt gebruik van lange netten die net onder water liggen. Veel duikeenden raken verstrikt in de netten en verdrinken.

RECREATIE

Toenemende recreatiedruk is momenteel één van de grootste en meest actuele bedreigingen voor de Nederlandse wetlands. Enerzijds zorgt natuurgerichte recreatie voor een groter draagvlak voor natuurbeleid, anderzijds leiden recreatieve ontwikkelingen in en rond natuurgebieden voor verstoring van dieren. Van een duurzaam recreatief gebruik is op dit moment geen sprake. Vogels zijn erg verstoringgevoelig, vooral tijdens het broedseizoen. Moderne vormen van recreatie, zoals kitesurfen en strandrijden – beoefend door steeds meer mensen – brengen de meeste verstoring teweeg, maar ook rustiger vormen zoals wandelen en fietsen kunnen onverwacht veel verstoring teweeg brengen. Er zijn diverse vormen van recreatie waardoor foeragerende en rustende vogels vaak massaal worden verjaagd: kitesurfen nabij hoogwatervluchtplaatsen, vliegen met paramotors laag boven de kustlijn tot zelfs op enkele meters hoogte boven belangrijke foerageergebieden, rijden met crossmotoren en quads of lopen op slikken waar dat niet is toegestaan.

Vooraf het aantal kitesurfers neemt de laatste jaren enorm toe. Het zijn niet alleen de ‘bekende’ surfstranden die voor deze sport worden gebruikt, maar in toenemende mate ook de aangrenzende, veelal vogelrijke rustgebieden. Het gebruik door kitesurfers beperkt zich daarnaast niet alleen tot de zomer (wanneer ook ruiende watervogels

worden verstoord), maar vindt het gehele jaar door plaats. Op het Wolderwijd bijvoorbeeld is in 2007 een vergunning afgegeven voor kitesurfen op een deel van het meer. Om negatieve effecten van het kitesurfen in de winter te voorkomen, is in de vergunning opgenomen dat kitesurfers minimaal 500 meter afstand moeten houden tot groepen vogels. De kitesurfers houden zich echter veelal niet aan deze begrenzing. Op het water rustende watervogels als kleine zwanen zijn erg gevoelig voor verstoring en er is geconstateerd dat er, in tegenstelling tot eerdere jaren, in 2007 nauwelijks overwinterende watervogels meer waren op het Wolderwijd. Er zijn dan ook grote zorgen over de bescherming van het rustgebied in de toekomst. De bouw van grootschalige recreatievoorzieningen is een nieuwe nadelige tendens. Aan het Veerse Meer wordt bijvoorbeeld een groot kitesurf- en zeilinstructiecentrum gebouwd en bij strand Horst zijn er plannen voor een groot recreatieterrein met een evenemententerrein, een wildwaterbaan, een kartbaan en zelfs een teleskibaan.

POSITIEVE TRENDS

Naast bedreigingen zijn er gelukkig ook tal van positieve ontwikkelingen te melden. Een gedenkwaardig hoogtepunt was de broedende zeearend in de Oostvaardersplassen in 2006 en 2007, het eerste broedgeval sinds mensenheugenis.

In het Bargerveen, Fochteloërveen, Dwingelderveld en in de Engbertsdijkerven bijvoorbeeld zijn met succes maatregelen uitgevoerd om de hydrologische situatie te verbeteren. In veel gebieden zijn landbouwgronden aangekocht om de natuurgebieden uit te breiden of is overgegaan naar agrarisch natuurbeheer. Ook vond in veel gebieden natuurontwikkeling plaats. In sommige gebieden is de recreatie beter gezoned en zijn kwetsbare gebieden afgesloten. Op enkele plaatsen werden kijkschermen of vogelkijkhutten geplaatst om, zonder de vogels te verstoren, van de natuur te kunnen genieten.

Tot slot gaat zich de komende jaren een nieuwe belangrijke ontwikkeling voltrekken met de aanwijzing van en beheerplannen voor Natura 2000-gebieden. Daarover is meer informatie te vinden in hoofdstuk 3.

2. INVESTEREN IN SCHOON WATER, GOED VOOR NATUUR

Bij noodzakelijke investeringen in natuur spelen de 'opbrengsten' vaak onvoldoende een rol. Een onevenredig zwaar accent op alléén de kosten heeft een remmende werking op zowel het tempo als de daadkracht waarmee natuurbeluid vorm krijgt. Recente studies voor het Volkerak-Zoommeer en de Vechtplassen tonen aan dat het implementeren van bijvoorbeeld de Kaderrichtlijn Water en het Natura 2000-beleid wel degelijk ook forse economische baten met zich meebrengt. Om natuurlijk nog maar te zwijgen van winst voor de natuur.

Met de vaststelling van Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water kwam al snel de vraag naar voren wat deze Europese richtlijnen onze samenleving zullen kosten. Een reële vraag die misschien wel beter aan het begin van het denken over deze richtlijnen had kunnen worden gesteld. Immers, een richtlijn heeft een directief karakter, maar wetten zijn wetten; die moeten gewoon worden uitgevoerd. Toch blijkt binnen de Europese wet- en regelgeving de nodige ruimte te bestaan als het gaat om de concrete uitwerking. Dat maakt inzicht in de kosten van verschillende mogelijke varianten meer dan nuttig voor de beleidsmakers. Maar dan moet ook inzicht bestaan in de baten.

Bij bestuurders van overheden die voor het waterbeleid verantwoordelijk zijn bestaat zorg of de met de invoering van deze richtlijnen gepaard gaande maatregelen wel 'haalbaar en betaalbaar' zijn. Dat deze geluiden opgang doen is begrijpelijk, omdat nog weinig inzicht bestaat in de baten die water en natuur genereren voor de samenleving. Maar het gevaar bestaat dat de daaruit 'sprekende' voorzichtigheid een remmend effect heeft op de ambities van de implementatie. Tegen deze achtergrond heeft Kenniscentrum Triple E in opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten een onderzoek uitgevoerd naar de economische baten van water in twee waterrijke gebieden ('wetlands') in Nederland; de Vechtplassen en het Volkerak-Zoommeer. Ook is voor beide gebieden gekeken naar de economische effecten die samenhangen met de invoering van Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water.

Zó staat het doel van het project omschreven: Het op inzichtelijke en overtuigende wijze aantonen welke economische effecten te danken zijn aan duurzaam ingerichte watersystemen (huidig en toekomstig) en hoe de investeringen die voortvloeien uit de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000 zich terugverdienen, om daarmee een bijdrage te leveren aan een betere maatschappelijke en bestuurlijke inbedding van beide richtlijnen. Aan de hand van de twee onderzochte gebieden worden de economische baten van water en de economische effecten van de Kaderrichtlijn Water daadwerkelijk inzichtelijk gemaakt.

DE VECHTPLASSEN

De maatregelen die voor de Vechtplassen voortvloeien uit de Kaderrichtlijn Water omvatten een totaalbedrag van 12.187.500 euro voor de basisvariant en 112.573.000 euro voor de maximale variant. Extra wensen van natuur- en milieuorganisaties voor meer ondiepe oeverzones in combinatie met een natuurlijker peilregime zouden daar nog eens investeringen in de orde van grootte van zo'n tien miljoen euro aan kunnen toevoegen. Het is dan belangrijk dat wordt gekeken wat een dergelijke impuls doet met de geldstromen die binnen het gebied samenhangen met natuur en landschap. Daartoe is met ondernemers en met makelaars in het gebied gesproken. Het blijkt dat echt schoon - dus helder - water wel als een 'asset' wordt gezien. Dit heldere water zal echter naar alle waarschijnlijkheid niet worden bereikt met de basisvariant die voor het gebied is opgesteld. Op basis van de gesprekken met de ondernemers kan worden vastgesteld dat van schoon water een impuls kan uitgaan die leidt tot een omzetstijging van drie procent in de recreatieve sector. Uit gesprekken met makelaars kan worden afgeleid dat als gevolg van schoner water en meer en rijkere natuur de waarde van huizen eveneens met drie procent zal stijgen. Meer ligt niet voor de hand, want de waarde van onroerend goed in dit gebied wordt vooral bepaald door de gunstige ligging ten opzichte van de grote steden van de Randstad. Uit de gesprekken bleek daarnaast dat het niet

Het Rammegors in het Volkerak Zoommeer is één van de schaarse locaties in Nederland met geschikt leefgebied voor de in Nederland zeldzame steltkluit.

De Ankeveense plassen zijn onderdeel van een belangrijk Noord-Hollands laagveen-gebied dat in totaal uit vijftien afzonderlijke natuurgebieden bestaat.

mogelijk is om een onderscheid tussen de basisvariant en de maximale variant aan te houden. Daarom wordt in de studie gerekend met een omzettoename en waardetoevoeging van drie procent voor beide scenario's. Wat niet wegneemt dat het reëel lijkt om de groei van de omzet bij de basisvariant wat lager toe te delen; het resultaat (schoon water) is daar minder waarschijnlijk. Aan de andere kant leidt de maximale variant wel tot schoner water, maar kent deze ook aan aantal maatregelen die mogelijk leiden tot minder economische baten, zoals als de zonering van de recreatievaart.

Voor de basisvariant blijkt de maatschappelijke terugverdientijd voor de maatregelen 0,11 jaar te zijn. De landelijke bestuurlijke terugverdientijd is 1,06 jaar. Voor de maximale variant is de maatschappelijke terugverdientijd 1,05 jaar en de bestuurlijke terugverdientijd 9,83 jaar. Dit betekent dat de maatregelen die worden getroffen op basis van de Kaderrichtlijn Water een duidelijk positief effect hebben op de regionale economie.

VOLKERAK ZOOMMEER

Het Volkerak-Zoommeer is met een oppervlakte van ruim 8.000 hectare een van de grootste zoetwatermeren van Nederland. Van oorsprong was het Krammer-Volkerak een onderdeel van de zoute delta met een open verbinding naar de Noordzee. Na de watersnoodramp van 1953 is het Deltaplan opgesteld met als belangrijkste doel de veiligheid van Zuidwest-Nederland te waarborgen. Naast deze doelstelling behelsde het Deltaplan ook de verbetering van de ontsluiting van het Deltagebied en de zoetwatervoorziening voor de landbouw, alsmede het creëren van een doorgaande scheepvaartroute van Rotterdam naar Antwerpen. Tijdens de uitvoering van het Deltaplan werd besloten dat de Oosterschelde niet zou worden afgesloten, maar dat ter beveiliging een stormvloedkering zou worden aangelegd. Om het getijdenverschil echter niet in gevaar te brengen, moest de Oosterschelde kleiner worden. Vandaar dat de Philipsdam en de Oesterdam zijn aangelegd. Als gevolg van de aanleg van deze dammen ontstond in 1987 een zoetwatermeer: het Volkerak-Zoommeer. De eerste jaren verliep de ecologische ontwikkeling uitstekend. De overgang van zout naar zoet ging voorspoedig en in het meer kwamen allerlei zoetwater-organismen. De laatste jaren blijkt het natuurlijk evenwicht evenwel ernstig verstoord.

In zijn huidige vorm genereert het Volkerak-Zoommeer veel economische baten voor de regionale economie. De omzet per jaar in relevante economische sectoren bedraagt ruim 93 miljoen euro. Het gaat dan om recreatie, toerisme en andere vormen van bedrijvigheid die een relatie hebben

met (water en natuur in) het Volkerak-Zoommeer; de zogenaamde directe geldstromen en indirecte geldstromen. Het resultaat na belasting komt uit op bijna vier miljoen euro per jaar, alléén voor de bedrijven.

Het was in deze studie noodzakelijk om te werken met hele globale kostenberekeningen, gemaakt door het RIZA. Hierbij is aangenomen dat uiteindelijk wordt gekozen voor een zout Volkerak-Zoommeer. De kosten die gepaard gaan met het zout maken worden binnen deze studie geschat op tussen de 140 en 250 miljoen euro. Deze kosten zijn uit drie elementen opgebouwd¹:

- Doorlaatmiddel Philipsdam: 100 tot 200 miljoen euro
- Compensatie landbouwwatervoorzieningen: 50 tot 60 miljoen
- Voorkomen zoutindringing Hollands Diep: enkele tientallen miljoenen: 40 tot 50

In de basisvariant zien we dat de maatschappelijke terugverdientijd 3,09 jaar is en de bestuurlijke terugverdientijd 19,68 jaar. Bij de maximale variant is de maatschappelijke terugverdientijd 5,51 jaar en de bestuurlijke terugverdientijd 35,14 jaar. De terugverdientijden zijn aan de lange kant voor de overheid. De maatschappelijke terugverdientijd daarentegen is kort. Dat is niet vreemd, want de economische activiteiten in het gebied krijgen een impuls.

Het is duidelijk dat maatregelen zich in een economisch dynamisch gebied als de Vechtplassen eerder terugverdienen dan in een wat meer perifeer gebied zoals dat langs het Volkerak-Zoommeer. Daarentegen ligt het voor dit gebied in de lijn der verwachtingen dat de regio door de maatregelen niet alleen een ecologische impuls krijgt, maar ook een economische. Al met al kan wel worden vastgesteld dat in beide gevallen de economische effecten voor de regionale economie positief uitvallen. En dat biedt een geheel nieuw perspectief voor milieu- en natuurbeleid in het algemeen en de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000 in het bijzonder.

De resultaten van het onderzoek zijn te vinden in het boek 'Geld als water' dat is op te vragen bij Natuurmonumenten.

1 Info: Q. Smeele, Natuurmonumenten en: RIZA, Verkenning oplossingsrichtingen Volkerak-Zoommeer, november 2003

3.DE WETTELIJKE STATUS VAN NATURA 2000-GEBIEDEN

Natura 2000 is het ecologische netwerk van natuurgebieden waarmee de meest bijzondere en waardevolle natuur van Europa wordt beschermd. In Nederland maken 162 gebieden deel uit van dit Natura 2000-netwerk. Zij zijn aangewezen omdat er Europees beschermde dier- en plantensoorten voorkomen. In alle gevallen geldt dat deze gebieden al eerder waren aangewezen als Vogelrichtlijngebied, en/of aangemeld als Habitatrichtlijngebied. Met de Nederlandse aanwijzing van Natura 2000-gebieden krijgen deze gebieden een nieuwe naam en wordt beter omschreven wat er precies in deze gebieden beschermd moet worden.

INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Elk Natura 2000-gebied wordt voorzien van een speciaal aanwijzingsbesluit waarin de zogenaamde instandhoudingsdoelstellingen worden opgenomen. Met zo'n doelstelling wordt duidelijk hoeveel geschikt leefgebied er beschikbaar moet blijven, of hersteld moet worden, voor de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. De Weerribben bij-

voorbeeld is onder andere aangewezen als Natura 2000-gebied omdat er de zwarte stern voorkomt. Het instandhoudingsdoel bepaalt dat het leefgebied voor de zwarte stern uitgebreid moet worden in omvang én verbeterd moet worden in kwaliteit. De herstelopgave gaat uit van een populatie van ten minste veertig paren. Dat betekent niet dat er ook veertig paren *aanwezig* moeten zijn om aan

Zwarte stern

Een aanwijzingsbesluit Natura 2000 geeft aan wat er in een gebied beschermd moet worden, een beheerplan geeft aan hoe dat gerealiseerd dient te worden. Zowel bestaande als nieuwe projecten, bijvoorbeeld uitbreiding van een jachthaven bij een Natura 2000-gebied, moeten worden beoordeeld op de effecten ervan op de instandhoudingsdoelen.

deze doelstelling te voldoen. Er moet voldoende geschikt leefgebied beschikbaar zijn voor dit aantal paren.

Behalve herstelopgaven bevatten de aanwijzingsbesluiten ook zogenaamde behoudsopgaven voor soorten waar het goed mee gaat in Nederland. In de gebieden waar deze soorten voorkomen dient het huidige leefgebied behouden te blijven.

BEHEERPLANNEN

Hoe de instandhoudingsdoelstellingen gerealiseerd moeten worden, staat niet in het aanwijzingsbesluit. Dat moet uitgewerkt worden in beheerplannen. In een beheerplan staat beschreven hoe de instandhoudingsdoelstellingen per gebied gerealiseerd gaan worden en welke beheermaatregelen getroffen moeten worden. Ook wordt er geïnventariseerd welk menselijk medegebruik er in en nabij het gebied plaatsvindt. Dit alles moet een ‘passende beoordeling’ ondergaan. Hieruit zal onder andere blijken of al het bestaand gebruik op dezelfde wijze, of wellicht aangepast, kan blijven plaatsvinden. Het bestaand gebruik is vervolgens afdoende getoetst, maakt onderdeel uit van het beheerplan en behoeft geen afzonderlijke natuurbeschermingswetvergunning.

Nieuwe plannen en projecten kunnen meestal niet opgenomen worden in een beheerplan. De details van zulke projecten zijn vaak nog niet bekend en het effect op de natuurwaarden kan dus ook niet

(op de lange termijn) worden ingeschat. Daarom blijft daarvoor de vergunningplicht op grond van de Natuurbeschermingwet bestaan.

SIGNIFICANTE EFFECTEN

Zowel het bestaand gebruik als nieuwe plannen en projecten dienen een ‘passende beoordeling’ te ondergaan op significante effecten. Toetsen aan de instandhoudingsdoelstellingen uit het aanwijzingsbesluit dus. Die doelen mogen niet in gevaar gebracht worden. In het voorbeeld van de Weerribben betekent het dat nieuwe recreatiemogelijkheden niet ten koste mogen gaan van leefgebied voor de zwarte stern. Met deze soort gaat het namelijk slecht en de herstelopgave is nog niet gerealiseerd. Door nieuwe recreatie toe te staan zou herstel op de lange baan geschoven worden en de soort in ongunstige staat blijven. Op de langere termijn kan hierdoor de doelstelling in gevaar komen.

BEOORDELING SIGNIFICANTIE BIJ CUMULATIE VAN EFFECTEN

De Europese Commissie maakt in haar handleiding voor de toepassing van artikel 6 van de Habitatrichtlijn uit 2000 onderscheid tussen drie typen projecten. In de eerste plaats voltooide, in de tweede plaats goedgekeurde maar nog niet voltooide en in de derde plaats nog niet voorgestelde plannen en projecten.

Lees verder op pagina 22

Bontbekplevier

Systematiek vogeldoelen in aanwijzingsbeschikkingen Natura 2000

De formulering van de vogeldoelen in de concept-aanwijzingsbesluiten Natura 2000 kunnen als gevolg van de gebruikte systematiek aanleiding geven tot verwarring of misverstanden. Dit is met name het geval bij de voor niet-broedvogels geformuleerde streefcijfers. Omdat in de eerste definitieve aanwijzingsbeschikkingen de systematiek onveranderd blijft, wordt hieronder voor een goed begrip de inhoud van de doelen voor niet-broedvogels nogmaals toegelicht.

De gebruikte eenheden

Niet-broedvogel doelstellingen zijn doorgaans uitgedrukt als 'seizoensgemiddelde'. Daarbij is gerekend met een vijfjarig gemiddelde over twaalf opeenvolgende maanden (juli t/m juni van het volgende jaar). Daarbij is doorgaans gerekend met de vijf referentie jaren 1999/2000 tot en met 2003/2004.

In een beperkt aantal situaties is gewerkt met de eenheid 'seizoensmaximum'. Ook dat getal is een (gemiddeld) maximum van de maandelijke waarden over meerdere jaren.

Toelichting

Het cijfer dat gepresenteerd wordt als seizoensgemiddelde is, in afwijking van wat de term suggereert, niet berekend over de seizoenen dat de vogels in het gebied aanwezig zijn, maar bepaald als het jaarrond, gedurende de vijf referentie jaren gemiddeld aanwezige aantal vogels van de betreffende soort in het gebied. Feitelijk is het dus een meerjarig daggemiddelde.

Voordelen seizoensgemiddelde

Vermenigvuldigd met 365 is uit het seizoensgemiddelde snel het aantal vogeldagen voor de betreffende soort te berekenen, wat tot op zekere hoogte handig kan zijn voor het uitvoeren van passende beoordelingen.

Nadelen

Het verwarrende en complicerende van de gekozen benadering zit hem in de interpretatie van het gebruikte getal:

- Zonder aanvullende achtergrondgegevens over de aanwezigheid van de soort in de tijd zeggen de geformuleerde streefcijfers niets over de daadwerkelijk als richtdoel te nemen aantallen, noch over de functies die het betreffende gebied voor (bepaalde aantallen van) de bedoelde soort (periodiek) moet kunnen blijven vervullen. Dergelijke aanvullende gegevens zijn niet aan de aanwijzingsbeschikking toegevoegd, maar moeten elders gevonden worden (mits beschikbaar).
- Er is veel ecologische en gebiedspecifieke kennis noodzakelijk om het geformuleerde seizoensgemiddelde juist te interpreteren en op zijn juiste waarde te schatten.
- De systematiek leidt tot relatief lage doelen, soms (ogenschijnlijk) lachwekkend laag: twee kleine zwanen in het Gooimeer bijvoorbeeld;
- De noodzakelijke omrekenexercitie kan mis gaan door begripsverwarring.
- Omdat bedoelde soorten vaak slechts een deel van het jaar in het gebied verblijven zal bij beheerplanning en effectbeoordeling gerekend moeten worden met herberekende 'werkelijke waarden'. Dit kan bij aanleiding geven tot (onnodige) discussies over het ambitieniveau.

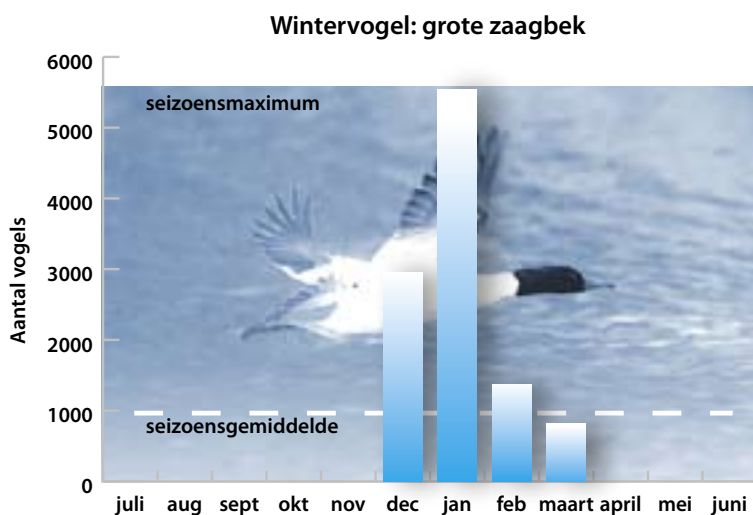
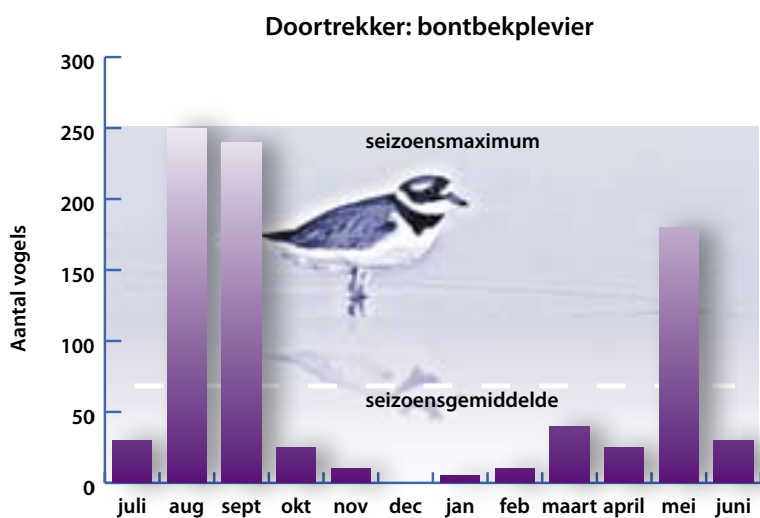
Advies gebruik doelen niet-broedvogels

Vogelbescherming Nederland adviseert waar mogelijk de gehanteerde seizoensgemiddelden inzichtelijk te (laten) maken door aanvulling met gegevens over de periodieke aanwezigheid van de soort gedurende de maanden van het jaar (zie histogram). Door bepaling van de streefcijfers per maand, gekoppeld aan de functie die moment en duur van de aanwezigheid bepaald (rui, opvetten, overwinteren), ontstaat een veel beter inzicht welke vogelbelangen wanneer, waar en in welke mate gediend moeten (kunnen) worden.

Het seizoensmaximum vormt een internationaal gebruikte maat voor het bepalen van de internationale betekenis van een gebied, juist ook voor niet-broedvogels. Het geeft een indicatie van de momenten waarop en de mate waarin een gebied geschikt moet zijn om relatief grote aantallen vogels te herbergen. Om die reden zou dit begrip een rol moeten blijven spelen in discussies over functietoekenning, beheer en inrichting van gebieden. Verder is ook de informatiewaarde van seizoensmaxima beperkt, omdat het slechts een tijdsopname betreft.

Histogrammen (bron LNV 2006; Profielendocument):

De histogrammen op de volgende pagina geven de gemiddelde aanwezigheid van de soort in aantallen in de tijd in een gebied. Duidelijk is dat het seizoensgemiddelde als kaal gegeven zonder dergelijke nadere informatie moeilijk interpreteerbaar is en voor veel verwarring kan (zal) zorgen. Ook het seizoensmaximum geeft (te) weinig duidelijkheid over wat, wanneer, en waar.

Voltooide plannen of projecten vallen in beginsel niet onder de cumulatieve beoordelingsplicht. De gevolgen van deze projecten moeten echter wel in aanmerking worden genomen wanneer zij chronische of duurzame gevolgen hebben voor de SBZ en er aanwijzingen bestaan voor een teloorgang van de natuurwaarden in het gebied. Dat is het geval wanneer een soort (of habitat) in ongunstige staat verkeert als gevolg van het totaal aan negatieve invloeden op die soort of habitat door eerder uitgevoerde plannen, projecten of beheeringrepen. Omdat de soort of habitat in ongunstige staat is komen te verkeren moet dat totaal van negatieve effecten worden gezien als significant. Alle volgende nieuwe ingrepen waarvan de negatieve effecten opgeteld moeten worden bij de bestaande (significante) negatieve invloeden zullen per definitie – cumulatief gezien – altijd significant zijn. Zelfs als het extra negatieve effect misschien maar heel gering is. Pas als herstel is gerealiseerd kan er in dergelijke situaties sprake zijn van ruimte voor nieuwe ingrepen, plannen of projecten.

HET PROCES EN INSPRAAK

Het aanwijzingsbesluit en beheerplan spelen dus een erg belangrijke rol in de bescherming en realisatie van de natuurdoelen. Het aanwijzingsbesluit geeft aan wat er beschermd moet worden. Het beheerplan geeft aan hoe we dat gaan realiseren. Beide documenten zijn voor veel partijen van belang. Vandaar dat belanghebbenden hierop inspraak hebben. Bij aanwijzingsbesluiten kan alleen gereageerd worden op stukken die door het ministerie van LNV zijn opgesteld. Iedereen kan een 'zienswijze' indienen op de concept-aanwijzingsbesluiten. In zo'n zienswijze levert de indiener commentaar op de voorgestelde begrenzings van het gebied, op de soorten waarvoor het gebied wel of juist niet is aangewezen en op de doelen die eraan zijn verbonden. In een eerdere ronde zijn de grenzen van Vogelrichtlijngebieden al vastgesteld; alleen op veranderingen van begrenzings kan opnieuw worden gereageerd. De grenzen voor Habitatrichtlijngebieden staan nog wel open voor inspraak. Tegen het vervolgens definitief vast te stellen aanwijzingsbesluit kunnen belanghebbenden in beroep gaan bij de Raad van State. Tegen eenmaal opgestelde beheerplannen kan men eveneens in beroep gaan bij de Raad van State. Belanghebbenden moeten echter ook daadwerkelijk betrokken worden bij de totstandkoming van het plan. Het is dus zaak dat belanghebbenden tijdig laten weten dat zij die betrokkenheid wensen. Contactgegevens per op te stellen beheerplan zijn te vinden in de gebiedendatabase van het ministerie van LNV. (<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/>)

STAND VAN ZAKEN BEGIN 2008

In januari 2007 zijn de eerste ontwerp-aanwijzingsbesluiten voor 111 gebieden gepresenteerd. Op deze eerste lichting aanwijzingsbesluiten zijn meer dan 5000 zienswijzen ingediend. Eind mei zijn de aanwijzingsbesluiten voor het Waddenzeegebied in concept gepubliceerd. Hierop zijn 368 zienswijzen ingediend. Op al deze zienswijzen hebben de provincies vervolgens hun 'beschouwingen' gegeven. Eind 2007 heeft de minister in de Nota van Antwoord gereageerd op alle algemene kritiekpunten die in de zienswijzen en beschouwingen naar voren zijn gebracht. De indieners van zienswijzen krijgen vervolgens een individuele reactie op het gebieds-specifiek commentaar dat zij hebben geleverd. In de loop van 2008 zijn de eerste aanwijzingsbesluiten definitief vastgesteld. Belanghebbenden kunnen hiertegen in beroep gaan bij de Raad van State. (Voor de actuele stand van zaken kunt u kijken op de website van LNV; www.minlnv.nl) De overige 51 Natura 2000-gebieden wacht dit hele proces nog.

4. TIEN JAAR WETLANDWACHTENWERK: VAN OGEN EN

In 1994 publiceert Vogelbescherming Nederland een inventarisatie van alle internationaal Belangrijke Vogelgebieden in Nederland. De lijst telt in totaal 87 gebieden, waarvan er 75 op grond van de biotoop en de betekenis voor watervogels tot de wetlands gerekend kunnen worden. De bescherming van wetlands laat op dat moment veel te wensen over. Sindsdien is er veel veranderd. Vanaf 1995 dragen WetlandWachten bij aan een steeds professionelere bescherming.

In 1994 geniet nog slechts 30% van de totale oppervlakte internationaal belangrijke wetlands formele bescherming op grond van een aanwijzing onder de Natuurbeschermingswet, de Vogelrichtlijn of de Wetlands-Conventionie en is 20% in beheer bij natuurbeschermingsorganisaties.

Om een betere bescherming van de Nederlandse wetlands te bewerkstelligen, ondertekent Vogelbescherming Nederland op 14 juni 1995 een samenwerkingsovereenkomst met het Wereld Natuur Fonds. Doel van de samenwerking is verdere aantasting van de wetlands te voorkomen. Negatieve

Na de inventarisatie van 1994 is het aantal internationaal belangrijke wetlands in ons land uitgebreid van 75 naar 80 gebieden nu. 'Nieuwkomer' is het 612 ha grote gebied 'Abtskolk & De Putten' tussen Petten en Schoorl. Het gebied behoort tot één van de vijf belangrijkste pleisterplaatsen in ons land van de dwerggans. Deze soort is op wereldschaal bedreigd.

ontwikkelingen moeten worden gestopt, positieve ontwikkelingen zoveel mogelijk bevorderd. In de overeenkomst tussen Vogelbescherming Nederland en het Wereld Natuur Fonds is onder meer opgenomen dat Vogelbescherming Nederland een alarmeringsnetwerk ('early warning system') voor alle 75 wetlands op de lijst van Belangrijke Vogelgebieden zal oprichten. Bij elk van de wetlands wordt minimaal één persoon gezocht die ter plaatse goed bekend is en die in staat en bereid is de ontwikkelingen in en rond het gebied op de voet te volgen. Eén van de doelen van het beschermingswerk voor de wetlands is namelijk om bedreigingen en negatieve ontwikkelingen in de gebieden vroegtijdig te signaleren zodat hiertegen actie ondernomen kan worden. Dat kan Vogelbescherming Nederland niet optimaal doen vanuit één centraal kantoor en daarom is het doel om voor alle 75 wetlands een vrijwilliger – een WetlandWacht – aan te stellen. Zo ontstaat het netwerk van WetlandWachten, vrijwel altijd vertegenwoordigers van vogelwerkgroepen of andere lokale natuur- en milieugroepen. Het zijn mensen die het gebied door en door kennen, er geregeld komen, goede contacten hebben met de beheerder(s) en de lokale en regionale pers nauwgezet volgen. De WetlandWachten krijgen de taak onmiddellijk bij Vogelbescherming Nederland aan de bel te trekken als er een negatieve ontwikkeling dreigt. Gezamenlijk wordt er dan gekeken wat er kan worden gedaan en hoe en door wie dat het beste kan worden aangepakt. Tegelijkertijd wordt er ook steeds bekeken of er mogelijkheden zijn om het belang van wetlands voor vogels verder te vergroten. Dit betekent het stimuleren en ondersteunen van ontwikkelingen in inrichting, beheer en gebruik die een positieve invloed hebben op de natuur en de vogelbevolking in het bijzonder.

Vogelbescherming Nederland stelt Rita van den Tempel aan als landelijk coördinator voor het wetlandwerk en daarnaast krijgen vijf regioconsulenten een belangrijke taak als regionaal coördinator voor de WetlandWachten. In de zomer van 1995 starten de regioconsulenten met het werven van vrijwilligers en begin 1996 zijn er al 36 WetlandWachten actief, die samen (delen van) 25 wetlands onder hun hoede hebben. Dat aantal groeit naar bijna 90 WetlandWachten medio 2008, die werkzaam zijn in 71 van de inmiddels 80 Belangrijke Vogelgebieden. Vanaf 2003 zijn er overigens geen regioconsulenten meer actief; de coördinatie van het netwerk is in handen van een wetlandteam van drie mensen op het hoofdkantoor van Vogelbescherming Nederland in Zeist. In 2005 wordt het tienjarig jubileum van het WetlandWachten netwerk feestelijk gevierd.

INTERNATIONAAL

Het WetlandWachten netwerk is niet uniek voor Nederland. In bijna alle Europese landen en in landen op andere continenten hebben BirdLife Partners gelijksoortige netwerken opgebouwd die Belangrijke Vogelgebieden (Important Bird Areas, IBA's) monitoren. Spanje bijvoorbeeld was in 1992 één van de eerste landen die in Europa een netwerk van vrijwilligers – caretakers – opzette. Daar is nu voor 60% van de 400 gekwalificeerde IBA's een caretaker gevonden. Nederland speelt een prominente rol in het IBA-caretakers Network van BirdLife, niet alleen omdat we hier al tien jaar ervaring hebben met zo'n netwerk maar ook omdat Vogelbescherming Nederland in veel gevallen heeft geholpen om deze netwerken op te bouwen. In internationale verdragen en beleid is veel sympathie voor deze bottom-up-benadering waarmee lokale mensen en gemeenschappen worden betrokken bij gebiedsbescherming.

VAN OGEN EN OREN NAAR HANDEN

Er zijn drie concrete doelen opgehangen aan het WetlandWachtenwerk: informatie vergaren, draagvlakvergroting en het stimuleren van lokale en regionale beschermingsactiviteiten. In de eerste jaren is het vergaren van informatie het belangrijkste doel. De taken van de WetlandWachten bestaan voornamelijk uit signaleren, volgen van ontwikkelingen en rapporteren aan Vogelbescherming Nederland, dat daarmee een completer beeld krijgt van de beschermingsstatus van individuele wetlands en de Nederlandse wetlands als geheel. Toon Voets, medewerker van het wetlandteam, zegt dat de plaatselijke kennis van WetlandWachten enorm van belang is voor Vogelbescherming Nederland. "WetlandWachten zitten bovenop de ontwikkelingen en komen vaak nog vóór een officiële procedure in actie. Als de WetlandWachten er niet zouden zijn, zou Vogelbescherming Nederland niet voldoende weten wat er op lokaal en regionaal gebied allemaal speelt."

De twee andere doelen, draagvlakvergroting en het stimuleren van beschermingsactiviteiten, winnen in de jaren na 2000 geleidelijk aan belang. De WetlandWachten zijn vanouds de 'ogen en oren' van Vogelbescherming Nederland. In de praktijk gebeurt het steeds vaker dat de WetlandWacht daarnaast lobbywerk doet of zienswijzen schrijft en dus ook 'de handen' van Vogelbescherming Nederland vormt, hoewel de WetlandWacht in formele zin niet namens Vogelbescherming Nederland handelt.

Die 'handen-rol' hangt ook af van de aard en interesse van de WetlandWacht zelf; sommigen zijn fanatieke vogelaars en houden zich het liefst

Nico Vens is 'WetlandWacht van het eerste uur' in het Wormer- en Jisperveld.

bezig met inventariseren, anderen verdiepen zich juist graag in de planologische- en beschermingskant van het werk. De noodzaak van die laatste kant is evident: als er niet beschermd wordt kan er over een tijdje ook niet meer worden geïnventarieerd. De WetlandWachten voelen zich over het algemeen zodanig verbonden met 'hun' gebied dat ze zich steeds meer bezig houden met beschermingsactiviteiten. De noodzaak daarvoor is ook aanwezig omdat steeds meer mensen gebruik willen maken van een beperkte ruimte; vooral recreatie vormt een groeiende bedreiging voor de rust in natuurgebieden. Daarnaast krijgen natuurwaarden in toenemende mate een rol in planologische trajecten door de komst van Europese wetgeving zoals Natura 2000. Dat betekent dat WetlandWachten langs planologische weg meer invloed kunnen uitoefenen op wat er gebeurt met hun gebied.

KLEINE EN PROMINENTE SUCCESSEN

In tien jaar tijd hebben de WetlandWachten heel wat voor elkaar gekregen en zichzelf in veel gevallen goed op de kaart gezet bij bestuurders en beheerders. Ze zijn in hun gebied veelal 'spin in het web en luis in de pels', zoals Nico Vens, WetlandWacht van het eerste uur in het Wormer- en Jisperveld, het formuleert. "Wat ik heb bereikt in mijn gebied, is dat ik inmiddels vooraan zit in de planologie en dat betekent dat ik in een vroeg stadium kan bijsturen om de schade te beperken."

Hoewel de planologische kant niet de grootste hobby is van Nico en hij liever het veld in gaat, realiseert hij zich goed wat hij kan bereiken door in overleg te treden met andere partijen. "Zo was er in het Wormer- en Jisperveld een kerkpad waar de gemeente een fietspad van wilde maken. De milieufederatie was bang voor verstoring en was dus tegen het plan. Ik heb toen geopperd om een sloot naast het fietspad aan te leggen, compleet met natuuroevers, waardoor de verstoring minimaal is. Een goed voorbeeld van een win-win situatie!"

Ook Pieter Bieren, sinds de zomer van 2007 met zijn 21 jaar de nieuwste en jongste WetlandWacht,

Niels de Bruijn, WetlandWacht Sneekermeer, en Gert Ottens (Vogelbescherming Nederland) kijken uit over het Sneekermeer. Dit gebied is in de wintermaanden van belang als foerageergebied voor grote groepen ganzen.

heeft al snel te maken gekregen met planologie rondom zijn gebied, Boezems Kinderdijk. “De gemeente Nieuw-Lekkerland wil de gemeentelijke sportvelden verplaatsen tot vlak bij het natuurgebied, waarmee ze kaal en zonder begrenzing vlak tegen Boezems Kinderdijk aan komen te liggen. We hebben een actiecomité opgericht en zijn nu in overleg met de gemeente over de begrenzing.”

Jaap Schröder is een WetlandWacht die juist de planologische kant leuk vindt. Hij kan slecht tegen onrechtvaardigheid en hij zet zich volop in om de natuurwaarden van de Veluwe Randmeren zoveel mogelijk te behouden. Hij stond in 1995 aan de wieg van de Integrale Inrichting Veluwe Randmeren (IIVR), een samenwerkingsverband tussen 19 overheden die betrokken zijn bij de Veluwe Randmeren en de inrichting daarvan. “Er was een gebrek aan regie en een overrompeling door recreatiebedrijvigheid. Nu is er een herinrichtingsplan met een pakket maatregelen die tussen 2002 en 2010 uitgevoerd worden, waarbij de rode draad het evenwicht tussen natuur, recreatie en economie is.” Over deze drie en alle andere WetlandWachten kan worden gezegd dat hun gebied er waarschijnlijk heel anders uit had gezien als zij er niet bij betrokken waren geweest!

OVER TIEN JAAR...?

De druk op natuurgebieden zal in de komende periode alleen maar toenemen. De stijgende recreatiedruk is de grootste zorg van veel WetlandWachten, evenals het feit dat veel mensen wel vogelen maar daarentegen weinig affiniteit hebben met bescherming. Volgens WetlandWacht Pieter Bieren willen mensen wel genieten, maar is vooral de jongere generatie minder bereid iets bij te dragen. “Veel vogelaars zien een vogel als een streepje op een lijst en niet als onderdeel van het geheel!” De noodzaak van een WetlandWachtennetwerk

zal dus het komende decennium blijven bestaan en er zal meer focus (moeten) komen op beschermingswerk en planologische aspecten. Natura 2000 bijvoorbeeld creëert voor veel gebieden een goede beschermingsstatus, maar voor het zover is zal er veel werk verricht moeten worden, waar de WetlandWachten zeker aan bij kunnen dragen door hun visie te geven.

Vanuit Vogelbescherming Nederland zijn er activiteiten in gang gezet om op termijn te werken met (vogelwerk)groepen in aanvulling op individuele WetlandWachten. Ook is er een forum opgezet zodat de WetlandWachten onderling tips en ervaringen met betrekking tot wet- en regelgeving en beschermingswerk kunnen uitwisselen. Hoe meer mensen betrokken zijn bij het WetlandWachten netwerk, hoe meer mogelijkheden er immers zijn voor activiteiten ten behoeve van draagvlakvergroting en beschermingswerk. De ogen en oren gaan wat dat betreft hopelijk met steeds méér mensen handen uit de mouwen steken! Omdat er regelmatig nieuwe internationale en Europese wet- en regelgeving wordt opgesteld, én omdat veel vogels trekvogels zijn, zal daarnaast het belang van internationale samenwerking, ook voor de WetlandWachten, alleen maar toenemen.

5. OP DE BRES VOOR DE WESTERSCHELDE

Vogelbescherming Nederland voerde vanaf 2004, samen met andere organisaties, een meerjarige campagne voor behoud en herstel van het Schelde-estuarium als internationaal belangrijk natuur- en vogelgebied. Inzet is onder meer de terugkeer van een belangrijk dynamisch getijdenlandschap met platen, voedselrijke schorren en slikken. Door opeenvolgende verdiepingen van de vaargeul door de Westerschelde naar de haven van Antwerpen heeft die dynamische natuur veel aan waarde ingeleverd.

Voor onder meer doortrekkende steltlopers, zoals de rosse grutto, is het Westerschelde-estuarium van groot internationaal belang

30 Het Schelde-estuarium bevat een rijke natuur, met een grote diversiteit aan biotopen en dier- en plantensoorten. Helaas stond de Westerschelde, het Nederlandse deel van het getijdengebied, bij velen in Nederland vooral bekend als de scheepvaartroute naar Antwerpen, met veel zware bedrijvigheid op de oevers. In iets mindere mate gold hetzelfde voor de Belgische Zeeschelde. Als gevolg van dit beperkte en onjuiste beeld van de Schelde was het draagvlak voor natuurbehoud en natuurherstel in het estuarium niet groot; niet bij de overheden, noch in de samenleving. Deze situatie vormde begin 2003 de aanleiding voor Vogelbescherming Nederland om het Scheldeproject te formuleren.

Nadat er voldoende financiële middelen waren gewonnen startte Vogelbescherming op 1 november 2003 het project 'De Schelde Natuurlijk!'. Er werd een grootscheepse campagne gestart, samen met de Zeeuwse Milieufederatie, Het Zeeuwse Landschap, Natuurmonumenten en de Vlaamse partners Natuurpunt, Bond Beter Leefmilieu en het Wereldnatuurfonds. De inzet was om de zorg en erkenning te verwerven die de natuur van het Schelde-estuarium verdient.

Hoofddoelstelling van het Scheldeproject was: *Het bevorderen van herstel en duurzame ontwikkeling van een natuurlijk, optimaal functionerend*

Schelde-estuarium dat blijvend ruimte biedt aan karakteristieke estuariene processen, ecotopen en levensgemeenschappen in een veilige, leefbare omgeving.

Het project wilde dit bereiken door:

- a. De publieke bekendheid met de natuurwaarden van het Schelde-estuarium te vergroten en die bekendheid om te zetten in brede maatschappelijke steun voor behoud en herstel van de kwaliteiten van het Schelde-estuarium als water- en ecosysteem.
- b. Politiek en bestuur zo te beïnvloeden dat het herstel en duurzaam behoud van de natuurlijke kwaliteiten van het estuarium bij besluitvorming over functietoekenning, inrichting en beheer als uitgangspunt en randvoorwaarde gehanteerd worden.

In de zomer van 2004 publiceerden de samenwerkende ngo's een gezamenlijke visie op de Scheldeproblematiek, die vervolgens een duidelijke rol ging spelen in de planvorming voor de 'Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium'. Een groot deel van de in onze visie genoemde natuurherstelprojecten werd volledig overgenomen in dat

beleidsplan van de gezamenlijke overheden!

Vanaf augustus 2004 tot en met augustus 2006 voerde Vogelbescherming namens de coalitie 'De Schelde Natuurlijk!' een omvangrijke beeldvormingcampagne met inzet van een breed scala van communicatiemiddelen en -activiteiten. Absolute 'eyecatcher' in die campagne was de Scheldebuss, een tot mobiel informatiecentrum omgebouwde gelede stadsbus. Van Den Haag via Zeeland tot in Brussel en Antwerpen vroeg de bus twee jaar lang vrijwel dagelijks de aandacht van publiek, politiek en bestuur voor de beknelde Scheldenatuur. Bezoekers konden kennis maken met de Scheldenatuur door in de Scheldebuss onze video-documentaire te bekijken, te leren over vogels en zeehonden, simulatiemodellen te bestuderen of anderszins te horen, lezen of zien over de Schelde. Er was bovendien een keur aan gedrukte voorlichtingsmaterialen beschikbaar. Soms werd de campagne opgesierd door de aanwezigheid van twee, speciaal voor deze campagnestart ontwikkelde reuzensteltlopers; een kluut en een scholekster van bijna drie meter hoog.

Om de aandacht van pers en publiek voor de campagne langdurig vast te houden werden gedurende de gehele looptijd van het project periodiek persmomenten en publieksitems gerealiseerd. Het totale palet varieerde van (pers)excursies te land, op het water en zelfs in de lucht, tot bijvoorbeeld uitzending van de door 'De Schelde Natuurlijk!' geproduceerde documentaire op landelijke en regionale televisie; van lezingen voor specifieke doelgroepen tot bredere publieksmanifestaties zoals

Schorren langs de Westerschelde

het Internationale Schelde Ontdekkingsweekend, 11 en 12 juni 2005. Het geheel werd ondersteund door de website www.descheldenatuurlijk.nl (~.be). Waar mogelijk droegen de WetlandWachten hun steentje bij.

BEREIKTE RESULTATEN

Ten tijde van de start van het project in 2003 had de estuariene natuur van de Schelde nauwelijks de belangstelling van het publiek, zowel in Zeeland als daarbuiten. In het Zeeuwse was natuurherstel door ontpoldering bovendien een vrijwel onbespreekbaar taboe. Geen enkel tot dan toe uitgevoerd project uit het natuurcompensatieprogramma rond de eerder uitgevoerde tweede verdieping van de Westerschelde had herstel van estuariene natuur als doel gehad; eenvoudigweg omdat dat anno 2003 maatschappelijk en bestuurlijk onhaalbaar was.

Medio 2005 bleek deze situatie belangrijk gewijzigd. Uit een in opdracht van 'De Schelde Natuurlijk!' gehouden (kwantitatief) opinieonderzoek onder een representatieve doorsnede van de Zeeuwse bevolking bleek inmiddels het overgrote deel van de Zeeuwen de Westerschelde te (her)kennen als belangrijk natuurgebied. Liefst 70% vond dat het provinciaal bestuur meer moest doen om de Scheldenatuur te behouden en een kleine 40% vond ontpolderen zelfs een acceptabele manier om de estuariene natuur van de Westerschelde te herstellen. Eind 2005 kon geconstateerd worden dat het project in belangrijke mate aan haar doel had beantwoord.

De gegroeide steun voor natuurbehoud en herstel resulteerde najaar 2005 in de vaststelling van een belangrijk aangepaste Ontwikkelingsschets 2010, met daar inbegrepen een besluit tot uitvoering van een eerste fase natuurherstel van minimaal 600 hectare getijdenatuur langs de Westerschelde. Daarbij moest het gaan om natuurherstel door ontpoldering: het onder invloed van het getij brengen van (voormalige) landbouwgronden door het landinwaarts verleggen van de zeedijken. Afspraken die ook werden geaccordeerd door Provinciale Staten van Zeeland en vastgelegd in een bilateraal verdrag dat door beide landen is ondertekend en geratificeerd.

VERKIEZINGEN EN POLITIEK GEKRAKEEL

Uiteraard gaf de implementatie van de besluiten, met name het selecteren van de te ontpolderen landbouwgronden, discussies met lokaal betrokkenen. Dat was te verwachten. Juist in die tijd vonden er in Nederland verkiezingen plaats voor de Tweede Kamer, respectievelijk Provinciale Staten. En wat niemand voor mogelijk had gehouden gebeurde. Om de gunst van de kiezers

te werven bekeerden tal van met name Zeeuwse volksvertegenwoordigers zich tot het – tot dan toe – beperkte kamp van anti-ontpolderaars. Nimby-argumenten en zielige verhalen van een klein aantal lokaal betrokkenen werden uitvergroot en dat bleek voldoende om internationale verplichtingen, bilaterale overeenkomsten tussen Nederland en Vlaanderen en een bestuurlijk convenant tussen Den Haag en Zeeland naar de prullenbak te verwijzen.

Het feit dat er twee jaar breed maatschappelijk en bestuurlijk overleg aan de voorstellen ten grondslag lag deed niet ter zake; wetenschappelijke argumenten telden al helemaal niet meer. Ondanks een intensieve politieke lobby verdampten de resultaten van 'De Schelde Natuurlijk!' bijna volledig. De emoties en kortetermijnbelangen van enkele boeren bleken politiek de doorslag te geven. Tot verbijstering van zowel bewindslieden, ambtenaren en wetenschappers als de belangvertegenwoordigers die betrokken waren geweest bij de totstandkoming van de Ontwikkelingsschets werden de Scheldeverdragen – vanwege het daarin afgesproken natuurherstel door ontpoldering – steeds verder op losse schroeven gezet. 'Ontpolderen nee!' werd de slogan voor het electoraat. De sfeer in Zeeland werd zo intimiderend dat de Zeeuwse voorstanders van ontpoldering zich nauwelijks durfden te manifesteren.

IMPLEMENTATIE NATUURHERSTELPLAN-NEN VERTRAAGD

Tot half december 2007 bleven enkele Zeeuwse parlementariërs proberen de afspraken over natuurherstel in de Westerschelde naar de prullenbak te verwijzen. Pas op het allerlaatste moment, na een creatieve uitleg van de politieke verdragen door het kabinet, bleek een meerderheid bereid de Scheldeverdragen waarin het natuurherstel is verankerd, te ratificeren. Daarmee is de daadwerkelijke uitvoering van het broodnodige natuurherstel nog steeds niet veiliggesteld. Integendeel: de start van de uitvoering is met anderhalf jaar uitgesteld, terwijl er in de tussentijd opnieuw gestudeerd moet worden op alternatieven voor ontpoldering. Vooralsnog blijft de minister van LNV koersen op effectief natuurherstel door ontpoldering. Vogelbescherming Nederland en haar coalitiegenoten steunen de minister van LNV daarin onverkort. Wat de discussie over alternatieven gaat opleveren zal de tijd leren. Vogelbescherming zal hoe dan ook met alle middelen blijven strijden voor behoud en herstel van de unieke getijdennatuur van het Schelde-estuarium. Het zal nog veel tijd en moeite kosten voordat er in het Schelde-estuarium sprake is van een duurzame en evenwichtige ontwikkeling, maar de unieke Scheldenatuur is onze inzet waard!

6. VOGELS EN MENSEN GAAN HAND IN HAND

Een groeiend aantal Nederlanders weet natuur te waarderen. Dat is een bemoedigend signaal, ook voor de diverse natuurorganisaties die hun draagvlak zien vergroten. Wat hebben de wetlands aan natuur- en vogelliefhebbers te bieden? Heel veel, en steeds meer! Want met goed beleid en beheer kan men de wetlands bezoeken en er volop genieten van vogels zónder de natuur te verstoren.

Ons kleine landje herbergt steeds minder natuur, maar het aantal mensen dat 'iets' met de natuur heeft, neemt nog steeds toe. Ook het aantal dat lid wordt van een natuurorganisatie is nog steeds groeiende. Bij vogelaars is de laatste jaren zelfs sprake van een explosieve groei. Door stijging van de welvaart, toegenomen vrije tijd, een stapel goede vogelboeken en betaalbare optiek is het vogels kijken (en fotograferen) steeds toegankelijker geworden. De intrede van internet en de daarmee gepaard gaande versnelde kennisdeling heeft het vogels kijken verder bevorderd. In natuurgebieden, waaronder wetlands, wordt vaak rekening gehouden met de mogelijkheid tot recreëren. Waar men

er in het verleden bewust voor koos om gebieden af te sluiten voor publiek, om de natuur met rust te laten, blijkt tegenwoordig dat vogels en mensen hand in hand kunnen gaan, mits met beleid en in goede harmonie.

Berekeningen hebben uitgewezen dat er tegenwoordig ieder weekend (tien)duizenden vogelaars op pad zijn met verrekijker, telescoop of foto-toestel. Voor eenieder, van beginnende vogelaar tot doorgewinterde crack, zijn er talloze mogelijkheden om naar vogels te kijken. De een heeft voldoende aan een gebiedje in de buurt om lekker te struinen, een ander reist stad en land af op zoek naar die ene zeldzaamheid of ontbrekende soort

Het Baardmannetje is één van de karakteristieke bewoners van het Lauwersmeergebied.

Een groeiend aantal Nederlanders toont belangstelling voor vogels en natuur.

op de jaarlijst. Toch zijn er bepaalde vogelplekken die favoriet zijn bij bijna iedereen. Dit zijn vooral wetlands, die door hun bijzondere biotoop en bescherming enorme aantrekkingskracht uitoefenen op veel vogels, en daarmee op vogelaars. Hieronder staat een top vijf van de meest favoriete vogelplekken, enigszins verdeeld over het land, met enige informatie over de vogelsoorten door de seizoenen heen.

1. Lauwersmeergebied (Groningen en Friesland)
2. Schouwen-Duiveland (Zeeland)
3. Oostvaardersplassen (Flevoland)
4. Texel (Noord-Holland)
5. Gelderse Poort (Gelderland)

LAUWERSMEERGEBIED (MET NAME EZUMAKEEG) - GRONINGEN EN FRIESLAND

Het Lauwersmeergebied is een van de 106 erkende wetlands die Nederland rijk is. Misschien wel een van de mooiste gebieden hier is de Ezumakeeg, op de grens van Friesland en Groningen. Door terreinbeheer kon hier een wetland ontstaan van internationale faam, waar zowel vogels maar zeker ook mensen bij gebaat zijn. Het wetland is niet alleen bekend vanwege zijn grote concentraties watervogels en steltlopers, maar vooral ook door de grote verscheidenheid aan soorten. Op een mooie voorjaarsdag in mei kan men hier ruim 100 soorten zien, van algemene soorten tot schaarsere soorten. Naast alledrie de in Nederland voorkomende kiekendieven en andere roofvogels, is het een eldorado voor zwanen, ganzen, eenden en steltlopers. In de rietmoerassen *hoempen* roerdompen, *pingen* baardmannen en is het een gekras en gepiep van rietzangers, karekieten en andere moeraszangers. Ze zijn te bewonderen vanuit observatiehutten en -punten. Aan de westkant van de Ezumakeeg staan langs de verharde weg in de noordhoek (Ezumakeeg Noord) een uitkijkscherm met een bankje om een verhoging, waar vanaf

dit deel prima te over zien is. In de zuidhoek (de Sylkajut, Ezumakeeg Zuid) staat een fraaie hut waar men in alle rust het gebied met verrekijker of telescoop kan scannen. Vanwege het (zon)licht is het aan te bevelen om een 'rondje Lauwersmeer' te starten vanaf de oostzijde en dan met de klok mee naar het westen te gaan. Op die manier blijft de zon in de rug en is het optimaal genieten van de vogelrijkdom. Regelmatig zit er tussen de wolken steltlopers een zeldzaamheid, zoals een gestreepte strandloper of poelruiter. Voor de liefhebber van grote groepen watervogels is de Bantpolder in het noordwesten van het Lauwersmeer aan te bevelen. Hier bevinden zich in het winterhalfjaar duizenden ganzen, met brandganzen als talrijkste soort. Vanaf de ventweg die parallel loopt aan de doorgaande weg naar Lauwersoog, die ook per fiets te berijden is, zijn de ganzen prima te bekijken.

SCHOUWEN-DUIVENLAND (MET NAME PRUNJEPOLDER) - ZEELAND

De grootste wetlands van Zuidwest-Nederland zijn te vinden in Zeeland. Niet verwonderlijk dat er op bepaalde momenten van het jaar honderdduizenden vogels bivakkeren. Ganzen weten de sappige weilanden te waarderen, steltlopers gebruiken ze als hoogwatervluchtplaats. Een goede plek voor vogelwaarnemers is de Prunjepolder ten noordwesten van Zierikzee. Hier zijn vele hectares voormalige veen en klei weg gegraven en kon het uitgestrekte zoute en brakke kleimoeras weer terugkeren. Overigens werd het gebied al in de zeventiende eeuw geroemd om zijn vogelrijkdom in de waterrijke wildernis, die echter door toedoen van de mens weer verdween. Dankzij het recent ontwikkelde 'Plan Tureluur' keerde veel weer terug. Omdat het zoutgehalte en de vochtigheid plaatselijk verschillen, ontstond er een enorme verscheidenheid aan vegetatietypen waarvan vogels kunnen profiteren. Weidevogels komen er in hoge dichtheden tot broeden en ook pioniersoorten zoals kluut en kleine plevier weten het gebied naar waarde te schatten. In de wintermaanden is het een paradijs voor ganzen, eenden, steltlopers en reigers (kleine zilverreiger!). Ook de zeldzame velduil wordt er regelmatig waargenomen. Vanaf de openbare weg zijn de meeste vogels met het juiste licht goed te bekijken, al kan het voorbijrazende verkeer van de N59 (Serooskerke - Zierikzee) als hinderlijk worden ervaren. Helaas is de Prunjepolder voor vogelaars die met de fiets of wandelend het gebied willen bezoeken niet erg toegankelijk. Deze kunnen beter terecht in de Weevers Inlagen ten zuidwesten van de Prunjepolder. Auto's rijden hier bijna niet en op verschillende plekken zijn uitkijpunten gemaakt. De Weevers Inlagen bieden sinds een paar jaar een ideaal toevluchtsoord voor een toenemend aantal

In de Prunjepolder is voormalige landbouwgrond 'teruggegeven' aan de natuur. Door afwisselende zout- en vochtigheidsgehalten kent het gebied een rijk gevarieerde vegetatie en is het inmiddels een vogelgebied van internationale allure.

sterns, die op eilandjes tot broeden komen. Door het verwijderen van de vegetatie kregen soorten als grote stern en visdief weer gelegenheid om te broeden. Vanaf de dijk zijn de voedselvluchten van de heen en weer vliegende oudervogels van nabij te volgen. Omdat er weinig verkeer rijdt, kunt u in alle rust langs de kant van de weg gaan zitten en kijkt u bovenop de kolonie.

OOSTVAARDERSPLASSEN - FLEVOLAND

Wellicht het meest bekende wetland van ons land is het Oostvaardersplassengebied in Flevoland. Jaarlijks vindt hier het Vogelfestival plaats, een ontmoetingsplaats voor iedereen met hart voor natuur en vogels in het bijzonder. Dit festijn wordt georganiseerd door Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer en SOVON Vogelonderzoek Nederland. Het gebied van ruim 5600 ha is één van de meest bijzondere moerasgebieden en is inmiddels internationaal befaamd om zijn succesvolle natuurontwikkeling. De Oostvaardersplassen staan in ons land sinds 2006 definitief op de kaart door het eerste broedgeval van de zeearend. In alle media werd uitgebreid aandacht besteed aan deze unieke gebeurtenis. Het gebied met zijn talloze observatiehutten en -schermen wordt jaarlijks bezocht door tienduizenden dagjesmensen die, naast de grote aantallen reigers (met name grote en kleine zilverreiger), een glimp hopen op te vangen van de zeearenden. Moerasvogelsoorten als roerdomp, porseleinhoen en baardman behalen hier in de broedtijd de hoogste dichtheden van ons

land. Ook is het gebied uitermate belangrijk als rust-, foerageer- en ruigebied voor ganzen, eenden en andere watervogels, zowel uit binnen- als buitenland (grouwe gans). In het winterhalfjaar is het gebied een toevluchtsoord voor ganzen, zwanen en eenden. De overwinterende grote zilverreigers zijn dan bijna niet te missen. Met een beetje geluk laat een zeearend zich zien of is een overwinterende klapekster te bewonderen. De beste kans op een glimp van de zeearend is vanaf de zogenaamde Kleine en Grote Praambult, langs de Praamweg. Door de verhoging kunt u met een telescoop of verrekijker een zeer groot gebied afkijken. Vaak staan er andere vogelaars die u vast de zeearend aan kunnen wijzen, of door de telescoop willen laten kijken als ze hem in beeld hebben. Door de centrale ligging in ons land is het gebied (met de auto) goed bereikbaar. In de weekenden is het in de verschillende observatiehutten soms wel dringen om een plekje bij de kijkkasten. Door de week is het over het algemeen wat rustiger en zijn er vooral fotografen aanwezig, die een ijsvogel of een schuwe waterral voor de lens hopen te krijgen.

TEXEL - NOORD-HOLLAND

Vraag een willekeurige vogelaar wat de mooiste vogelplek van Nederland is, en niet zelden zal hij 'Texel' zeggen. Dit Noord-Hollandse eiland staat bij vogelliefhebbers en vooral soortenjagers al een eeuw hoog aangeschreven. Niet alleen de vogelrijkdom is fenomenaal, ook de relatieve rust en ruimte van dit grootste Waddeneiland zijn

bijzonder. Goed bereikbare kijkschermen, deels ook geschikt voor minder validen, ontsluiten de vogelgebieden.

De grote verscheidenheid aan biotopen maakt het tot een walhalla voor vogels en vogelaars. Er is veel aandacht voor natuurontwikkeling, en regelmatig worden nieuw aangekochte gronden heringericht als natuurgebied. Zo profiteren dwergsterns, kluten en bontbekplevieren van het aanleggen van kiezelstrandjes. Door het openbreken van enkele dammen heeft het zoute water in De Slufter, in het noordoosten van het eiland, weer vrij spel. Regelmatig worden hier jagende blauwe kiekendieven gezien en het is een bijna vaste plek om in de winter strandleeuweriken en sneeuwgorzen of ijsgorzen te zien. In die periode is het ook een walhalla voor rotganzen en brandganzen. In het voorjaar en de zomer zijn vele broedvogels actief, waaronder een kolonie lepelaars in de Horsmeertjes, ten zuiden van de Mokbaai. De aan- en afvliegende lepelaars zijn vanaf een platform uitstekend te bekijken, vooral

in de ochtend en avond. Een rondje Texel met de fiets zal voor vogelwaarnemers die vanaf de boot komen, doorgaans starten in de Mokbaai. Ook is dit gebied uitstekend al wandelend te bereiken. In het najaar worden bosjes en struiken door drommen vogelaars afgekamd of zoek naar de zeldzame bladkoning of kleine vliegenvanger. Daarbij zijn vooral de zogenaamde 'Tuintjes' vlakbij de vuurtoren favoriet. Ieder jaargetijde op Texel is zeer de moeite waard.

GELDERSE POORT - GELDERLAND

De Gelderse Poort in het oosten van het land, tussen Arnhem en Nijmegen, is wellicht iets minder bekend dan de reeds beschreven wetlands. Toch is het voor de 'binnenlanders' een gebied van naam dat door vele natuurliefhebbers jaarlijks bezocht wordt. Door het open karakter van het landschap en de oude rivierarmen, ingeklemd tussen stuwwallen en rivieren, zijn er altijd magistrale uitzichten. Internationaal befaamd is de Millingerwaard, die door het Wereld Natuurfonds een aantal jaren

Dankzij waterpeilverhoging in de Gelderse Poort krijgt een kritische soort als de roerdomp weer perspectief op betere leefomstandigheden.

geleden is ingericht als natuurontwikkelingsgebied in het kader van 'Ruimte voor de Rivier'. Hier is een gebied ontstaan waar de natuur zijn gang kan gaan. Natuurlijk beheer wordt er uitgevoerd door de bever, die in de jaren negentig is uitgezet en het hoofd prima boven water weet te houden.

In de winter is de Gelderse Poort een thuishaven voor tienduizenden ganzen. Kolganzen en grauwe ganzen zijn het talrijkst, maar ook de zeldzame roodhalsgans wordt regelmatig gezien. Iedere winter worden er vanuit het Natuurmuseum Nijmegen speciale ganzenexcursies op zondag gehouden, die naast de Ooijpolder in Nederland ook de Düffel in Duitsland aandoen. De Ooijpolder is overigens ook ideaal met de fiets of al wandelend te ontdekken. Vanuit Nijmegen voert de route over de gehele dijk langs de Waal tot Millingen. In de weekends kan het soms nogal druk zijn als er zowel auto's, motoren, fietsers, skeelers en wandelaars van dezelfde dijk gebruik maken. Voor een wat meer ontspannen tocht met de fiets of al wandelend kunt u dan beter de vele binnendoor weggetjes volgen.

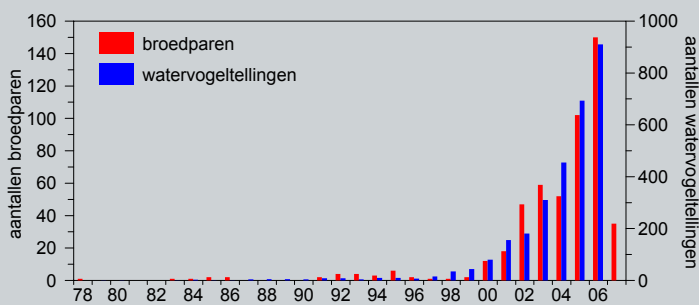
In voorjaar en zomer is de zwarte stern een van de meest kenmerkende soorten. De Gelderse Poort vormt voor deze moerasstern zelfs een van de belangrijkste broedgebieden van ons land. Van nature broeden zwarte sterns op waterplanten, met name krabbescheer, maar bij gebrek daaraan maken ze graag gebruik van kunstmatige nestvlotjes. Op diverse plekken in de Ooijpolder en het Rijnstrangengebied worden deze ieder jaar uitgelegd door vrijwilligers. Zo'n 150 paren brengen nu jaarlijks hun jongen groot. Vanuit verschillende vogelkijkhutten, in het bijzonder die in de Millingerwaard en de Jezuitenwaai, is een blik van nabij op het broedgebeuren mogelijk.

De Gelderse Poort is een van de weinige plekken waar de zeldzame buidelmees broedt. Helaas nemen de aantallen recent weer af, na een periode met tientallen broedparen in de jaren negentig. Ook andere typische moerasvogelsoorten als roerdomp, woudaap en grote karekiet dreigden door verdroging van de rietmoerassen te verdwijnen. Recentelijk zijn de moerasgebieden door waterpeilverhoging weer vernat en lijkt het erop dat deze kritische soorten kunnen terugkeren. Een pluim voor de lokale vogelwerkgroepen die met hulp van Vogelbescherming Nederland en Staatsbosbeheer, de terreinbeheerder, de handen ineengeslagen hebben. In het najaar en de winter behoort de Gelderse Poort tot een van de bolwerken van overwinterende grote zilverreigers.

De hiervoor beschreven wetlands zijn slechts enkele voorbeelden van het grote aantal natuurgebieden dat Nederland rijk is. Door goede samenwerking tussen de verschillende instanties

De grote zilverreiger: een successtory

Een van de grote succesverhalen van de laatste jaren is dat van de grote zilverreiger, mede dankzij de bescherming van wetlands. Vooral de laatste jaren neemt het aantal waarnemingen razendsnel toe. De dichtstbijzijnde grote broedkolonies bevinden zich rond de Neusiedlersee op de grens van Oostenrijk en Hongarije. De grote zilverreiger werd in 1978 voor het eerst broedend vastgesteld in ons land, in de Oostvaardersplassen. Daarna nam het aantal broedparen langzaam toe, met als voorlopig record 150 paren in 2006. Toch duurde het tot het eind van de jaren negentig voordat de soort ook buiten de Oostvaardersplassen een gewone verschijning werd. Het najaar van 2007 breekt voorlopig alle records, want tijdens een landelijke slaapplaatstelling zijn meer dan 1000 exemplaren over heel Nederland geturfd. Het lijkt erop dat ieder waterrijk gebied tegenwoordig zijn eigen grote zilverreigers heeft, al heeft deze reiger duidelijk weinig op met zoute gebieden.

en natuurorganisaties blijkt het heel goed mogelijk om ieder op zijn of haar eigen manier te laten genieten van natuur in het algemeen en vogels in het bijzonder.

7. RAPPORTAGE WETLANDWACHTEN

Via een vaste methodiek doen de WetlandWachten jaarlijks verslag van hun gebied. Zij rapporteren over de positieve en negatieve ontwikkelingen en kijken naar de verwachtingen voor de komende jaren. Uiteraard komen in hun verslagen ook de kenmerkende vogels van de diverse wetlands aan bod. De beschrijvingen in dit hoofdstuk voor alle Nederlandse wetlands zijn gebaseerd op de rapportages van de WetlandWachten over de jaren 2004-2007.

001 WADDENZEE

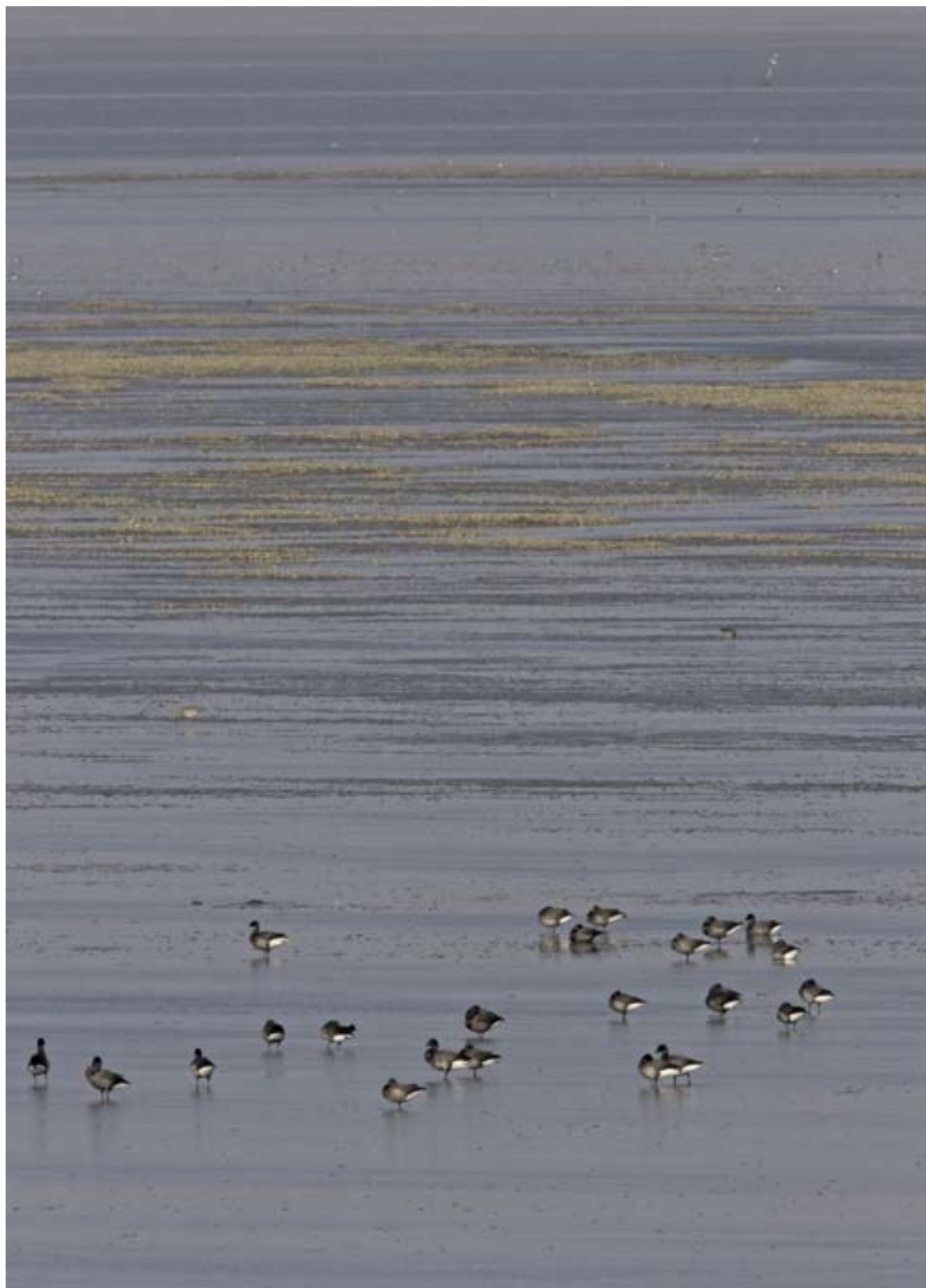
POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de hele Waddenzee verboden. Al in 2004 voeren de kokkelboten niet meer uit. De Raad van State stelde Vogelbescherming Nederland met andere natuurorganisaties in het gelijk in haar bezwaren tegen de kokkelvisserij. De Raad kwam tot deze uitspraak mede op basis van een uitspraak van het Europese Hof over de Vogelrichtlijn. Op termijn is dit een gunstige ontwikkeling voor schelpdiereten- de vogelsoorten, hoewel het nog lang zal duren voor de positieve effecten zichtbaar zijn in het herstel van de schelpdiereters. De eider, schol- ekster en kanoet vertonen een afname in aan- tallen en lijken de dupe te zijn geworden van de mechanische kokkelvisserij. Helaas wordt het positieve effect van het verbod voor een deel weer teniet gedaan door een toename van de handmatige kokkelvisserij, ook op wadplaten waar dit voorheen nooit gedaan werd. Najaar 2007 diende Vogelbescherming Nederland samen met zeven andere natuurorganisaties een bezwaarschrift in tegen de handkokkelvisserij in de Waddenzee. Het bezwaar richtte zich zowel tegen de bestaande visserij als tegen een uitbreiding van het aantal vergunningen. Deze vorm van visserij legt een onaanvaardbaar hoge druk op de rijkste en voor de natuur meest waardevolle schelpdierbanken. Behalve ernstig voedselverlies voor wadvogels betekent deze activiteit ook een grote verstoring van overtuigende en voedselzoekende wadvogels.
- Naar aanleiding van het in 2004 verschenen rapport van de Rijkscommissie Meijer (de Adviesgroep Waddenzeebeleid) is besloten tot de oprichting van een Waddenfonds voor het herstel van de Waddenzee. Het Waddenfonds maakt deel uit van een integraal pakket aan voorstellen voor het Waddenzeebeleid. Het besluit betekent een erkenning van het belang van de Waddenzee, de slechte staat van de Wad- denzee en de urgentie van herstelmaatregelen. Het Waddenfonds heeft een bedrag van 800 miljoen euro beschikbaar. Dit geld zal binnen een periode van twintig jaar worden besteed. In september 2007 heeft de eerste tender (inschrij- ving van plannen) voor het Waddenfonds plaats gevonden.
- Het kabinet heeft de voordracht van de Wad-

denzee voor de Werelderfgoedlijst van de VN-cultuurorganisatie UNESCO doorgezet, ondanks het afhaken van de stad Hamburg. De Waddenzee is wereldwijd zo uniek dat Neder- land, Duitsland en Denemarken zich samen inspannen om het gebied op te laten nemen in de rij van werelderfgoederen als de Grand Canyon (Verenigde Staten), de koraalriffen van de Great Barrier Reef (Australië), de piramides van Gizeh (Egypte), het paleis en de tuinen van Versailles (Frankrijk) en het tempelcomplex van de Borobudur (Indonesië).

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Vogelbescherming Nederland heeft samen met een aantal andere organisaties beroep aangete- kend tegen de vergunningen voor gaswinning in de Waddenzee. De Raad van State heeft in september 2007 bepaald dat de NAM door mag gaan met gaswinning in de Waddenzee. In het kader van compensatie van de bodemdaling in de Waddenzee als gevolg van de gaswin- ning zal vele jaren lang zand in de Noordzee- kustzone aangebracht worden. Het gestorte zand komt vanuit de kustzone via natuurlijke zeestromen op de plek van de bodemdaling terecht. Zandsuppleties vanuit de kustzone op de stranden/vooroevers zijn echter direct schadelijk voor de bodemfauna. Onder andere door verstikking en afsterving van bodemleven, waar vogelsoorten als zwarte zee-eend en eider- eend van afhankelijk zijn. De rechter bepaalde dat voor zandsuppleties in de Noordzeekust- zone een passende beoordeling in het kader van de Natuurbeschermingswet vereist is.
- Vogelbescherming Nederland heeft in 2006, samen met de natuurorganisaties De Wadden- vereniging, Natuurmonumenten en Stichting WAD, juridische procedures aangespannen tegen de activiteiten ten behoeve van de mos- selcultuur in de Waddenzee. Het gaat om de voorjaarsvisserij, de transporten van kweek- mosselen uit de Waddenzee naar Zeeland en de najaarsvisserij. De organisaties vrezen voor de voedselvoorraden in de Waddenzee waar overwinterende vogels als de eidereend en de toppereend op zijn aangewezen. De Flyway- populatie waar deze overwintelaars deel van uitmaken staan internationaal, dus ook in de andere overwinter- en broedgebieden, onder druk. Achteruitgang van de eiderpopulatie in

het Nederlandse deel van de Waddenzee houdt direct verband met een tekort aan voedsel.

In 2006 is een voorlopige succes behaald; de transporten van mosselen van de kweekpercelen in de Waddenzee naar de veiling in Zeeland moeten middels een Natuurbeschermingswetvergunning op hun schadelijkheid voor de natuur getoetst worden. Voor eider en andere schelpdieretende vogels betekent dit concreet dat vanaf 2007 beter rekening gehouden wordt met hun ecologische eisen. Vooralsnog is het niet gelukt een halt toe te roepen aan de visserij op mosselen in een jaar van mosselschaarste zoals 2006. Wel besloot de rechter – op aandringen van Vogelbescherming Nederland – dat een deel van de vergunde hoeveelheid mosselen moest blijven liggen. Vogelbescherming ziet dit als een erkenning van het feit dat het jaarlijks opvissen van nagenoeg al het mosselzaad uit de Waddenzee niet conform de natuurbeschermingswet en de Vogel- en Habitatrichtlijn is. De bodemprocedures lopen nog; begin 2008 zal een eerste uitspraak gedaan worden door de Raad van State.

- In opdracht van Vogelbescherming Nederland bracht het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) in 2005 een rapport uit over het belang van de Waddenzee voor trekvogels. Het Waddengebied fungeert als belangrijk kruispunt van vogeltrekwegen in voor- en najaar: zo'n elf miljoen trekvogels eten zich hier vol om de energievergende tochten naar overwinterings- en broedgebieden te kunnen volbrengen. Uit het rapport, 'De Waddenzee als kruispunt van vogeltrekwegen' blijkt dat op internationale Waddenzeeschaal maar liefst 15 van de 34 bestudeerde wadvogels significant in aantal afnemen. Dat geldt zowel voor schelpdieretende vogels als voor soorten die foerageren op andere organismen van de wadbodem. De oorzaken voor deze achteruitgang hangen vooral samen met de veranderde ecologie van de Waddenzee.
- Het kabinet is in mei 2006 akkoord gegaan met het aangepast deel 3 van de Planologische Kernbeslissing (PKB) Derde Nota Waddenzee. De PKB is op meerdere punten gewijzigd en aangevuld. Het kabinet houdt het bestaande snelvaargebied bij Oudeschild (Texel) toch open. Alleen in dat gebied zijn waterskiën, jetskiën en vergelijkbare gemotoriseerde activiteiten toegestaan. Daarnaast is het verbod op het gebruik van ultralichte vliegtuigen boven de Waddenzee en de Waddeneilanden geschrapt. Voor de recreatievaart is het maximum aantal ligplaatsen verhoogd van 4.400 naar 4.600 en het kabinet sluit op voorhand een verdere verdieping van de vaargeul van de Eems

richting de Eemshaven niet uit. Verder wordt er vastgehouden aan het verbod op zeewaartse uitbreiding van havens en bedrijventerreinen en komen er geen windturbines in de Waddenzee.

- Een steeds groter deel van de wadbodem raakt bedekt met de Japanse oester. Dat is een exoot, die als voedselbron ongeschikt is voor wadvogels. De invasieve oester vormt in de Delta al een plaag en in de Waddenzee dreigt dit nu te gebeuren. De soort vormt daarom mogelijk een bedreiging voor het inheemse wadbodemleven, waaronder mossel- en kokkelbanken die voor de vogels, maar ook voor vissen en andere organismen onmisbaar zijn.
- Het Duitse bedrijf Enova heeft een volgende stap gezet in het realiseren van het windmolenpark Riffgat. Het geplande windmolenpark bestaat uit 44 molens van zo'n 140 meter hoog en moet veertien kilometer ten noorden van Rottumerplaat in de Noordzee komen. Eerder is al een ruimtelijke ordeningsprocedure doorlopen voor dit park en in 2006 is bij de Duitse autoriteiten een voorlopige beschikking gevraagd op grond van milieuwetgeving. De Waddenvereniging heeft samen met de betrokken Waddeneilanden en andere (Duitse) natuurorganisaties bezwaar gemaakt tegen een milieuv vergunning.

002 TEXEL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De door Vogelbescherming Nederland en SOVON tot vogel van het jaar 2006 uitgeroepen veldleeuwrik vertoonde een stabilisering van het aantal broedparen. De agrarische natuurvereniging heeft pakketten geopend voor kruidenrijke stroken waar de veldleeuwrik een voorkeur voor heeft om zowel de wintervoedselsituatie als de broedomstandigheden te verbeteren. Rond verschillende percelen wordt een faunarand aangelegd, waar de zaadetende veldleeuwrik van kan profiteren. In het duingebied werd de soort in 2006 jammer genoeg helemaal niet meer waargenomen.
- De lepelaar deed het goed op Texel in de afgelopen jaren. In 2006 werd een recordaantal lepelaars van 339 paar vastgesteld, voornamelijk in De Geul op het zuidelijk deel van het eiland. De scholekster vertoonde een toename, als broedvogel én als overwinteraar.
- In de Petten heeft zich een kolonie grote sterns van 1100 paar gevestigd.
- Aan de zuidwestkant van Texel is door Staatsbosbeheer langs de duinzoom natuurontwikkelingsland aangekocht, wat positief is voor kritische weidevogels. Rond de Natte Blok in Waal en Burg is zo'n 20 hectare natuurontwik-

kelingsland aangekocht en in Waal en Burg zal eveneens een flink areaal cultuurland aangekocht worden en omgezet in natuurland.

- Door de invoering van mozaïekbeheer in gemengd gebied wordt een toename van de weidevogelstand verwacht.
- In het Wagejot zijn midden in de plas nieuwe langgerekte eilanden aangelegd. Dit heeft geleid tot meer rust voor de vogels en een toename van de dwergstern, kluut, noordse stern en visdief.
- Rijkswaterstaat past sinds kort dynamisch kustbeheer toe. Hierdoor komt er meer dynamiek en verstuing in de kustreep, waarvan mogelijk de tapuit kan profiteren. Door veruiging van het duingebied vertoont de tapuit de laatste jaren een afname in aantallen.
- Door de aanleg van natuurvriendelijke oevers en waterbergingen ontstaan er kansen voor water- en weidevogels.
- Het beheer van opvangreservaat Zeeburg was niet gunstig voor rotganzen. In de overwinteringsperiode was er geen of juist teveel gras aanwezig waardoor het gebied voor de ganzen niet aantrekkelijk was. Gezamenlijke acties van de Vogelwerkgroep Texel en de Wetland-Wacht hebben hierin verandering gebracht. Met ganzenkeutel-tellingen werd aangetoond dat de rotganzen er inderdaad maar een korte periode terecht konden. In gesprekken met beheerder Staatsbosbeheer zijn deze gegevens gebruikt om tot een beter maai- en beweidingsbeleid te komen. Staatsbosbeheer is ermee aan de slag gegaan en er blijkt inderdaad een toename van foeragerende rotganzen op Zeeburg te zijn geweest.
- Er zijn goede contacten met defensie om dwergsternen en andere kustbroedvogels optimaal in hun gebied te beschermen.
- In Waal en Burg wordt in totaal circa 250 hectare cultuurland omgezet in natuurland. Zo ontstaat er een robuust natuurgebied, die kansen geeft aan vooral weidevogels.
- De dwergsternen hebben het in 2007 vrij goed gedaan. Met 104 paartjes was het aantal broedparen hoger dan de laatste vijf jaar. Helaas zijn er tijdens een zomerstormpje eind juni vrij veel legsels verloren gegaan.
- Overleg met de Gemeente Texel heeft er toe geleid dat de slootkanten langs de wegen dit jaar later geklepeld zijn. Er zijn ook veel slootkanten helemaal niet geklepeld.
- Heel veel slootkanten zijn erg steil. Dit leidt tot verdrinking van jonge pullen die de sloot willen oversteken. Er wordt gekeken hoe dit verbeterd kan worden. In ieder geval worden kraanmachinisten goed geïnstrueerd.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Door toenemend toerisme worden strandbroeders verstoord. Veel broedvogels moeten terugvallen op (bewaakte) reservaten. Door de aanleg van fiets-, wandel- en ruiterspaden vindt er versnippering plaats van natuurgebieden.
- Door toename van predatoren als buizerd en havik op het westelijke deel van Texel is er een afname van de weidevogelstand.
- Het klepelen van berm-slootkanten om de hoeveelheid riet te verminderen is slecht voor late graspiepers en kleine karekieten. Er is overleg geweest met de gemeente en er is afgesproken dat er wat later zal worden geklepeld (15 juli in plaats van 1 juli) en dat eerst de sloten gemaaid worden waar geen broedvogels zitten.
- Bij het rapen of schudden van ganzeneieren in natuurgebieden vindt verstoring plaats.
- Door de verruiging van de kuststrook en de duinen wordt het een ongeschikte habitat voor kustbroedvogels en duinbroeders. Het afplagen en beweiden van duinen door Schotse Hooglanders ter bestrijding van de verruiging gaat soms ten koste van broedvogels. De runderen lopen vaak door de randvegetatie waardoor water- en moerasvogels verstoord worden.
- De scholeksterstand vertoont weer een afname. Zowel in de wintertellingen als in de broedvogeltellingen is een afname vastgesteld.
- De grote sternkolonie in de Petten is afgenomen tot ruim 300 broedparen. Mogelijke reden is het plaatsen van een raster en werkzaamheden op een naastgelegen perceel. Hier worden zilte gewassen verbouwd die erg arbeidsintensief zijn. De Vogelwerkgroep en Natuurmonumenten hebben actie ondernomen om de omstandigheden weer te verbeteren, desnoods met een rechtszaak.

003 VLIELAND

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2005 is een vergunning voor mechanische kokkelvisserij, in 2004 verleend door het ministerie van LNV, op grond van de Europese Habitat- en de Vogelrichtlijn onwettig verklaard door de Raad van State. Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de hele Waddenzee verboden. Op termijn is dit een gunstige ontwikkeling voor schelpdierfoeragerende vogelsoorten, hoewel het nog lang zal duren voor de positieve effecten zichtbaar zullen zijn in het herstel van de schelpdieretende vogelsoorten. De eider, scholekster en kanoet vertonen een afname in aantallen en lijken de dupe te zijn geworden van de mechanische kokkelvisserij. Helaas wordt het positieve effect van het verbod voor een deel weer teniet

gedaan door een toename van de handmatige kokkelvisserij, ook op wadplaten waar dit voorheen nooit gedaan werd.

- De verstoring die grote groepen overtuigende vogels vrijwel het gehele jaar door ondervinden van schietoefeningen rond het militaire oefenterrein De Vliehors, is een belangrijk aandachtspunt geworden voor defensie. Niet alleen zorgen de oefeningen van F16-straaljagers voor overlast voor vogels, recreanten en bewoners, de veiligheid van de straaljagers zelf speelt ook een rol.
- De plannen van een plaatselijke outdoorondernemer om de in 2004 vrijgekomen gebouwen van het voormalige cavalerie-schietkamp op De Vliehors voor recreatief gebruik te huren waren niet haalbaar. Dat is gebleken uit het bestemmingsplan buitengebied. Volgens afspraken zou het gebied moeten worden teruggegeven aan de natuur.
- De kolonie dwergsternen op de westpunt van het eiland is één van de grootste van Nederland. Ter bescherming tegen auto's en honden worden er elk jaar borden geplaatst rondom de kolonie en worden de eilanders en gasten geïnformeerd over deze beschermingsmaatregel. Helaas waren er drie jaar achtereen aan het begin van de zomer extreem hoge waterstanden, waardoor nesten en veel jongen van de strandbroeders (dwergsternen en bontbekplevier) werden weggespoeld.
- Om de vegetatiesuccesie in het duingebied terug te dringen en de terugkeer van zeldzame duin flora te bevorderen heeft de beheerder, Staatsbosbeheer, besloten het huidige begrazingsgebied flink uit te breiden tot aan Kooisplek. Grote grazers worden hierbij ingezet om de habitat te verbeteren, waarvan ook meerdere vogelsoorten zullen kunnen profiteren. Door zorgvuldige berastering zal rekening worden gehouden met de drie tot vier paar bruine kiekendieven die hier broeden en de kwetsbare grote kolonie stormmeeuwen ten zuiden van het fietspad naar Lange Paal (300-400 paar, zo'n 5% van de Nederlandse populatie).

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De laatste jaren is er een behoorlijke toename van de Japanse oester waar te nemen langs de wadglooiing. In 2004 was dit nog geconcentreerd langs het Oosterse veld en de jachthaven, maar sindsdien ook op de wadplaten langs het Westerse veld. Dit lijkt op termijn een zorgelijke ontwikkeling voor de schelpdierfoederende vogelsoorten.
- Tijdens het broedseizoen zijn loslopende honden en verwilderde katten in het duingebied geregeld een bron van verstoring voor rustende

en broedende vogels. Daarnaast vindt er vrijwel dagelijks verstoring plaats door wandelaars die tijdens hoogwater langs de wadkant lopen.

- De laatste jaren is de toeristendruk op het eiland behoorlijk toegenomen. Het hele jaar door zijn er, onder andere via evenementenbureaus, grote groepen recreanten die deelnemen aan allerlei outdooractiviteiten. Ook het kitesurfen vanaf het Noordzeestrand is toegenomen. De gemeente heeft in 2005 een vast gebied aangewezen, helaas voor de surfers is dit niet het gedeelte met de hoogste golven. Mountainbikers zijn vrijwel het hele jaar door te vinden op alle bos- en duinpaden.
- In 2005 is er een besluit genomen over de uitbreiding van de bestaande jachthaven op de zuidoostpunt van het eiland. Vanwege veiligheidsvoorschriften moesten bestaande ligplaatsen ruimer gemaakt worden en dit is aangegeven om het hele gebied rondom de jachthaven de komende jaren opnieuw in te richten. Het is moeilijk in te schatten of dit gevolgen zal hebben voor de vogelpopulatie.
- Kooisplek, het tien jaar geleden afgeplagde en heringerichte gebied ten westen van het dorp, heeft vanaf 2004 vrijwel droog gelegen. Het gebied leek zich te ontwikkelen tot een prachtige nieuwe waterplas met veel soorten broedende watervogels maar lijdt nu onder verdroging en vergrassing. De verdroging wordt waarschijnlijk vooral veroorzaakt door de geringe regenval van de afgelopen jaren. Of ook het toegenomen waterverbruik en de waterwinning hier invloed op hebben gehad is niet duidelijk.

004 GRIEND

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er zijn meestal enkele tien- tot honderdduizenden vogels op Griend te vinden. Het hele jaar door is Griend hoogwatervluchtplaats voor talloze vogels en in het zomerhalfjaar maken de koloniebroeders er de dienst uit. Het eiland, zonder twijfel de dichtstbevolkte broedplaats van Nederland, is niet toegankelijk voor het publiek.
- De vogelwachters op het eiland hebben in 2006 een nieuw onderkomen gekregen. Het oude huisje lekte en voldeed niet meer aan de veiligheidseisen. Het vogelwachtershuisje is van groot belang voor de bescherming van de natuur op Griend en de omringende Waddenzee. Van april tot en met juli wonen en werken daar twee vogelwachters die erop toezien dat de vogels niet worden verstoord. Ook in andere periodes van het jaar wordt het huis gebruikt als uitvalsbasis voor onderzoek op het eiland.
- De middelste zaagbek had in 2006 met zeven

broedparen, het hoogste aantal ooit, een uitzonderlijk goed jaar op Griend. Het broedsucces is de laatste jaren echter gering.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2004 is van de meer dan 11.000 broedparen grote stern (11.275), maar een honderdtal jongen vliegvlug geworden. Zelfs in de jaren zestig en zeventig, ten tijde van de DDT-problematiek en de daarmee gepaard gaande instorting van de populatie van de grote stern op Griend, was het broedsucces van de soort niet zo laag. De grote jongensterfte werd veroorzaakt door voedselgebrek. Oudervogels brachten zeer weinig vis en de uitvlieggewichten van de jongen waren slechts de helft van die van het jaar ervoor! Er bestaat wellicht een relatie met de aanwezigheid van Deense zandspieringvisseren buiten het gat tussen Vlieland en Terschelling in het voorjaar (plaats en vissoort belangrijk voor de Griendse grote sterns). De grote stern is een echte voedselspecialist en eet voornamelijk haringachtigen. Door deze beperkte voedselkeuze is de grote stern erg gevoelig voor veranderingen in de beschikbaarheid van zijn prooivissen. In tegenstelling tot veel andere soorten zeevogels hebben grote sterns geen krop; ze transporteren hun prooi één voor

één in hun geheel naar hun kuikens. Als er te weinig haring is schakelen ze over op zandspieringen, die door hun vorm makkelijk uit hun bek geroofd kunnen worden door kokmeeuwen. Het aantal broedparen neemt eveneens af: in 2005 waren het er 10.560 en dit aantal was in 2006 teruggelopen tot 7.513. De soort wijkt waarschijnlijk uit naar Terschelling en Ameland, waar toenemende aantallen worden waargenomen.

- De visdiefkolonie is geslonken; van 1.507 in 2004 naar 915 in 2006. De vogels wijken zeer waarschijnlijk uit naar het tussen 2002 en 2004 aangelegde vogeleiland De Kreupel in het IJsselmeer.
- De verwachte zeespiegelstijging als gevolg van klimaatverandering zal niet aan Griend voorbijgaan.

005 TERSCHELLING

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op de oostpunt van Terschelling is in 2006 een grote kolonie grote sterns neergestreken van zo'n 3.300 paar. Het gebied, waar door kustafslag sprake is van jonge duinvorming, is in het broedseizoen afgesloten voor het publiek zodat de sterns rustig kunnen broeden. Helaas is er in

Tapuit

2007 niet meer door grote sterns gebroed, de vogels zijn verhuisd naar Ameland.

- De aalscholverkolonie, die zich in 2004 nieuw vestigde als broedvogel op de Boschplaat, is toegenomen tot 99 paar in 2006. Ook in 2007 is de kolonie weer gegroeid. Bovendien broeden sinds 2006 enkele paren in het Waterplak in de duinen bij Midsland aan Zee.
- In 2006 heeft de konijnenstand zich in de duinen goed hersteld waardoor in bepaalde delen de vergrassing wat is teruggedrongen. Ook is het aanbod van konijnenholen als broedplaats voor de tapuit toegenomen, wat echter nog niet heeft geleid tot een toename van het aantal tapuiten. In 2007 is de populatie aanzienlijk achteruitgegaan als gevolg van Myxomatose. Toch zijn nog redelijk veel konijnen aanwezig als basis voor herstel. Als gevolg van een conflict tussen twee elkaar beconcurrerende Wild-beheereenheden is er geen overeenstemming bereikt over de voortgang van de geweerjacht in de duinen. In 2007 is de geweerjacht op last van de AID tot vlak voor de kerst gestaakt, wegens het ontbreken van een gebruikersvergunning. Tot nu toe is er nog steeds geen overeenkomst en het is de vraag of de geweerjacht in de duinen nog wel kan voortgaan.
- De gemeente Terschelling heeft in het nieuwe bestemmingsplan buitengebied een groot aantal percelen in de Terschellinger polder tot natuurgebied verklaard met verregaande beperkingen ten aanzien van agrarisch gebruik en bodembewerking. Hoewel er door de boeren bezwaar is aangetekend zullen de meest waardevolle percelen straks door gemeentelijke wetgeving beter worden beschermd. Helaas is in het vervolg van de procedure rond het bestemmingsplan de bestemming natuurgebied, die aan die waardevolle percelen werd toegekend weer aanzienlijk teruggedraaid.
- Een groeiend aantal eilandbewoners wil met hun fourwheeldrive-voertuigen ritjes over het strand van Terschelling maken. De gemeente verleent hiervoor al jaren ontheffingen voor de periode tussen 1 november en 1 april. Het aantal ontheffingen is opgelopen tot 450 per jaar. Tegen alle verwachting in besloot de gemeenteraad in 2005 voor uitbreiding van het strandrijden met de maanden april, september en oktober. Voor Vogelbescherming Nederland en de Stichting Duinbehoud was dit reden om actie te ondernemen. De burgemeester heeft hierop in een brief aan de gemeenteraad geadviseerd het besluit te heroverwegen. Uit vrees dat het strandrijden in zijn geheel in gevaar zou komen haastte het bestuur van de Landrover Club Terschelling zich te verklaren dat zij de regeling liever wilde houden zoals die was. Tijdens de

raadsvergadering is vervolgens het gewraakte besluit teruggedraaid. Gezien de populariteit van het strandrijden zal het waarschijnlijk niet komen tot een algeheel verbod.

- Staatsbosbeheer komt met een rapport waarin de begrazing van enkele vergraste delen van de duinen is onderzocht. Er komt een overleg met de boeren van het eiland om de uitbreiding van begrazing in het duin te realiseren. In het rapport is op voorhand al rekening gehouden met het belang van enkele broedvogels. De broedgebieden van onder andere de blauwe kiekendief en de velduil worden buiten de begrazing gehouden. De boeren hebben lang geweigerd vee te leveren voor begrazing. Ook oude begraste gebieden, zoals de Groede, bleven enige tijd zonder vee. Als gevolg daarvan staat het gras zo hoog dat ganzen er niet goed kunnen grazen en weidevogels er niet willen broeden. Inmiddels is er wat dit probleem betreft een oplossing gevonden. Bovendien heeft een schapenhouder speciaal voor begrazing in de duinen van Oosterend twaalf Hereford-koeien aangeschaft. Verwacht wordt dat de kudde hier wordt uitgebreid tot vijftientig stuks.
- Het plaggen en opschonen van duinvalleien door Staatsbosbeheer heeft het ontstaan van interessante broed- en foerageergebieden voor watervogels in de duinen tot gevolg gehad. Vooral het Meisterplak bij Midsland aan Zee is een interessant vogelgebiedje geworden, evenals de in 2004 geplagde Reddingbootvallei bij West aan Zee. Staatsbosbeheer heeft een flinke Europese subsidie gekregen in het kader van LIFE om in de nabije toekomst nog meer projecten in de duinvalleien te kunnen uitvoeren. In 2007 zijn de eerste activiteiten uitgevoerd; een aantal terreinen zijn gehopperd. In 2008 worden enkele valleien geplagd, en wordt gewerkt aan het herstel van de natuurlijke waterhuishouding door het afdammen of verwijderen van oude afvoersloten in de duinen. Lokaal wordt een stijging van de gemiddeld laagste grondwaterstand van 30 centimeter verwacht.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De blauwe kiekendief, de bruine kiekendief, de tapuit en de velduil lijken een blijvende achteruitgang te vertonen. In 2007 is het aantal broedparen van de blauwe kiekendief gedaald naar negen.
- Verbossing, verstruweling en vergrassing maken het gebied minder geschikt als broedgebied voor karakteristieke duinsoorten.
- Rijkswaterstaat probeert plaatselijk dynamische processen in de zeereep te beteugelen door middel van het plaatsen van rietschermen en dennentakken en het planten van helm

om stuivend duin tegen te gaan, terwijl die dynamische processen juist zo goed zijn voor het ecosysteem. De bevolking van Terschelling staat niet positief tegenover het plan om wash-overs in de stuifdijk van de Boschplaat te laten ontstaan. Men is bang dat er een doorbraak zal ontstaan waardoor de Boschplaat los komt van Terschelling. Het dynamisch zeereepbeheer is ook in 2007 een punt van discussie geweest. Staatsbosbeheer heeft bij het Waddenfonds een subsidieaanvraag ingediend met betrekking tot het creëren van een wash-over op de Boschplaat, zonder de bevolking daarbij te betrekken. Na negatieve reacties door de Terschellinger bevolking heeft Staatsbosbeheer de aanvraag weer teruggetrokken. Rijkswaterstaat heeft een evaluatierapport over het kustbeheer gepresenteerd. Mede als gevolg van acties van de inwoners van Oosterend is besloten een dynamisch verstuivend stuk zeereepduin bij Oosterend waarin een gat is ontstaan met rietschermen te dichtten.

- De Boschplaat is de afgelopen tien jaar twee kilometer korter geworden. Vooral de waardevolle Cupido's polder is sterk gedegradeerd en dreigt volledig te verdwijnen. Juist de sterk vergraste oudere kwelders en kwelderduintjes waarin steeds minder broedvogels voorkomen blijven over.
- Het aantal recreatieve activiteiten op het strand blijft toenemen. De kans op verstoring van vogels door het kitesurfen bij het Groene Strand op Terschelling en bij de hoek van de Bant in de gemeente Dongeradeel is zeer groot. Daarom heeft de Waddenvereniging samen met Vogelbescherming Nederland beroep ingesteld tegen de beslissing van Rijkswaterstaat om het kitesurfen op die twee plaatsen toe te staan. Een ontwikkeling van de laatste paar jaar is dat in de winterperiode steeds meer toeristen naar het eiland komen met 4WD voertuig omdat ze in die periode met een gemeentelijke ontheffing op het strand kunnen rijden. Het strandrijden is dan ook niet alleen meer een zaak voor eilanders maar wordt een attractiepunt voor toeristen.
- De bewaking op de Boschplaat is verslechterd door bezuinigingen van Staatsbosbeheer. Het aantal bewakers is teruggebracht van zeven naar vijf personen. Vooral de bewaking van de Groede is moeilijk omdat betreding van dit, in het broedseizoen gesloten, gebied slecht te constateren is. De bewaker moet een enorme afstand afleggen om er te komen. Het westelijke deel van de Boschplaat, dat sinds jaar en dag in het broedseizoen gesloten was, is nu jaar rond voor het publiek opengesteld. Wel is de bewakingskeet bij het voormalige Ameland

duin nu in het bewakingsseizoen permanent bemand, dit in verband met het broeden van grote aantallen sterns.

- Een deel van het duin rond het Jan Thijsseduin is in 2004 in brand gestoken. Dit heeft een duinbrand van 65 hectare tot gevolg gehad, waarbij een aanzienlijk deel van de Berkenvallei verloren is gegaan. De brand vond midden in het broedseizoen plaats en heeft vooral schadelijke gevolgen gehad voor broedende eiders en bergeenden. Verscheidene eiderwijfjes werden geroosterd op hun nesten aangetroffen.
- In 2007 is er door de eilander boeren bij Staatsbosbeheer op aangedrongen te beginnen met de bestrijding van de grauwe gans. Het aantal broedparen stijgt nu snel. De vogels gebruiken de Terschellinger polder in ruime mate als foerageergebied. Ook blijkt dat de begrazing door de ganzen in geplagde duinvalleien ongunstig is voor de hier aanwezige pioniervegetatie. Tot nu toe is geen actie ondernomen, omdat men het niet eens is over de aanpak. Wel heeft Staatsbosbeheer de mening dat exoten zoals nijlgans en Canadese gans, die inmiddels ook op Terschelling broeden, moeten worden bestreden,

006 AMELAND

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Noordkeeg, een oude gemeenschapsweide van Ameland boeren is door Staatsbosbeheer ingericht voor natuurontwikkeling en beter geschikt gemaakt voor weidevogels. Door verschralling en vernatting is een gevarieerd gebied ontstaan van vochtige tot natte duingraslanden, bloemrijke hooigraslanden en schraalgraslanden met een karakteristieke kwelwatervegetatie. Het gebied is vernat door een slenk te graven, een stuw te plaatsen en afwateringssloten te dempen. Een plas met zwak gebufferd water - grotendeels kwelwater uit de duinen - geeft de daarbij horende flora en fauna een kans. Om de bodem te laten verschrallen is over een oppervlak van circa 14 hectare de door agrarische activiteiten verrijkte bovenlaag afgegraven. De Noordkeeg is een belangrijke hoogwatervluchtplaats voor steltlopers, eenden en ganzen. De grutto en eider broeden er en de slechtvalk is een frequente bezoeker.
- Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de hele Waddenzee verboden. Op termijn is dit een gunstige ontwikkeling voor schelpdierfoeragerende vogelsoorten. Zo zal het op Ameland naar verwachting een positief broedresultaat van de scholekster opleveren. Naast de twintig al verleende handkokkelvergunningen zijn er echter plannen voor het verlenen van tien nieuwe visserijvergunningen

voor de handkokkelvisserij.

- Voor het eerst hebben er grote sterns succesvol gebroed in kwelder Hollum. In 2006 werden 2.000 broedparen geteld, tegenover 130 – 150 paar in 2005.
- De populatie bosroofvogels doet het heel goed.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Weidevogels blijven onder druk staan in het landbouwgebied. Door eerdere ruilverkaveling-projecten zijn percelen van eigenaar gewisseld en daar wordt nu een intensief agrarisch beheer toegepast met negatieve effecten op weidevogels als grutto en tureluur.
- Bij de gemeente Ameland leefde de wens om het rechte 'saaie' fietspad tussen paal 17 en paal 21 aantrekkelijker te maken door een nieuw kronkelend fietspad door het duingebied aan te leggen. Door de aanleg van het fietspad is ondermeer geschikt broedhabitat van de blauwe kiekendief, velduil en tapuit verloren gegaan. Ameland liet een forse afname van de sterk bedreigde blauwe kiekendief zien; van 24 paar in 1993 naar 5 paar in 2005. Vogelbescherming Nederland heeft aan de gemeente Ameland gevraagd welke compenserende maatregelen er genomen zullen worden.
- Uit onderzoek blijkt dat Ameland met 33 broedparen in 2006 één van de laatste bolwerken van de tapuit in Nederland is. Maar het feit dat het in 2005 nog om 41 territoria ging, geeft al aan dat er iets mis is met deze Rode Lijstsoort. Het aantal jongen dat per succesvol paar werd waargenomen is daarnaast onder de maat om de populatie op peil te houden. Bij de oorzaken van deze (ook landelijke) achteruitgang speelt het konijn een rol, al lijkt het aantal beschikbare holen minder van het belang te zijn dan steeds werd aangenomen. Maar de dichtheid aan konijnen heeft ook gevolgen voor de vegetatie van een geschikt broedgebied. Bij voldoende konijnen worden grassen kort gehouden. Gebeurt dat niet dan ontstaat steeds minder foerageergebied voor de tapuit. Wanneer ook verzuring, vermeting en verminderde dynamiek van de duinen hierbij worden opgeteld wordt het tapuiten steeds moeilijker gemaakt. Daar komt nog bij dat de situatie in doortrek- en wintergebieden en een verhoogde recreatiedruk van belang kunnen zijn.
- Natuurontwikkeling in de duinen tussen paal 17 en 21 heeft als doel om zeldzame duinvegetaties in natte duinvalleien te stimuleren en om meer dynamiek in de duinen te veroorzaken. In het oorspronkelijke plan zou de bovengrond tot dertig centimeter afgeplagd worden. Uiteindelijk is op de hogere delen tien tot twintig centimeter verwijderd, waardoor de kans

op instroming van zout water wel heel klein wordt. Vogelbescherming Nederland twijfelt ernstig of op deze manier het uiteindelijke doel, het verkrijgen van meer dynamiek in de duinen, gehaald zal worden. Zonder instroming van zout water zal dezelfde mate van vegetatieontwikkeling bereikt worden als vóór de ingreep.

- Er is een prachtige kwelder op het zuidwesten van Ameland. De kwelder is belangrijk als hoogwatervluchtplaats en broedgebied voor bontbekplevier, grote- en noordse stern, kokmeeuw, kluut en visdief. Er is al jaren een flinke afslag waardoor de kwelder snel kleiner wordt. Er wordt al lang gepraat over hoe dat tegengegaan kan worden, maar tot op heden zonder resultaat.
- Ten westen van Nes is een C2000 antenne-mast geplaatst. Natuurverenigingen waren fel gekant tegen de plaatsing van de mast omdat ze aantasting van het beschermde duingebied vreesden. Bovendien is de mast in een Vogelrichtlijngebied geplaatst.
- Golfbaan de Amelander heeft plannen voor uitbreiding van negen holes naar achttien holes; er is inmiddels een oefenhoek gerealiseerd.
- Het gebied wordt nog altijd verder ontsloten door de aanleg van fiets- en ruiterspaden. Leefgebieden van vogels raken steeds meer versnipperd en de dieren worden steeds vaker verstoord door recreanten.
- De bruine kiekendief nam in aantal af van 45 paar in 2001 tot 29 paar in 2006.

007 ENGELSMANPLAAT

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De kanoet vertoont een sterke toename in aantallen; in 2006 en 2007 zijn 36.500 respectievelijk 38.000 exemplaren geteld, hogere aantallen dan ooit! Mogelijk is deze toename te danken aan het stopzetten van de mechanische kokkelvisserij in 2005.
- In 2005 zijn er veel bonte strandlopers waargenomen; respectievelijk 18.000 in april en 16.200 in september.
- In 2007 zijn maar liefst 13.000 scholeksters waargenomen, aantallen die al lange tijd niet meer werden geteld.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Als broedgebied voor sterns is het gebied verder in belang afgenomen, het broedgebied op het oostelijk deel van Het Rif is in omvang zelfs sterk afgenomen en in 2007 vrijwel verdwenen. Slechts twee paar noordse sterns en één paar dwergstern hebben in 2007 gebroed, overigens zonder resultaat; bij overstromingen zijn de nesten weggespoeld. In 2002 telde Het Rif nog

de op één na grootste kolonie noordse sterns in Nederland, met 226 broedpaar. Wellicht zijn de sterns elders in het Waddenzegebied in een broedgebied neergestreken, daarnaast is de noordse stern de laatste jaren in heel Nederland in aantal achteruitgegaan.

- Vanaf half juli tot eind augustus is de recreatiedruk hoog. Het aantal overnachtende kajakkers op de zandplaten van Het Rif en Engelsmanplaat neemt de laatste jaren erg toe. Met laag water geeft dat geen probleem, maar met hoog water, wanneer daar eind juli, begin augustus meer dan 50.000 vogels aanwezig zijn, heel veel. Juist in deze tijd zijn de aantallen rustende arctische steltlopers het grootst. Leden van de telgroep Engelsmanplaat hebben zelf de bewaking van de broedkolonie en de hoogwatervluchtplaats op zich genomen. Dit is gebeurd in overleg met Staatsbosbeheer. De bewaking gebeurt gedurende tien weken in het broedseizoen. Daarnaast wordt voorlichting gegeven aan bezoekers. Staatsbosbeheer zorgde voor logistieke ondersteuning, onder andere in de vorm van een rubberboot.

008 SCHIERMONNIKOOG

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de hele Waddenzee verboden.
- In het deelgebied Westerplas is de inname van vervuild polderwater gestopt, waardoor de waterkwaliteit is verbeterd. Voor de aanwezige planten zullen de effecten waarschijnlijk positief zijn, wat het voor de vogels betekent is vooralsnog onbekend.
- Er zijn drie paar velduilen en verschillende paren torenvalken waargenomen, die waarschijnlijk afkwamen op de grote hoeveelheid muizen die er de afgelopen jaren op het eiland waren.
- In 2006 heeft Natuurmonumenten het beheer over de gehele oostpunt van het eiland Schiermonnikoog overgenomen van Rijkswaterstaat. Hiermee valt het gehele gebied onder de verantwoordelijkheid van Natuurmonumenten, dat sinds 1989 een derde deel van Nationaal Park Schiermonnikoog in beheer had. Het voordeel hiervan is dat de broedgebieden en de voedselgebieden nu onder één beheerder komen.
- Gemeente en Natuurmonumenten zijn in 2004

Velduil

tot overeenstemming gekomen over een aantal routes waar met niet-aangelijnde honden mag worden gewandeld. De verstoring door loslopende honden, waar vooral blauwe kiekendief, eider en velduil gevoelig voor zijn, zal hierdoor kunnen verminderen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Hoewel de mechanische kokkelvisserij sinds 2005 is verboden, is de handkokkelvisserij nog wel toegestaan. Er zijn officieel weliswaar geen overtredingen geconstateerd, toch heeft de WetlandWacht waargenomen dat er 's nachts met behulp van lampen wordt gevestigd en dat er af en toe zeer luide muziek wordt geproduceerd. Soms vist men met vijf mensen per boot, wat in strijd is met de vergunning, en er worden stokken (elektriciteitsbuizen) achtergelaten op het wad.
- De indruk bestaat dat het buitendijks gebied vaker wordt overstroomd met zeewater. Behalve dat dit negatieve gevolgen voor broedvogels heeft, nemen ook de overlevingskansen van prooidieren van velduil en blauwe kiekendief af.
- Ook veel hazen verdrinken door de overstromingen. Hazen spelen een rol bij het kort houden van de vegetatie op de kwelder. Overwinterende ganzen zijn door de afname van het aantal hazen – en dus kort gras – vrijwel geheel aangewezen op de polder. De brandgans komt op de kwelder nauwelijks meer voor.
- Het duingebied groeit dicht met struweel; dat is een negatieve ontwikkeling voor typische duinvogels.
- Tussen paal 10 en paal 16 is een fietspad 'ontstaan' doordat er een autospoor is gevormd. De rust op de belangrijke hoogwatervluchtplaats bij paal 16, waar op enig moment meer dan 40% van alle op Schiermonnikoog overwinterende vogels rust, kan daardoor worden verstoord. Dat geldt vooral in de trektijd, van juli tot en met september; een periode die samenvalt met het toeristenseizoen. Vogelbescherming Nederland heeft aan de nieuwe beheerder, Natuurmonumenten, gevraagd of het fietspad onbegaanbaar kan worden gemaakt.
- De WetlandWacht constateert gemiddeld eens per jaar dat er temidden van duizenden brandganzen en rosganzen in de polder op hazen wordt geschoten. Over het algemeen worden de ganzen in de polder door toeristen en bevolking goed met rust gelaten.
- Er is een toename van recreatie in kwetsbare gebieden. Positief is dat het toezicht sinds 2006 iets is verbeterd.
- Hoogwater in het broedseizoen – sinds 2000 een paar keer voorgekomen – vormt een bedreiging

voor de broedvogels. Tijdens een heftige zomerstorm in 2004 zijn meer dan 4.000 jonge kokmeeuwen verdronken en zijn 650 nesten van visdieven weggespoeld, waarbij honderden jongen zijn omgekomen.

- Het nieuwe beleid om toe te staan dat boten op het wad droogvallen leidt vooral tijdens hoogtijdagen zoals Pinksteren tot onrust onder de vogels. Er lopen dan – tegen de regels in – veel honden los op de platen ook nabij hoogwatervluchtplaatsen. De boten liggen veelal verspreid zodat grote delen van het wad verstoord worden.
- In de niet afgesloten helft van het eiland broedt een deel van de blauwe kiekendieven. In dat gedeelte is echter geen toezicht op bijvoorbeeld loslopende honden en spelen vooral schoolgroepen 's avonds en 's nachts met veel lawaai in de duinen.
- De bescherming van strandbroeders op het opengestelde strand Paal 1 tot en met 10 is nog altijd niet geregeld. Het gaat om enkele paren bontbek- en strandplevier die jaarlijks van plaats veranderen.
- Het is onduidelijk of de geplande bouw van een restaurant op een terp nabij de jachthaven juridisch in orde is.

009 ROTTUM

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Eind 2005 is de 'Beheersregeling Rottum - Beheer Rottumeroog en Rottumerplaat 2000-2005' op advies van de Beheers Adviescommissie Kustverdediging Rottumeroog (BAKR) met één jaar verlengd. Er is inmiddels een nieuwe beheerregeling voor Rottum, die op 1 januari 2007 is ingegaan en geldt tot 2010. Er is in opgenomen dat geen ander beheer plaatsvindt dan het opruimen van aangespoelde rommel en het monitoren van veranderingen; het beheer verandert dus niet ten opzichte van de afgelopen jaren. Door de vrije dynamiek is het landschap van de eilanden natuurlijker en de natuur gevarieerder geworden.
- Tijdens het broedseizoen (1 april – 1 augustus) verblijven zowel op Rottumeroog als op Rottumerplaat twee vogelwachters. Hun taak bestaat onder andere uit het verrichten van tellingen en waarnemingen, de bewaking van het eiland en het melden van verstoringen.
- In 2005 is op het wad ten zuiden van Rottumerplaat en Rottumeroog door de minister van LNV een gebied ingesteld waar beperkingen gelden voor de visserij. In het gebied mag geen visserij plaatsvinden met vaste vistuigen, met vistuigen geschikt voor het vangen van schelpdieren of garnalen en met sleepnetten. Ook

mogen in het gebied geen schelpdieren worden geraapt. Het doel van de aanwijzing van deze zogenoemde referentiegebieden is om de ongestoorde ontwikkeling van de natuur in de gebieden te kunnen vergelijken met de ontwikkelingen van de natuur in de rest van de Waddenzee. De natuurlijke ontwikkeling van het gebied zal jaarlijks in beeld worden gebracht en vijfjaarlijks moet een tussenevaluatie uitwijzen of het gebied zich anders dan de rest van de Waddenzee ontwikkelt. De informatie zal op termijn worden gebruikt bij de ontwikkeling en uitvoering van het Waddenzeebeleid.

- De geschakelde gele kantoorunits op Rottumeroog die dienst deden als onderkomen van Staatsbosbeheer zijn vervangen door drie duurzame geschakelde semipermanente wooncontainerunits. De oude units waren in zo'n slechte staat dat vervanging noodzakelijk was. De nieuwe units zijn demontabel en los geplaatst op een fundering van balken, waardoor ze makkelijk verplaatst kunnen worden. Vanwege het 'wandelen' van het eiland gedurende de laatste jaren is dat een vereiste. In de kleur van het onderkomen – grijs – is rekening gehouden met het landschap. Het nieuwe onderkomen is in eerste instantie bedoeld voor het uitvoeren van werkzaamheden door personeel en vrijwilligers van Staatsbosbeheer.
- In tegenstelling tot de verwachtingen is Rottumeroog aan het groeien, ook al is er de laatste jaren geen onderhoud gepleegd. Het eiland wandelt niet meer naar het oosten, richting de Eems, maar verschuift naar het zuiden. Daar ontwikkelt zich tussen Rottumeroog en de Zuiderduintjes een kwelder met zeekraal erop. Deze plantjes houden het stuifzand vast. Ook Rottumerplaat groeit nog steeds.
- Sinds 2007 wordt op aandringen van Staatsbosbeheer door de Stichting Vrienden van Rottumeroog en Rottumerplaat geen vuil op de stranden geruimd twee uur voor hoogwater en twee uur na hoogwater, om verstoring van vogels op hoogwatervluchtplaatsen te voorkomen.
- De visdief en de noordse stern deden het beide heel goed in 2006; er werden respectievelijk 604 en 210 broedparen van de soort geteld. Opmerkelijk is dat nagenoeg alle sterns op Rottumerplaat zaten. In 2004 waren er nog 42 broedparen van de noordse stern en was het broedsucces van deze soort nihil. Onder predatiedruk van meeuwen vestigen de noordse sterns zich op plekken die gevoelig zijn voor overstroming. De aantallen sterns schommelen overigens sterk over een langere periode, maar ze vertonen een duidelijke afname in vergelijking tot twintig jaar geleden.

- Er werden recordaantallen bergeend waargenomen na eerdere afname. Ook kokmeeuw, aalscholver, eider en lepelaar vertonen stijgende aantallen.
- Op Rottumeroog was de grauwe gans in 2004 een nieuwe broedvogel met één, helaas mislukt, broedgeval.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Duitse bedrijf Enova heeft een volgende stap gezet in het realiseren van het windmolenpark Riffgat. Het geplande windmolenpark bestaat uit 44 molens van zo'n 140 meter hoog en moet veertien kilometer ten noorden van Rottumerplaat in de Noordzee komen. Eerder is al een ruimtelijke ordeningsprocedure doorlopen voor dit park en in 2006 is bij de Duitse autoriteiten een voorlopige beschikking gevraagd op grond van milieuwetgeving. De Waddenvereniging heeft samen met de betrokken Waddeneilanden en andere (Duitse) natuurorganisaties bezwaar gemaakt tegen een milieuvergunning.
- Het aantal dwergsterns neemt af op Rottum; van 76 broedpaar in 2003 naar dertien in 2006 en tien in 2007. Ook het broedsucces van de dwergsterns neemt af.

010 BALGZAND

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een flinke toename geconstateerd van het aantal broedende lepelaars (nu rond de zeventig broedende exemplaren) en kluten. Scholekster, zwartkopmeeuw, kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw vertoonden eveneens een toename in aantallen.
- In het voorjaar van 2005 heeft er een paartje lachsterns gebroed in het gebied; het eerste broedgeval in Nederland sinds 1958. De kansen op hervestiging van de soort als broedvogel in Nederland worden minimaal geacht. De Noord-Europese populatie van deze stern is bijzonder klein; het gaat om hooguit enkele tientallen paren.
- De gemeenteraad van Wieringen heeft geld vrijgemaakt in de begroting voor natuurcompensatie voor de aanleg van de waddenhaven bij Den Oever. De haven van Den Oever is in de afgelopen jaren gerenoveerd en uitgebreid. De uitbreiding vond plaats op een plek die een hoogwatervluchtplaats en foerageerplek voor vogels was. Daarom heeft er in 2005 natuurcompensatie plaatsgevonden, zoals eerder was afgesproken met natuurvereniging Wierhaven, Staatsbosbeheer en de Waddenvereniging.
- De kwelders langs de Noord-Hollandse wadendkust groeien spontaan en gestaag aan door

aanslibbing en lijken zo de zeespiegelstijging voor te blijven. Dit gebeurt vooral in het oostelijke deel; het Kooihoekschor in het westen kalft echter af door veranderende stromingen.

- Vlak onder Den Helder, op nog geen kilometer afstand van de eerste slikken van het Balgzand, ligt marinevliegveld De Kooy. De burgerluchtvaart heeft onder de naam Den Helder Airport het medegebruik van dit vliegveld. De activiteiten bestaan voor 80% uit vliegbewegingen van helikopters van en naar olieplatforms in de Noordzee. Den Helder Airport wilde het aantal vliegbewegingen verhogen van 16.000 naar 20.000 per jaar en kreeg hier in 2004 voorlopige goedkeuring voor. Minister Veerman heeft in 2005 de bezwaren gegrond verklaard, die de Waddenvereniging samen met Landschap Noord-Holland, Milieufederatie Noord-Holland en Stichting Landschapzorg Texel heeft ingediend tegen de Natuurbeschermingswetvergunning die de uitbreiding van vliegbewegingen van Den Helder Airport mogelijk maakte. De minister trekt daarom de vergunning die is verleend aan Den Helder Airport in. Dit betekent concreet dat de 4000 extra vliegbewegingen niet gelegaliseerd zijn in het kader van de Natuurbeschermingswet. De plannen voor uitbreiding zijn echter nog steeds niet geheel van de baan. Er loopt nog een procedure voor de Natuurbeschermingswetvergunning en Vogelbescherming Nederland houdt de ontwikkelingen nauwgezet in de gaten.
- De zandstortinstallatie nabij de Van Ewijcksluis en het Balgzandkanaal mag na een juridische procedure door onder andere Landschap Noord-Holland niet meer gebruikt worden, zodat er meer rust ontstaat in de slikhoek ten oosten van het Van Ewijcksluizerschor.
- De plannen om ten zuiden van het voormalige eiland Wieringen een Wieringer Randmeer aan te leggen zijn een stapje dichterbij gekomen. Provinciale Staten van Noord Holland hebben de aanleg van een meer officieel mogelijk gemaakt. In 2006 stemden de Staten in met een herziening van het streekplan. Het randmeer zou de landschappelijke kwaliteit van het gebied verbeteren en de waterhuishoudelijke problemen van de Wieringermeerpolder moeten oplossen. Het meer zou voornamelijk een functie als woon- en recreatiegebied krijgen, maar is ook gunstig voor de water- en rietvogels van het gebied. Door het realiseren van een robuuste ecologische verbindingssas kunnen de natuurwaarden in het gebied worden vergroot. De waarborgen hiervoor zijn echter niet echt duidelijk in de conceptplannen.
- De aanleg van zogenaamde Vooroevers en andere natte natuurherstelwerkzaamheden in

het Amstelmeer zijn in 2006 gestart, zodat er binnendijs meer alternatief komt voor de wadvogels. In 2007 is hier al veel gebruikt van gemaakt door de wadvogels, die het gebied goed weten te vinden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De visdiveenkolonie op het Balgzand is met 1.300 paar afgenomen. Door de ontwikkeling van het grote natuureiland de Kreupel in het IJsselmeer tussen Medemblik en Enkhuizen is een concurrerende broedstek ontstaan waar de vogels waarschijnlijk gebruik van maken. De noordse stern neemt eveneens in aantal af.
- Rond de kwelders van de Noord-Hollandse waddenkust neemt de vos in aantal toe. Dit kan een bedreiging vormen voor de koloniebroeders in het gebied. In 2006 eiste dit zijn tol in de lepelaarkolonie en de meeuwenkolonie van het Van Ewijcksluizerschor.
- Allerlei vormen van recreatie aan de wal en op het wad, zoals wadlopen, verhogen de druk op de Waddennatuur.
- De toenemende industrialisatie vraagt van het Balgzandgebied zijn tol. Er is sprake van een overmatige verlichting van het gasbehandelingsstation in het aangrenzende Balgzandpolderdeltje. Industrierrein Oostoever en de affakkelininstallaties worden steeds vaker gebruikt. Daardoor is het westelijke deel van het Balgzandgebied, waaronder het Kooihoekschor, onder zware verstoringdruk komen te staan.
- Uit tellingen van de vogelwerkgroep Wierhaven blijkt dat het Balgzand minder in trek is als slaapplek voor de zwarte stern. Een groot deel van deze vogels slaapt nu op de Kreupel in het IJsselmeer.
- De plannen voor de aanleg van het Wieringer randmeer zijn in een vergevorderd stadium. Het meer moet onder andere de sociaaleconomische ontwikkeling van de regio versterken en de natuurwaarden in het gebied vergroten door het realiseren van een robuuste ecologische verbindingssas. Volgens deskundigen is het Wieringer randmeer alleen mogelijk met de bouw van 2.100 woningen, zodat de vraag rijst of dat niet een onevenredig grote druk zal leggen op de nog te ontwikkelen natuurwaarden in het gebied.
- De gemeente Den Helder zou graag zien dat de TESO-haven verplaatst wordt naar het oosten, richting Balgzand.
- Aan de Oostoever is een ondernemer voornemens een reeds bestaande, kleinschalige jachthaven uit te breiden. Aangezien deze jachthaven grenst aan de Balgzandpolder en in de onmiddellijke nabijheid van het Balgzand ligt, heeft

Landschap Noord-Holland hiertegen bezwaar aangetekend.

- De PvdA-fractie van de gemeente Den Helder heeft opnieuw de oude plannen om een fietspad langs het Balgzand te realiseren uit de kast gehaald. Landschap Noord-Holland is tegen deze ontwikkeling.
- Het marinevliegkamp De Kooy doet inmiddels voorzichtige pogingen om het aantal vliegbewegingen naar 25.000 te legaliseren.

011 FRIESE WADDENKUST

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Rijkswaterstaat werkt aan het ecologisch herstel op een aantal plekken aan de Friese Waddenkust. Zo gaat Rijkswaterstaat samen met het Wetterskip Fryslân en It Fryske Gea verkennen of het mogelijk is om de monding van de rivier de Riet te herstellen. Uit een haalbaarheidsstudie blijkt dat dit een geschikte locatie is voor het herstel van een brakwaterzone. Het is de verwachting dat bij uitvoering van het plan een geleidelijke zoet-zoutovergang ontstaat in de zomerpolder en kwelder.
- De proefverkweldering in Noard-Fryslân Bûtendyks blijkt na vijf jaar succesvol te zijn. It Fryske Gea heeft in 2000 een van de zomerpolders in het Noarderleech met drie doorgravingen van de zomerkade 'ontpolderd'. De in 2007 verschenen evaluatie van dit experiment geeft aan dat de verkweldering volgens plan is verlopen en dat de door sommigen gevreesde negatieve gevolgen vooralsnog zijn uitgebleven. In de evaluatie van het kwelderherstel in Noard-Fryslân Bûtendyks, van 2000 tot 2005 uitgevoerd door onderzoekers van Wageningen IMARES, Koeman & Bijkerk en Altenburg & Wymenga in opdracht van It Fryske Gea, valt te lezen dat zowel het zeewater, als het sediment het gebied goed konden bereiken. Zoutminnende en zouttolerante soorten konden zich daardoor vestigen. Beweiding zorgde voor een hogere diversiteit aan planten. Ganzen benutten de nieuwe kwelder vooral massaal in het voorjaar. De toename van de binnendijkse begrazing door ganzen is niet groot en valt vooral te verklaren uit de toename van de wereldpopulatie brandganzen. De aantallen broedvogels zijn niet noemenswaard veranderd en de verzilting van de omliggende (boeren)polders is niet opgetreden.

Door alle ontwikkelingen te monitoren, de inrichtingsmaatregelen goed vast te leggen en onderzoeksvragen op voorhand te stellen, heeft de evaluatie veel waardevolle kennis over de inrichting en het beheer opgeleverd. Nieuwe stappen in de omvorming van de – in de jaren

'80 fel bestreden, maar nog steeds buitendijks gelegen – zomerpolders tot een grootschalig kwelderlandschap kunnen nu worden gezet.

- Uit het onderzoeksrapport 'De broedvogels van Noard-Fryslân Bûtendyks in 2006' blijkt dat hoge dichtheden worden gehaald door scholekster en kievit, soorten die vooral goed vertegenwoordigd zijn in de zomerpolders. Kritische soorten als kluut, tureluur en graspieper scoren eveneens hoog. Van de eendensoorten zijn vooral de kraakeend, kuifeend en slobbeend in de zomerpolders goed vertegenwoordigd. Ook van enkele zeldzame soorten als pijlstaart en smient zijn broedgevallen vastgesteld. De weidevogels en eenden lijken zich met uitzondering van de kievit (toename) en kraakeend (sterke toename) te hebben gestabiliseerd terwijl een soort als de bontbekplevier weer is toegenomen ten opzichte van de jaren negentig.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Begrazing speelt een belangrijke rol bij het kort houden van de vegetatie in de zomerpolders en kwelders. In 2006 is echter op diverse plaatsen vertrapping van nesten geconstateerd. Het gaat vooral om de inscharing van grote hoeveelheden paarden op de kwelders. De paarden die hier groepsgewijs rondtrekken eisen plaatselijk een zware tol onder de meeuwen- en klutenkolonies. Hoewel begrazing belangrijk is voor het behoud van bepaalde ontwikkelingsstadia van de vegetaties op de kwelders, is er een spanningsveld met het nestsucces van beschermde vogelsoorten.
- In 2006 zijn, vooral op de kwelders, weer lagere aantallen vastgesteld van zilvermeeuw (43 territoria) en kokmeeuw (128 territoria) dan in voorgaande jaren. In de jaren negentig waren er nog 300-400 zilvermeeuwen en 5000-6000 kokmeeuwen in het gebied.
- De Stichting Zeppelin Waddenvluchten wil een zeppelin boven de Wadden laten vliegen. Vrijwel alle natuurorganisaties zijn echter tegen. De kans op verstoring van vogels en de aantasting van de rust en de weidsheid van het waddengebied was voor deze organisaties aanleiding om bezwaar te maken tegen de vergunning die de provincie verleend heeft op grond van de Natuurbeschermingswet. Volgens een studie van de Technische Universiteit Delft gebruikt een zeppelin minder energie dan een vliegtuig, maar méér of evenveel als andere vormen van vervoer.

012 LAUWERSMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De provincies Groningen en Friesland zijn bezig met het opstellen van een ‘Watervisie Lauwersmeer’, waarin de ontwikkelingsstrategie voor het waterbeheer zal worden vastgelegd. Centraal daarin staat het streven om door middel van verhoogde waterstanden – en mogelijk door het toelaten van zout water – de openheid van het gebied in stand te houden. Dat is van belang met het oog op de kwalificerende natuurwaarden en de daarbij horende instandhoudingsdoelen in het kader van de toekomstige aanwijzing als Natura 2000-gebied. De in de watervisie gekozen vorm van waterbeheer is Gedempt Tij. Deze vorm heeft het hoogste natuurrendement, onder de voorwaarde dat de brakke invloed ver genoeg reikt en de oeverafslag van de platen beperkt blijft. Bij voorkeur wordt de zoute/brakke invloed uitgebreid naar de hogere plaatdelen, zodanig dat verbossing van de hogere plaatdelen wordt tegengegaan. In het vroege najaar, wanneer er nog geen grote aanvoer van zoet water uit het achterland is te verwachten, zouden op een gecontroleerde manier hogere waterstanden worden gerealiseerd door bij hoog water in de Waddenzee zout water binnen te laten. Zout of brak water is een krachtig middel om bos- en struweelvorming tegen te gaan. Dit heeft grote voordelen voor vogels van pioniervegetaties.
- Er komt geen grootschalig bezoekerscentrum in Nationaal Park Lauwersmeer. Er is gekozen voor een sober bemand informatiepunt dat aansluit bij de nieuwe faciliteiten van Camping Lauwersoog.
- Het Lauwersmeergebied is een belangrijk ‘tankstation’ langs de trekroute van de kleine zwaan. In 2005 werden op één dag maar liefst 3.300 exemplaren van de soort geteld, wat al gauw 20% van de totale populatie in Nederland is.
- De ganzen doen het goed in het gebied, vooral met brandganzen, grauwe ganzen en dwergganzen gaat het prima. De rotganspopulatie heeft zich in het seizoen 2005/2006 zelfs verdubbeld.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In bestemmingsplan Kollumeroord is het terrein tussen de Kwelderweg en het Dokkumerdiep ingericht als natuur- en recreatiegebied. Er is een park van 26 hectare geprojecteerd waar 175 villa's zullen worden gebouwd. Aan het westelijk deel van de Rijdsdammen is een Educatief Centrum met watersportfaciliteiten voorzien. Het park moet in 2010 gereed zijn.
- Voor het bedrijventerrein in de Kollumerwaard, waar Muiden Chemie haar voormalige

kruifabriek had, is het plan opgevat om een deel te transformeren tot een recreatiepark. Het zal bestemd zijn voor mensen met een zorgbehoefte; de vastgoedontwikkelaar denkt er 350 vakantiewoningen te gaan bouwen en exploiteren. De andere helft van het terrein zal worden toegevoegd aan het natuurgebied dat aan de locatie grenst.

- Door vegetatiesuccessie zijn er nog maar enkele schelpenbanken over die onbegroeid zijn. Dit zijn belangrijke potentiële broedgebieden voor bontbekplevier, kluut en een tweetal sterns (visdief en noordse stern). Deze schaarse habitats zijn echter niet uitgerasterd, waardoor vee vrij toegang heeft en vertrapping van de habitat en mogelijke legsels plaatsvindt. Dit speelt met name in de Bocht van de Bant en de zuidelijke Ballastplaat.
- Voor Lauwersoog zijn diverse visies en plannen tot stand gebracht die inzetten op het uitbouwen van de verblijfs- en dagrecreatie in Lauwersoog en versterken van de woonfunctie. Een aantal plannen staat op stapel, waaronder de uitbreiding van Camping Lauwersoog. Er is al een begin gemaakt met de uitvoering van onder andere de herinrichting van het voormalige Expozee-gebouw en de aangrenzende haven.
- De bouw van Esonstad, een groot recreatiewoningencomplex aan de oevers van het Lauwersmeer bij Oostmahorn, is in 2007 afgerond. Naast Esonstad wordt nog een camping aangelegd en er zijn concrete plannen om op korte termijn een 9-holes golfbaan te realiseren.
- Tijdens de oefening ‘Basic Windmill’ in 2006 voerden F16's oefenduiken uit op doelen in de Marnewaard en boven de Afsluitdijk. De stilte in de Nationale Parken Lauwersmeer en Schiermonnikoog werd uitgerekend tijdens de vogeltrek door het gebulder van de straaljagers verstoord. De laagvlieg oefening ‘Basic Windmill’ vindt enkele malen per jaar plaats en er is geen reden om de oefening op het hoogtepunt van de vogeltrek uit te voeren. Het vreemde is dat voor bijna alle activiteiten in de Waddenzee een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet vereist is. De met regelmaat gehouden militaire (laagvlieg) oefeningen vinden echter zonder vergunning plaats, omdat de overheid zegt onvoldoende gegevens te hebben over verstoring door vliegtuigherrie.
- Als gevolg van gaswinning in de Waddenzee zullen veldmuizen en daarmee hun predatoren, grauwe en bruine kiekendieven, last krijgen van de bodemverzakking in de Lauwersmeer. Hun leefgebied dreigt onder water te lopen. Sinds februari 2007 wint de NAM gas uit een tweetal nieuwe velden onder de Waddenzee, vanaf de op land gelegen locatie Moddergat (Friesland).

Vanaf 2008 en 2009 zal ook gas gewonnen worden vanaf de landlocaties Vierhuizen en Lauwersoog.

- De kluut is in 2005 met veertig broedparen flink in aantal afgenomen. In 2004 bedroeg het aantal nog 130 paren. Ook de baardman vertoont dalende aantallen met honderd paar in 2004 en tachtig paar in 2005.
- Beheerder Staatsbosbeheer heeft de bloemrijke graslanden in de Ezumakeeg tijdens het broedseizoen gemaaid. Verschillende broedende vogelsoorten, waaronder grauwe gors, tureluur, kwartel en gele kwikstaart, werden daardoor verstoord. Vogelbescherming Nederland heeft dit met Staatsbosbeheer besproken, mede omdat de werkzaamheden in conflict waren met de Flora- & faunawet.
- Er is een vergunning verleend voor kitesurfen bij De Hoek van de Bant. Vogelbescherming Nederland is op zich niet tegen kitesurfen in het waddengebied, maar alleen als dat op een dusdanige manier en op die locaties plaatsvindt, dat er geen enkele schade aan de natuurwaarden optreedt. Uit de natuurtoets blijkt, dat significante negatieve effecten niet zijn uitgesloten en dat voor het kitesurfen op deze locatie een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 nodig is, waarvoor eerst een passende beoordeling uitgevoerd dient te worden. Hoewel de provincie Friesland heeft aangegeven dat er geen significante gevolgen zullen optreden had Rijkswaterstaat (de vergunningverlener) hierover een zelfstandig oordeel moeten vormen. De Hoek van de Bant is voor verschillende vogelsoorten (sterns en steltlopers) een broedgebied en ook is het gebied een belangrijke hoogwatervluchtplaats. Er zijn inmiddels meerdere waarnemingen van gewone- en kitesurfers die tot vlak aan de kant surfen en alle vogels daar verjagen.

013 GRONINGSE WADDENKUST POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2005 is een vergunning voor mechanische kokkelvisserij, in 2004 verleend door het ministerie van LNV, dankzij de Europese Habitat- en Vogelrichtlijnen onwettig verklaard door de Raad van State. Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de hele Waddenzee verboden. Op termijn is dit een gunstige ontwikkeling voor schelpdierfoeragerende vogelsoorten, hoewel het nog lang zal duren voor de positieve effecten zichtbaar zullen zijn in het herstel van deze vogelsoorten. De handkokkelvisserij is nog wel toegestaan; naast de twintig al verleende vergunningen zijn in 2006 door de minister van LNV tien nieuwe visserijvergunningen verleend voor de handkokkelvisserij.

- Het Groninger Landschap heeft in 2005 de Klutenplas vergroot. Het natuurgebied met brak water is uitgebreid met elf hectare nieuwe natuur. Daarna zijn in de Klutenplas aangevoerde plantenresten – zogenaamd vloedmerk – aangevoerd op het nieuwe stuk om de groei van kwelderplanten te bevorderen. Stichting Het Groninger Landschap heeft vervolgens dit binnendijkse natuurgebied ‘onder water’ gezet. Vanuit de dijsloot wordt zout water het gebied ingepompt. Het zoutgehalte van de bodem zou zo verhoogd moeten worden, waardoor plantensoorten van brakke milieus zoals lamsoor en zeeaster een kans krijgen zich te vestigen en te handhaven. Ook zou de eventuele groei van ongewenste ruigtesoorten hiermee moeten worden voorkomen. Met de uitvoering werden geen broedvogels verstoord; die hadden zich nog niet in het vrij onbegroeide gebied gevestigd.
- Rijkswaterstaat komt de afspraken goed na die eerder met de Wadvogelwerkgroep van Avifauna Groningen gemaakt zijn met betrekking tot de werkzaamheden aan de rijshoutdammen. Het onderhoud aan de rijshoutdammen resulteert in betere aanslibbing en meer voedselaanbod. Het waterschap houdt zich ook zoveel mogelijk aan de afspraak om bagger uit de dijsloot niet op de kwelderoever te storten maar op de dijkvoet; hierdoor worden nesten op de kwelder niet vernield. Rijkswaterstaat is in 2006 begonnen met hervatting van het onderhoud van de rijshoutdammen. De aanvoer van materiaal vindt over zee plaats, de verstoring is daardoor minimaal. In het broedseizoen worden de werkzaamheden stilgelegd.
- Er is een toename van aantallen pleisterende goudplevieren, kieviten en grote en kleine zilverreigers.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De kwelders worden niet goed onderhouden waardoor verruiging ontstaat en de kwelder als broedgebied minder aantrekkelijk wordt voor koloniebroeders zoals de kluut. De provincie Groningen heeft een initiatief genomen om het kwelderbeheer te centraliseren en een beheerplan op te stellen. Dit resulteerde in 2006 in de publicatie ‘Bouwsteen beheerplan kwelders Groninger noordkust en Dollard’, waarin beheermaatregelen staan en aanbevelingen worden gedaan. WetlandWachten en Avifauna Groningen waren bij het opstellen ervan betrokken.
- Op de kwelders zijn nog altijd veel verstoringen van vogels door recreanten die het gebied zelfs met honden binnengaan. Het Waddenfonds leidt bij provincie en gemeentes tot allerlei plan-

nen voor regionale economische verbeteringen, waaronder de bevordering van het toerisme. Er wordt bijvoorbeeld geopperd om langs de hele Groningse kust een buitendijks fietspad aan te leggen en een wandelpad op de kwelders. Omdat de kwelder uit slechts een smalle strook bestaat, zal dit een onacceptabel negatief effect hebben op foeragerende en broedende vogels.

- Delen van de kwelders worden beweide. Dit is op zich gunstig voor diverse vogelsoorten die voor broeden of foerageren de voorkeur geven aan een korte vegetatie. Overbeweiding door teveel koeien en verkeerde beweiding met paarden, die voor onrust zorgen op de kwelder, hebben echter een averechts effect op het gebied. Nesten worden vertrapt en vogels blijven weg uit het gebied. Te vroeg beweiden zorgt daarnaast voor concurrentie met ganzen.
- Militaire laagvlieg oefeningen verstoren ook de rust in het gebied.
- Door de aardgaswinning in het gebied ontstaat verstoring van de vogels en een verlaging van de zeebodem. Het is moeilijk in te schatten wat de gevolgen zullen zijn op lange termijn, maar in 2020 – wanneer de gaswinning stopt – zal de bodem maximaal 34 centimeter zijn gedaald.
- In de Klutenplas heeft zich sinds een paar jaar een vos gevestigd. Deze predeert de broedende vogels, de eieren en de pullen. Dat is in 2007 onderzocht in opdracht van Het Groninger Landschap. Het rapport is nog niet beschikbaar, wel is duidelijk dat dit roofdier een grote impact heeft op de broedsuccessen.
- Binnendijks wordt steeds vaker direct na de oogst geploegd en/of wintergraan gezaaid; dit lijkt een nieuwe trend te worden door stijgende temperatuur en dito voedselprijzen. Met deze activiteiten verdwijnen de voedselresten voor de pleisterende trekvogels en worden de akkers vogelarm.

014 DOLLARD

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2001 is in opdracht van het Groninger Landschap een duiker in de zeedijk bij polder Breebaart opgezet, waardoor een natuurgebied met brak water ontstaat. In 2005 is na onderzoek gebleken dat de vegetatie zich naar verwachting ontwikkelt. Het grasland langs de geul is voor een groot deel vervangen door kale slikplaten en een karakteristieke vegetatie van de lage kwelder. De herinrichting van de polder had een gunstig effect op de vogelpopulatie. Met meer dan 3000 broedparen in 2004 was de kokmeeuw de talrijkste broedvogel in de polder. Ook visdief en noordse stern maakten in toenemende mate gebruik van de aangelegde vogelbroedeilandjes. In 2005 was er echter geen

kolonie van de noordse stern meer aanwezig.

De vrij snelle dichtslibbing van de geul van polder Breebaart is een zorgelijke ontwikkeling.

- Het in te richten noodwaterbergingsgebied Binnen Aa, vlakbij Nieuw Statenzijl zou een binnendijks foerageergebied kunnen worden. In het kader van de waterberging in Oost-Groningen hebben de provincie Groningen en het waterschap Hunze en Aa's inmiddels een landbouwbedrijf aangekocht. Het gaat om een bedrijf van zo'n dertig hectare aan de Hamdijk in Nieuweschans. Met de aankoop is de weg vrijgemaakt voor waterberging, natuurontwikkeling en recreatief medegebruik in het meest oostelijke gedeelte van de provincie Groningen.
- Er wordt gewerkt aan een beheerplan voor de Eems-Dollard, een traject dat zal lopen tot 2009. De provincie Groningen heeft in dit kader initiatief genomen voor het maken van beleid voor de kwelders van de Groninger noordkust en de Dollard. In 2006 is het rapport 'Bouwsteen beheerplan kwelders Groninger noordkust en Dollard' verschenen. In het rapport wordt het belang van de kwelders als broed-, rust- en foerageergebied erkend. In de beheervisie wordt de ambitie uitgesproken om rust en bescherming voor ganzen, steltlopers en andere vogelsoorten te handhaven; te streven naar herstel van gunstige omstandigheden voor koloniebroeders als kluut, visdief en noordse stern; en de gunstige omstandigheden voor de bruine kiekendief als broedvogel te behouden. Daarnaast streeft men naar het behoud van gunstige omstandigheden voor overige flora en fauna.
- Een gedeelte van het Eems-Dollardestuarium is zowel Nederlands als Duits grondgebied. Beide landen willen het estuarium als een grensoverschrijdend natuurgebied beschouwen en er wordt nu bekeken of er een gemeenschappelijk Nederlands-Duits beheerplan kan worden gemaakt in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Het streven is om tot een integraal beheerplan te komen, waarin niet alleen afspraken over de natuur, maar ook over waterkwaliteit, scheepvaart en veiligheid worden beschreven.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de Dollard is het aantal broedparen van de kluut sterk afgenomen. In 2004 werden 681 paren geteld, ruim 500 minder dan in 2003. Gegevens van het broedsucces van kluten wijzen uit dat deze soort het op dit moment nauwelijks klaarspeelt om succesvol te broeden. Waarschijnlijk is het uitblijven van broedsucces een belangrijke verklaring voor de waargenomen getalsafname, al werden ook aanwijzingen

gevonden dat voedselbeschikbaarheid wellicht een belangrijke rol speelt.

- Weidevogels komen op de kwelders steeds minder voor. Oorzaken zijn vermoedelijk de veroudering van de kwelders, de zeer intensieve begrazing door een toegenomen aantal ganzen, voedselproblemen en predatie door vossen en andere roofdieren. Ook het begrazen door paarden (en in mindere mate runderen) wordt als oorzaak aangeduid. De achteruitgang van de broedvogels op (vooral) de kwelders langs de noordkust kan mede worden geweten aan de toename van het aantal vossen. Door de verruiging van de kwelder is voor deze soort een interessante biotoop ontstaan. De hoge vegetatie zorgt voor dekking, waardoor de broedvogels en hun eieren een gemakkelijke prooi worden. Vermoedelijk is niet alleen de vos schuldig aan de roof van broedvogels en hun eieren en jongen. Uit recent onderzoek in weidevogelgebieden is gebleken dat de vos slechts enkele procenten bijdroeg aan de sterfte van de weidevogels. Naast de vos bleek een heel scala aan andere soorten ook te prederen, zoals egel, hermelijn, kraai en buizerd. Ongetwijfeld zullen ook op de kwelders andere soorten dan de vos een rol spelen bij de afname van de aantallen kolonievogels en weidevogels.
- Er is in november 2007 een vergiftigde zeearend gevonden in het gebied.

Noordse stern

015 NOORDZEEKUSTZONE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gebied is aangemerkt en aangemeld als een VHR gebied en als een Natura 2000-gebied, een 'gebied met bijzondere ecologische waarden' op de Noordzee. Het ontwerpaanwijzingsbesluit heeft in het voorjaar van 2007 ter inspraak gelegen.
- Rijkswaterstaat heeft eindelijk werk gemaakt van een rampenplan voor de opvang van olievogels. Het gaat om een landelijk plan, dat ook gaat gelden voor de Noordzeekustzone.
- Langs de hele Nederlandse kust is er een sterke toename te zien van viseters als alk, zeekoet, duikers, fuut, aalscholver en ook bruinvissen. Dat heeft vermoedelijk een achterliggende oorzaak buiten Nederlandse wateren. In de noordwestelijke Noordzee doen deze soorten het slecht wegens een gebrek aan vis, met name zandspiering. Er schijnt een soort volksverhuizing aan de gang te zijn. In onze kustwateren lijkt namelijk een grote hoeveelheid voedselvis aanwezig te zijn zoals sprong en haring, waardoor vogels hier langer blijven.
- De Beleidsnota Schelpenwinning, in 1998 uitgebracht door het ministerie van Verkeer en Waterstaat, verhoogde destijds de quota voor schelpenwinning tot jaarlijks 210.000 kuub in de Waddenzee. Daarvan mag 120.000 kuub worden gewonnen in de buitendelta's in de

Noordzeekustzone. Met 58.365 kuub in de buitendelta's van de Noordzeekustzone lagen de winningen in 2004 ruim onder de vastgestelde quota. Op basis van een verminderde schelpenproductie is het totale jaarlijkse quotum voor de periode 2005 – 2007 verlaagd tot respectievelijk 200.000, 190.000 en 180.000 kuub per jaar in het Waddenzeegebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het ministerie van LNV heeft nieuwe vergunningen verleend voor de visserij op zwaardscheden (*Ensis directus*) in de Noordzeekustzone. Er zijn in 2007 aan acht bedrijven zulk soort vergunningen verleend. Naast deze (visserij)vergunning is er ook een vergunning nodig in het kader van de NB-wet voor vissen in de Noordzeekustzone en Voordelta. Die is door de vissers aangevraagd.
- Vogelbescherming Nederland heeft samen met een aantal andere organisaties beroep aangetekend tegen de vergunningen voor gaswinning in de Waddenzee. De Raad van State heeft echter bepaald dat de NAM door mag gaan met gaswinning in de Waddenzee. In het kader van compensatie voor de gevolgen van gaswinning, bodemdaling in de Waddenzee, zal vele jaren extra zand op de vooroever van Ameland aangebracht worden.
- De hoeveelheid *spisula* (halfgeknotte strand-schelp) was de laatste jaren al afgenomen, maar nu lijkt de soort zo goed als weg. Imares heeft in 2006 een inventarisatie uitgevoerd en daaruit bleek dat er een laag bestand meerjarige *spisula*'s aanwezig is boven Ameland en Schiermonnikoog. Er is de laatste jaren nauwelijks nieuwe broedval aangetroffen. Vanwege een laag bestand aan meerjarige *spisula*'s in de Noordzeekustzone is er sinds 2004 helemaal niet meer op de soort gevestigd. Hoewel zwarte zee-eenden tegenwoordig ook op *ensis* foerageren, is het de vraag in hoeverre *ensis* en andere prooi-soorten de rol van *spisula* als stapelvoedsel kunnen overnemen. De aantallen eenden in het gebied zijn sterk gedaald. De eider, die met de zwarte zee-eend concurreerde om de *spisula*, zit weer in de Waddenzee. Er zijn circa honderdduizend zwarte zee-eenden minder in de Noordzeekustzone dan tijdens de topjaren negentig.
- Op 17 december 2005 verloor een containerschip tussen Terschelling en Vlieland circa 200 liter olie. Dezelfde dag spoelden met olie besmeurde vogels aan op Terschelling en Ameland. Bij het Friese vogelopvangcentrum Fûgelpits in Anjum zijn tientallen vogels, waaronder alken en zeekoeten binnengebracht. Op Terschelling zijn 25 levende vogels met olie

aangetroffen. Er zullen ook honderden dode vogels zijn geweest.

- Zandsuppleties vanuit de kustzone op de stranden/vooroevers zijn direct schadelijk voor de bodemfauna. Voor de kustverdediging worden grote hoeveelheden zand in zee voor de kust aangebracht. Probleem is dat het aangebrachte zand gebiedsvreemd is en grofkorreliger, waardoor de habitat verandert die nu juist beschermd moet worden. Aan de andere kant is grof zand wel weer goed voor zandspiering, dus voor viseters kan het een positieve, zij het kunstmatig opgewekte, ontwikkeling zijn. In augustus 2006 schreef Vogelbescherming een zienswijze op het ontwerpbesluit voor zandsuppleties in 2007 in de Natura 2000-gebieden Noordzeekustzone en Voordelta. Strekking van de zienswijze is dat geen 'passende beoordeling' is gemaakt van de schadelijke effecten op de beschermde natuur in deze gebieden, terwijl de Natuurbeschermingswet (1998) dat wel vereist. Bovendien bestaan er teveel kennislacunes ten aanzien van deze effecten om zonder meer toestemming te kunnen geven voor de zandsuppleties in Voordelta en Noordzeekustzone. Recent onderzoek heeft echter laten zien dat er geen verband is tussen de zandsuppleties en het verdwijnen van *spisula*.
- Er lijkt steeds meer met staand water in de kustzone te worden gevestigd. Op het strand worden overal stukken weggegooid waar net aangetroffen met daarin steeds meer verstrikte en verdrinken zeevogels, terwijl er ook regelmatig bruinvissen aanspoelen die kennelijk in een net zijn verdrinken.
- Een toenemende vraag naar oppervlaktedelfstoffen leidt tot grote hoeveelheden ophoogzand dat de komende jaren gewonnen moet worden uit de Noordzee. De winning kan grote gevolgen hebben voor de zeebodem en verschillende functies in gevaar brengen. Uit modelberekeningen blijkt dat zandwinning de natuurlijke ritmiek kan verstoren van zandbanken, die enorme afmetingen kunnen hebben, en hun kleinere broertjes, de meer dynamische 'zandgolven'. In het voorjaar van 2006 lag de startnotitie voor de milieueffectrapportage zandwinning op de Noordzee ter inzage.

016 HET ZWANENWATER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De overvloedige neerslag in 2006 bracht het gebied in dat jaar hoge waterstanden. Door die hoge waterstanden wordt een herstel van het aantal territoria van de bruine kiekendief verwacht en hopelijk gaan de roerdomp en het porseleinhoen zich opnieuw vestigen. Ook de

waterral, die de laatste jaren sterk is achteruitgegaan, zal hiervan waarschijnlijk profiteren. De zomertaling herstelt zich al en de lepelaar, die in aantal is toegenomen, broedt nu langs het zuidelijk meer (19 paar in 2007) achter een beschermend elektriciteitsraster.

- Tegen de toenemende verbossing in de rietlanden en vochtige duinvalleien is opgetreden door het verwijderen van enkele tientallen hectares wilgen,- berken,- en eikenopslag.
- De strandtent uit de zeereep is verder naar het noorden verplaatst zodat er geen verstoring meer plaatsvindt in het reservaat.
- Het Eerste Water en de verbindingssloot zijn in het najaar van 2007 uitgebaggerd. Via een bestaande pijp onder de weg is het slib met water in het baggerdepot in de Uitlandse polder gepompt. Het waterpeil in de meren is ondanks het baggeren maar acht centimeter gezakt. In het najaar van 2008, na het broedseizoen, wordt het zuidelijke meer uitgebaggerd. In april 2009 moet de klus klaar zijn. De sloot aan de noordkant langs de kleine route is geschoond, vooral om libellen en amfibieën wat meer ruimte te geven.
- Langs het oostelijk deel van het Tweede Water is 700 meter oever afgeplagd. Wilgen zijn afgezaagd en de stompen verwijderd. Ook is een voedselrijke laag grond van 30 centimeter verwijderd, zodat een kale zandoever ontstaat. In combinatie met het schonere water in de meren, kan er oeverkruid gaan groeien. De kale delen zijn ook geschikt voor zandhagedissen en er kunnen kleine verstuingen optreden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De bollenteelt rond het Zwanenwater blijft een punt van zorg. Er is een tendens naar schaalvergroting, egalisering en diepe drainage, wat voor het Zwanenwater verdroging en afname van interne, kalkrijke kwel betekent. Om het wegstromen van grondwater te beperken is langs de grens met de oostelijke bollenpolder een tijdelijk plastic kwelscherm in de bodem aangebracht. Het tijdelijke scherm zou duurzamer worden als er aan de oostkant een bufferzone kwam met een hoger waterpeil. In de aangrenzende noordelijke polder werkt het op die manier al goed.
- Door verzuring, verbossing, begrazing en betreding door koeien en grauwe ganzen treedt er een toenemende achteruitgang van het riet op.
- De lepelaarkolonie dreigt door predatie van de vos en concurrentie van de aalscholver helemaal uit het gebied te verdwijnen. De soort vertoonde een afname van vijftig paar in 2003 naar zeven paar in 2006. In 2007 was er toch weer een toename en werden er negentien paar

lepelaars geteld. Van de aalscholver zijn in 2005 1238 paar geteld, tegenover 732 in 2004.

- Recreanten betreden het gebied ook buiten de paden, hierdoor is sprake van verstoring.
- Het Bokkeneiland in het zuidelijk meer, waar teveel vogels verblijven, is nagenoeg kaal door uitwerpselen van broedende aalscholvers. Snoeimateriaal dat er wordt neergelegd voor broedende lepelaars wordt ingepikt door de aalscholvers.
- De konijnenstand is nog altijd slecht met als gevolg dat typische holenbroeders als de tapuit, holenduif en bergeend uit het gebied verdwijnen. Bij de oorzaken van de (ook landelijke) achteruitgang van de tapuit speelt het konijn een rol, al lijkt het aantal beschikbare holen minder van het belang te zijn dan steeds werd aangenomen. Maar de dichtheid aan konijnen heeft ook gevolgen voor de vegetatie van een geschikt broedgebied. Bij voldoende konijnen worden grassen kort gehouden. Gebeurt dat niet dan blijft steeds minder foerageergebied voor de tapuit over. Wanneer verzuring, vermesting en verminderde dynamiek van de duinen hierbij worden opgeteld ziet het beeld er voor de tapuiten steeds moeilijker uit.

017 VOORDELTA / VOORNES DUIN

VOORDELTA

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De kokkelvisserij in de Voordelta is in 2004 door de Amsterdamse rechter stilgelegd. De Faunabescherming heeft een kort geding gewonnen, waardoor de vergunning is geschorst. Een groot deel van de kokkels was ondertussen al weggevoerd. Het ministerie van LNV had een vergunning verleend om 120 van de aanwezige 160 ton kokkelvles weg te halen. Er heeft geen toetsing aan de Vogelrichtlijn plaatsgevonden. In het gebied is 1.8% van de wereldpopulatie toppereenden aanwezig. Toppers zijn afhankelijk van schelpdieren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Bij de bouw van de Tweede Maasvlakte gaat 2500 hectare aan zeebodem verloren en worden er effecten op de zwarte zee-eend, de grote stern en de visdief verwacht door verlies van voedselgebied. De invloed van de zee in Voornes Duin zal geringer worden. Een afnemende windinvloed en daardoor ook minder zoutinvloed (saltspray) zal de vegetatie veranderen, met als gevolg minder duinvogels en meer vogels van struweel en bos. De effecten van de landaanwinning voor de Tweede Maasvlakte zullen worden gecompenseerd door de instel-

ling van een zeereservaat (bodembeschermingsgebied) voor de kust van Voorne, Goeree en Schouwen-Duiveland. De redenering is nu dat voor de landaanwinning van 2500 hectare honderd procent compensatie gehaald wordt door het zeereservaat (bodembeschermingsgebied) een omvang te geven van 25.000 hectare.

DUINEN VAN OOSTVOORNE POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er wordt gewerkt aan een project om duingraslanden terug te krijgen en natte duinvalleien te verbeteren. In de Pan bij het Quackjeswater is op tien hectare herstel van droge duingraslanden uitgevoerd. Met groot materieel is het gebied van overtollig struikgewas ontdaan en vervult duingewas is afgeplagd. Voor struweelbroeders is deze ontwikkeling in eerste instantie negatief geweest, voor de vogels van open duin positief. Het gebied wordt nu in de zomermaanden door Charolaiskoeien begraasd om het open te houden. Het konijn is in bescheiden aantallen teruggekeerd en daarmee zijn de kansen voor onder andere broedende tapuiten en bergeenden toegenomen. In het laatste kwartaal van 2007 is een begin gemaakt met een herstelproject van zestien hectare rond de zogenaamde Vogelpoel, dichtbij de Groene Punt. Het gebied grenst vrijwel zonder overgang aan de Schapenwei, direct langs de Zeereep gelegen. De toplaag van de Zeereep

zal worden afgegraven en door schoon zand worden vervangen, waardoor de verstuing zal toenemen. Het dichte duindoornstruweel zal met deze ingreep verdwijnen, zodat er een natuurlijker situatie zal ontstaan. In het begin van 2008 zal een begin gemaakt worden met de verzwaring van de zeewering in dit gebied. In de zee is rond de Groene Punt gekozen voor een externe verzwaring van de zeewering onder de zeespiegel. Men hoopt hiermee te bereiken, dat de kustafslag van de afgelopen jaren zal verminderen.

- De kleine zilverreiger en lepelaar foerageren op het Vliegvel, en de tureluur en kievit waren er broedvogel. In de directe omgeving wordt door de grauwe gans gebroed.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er vindt verstoring plaats door wandelaars die de paden verlaten, joggers, mountainbikers en loslopende honden. Daarnaast is er overlast van laagvliegende sportvliegtuigen.
- Het aantal nestmogelijkheden voor de aalscholver neemt af door het afsterven van nestbomen. Het aantal nesten in het Breede Water is de laatste jaren wisselend; in 2006 waren er 555 nesten, in 2007 915 nesten.
- De invloed van de assimilatieverlichting ten behoeve van de tuinbouwkassen en de verlichting van het industriegebied op de Maasvlakte is onverminderd groot. Nog steeds is er

een overmaat aan lichtverontreiniging in het gebied; ook in de Duinen wordt het niet donker genoeg. Het is te hopen, dat er spoedig maatregelen worden afgekondigd die het aanbrengen van doeken tegen de dakkant van de kassen verplicht stellen. Ook de geluidsbelasting van de Maasvlakte neemt toe. In 2007 zijn de MER-rapporten voor de Maasvlakte openbaar gemaakt en is het Bestemmingsplan Aanleg Maasvlakte-2 ter visie gelegd.

- Rijkswaterstaat stelt bij de uitvoering van het opspuiten van strand in Rockanje geen voorwaarden meer voor de natuur, maar laat alles over aan de aannemer, die verantwoordelijk is voor de tracés, de vergunningen en de verdere aanpak. Er is onder andere gewerkt tijdens het broedseizoen.
- De intensivering van de recreatie bij de duinslagen van Rockanje vormt een bedreiging voor de natuurwaarden van het gebied.
- Er zijn bouwplannen bij het meertje De Waal, er zijn zelfs een evenemententerrein en een supermarkt gepland. Dit speelt zich overigens af buiten het Natura 2000-gebied.

WESTPLAAT / OOSTVOORNSE MEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Oostvoornse Meer was van oorsprong gevuld met zout zeewater, maar door neerslag en afwatering van het aangrenzende duingebied wordt het meer geleidelijk zoeter. Voor het verzouten van het meer is een plan gemaakt: Kwaliteitsimpuls Oostvoornse Meer. In maart 2007 werden de laatste onderzoeken afgerond en is een begin gemaakt met lichte werkzaamheden aan de oevers. De bouw van een zoutwaterinlaat en primaire waterkering gaat eind 2007 van start en zal zo'n zes maanden duren, waarna het eerste zoute water het meer kan instromen. Via een 800 meter lange leiding op vijftien meter diepte zal zout water worden ingelaten uit het Beerkanaal. Om de ecologische dynamiek in het meer te verbeteren zal het winterpeil in het meer worden verhoogd en zullen de recreatieoevers worden versterkt. Herstelmaatregelen van het Groene Strand zijn al afgerond. Er is een schelpenrijk strand ontstaan. De begrazing op het Groene Strand is in 2006 gestopt; na evaluatie was gebleken dat begrazing meer verlies dan winst heeft opgeleverd. De gewenste vogelsoorten zoals rietvogels zijn verdwenen en de begroeiing is in het middengebied zo kort geworden dat er hooguit wat meer Kieviten broedden.
- Op de eilandjes in de lagunen van het meer zijn mooie resultaten met broedgevallen; zo waren er in 2006 35 kluten, twee paar bontbekplevier,

twee paar kleine plevier, acht paar scholekster, dertien paar kievit en negen paar tureluur.

- Door de maatregelen in het kader van het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN) zijn de mogelijkheden op het grote eiland in de lagune voor kustbroedvogels verbeterd; het duindoornstruweel is er verwijderd. Het plaggen en verwijderen van de duindoornvegetatie betekent daarentegen wat minder mogelijkheden voor struweelbroedvogels.
- Er is een zoneringsplan voor het voormalige autostrandgebied ontwikkeld en de slikken zijn voor gemotoriseerd verkeer afgesloten. Aan de Oostvoornse zijde is een herstel van primaire duintjes te zien en ook de vegetatie veert op. Onderzocht wordt nog in hoeverre deze kwetsbare natuur, inclusief de vogelpopulatie, zich verder herstelt.
- Er is een plan ingediend om de problemen die ontstaan door kitesurfers en andere spectaculaire recreatiesporters aan te pakken. Hopelijk wordt zo de verstoring door recreatieve activiteiten beperkt. Vooral op drukke dagen is het rijke foerageergebied door vogels verlaten, op een klein middendeel na.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Minder salt- en sandspray leidt wellicht tot verruiging, met als gevolg minder duinvogels en meer vogels van struweel en bos. Andere stromingspatronen buitengaats leiden tot minder slikaanvoer. De Westplaat ligt nog op dezelfde plaats, maar is van slik naar zand aan het veranderen. Metingen van Rijkswaterstaat zullen moeten uitwijzen welke veranderingen er plaatsvinden.

KWADE HOEK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Een groter stuk strand wordt tijdens het broedseizoen afgesloten voor het publiek.
- Door aanvoer van zand blijft de Kwade Hoek nog steeds groeien; het is een zeer dynamisch getijdengebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Kitesurfers beoefenen hun hobby op slikken, tot in kreekmondingen aan toe, waar dit niet is toegestaan. Vogelbescherming Nederland en de WetlandWacht zetten zich in voor strenger toezicht. Tevens zijn er meer bezoekers in de Kwade Hoek als gevolg van de openstelling van het gebied voor niet-leden van Natuurmonumenten. Loslopende honden op het strand en de slikken vormen een grote bedreiging voor broedvogels. Ter bescherming van de broedvogels zijn er op sommige plaatsen bordjes geplaatst, maar de controle is minimaal.

018 HARINGVLIET

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De aandacht voor Tiengemeten heeft geen verminderde beheerinspanning voor de Korendijkse Slikken tot gevolg gehad.
- Het gebied zal in de komende jaren een ingrijpende verandering ondergaan als gevolg van het Kierbesluit; het gedeeltelijk openstellen van de Haringvlietsluizen vanaf 2010. Het doel is om de natuurwaarden, die verloren gingen met de bouw van de Haringvlietsluis in 1970, terug te brengen. Het zal waarschijnlijk leiden tot een uitbreiding van het foerageergebied voor steltlopers.
- Deltanatuur, een samenwerking van overheden, landbouworganisaties en natuurorganisaties, wil nieuwe vogeleilandjes gaan aanleggen in het Haringvliet. Natuurontwikkeling langs het Haringvliet door Deltanatuur zal tot een versterking van populaties van kwalificerende soorten leiden; met name aan het oostelijk gedeelte van de Spuimond, direct grenzend aan de Korendijkse Slikken, maar ook op Tiengemeten. De verwachting is dat de eilandjes de eerste jaren een grote aantrekkingskracht zullen hebben op kale grondbroeders, maar dat na enkele jaren verruiging optreedt waardoor het voor deze soorten niet meer geschikt is.
- In 2005 zijn de werkzaamheden op Tiengemeten van start gegaan. Tiengemeten-Natuur-eiland gaat samen met de Ventjagerplaten en Spuimonding deel uitmaken van een natuurgebied van meer dan 3000 hectare. Er wordt een zoetwatermoeras gecreëerd en aan de oostpunt van het eiland komt honderd hectare weidevogelgebied. Het eiland Tiengemeten was in 2006 een groot braakliggend terrein waardoor zaadeters en zangvogels het goed hebben gedaan. Zo waren er 600 putters, 600 kneuen, 600 groenlingen en de blauwe kiekendief heeft er overwinterd. Ongeveer dertig paar veldleeuwen heeft op het eiland gebroed. De zeearend is in november regelmatig waargenomen. Natuurmonumenten wil dat bepaalde gebieden worden afgezet voor bezoekers als er vogels gaan broeden.
- Op de Oosterse Laagjes hebben in 2006 zes paren krakeend gebroed, zeven paren slobend, zes paren grauwe gans, 45 paren kievit, 18 paren grutto en 73 paren kluut.
- Door de aankoop van landbouwgronden op de Oosterse en Westerse Laagjes wordt het natuurgebied groter in omvang en komt er meer dynamiek in de omgeving.
- Op de Ventjagerplaten hebben in 2006 voor het eerst lepelaars gebroed. Ook broedde er weer een paartje slechtvalk in de hoge mast aan de zuidkant van de Haringvlietbrug. Er zijn plan-

nen voor de aanleg van broedeilanden aan de westzijde.

- Duizenden broedende grote sterns hebben zich gevestigd op de daarvoor aangelegde vogeleilanden voor de Plaat van Scheelhoek bij Stelendam. Er zijn ook enkele broedparen van de uiterst zeldzame dwergstern, kleine plevier en strandplevier aangetroffen.
- Deltanatuur wil een zout/brak natuurgebied van 400 hectare aanleggen in de Zuiderdieppolder, grenzend aan het natuurgebied, gevormd door de Plaat van Scheelhoek. Als dit plan doorgang vindt zal dit leiden tot een voor Nederland zeldzaam te noemen biotoop met veel ruimte voor vogels. De plannen zijn echter omstreden en onder druk van met name boeren hebben de gemeenteraden van Dirksland en Goedereede de minister van LNV en de provincie Zuid-Holland gevraagd de plannen te heroverwegen.
- De gedeeltelijke inundaties van de grasgorzen op de Oosterse en Westerse Laagjes is een groot succes. De maatregel heeft onder andere broedende zomertalingen, krakeenden, slob-eenden, grutto's, tureluurs en kluten opgeleverd. In beide trektijden worden er bosruiters, groenpootruiters, Temmincks strandlopers en bontbekplevieren waargenomen.
- Op de twee nieuw aangelegde eilanden bij de Ventjagerplaten hebben zich diverse kustbroedvogels gevestigd. Op de Plaat van de Visarend broedden onder andere dwergsterns en strandplevieren. De drie al langer bestaande kunstmatig aangelegde eilanden raken begroeid en daardoor wijken soorten als kluut, visdief, kleine-, bontbek- en strandplevier uit naar de nieuw aangelegde eilanden die nog niet zo begroeid zijn.
- Disco De Quack in Hellevoetsluis heeft eind 2006 zijn deuren gesloten. De exploitant van de disco is met Natuurmonumenten, de eigenaar van de grond, tot een vergelijk gekomen. Natuurlijke liefhebbers stoorden zich al jaren aan de disco vanwege de geluidsoverlast. Natuurmonumenten wil de grond teruggeven aan de natuur.
- De vogelkijkhut de Visarend wordt verplaatst naar een locatie nabij het Ezelsgors en blijft op die manier behouden voor de vogelaars. De parkeerstrook ter hoogte van de huidige locatie vervalt in verband met aanpassing van de N59 tussen de kruising Schaapsweg bij Den Bommel en het Hellegatsplein. Het werk is inmiddels aanbesteed en in 2008 is begonnen met de uitvoering. Op de nieuwe locatie zal het mogelijk zijn de kijkhut te bezoeken zonder dat daarvoor de autoweg N59 overgestoken hoeft te worden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De grutto kent een lichte afname op de Korendijkse Slikken. Weidevogels blijven een primaire doelstelling voor de weidepercelen, waar van beheerder Natuurmonumenten veel aandacht naar uitgaat. Zo vindt, in overleg met de veehouders, bemesting met stalmest over een aantal percelen plaats met als doel de bodemstructuur en bodemfauna te verrijken. Het weidevogelbeheer wordt structureel uitgevoerd, waarbij men anticipeert op de weidevogeltrend en de veranderende praktische omstandigheden. Het plas/dras zetten van een aantal percelen werkt als een magneet op broedende en doortrekkende steltlopers en eenden.
- Op de Korendijkse Slikken vormen overzomerende en broedende ganzen in toenemende mate een probleem voor de aangrenzende boerenakkers. Volgens landbouwers en jagers zijn er veel te veel ganzen, zowel overzomeraars als wintergasten. Veel ganzen bezoeken in groten getale de in ontwikkeling zijnde of rijpe gewassen, tot grote ergernis van de boeren. In de zomer van 2006 zijn in de aangrenzende landbouwpercelen afschotvergunningen verleend. Vogelbescherming Nederland heeft bezwaar aangetekend tegen de vergunningen vanwege het vrijwel onbeperkte aantal dat geschoten mocht worden. Bovendien is uit analyse van ganzenpopulaties en landbouwschade gebleken dat er geen eenduidig verband bestaat tussen die twee. In deze vergunning was de onderbouwing van de landbouwschade onvoldoende. Ook is er een kleine, vaste populatie dwergganzen die in het gebied rust en foerageert en de jagers hebben soms onvoldoende soortkennis om ze tijdig te kunnen onderscheiden.
- Binnen de Korendijkse Slikken wordt ook aan bestijding van bisam- en beverratten gedaan. De rattenvangers verplaatsen zich echter per quad (vierwielige motorfiets), wat regelmatig verstoring in diverse seizoenen tot gevolg heeft. Natuurmonumenten heeft haar zorg hierover geuit bij de rattenvangers.
- Tijdens de zomermaanden neemt de waterrecreatie bij Tiengemeten behoorlijk toe. Watersporters bezoeken de natuurgebieden om te wandelen met hun hond of te vissen vanaf de kant. Natuurmonumenten verwacht ongeveer 30.000 tot 40.000 bezoekers per jaar en het hele eiland is toegankelijk voor bezoekers. Weidevogels als grutto, tureluur en kievit zullen onder de verstoring te lijden hebben. De gemeente Cromstrijen heeft toestemming gegeven voor de realisatie van een Rien Poortvlietmuseum op het eiland, en dat zal zo'n 8.000 bezoekers per jaar aantrekken.
- Het Algemeen Bestuur van het Natuur- en Recreatieschap Haringvliet heeft in december 2007 een nieuwe Algemene Verordening voor het Natuur- en Recreatieschap Haringvliet vastgesteld. Hierin is onder meer opgenomen dat het dagelijks bestuur van het schap plaatsen kan aanwijzen waar kitesurfen toegestaan wordt. Kitesurfen vindt nu illegaal met name plaats vanaf het Quackstrand tussen de Haringvlietdam en Hellevoetsluis.
- In oktober en november 2006 is het op de Oosterse en Westerse Laagjes vrij droog geweest waardoor de vernatting in de polder minimaal

was. Het is de bedoeling het gebied in de toekomst in deze maanden te vernatten zodat de trekvogels kunnen opvetten. Dat zou wel nadelig kunnen zijn voor weidevogels omdat dan veel bodemorganismen doodgaan.

- In Hellevoetsluis is bij de haven langs het Haringvliet een flink aantal zomerhuizen gebouwd. Een deel van deze huizen heeft een eigen aanlegsteiger, wat een toename van het aantal boten op het Haringvliet en Hollands Diep betekent. Steeds meer mensen betreden verboden gebied. Zo is onder andere de Slijkplaat in het Haringvliet een geliefd gebied. Ook beroepsvissers vissen met regelmaat waar dat verboden is. Het betreden van beschermd natuurgebied geeft veel onrust bij broedende vogels.

019 HOLLANDS DIEP

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De lepelaarkolonie is in 2006 van 35 naar 54 broedparen gegaan en op het oude gedeelte van het eiland is voor het eerst een aalscholverkolonie van zo'n zes nesten neergestreken. Ook zijn er twee haviksnesten gezien.
- De Albert-, Pieters- en Leendertspolder (APL-polders) zijn in 2006 geheel ingericht als wetland en zijn overloopgebied geworden voor de benedenrivieren. Het gebied heet nu Oeverlanden Hollands Diep. De dijken zijn doorgestoken en er is een binnendijks getijdengebied ontstaan. Door deze dynamiek worden zowel broedvogels, trekvogels als wintergasten aangetrokken. De werkzaamheden vonden in het broedseizoen plaats waardoor het broedsucces van kluut, bontbekplevier en kleine plevier negatief beïnvloed werd. Bij de herinrichting zijn geen maatregelen getroffen om duidelijk aan te geven dat het gebied niet met loslopende honden, per fiets of motor toegankelijk is.
- De oeverzwaluwrand in de APL-polder was een groot succes met 378 gebruikte nesten.
- De Esscheplaat werd in 2007 in zijn geheel geïnventariseerd nadat deze voor het eerst voor het publiek gedeeltelijk toegankelijk werd gemaakt. De openstelling lijkt geen invloed gehad te hebben op verstoringsgevoelige soorten als havik en buizerd. De opmars van de Cetti's zanger werd bevestigd met twee territoria. De wielewaal verdween daarentegen als broedvogel.
- De Hogezaandse Gorzen, het buitendijkse gebied van de Ambachtsheerlijkheid werd in 2007 geïnventariseerd met als ornithologisch hoogtepunt de vondst van een nest van de zwarte wouw; een unicum in West-Nederland. De matkop lijkt terrein te verliezen en de wiele-

waal werd er niet meer waargenomen.

- Het deel tussen de strekdammen en het overgebleven gedeelte van de Hogezaandse Gorzen werd gedeeltelijk opgespoten. In de nabije toekomst zullen opportunistische soorten als sterns en plevieren hiervan profiteren. Bij veruiging zal vermoedelijk een broedkamer voor ganzen ontstaan.
- De polder tussen het Numansgors en de Hogezaandse polder zal in verbinding gesteld worden met het Hollands Diep waardoor er een nieuwe polder zal ontstaan, gelijk aan de APL-polder.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2006 zijn de werkzaamheden voor het op diepte brengen van het baggerspeciedepot, dat tegen de Sassenplaat ligt, van start gegaan. Er is grote verontreiniging van het oppervlaktewater ontstaan door het opzuigen van de sliblaag en het op diepte brengen van het depot. Het baggerspeciedepot is nodig om miljoenen kuub vervuild slib uit het verleden op te ruimen. De totale hoeveelheid verontreinigd slib bedraagt ongeveer 1,6 miljoen kubieke meter. Het baggerspeciedepot moet in 2008 in gebruik genomen worden en dan zal er naar verwachting achttien jaar lang baggerspecie worden gestort. Daarna wordt de bovenlaag afgedicht en kan het depot een functie krijgen als natuureiland. Ter compensatie voor de aantasting van natuurwaarden is het eiland uitgebreid met vijftien hectare land, waarvan een deel ondiep is om meer natte natuur te krijgen.
- Door het weghalen van de begroeiing op de stenen noordrand van de Sassenplaat in 2006, zijn nestgelegenheden voor koolmees, winterkoning en roodborst verloren gegaan.
- De Esscheplaat is een wetland dat voor het grote publiek toegankelijk is gemaakt door een wandelpad. Het gevaar bestaat dat broedende roofvogels worden verstoord door wandelaars. Er is door de verbeterde toegankelijkheid al vandalisme in de vorm van massaal ombuigen van wilgentakken geconstateerd in 2007. Er zijn gevorderde plannen om in de gehele Hoekse Waard en ook in de APL-polder in 2008 een kanoroute aan te leggen. Dit zou zeer negatieve effecten hebben op de oeverzwaluwkolonie en de trek- en broedvogels.
- Eigenaar Fortis/Amev heeft in 2005 de ambachtsheerlijkheid Cromstrijen overgedragen aan de provincie. Er zijn plannen voor de realisatie van recreatiefaciliteiten, woningbouw en de opsplitsing van enkele boerenbedrijven die elders zijn onteigend. Het zal naar verwachting leiden tot aantasting van foerageergebied voor ganzen en het verloren gaan van rust in het gebied.

- De plannen over plaatsing van de TNO-locaties Rijswijk en Ypenburg naar Cromstrijen zijn weer van stal gehaald. Onderhandelingen daarover tussen de provincie en TNO zijn in 2007 gestart en naar het zich laat aanzien zullen de plannen doorgang vinden.

020 VOLKERAKMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de jaren negentig zijn ongeveer veertig eilandjes in het Volkerak/Zoommeer aangelegd van samen zo'n 120 hectare. Omdat de begroeiing de eerste jaren laag was kwamen veel kustbroedvogels op de eilandjes broeden. Al gauw werd de begroeiing hoger en stichtten meeuwen er broedkolonies. Nu zijn er bossen en struiken en hebben zich bosvogelsoorten gevestigd, waaronder kolonies van aalscholver, reigers en lepelaar.
- Grote permanent drooggevalle gebieden hebben zich natuurlijk kunnen ontwikkelen. Daar waar de invloed van zout nog steeds merkbaar is, blijft de begroeiing laag en biedt ze veel voedsel voor ganzen. In andere, zoete delen ontwikkelen zich waardevolle vegetatietypes met schaarse planten als parnassia en grote aantallen orchideeën.
- De problemen met de blauwalgen hebben ertoe geleid dat versnelde besluitvorming plaatsvindt om de negatieve effecten van de Deltawerken te herstellen. Studies wijzen uit dat het probleem niet is op te lossen door het doorspoelen met zoet water; alleen het weer brak maken van het gebied en het terugbrengen van het getij zou op de lange termijn een oplossing vormen. Bestuurlijke tegenstellingen over deze oplossing worden momenteel in snel tempo opgelost.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Zodra het warm weer wordt, bedreigen blauwalgen het stilstaande zoete water in het Volkerakmeer. Vanuit West-Brabant komen veel fosfaten en nitraten in het Volkerakmeer en het Zoommeer terecht, waardoor de algengroei kan exploderen.
- Hoewel door de aanleg van de eilanden veel zachte oevers zijn ontstaan, ontwikkelen de oevervegetaties zich niet goed. De belangrijkste oorzaak hiervoor is het gebrek aan peilvariatie. Het geplande regenwaterregime met peilvariatie wordt onder andere door het aanvoeren van extra zoet water uit Brabant gefrustreerd, waardoor een standaard peil van rond NAP gehandhaafd blijft.
- Een experiment met beroepsvissers die 175.000 kilo brasem hebben weggevangen (in ruil voor de toestemming om in dezelfde periode 10.000

kilo snoekbaars te mogen vangen) heeft geen resultaat gehad op de vorming van blauwalgen. Het wegvangen van brasem zou de vorming van blauwalgen tegengaan.

021 GREVELINGEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen begint met de uitwerking van het ambitieuze project 'Zicht op de Grevelingen'. Daartoe heeft het samen met onder andere Staatsbosbeheer een ontwikkelingsgroep opgericht. Het schap wil het gebied rond de Grevelingen omvormen tot een gebied waar recreatie en toerisme, wonen en de winning van energie hand in hand gaan. Het plan is om eb en vloed terug te brengen door het realiseren van een sluis, een getijdencentrale te bouwen, een hevel in de Grevelingendam te maken, maximaal 2000 hectare intergetijdengebied te realiseren en woningen te bouwen. De totale investeringen zullen ongeveer 1,2 tot 1,6 miljard bedragen. Naast de langetermijnplannen bestaat de visie ook uit kleinere projecten. Daar is het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen al mee bezig. Zo zijn er plannen om te komen tot een duurzame jachthaven bij de Brouwersdam en verbetert het schap duiklocaties bij Scharendijke, Dreischor en Den Osse. De nu gesloten intentieovereenkomst mag bijzonder genoemd worden omdat organisaties als Staatsbosbeheer maar ook watersporters en duikers en ondernemers in de recreatiesector en bouwers samen verder optrekken om de plannen uit te werken.
- Bij de Westpunt Hompelvoet en bij de Slikken van Flakkee in het Grevelingenmeer zijn twee nieuwe eilandjes gemaakt voor kustvogels. Begin 2008 waren deze klaar voor gebruik. De Westpunt Hompelvoet zal nog enige jaren begeleiding nodig hebben in verband met het aanwezige zoete water, de gradiënten op het eiland Slikken Middengebied zijn ongeschonden gebleven waardoor dit gebied gevrijwaard kan blijven van onderhoud.
- Tijdens het zogenaamde Grevelingendebat is gediscussieerd over herstel van getij en dynamiek in de Grevelingen. Aan de hand van vervolgworkshops zal het bestuur van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen besluiten over vervolgstappen in de richting van een eventueel herstel van getij en dynamiek. Met de regelmaat van de klok duiken berichten op over een verslechterende waterkwaliteit. Kustbroedvogels worden steeds meer gedwongen elders broedgelegenheid te zoeken en de soortenrijke voedselarme graslanden en duinvalleivegetaties blijven alleen in stand dankzij een relatief

intensief beheer. De verwachting is dat bij het voortgaan van de huidige ontwikkeling de Grevelingen steeds meer zijn karakter van een open zilt kustgebied zal verliezen. De grote vraag is of herstel van de dynamiek of getij in de Grevelingen mogelijk is, waarbij een balans gevonden kan worden tussen behoud van de waarden, die zich in de afgelopen decennia hebben ontwikkeld en behoud van een dynamisch kustgebied.

- Uit de tellingen van 2007 blijkt dat dwergstern en visdief 300% in aantallen zijn toegenomen in vergelijking met drie jaar geleden. De strandplevier kende over diezelfde periode een toename van 50%. In 2007 broedden er 91 paar in de Grevelingen, wat neerkomt op 10% van de populatie in Noordwest Europa.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De grote stern is geheel uit Grevelingen verdwenen. In 2005 broedden er voor het eerst geen grote sterns op de Hompelvoet, terwijl er in 2002 nog 4000 broedparen werden geteld. De broedende grote sterns zijn uitgeweken naar de nabijgelegen Scheelhoek en de inlagen van Schouwen bij de Prunje. Mogelijk weken ze uit omdat ze niet meer door kokmeeuwen werden beschermd tegen grote meeuwen en roofvogels. Het verlies was al voorspeld vanwege de toename van bebossing en struweel op de verschillende eilanden en daarmee een toename van roofvogels als bruine kiekendief en ransuil. De broedende kokmeeuwen zijn daarom verdwenen en de daarmee samenlevende grote sterns eveneens. De voorzieningen voor de sterns worden op peil gehouden voor het geval ze terugkeren.
- Kitesurfers zorgden voor verstoring op het on-

diepe water tussen Markenje en de Zuiddijk. In dit gebied verblijven zowel in de zomer als in de winter veel vogels die verstoord worden door de kitesurfers. Sinds december 2004 is kitesurfen op het hele Grevelingenmeer verboden. Er zijn op vier plaatsen verbodsbordjes geplaatst en er is toezicht op het naleven van het verbod. Kitesurfers duiken echter steeds weer op andere plaatsen op.

- In en rond de Grevelingen komen per jaar ruim twee miljoen recreanten; vooral de Brouwersdam is populair. De surfers hier verstoren al vroeg in het voorjaar de dan nog aanwezige zeevogels.
- Er zijn vergevorderde plannen voor de uitbreiding van de jachthaven bij Bruinisse met 800 ligplaatsen tot 1400 plaatsen. Gedeputeerde Staten hebben begin 2008 een vergunning verleend voor ontgrondingswerkzaamheden ten behoeve van de uitbreiding.

022 OOSTERSCHELDE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Vogelbescherming Nederland en de Zeeuwse Milieufederatie hebben bij de dijkversterkingsplannen voor de Westerschelde een procedure gevoerd tegen het voornemen om overal de buitendijkse onderhoudspaden open te stellen voor fietsers. Deze procedure werd gewonnen. Naar aanleiding van de uitspraak is bij de dijkversterkingsplannen voor de Oosterschelde vanaf het begin overleg geweest over de inrichting na de dijkversterking. Het waterschap heeft alle natuurwaarden op en rond de dijkvakken in kaart laten brengen en met die kaart in de hand zijn de voor vogels belangrijke locaties vastgesteld. Voor die locaties, vooral

Bruine kiekendief

hoogwatervluchtplaatsen en foerageergebieden aan de voet van de dijk, is afgesproken dat het buitendijks onderhoudspad niet voor fietsers en wandelaars wordt open gesteld. Recreanten krijgen binnendijks een alternatieve route. Dit betekent dat er buitendijks liefst 90 kilometer fietspad bij is gekomen zonder de belangrijke vogelwaarden aan te tasten. Eind 2006 is dit beleid door het waterschap vastgesteld.

- De Zeeuwse Milieufederatie presenteerde in 1991 het Plan Tureluur. In het plan werden voor een groot aantal gebieden voorstellen gedaan om te komen tot natuurontwikkeling. Dit ter compensatie van de slikken en schorren in de Oosterschelde die verloren waren gegaan. Het plan is in de loop der jaren voor een groot deel uitgevoerd. Binnendijks zijn brakke en zoete moerassen gemaakt op minder geschikte landbouwgronden. Er is al meer dan 600 hectare op de schop genomen en er worden zelfs meer hectares door agrariërs aangeboden. Nu al zijn er prachtige nieuwe natuurgebieden zoals bij de Plompetoren, de Prunjepolder, de Schakerloopolder en de Scherpenissepolder. Van de laatste twee polders is het recreatieplan uitgewerkt en vastgelegd. Natuurvereniging Tholen heeft de meest verstoringe voorzieningen uit het plan weten te krijgen en de door de gemeente Tholen gewenste ruime openstelling is door Staatsbosbeheer beperkt tot juli, augustus en september. In de Schakerloopolder kan zich een complete gradiënt van zout buitendijks water, via brak naar zoet binnendijks water ontwikkelen. Zo'n gradiënt past bij een min of meer natuurlijke delta, en biedt kansen voor kustvogels, weidevogels en ganzen. De brandgans, krakeend, visdief en strandplevier zijn soorten die waarschijnlijk al profiteren van de ontwikkeling van de nieuwe natuurgebieden.
- Het Zeeuws Landschap heeft in de inlagen van Noord-Beveland een verbod ingesteld om met paarden over de inlaag / grasdijken te gaan en om vanaf de oevers in de diverse natte gedeelten te vissen. Deze maatregel is van belang voor broedende en foeragerende eenden, meerkoeten en futen. Bij maaibeheer van het riet wordt rekening gehouden met het slaap- en broedgebied van de blauwe en de bruine kiekendief.
- Smienten worden niet meer verjaagd uit de Wanteskuip, een belangrijk gebied voor trek, - winter, - en broedvogels. Daar vinden ook de grauwe ganzen een rustig onderkomen. De hier broedende ganzen beginnen te begrijpen dat ze in de beschermde gebieden moeten blijven.
- Eind 2005 werd door Waterschap Zeeuwse eilanden het plan tot verbetering van de steenbekleding op de dijken bij de Noord-, Oudeland- en Muijepolder in de buurt van Sint

Maartensdijk bekend gemaakt. In dat plan zat ook het voornemen om na de verbetering de dijken buitendijks geschikt te maken voor recreatie. De WetlandWacht trok aan de bel, omdat op de dijk ter hoogte van de Noord- en Oudelandpolder belangrijke hoogwatervluchtplaatsen zijn gelegen. Hij vreemde dat bij openstelling de vogels op de hoogwatervluchtplaatsen zo vaak verstoord zullen worden, dat vogels er uiteindelijk geen gebruik meer van kunnen maken. Dat bleek overigens ook al uit het onderzoek van Bureau Waardenburg dat vooraf was uitgevoerd. Daarin werd aangegeven dat rotgans, scholekster, zilverplevier, bonte strandloper, rosse grutto, tureluur en steenloper in grote aantallen van de betreffende hoogwatervluchtplaatsen gebruik maken. Vogelbescherming heeft daarom, in overleg met de WetlandWacht, een zienswijze ingediend bij het waterschap. In december ontving Vogelbescherming al het bericht dat het waterschap het betreffende dijkvak niet zal openstellen voor recreatie. Recreatie is op de meeste plekken gewoon mogelijk, maar op sommige dijkvakken niet.

- Procedures van de Natuurvereniging Tholen met betrekking tot het recreatiegebied Speelmansplaten zijn afgesloten, waarbij onder andere is bereikt dat een hoogwatervluchtplaats zal worden afgeschermd door een aarden wal met struweel. Een baan voor het rijden met quads is zo ver mogelijk verwijderd van deze hoogwatervluchtplaats. (Zie ook gebied 023, Zoommeer)
- Over de gedetailleerde uitvoering van de werkzaamheden om bij de kust van Tholen de dijken te versterken wordt door de betrokken partijen overlegd met de WetlandWacht en er wordt getracht de verstoring van vogels tot een minimum te beperken.
- Op de slikken voor de zuidwestkust van Tholen zijn als proef vier kunstmatige oesterbanken van elk honderd meter neergelegd, ter voorkoming van verdere afkalving (door de zogenaamde zandhonger) van deze platen. Het wordt tevens gezien als een mogelijkheid voor behoud en versterking van natuurwaarden, met name als voedselgebied voor de talrijke vogels. Langs het schor van Sint-Annaland is over een lengte van 700 meter stortsteen aangebracht, ook hier om verdere afkalving van het buitendijkse gebied tegen te gaan.
- Bij het in de toekomst versterken van sommige dijktrajecten zal tijdens de uitvoering het in de werkstroken (vijftien meter vanuit de teen van de dijk) aanwezig klein zeegras door vergraven verloren gaan. Zeegrasvelden kunnen een rijke algenflora en fauna herbergen, die op hun

beurt een belangrijke rol vervullen in de totale voedselketen van vissen en kleine kreeftachtigen en die zijn dan weer van belang als voedsel voor vogels. Projectbureau Zeeweringen heeft in 2007 een proef uitgevoerd waarbij klein zee-gras uit toekomstige werkstroken is verplaatst naar locaties waar het vroeger voorkwam, namelijk op de slikken van den Dortsman nabij Stavenisse en in de Krabbenkreek nabij Sint-Annaland. De proef is tot op heden succesvol verlopen en verdere proeven zijn in voorbereiding.

- De eerste dijkwerken tussen de Zeelandbrug en de haven van Kats zijn uitgevoerd in 2006. De wijze waarop de werken zijn uitgevoerd hebben niet geleid tot duidelijke negatieve effecten. Helaas is de buitendijkse onderhoudsweg die is afgesloten voor onder andere fietsers en voetgangers niet uitgevoerd in open asfalt. Door het open asfalt af te strooien met grond behoort grasgroei opnieuw tot de mogelijkheden waardoor de onderhoudsweg zo groen kleurt als de huidige dijken. Inmiddels is door het waterschap toegezegd dat alle nieuwe buitendijkse werkwegen die afgesloten worden, uitgevoerd worden met open asfalt. Er wordt door bureau Zeeweringen rekening gehouden met broedvogels en hoogwatervluchtplaatsen. De komende jaren zal de WetlandWacht de dijkwerken vanaf bestek tot projectuitvoering kritisch volgen.
- Ter bescherming van een broedplaats voor kale grondbroeders in de omgeving van Wilhelminadorp is rond een restant schor met schelpenstrandje een schapenraster geplaatst ter voorkoming van betreding door mensen en honden. Er zijn in 2006 twee bontbekplevieren met succes grootgebracht, terwijl er in de jaren daarvoor geen broedsucces was. Er zijn aanvullende maatregelen genomen waardoor het broedsucces het komende seizoen nog kan verbeteren.
- Staatsbosbeheer heeft een raster geplaatst op het strand van de Banjaard, waar een kolonie dwergsterns ieder jaar broedt. Die werden steeds verstoord door wandelaars en honden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het aantal wandelaars, vaak met honden, in het gebied neemt toe. Daardoor zijn er minder grondbroeders omdat nesten worden verstoord door honden, fietsers, paarden en wandelaars. Beheerders hebben geklaagd dat ook sommige vogelaars verboden gebieden betreden.
- In een gebied dat in particulier bezit is werden distels en brandnetels bespoten in de broedtijd, wat kwalijk is voor kwikstaart, meerkooi en graspieper.
- Sommige dijken worden verpacht en te vroeg

gemaaid, soms zelfs geklepeld.

- Ganzen zijn een grote zorg voor de beheerende instanties als Staatsbosbeheer en het Zeeuws Landschap. Het Zeeuws Landschap prikt vóór 30 maart de eieren van de broedende ganzen.
- Op landbouwgronden worden smienten met knalapparatuur verjaagd en extra schapen in de Keihoogte – Inlaag moeten ervoor zorgen dat het gras kort blijft en daardoor niet meer aantrekkelijk is voor ganzen. Maar de maatregel is vooral jammer voor de vegetatie en de grondbroeders.
- Vogelbescherming Nederland heeft bezwaar gemaakt tegen de vergunning NB-wet ‘Oosterschelde-binnendijs’ voor het betreden en het schudden van eieren van de grauwe gans in het binnendijs natuurgebied De Maire. Met het schudden van eieren beoogt men een afname van landbouwschade veroorzaakt door grauwe ganzen. Vogelbescherming Nederland wijst er op dat er tot op heden geen eenduidige relatie bestaat tussen populatieomvang en schade-niveau. Bovendien is er grote kans op verstoring van roerdomp en bruine kiekendief, die in dezelfde periode broeden.
- De grote groepen zwanen, van wel 1200 exemplaren, komen de laatste jaren niet meer naar het gebied.
- Diverse vormen van recreatie, zoals kitesurfen nabij hoogwatervluchtplaatsen, vliegen met paramotors laag boven de kustlijn tot zelfs op enkele meters hoogte boven het belangrijke foerageergebied Slikken van den Dortsman bij Tholen, rijden met crossmotoren en quads op de zeedijken, lopen op slikken waar dat niet is toegestaan, veroorzaken dat foeragerende en rustende vogels vaak massaal worden verjaagd. De Scherpenissepolder zou aanvankelijk afgesloten en ongerept blijven, maar men kan er aan alle kanten omheen en dwars doorheen. Door Staatsbosbeheer is een recreatieplan opgesteld. Er was onder andere een kijkscherm geprojecteerd in het meest kwetsbare deel van het gebied. Dat plan is bijgesteld en het definitieve plan is inmiddels bekend.
- Door te vroege beweiding worden nesten in de Scherpenissepolder verstoord en vertrapt. Voor 21 vogelsoorten is het totaal aantal broedparen afgenomen van 271 in 2004 naar 102 in 2005. Staatsbosbeheer wil als proef vee nog vroeger inscharen in de hoop dat de vogels zullen nesten buiten de door de koeien gebruikte stukken. Eén en ander komt voort uit de wensen van de betrokken boeren. De Vogelwerkgroep ziet niets in het vervroegd inscharen. De (vele) koeien komen uit de stal en verspreiden zich over het hele gebied en de kans dat vogels nog ergens ongestoord kunnen nestelen is klein.

- Het maaibeeld in gebieden aan de kust van Tholen laat te wensen over.
- De provincie heeft de door de gemeente in het bestemmingsplan Buitengebied Tholen aangegeven begrenzingen van (binnendijkse) hoogwatervluchtplaatsen niet goedgekeurd, als gevolg van een uitspraak van de Raad van State. Aanpassingen, dat wil zeggen verkleiningen, volgden bij de eerste herziening van het bestemmingsplan waaraan in 2007 werd gewerkt.
- Er is een concentratie van vele onderdelen van de Koninklijke Luchtmacht in de provincie Noord-Brabant. Zo ongeveer alle helikopters van de Luchtmobiele Brigade zijn of worden gestationeerd op de vliegbasis Gilze-Rijen. Boven de Oosterschelde is inmiddels enkele keren langdurig laag gevlogen met Chinooks. De afdeling voorlichting van de Luchtmacht kon niet aangeven waarom er juist boven dit natuurgebied zo laag werd gevlogen. De ligging van vliegbasis Woensdrecht zal buiten de huidige lesvluchten naar verwachting ook een intensivering tot gevolg hebben.
- Er is een investeringsplan gemaakt om de werkhaven aan de Krabbenkreekweg bij Sint-Philipsland voor grotere schepen geschikt te maken. Het havenplateau zou er met tien tot vijftien meter verlengd moeten worden en er zouden extra meerpalen moeten komen om grotere schepen aan vast te kunnen leggen. Ook de nu onverharde loswal moet aangepast worden. Voor het uitbreiden en aanpassen van deze werkhaven zal rekening gehouden moeten worden met de Vogel- en Habitatrichtlijnen. De werkhaven ligt nu midden in de natuur, als onderdeel van Nationaal Park de Oosterschelde en het natuurgebied de Rammegors.
- De enorme toename van de Japanse oester, met name in de Zandkreek, heeft een aantal negatieve effecten. Hij vangt en consumeert het zaad van de mossel, de kokkel en platte oester. Het gevolg hiervan zou kunnen zijn dat deze schelpdieren – die een belangrijke voedselbron voor vogels en eenden vormen – in aantal teruglopen, met voedseltekort als gevolg. Teneinde vast te stellen of het nodig is beheermaatregelen te nemen tegen de Japanse oester is een experiment gaande in de Oosterschelde om oesters weg te vissen en de gevolgen daarvan te onderzoeken.
- Vogelbescherming Nederland heeft mede namens de Zeeuwse Milieufederatie in 2005 bezwaar aangetekend tegen de door het ministerie van LNV verleende vergunningen voor het uitzaaien van Britse en Ierse mosselen en oesters. Voor het uitzaaien van schelpdieren uit de Ierse en Keltische Zee in het natuurmonument Oosterschelde-Buitendijks is een vergunning nodig op grond van de Natuurbeschermingswet. Minister Veerman van LNV had geen vergunning mogen verlenen aan veertig Zeeuwse visserijbedrijven omdat niet was aangetoond dat het uitzaaien en weer opvissen van deze mosselen en oesters geen 'significante' gevolgen kan hebben voor de natuurwaarden in het gebied. Dat blijkt uit een uitspraak van de Raad van State van 22 maart 2006. Na deze uitspraak heeft het ministerie van LNV samen met de schelpdiersector door IMARES een onderzoek (PRIMUS genaamd) uit laten voeren naar de mogelijke effecten van de import. PRIMUS concludeert dat de kans op ecologisch problemen klein is. Natuurorganisaties vinden het onderzoek te beperkt. Het ministerie neemt die bezwaren ten aanzien van het rapport en de conclusies niet ter harte en verleent inmiddels weer vergunningen voor de import. Dit is volgens natuurorganisaties naast de eerder genoemde bezwaren ook in strijd met de onlangs door LNV opgestelde Beleidsnota Invasieve soorten.
- Er is een flinke toename van het aantal kitesurfers bij Roelshoek (het strandje van Krabben-dijke) en Oosterdam terwijl dit in principe niet is toegestaan. Rijkswaterstaat is bezig om hier beleid voor te maken, waardoor handhaving tot de mogelijkheden gaat behoren. Hier zal nog wel geruime tijd overheen gaan.
- In september 2006 is voor het eerst sinds vijf jaar een vergunning verleend voor kokkelvisserij in de Oosterschelde. Een bezwaar dat door de Zeeuwse Milieufederatie en Faunabescherming was aangetekend werd niet gehonoreerd. Tot 30 november mochten de vissers 2000 ton van de in totaal 7500 ton aanwezig kokkelvles opvissen. Er is een voedselreserveringsregeling van kracht waarbij eerst wordt gekeken of er voldoende kokkels aanwezig zijn voor de vogels.
- De natuur in de Oosterschelde lijdt onder een niet te stillen 'zandhonger'. Voor de zandhonger bestaat volgens deskundigen geen oplossing. Het betekent dat langzaam maar zeker, schorren, slikken en platen in de geulen van de zee arm verdwijnen. De afslag van platen, slikken en schorren is 160 miljoen kubieke meter zand, waar slechts een nieuwe zandaanvoer uit de Noordzee van één miljoen tegenover staat. Er gaan drie hectare schorren en 40 hectare inter-getijdengebied per jaar verloren. Met name steltlopers kunnen nu minder voedsel bemachtigen. Tot nu toe speelde hierbij ook de mechanische kokkelvisserij een nadelige rol en ook de opmars van de Japanse oester is ongunstig; daardoor worden onder meer

kokkels verdreven. Er kunnen alleen beperkte compensatiemaatregelen worden getroffen die weinig zoden aan de dijk zullen zetten. Zo is er een proef met vier kunstmatige oesterbanken voor de kust van Tholen.

- Er zal een groot kitesurf- en zeilinstruatiecentrum worden gebouwd aan het Veerse Meer. De verwachting is dat kitesurfers nadat ze het geleerd hebben in de rustige omgeving op het Veerse Meer ook lessen gaan krijgen op de Oosterschelde, waardoor ook hier verstoring zal optreden.

023 ZOOMMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De procedures van de Natuurvereniging Tholen met betrekking tot het recreatiegebied Speelmansplaten zijn afgesloten. Er is onder andere bereikt dat een hoogwatervluchtplaats zal worden afgeschermd door een aarden wal met struweel. Bureau Waardenburg had eerder onderzoek gedaan naar de effecten van de toename van de recreatieve druk in dit gebied en de Oosterschelde op vogelsoorten. De conclusie luidde dat met name de uitbreiding van verblijfsrecreatie kan leiden tot betekenisvolle effecten op kwalificerende soorten (vogelkundige waarden) in het gebied. De oorspronkelijke plannen omvatten uitbreiding van de verblijfsaccommodaties en extra aanlegplaatsen voor boten, jetski's en waterski's. In de uiteindelijke plannen zijn mitigerende maatregelen opgenomen.
- De lepelaar heeft voor het eerst in 2001 in dit gebied gebroed. Inmiddels heeft er zich een kleine kolonie van zo'n vijf tot zeven paar gevestigd in de – eveneens nieuwe – zilvermewwkolonie op de eilandjes van het Oosterschelde-rak. Verwacht wordt dat de aantallen de komende jaren zullen blijven toenemen.
- Er is een toename te zien van het aantal broedparen aalscholver op de natuurbouweilanden van de Speelmansplaten. De successie (wilgengroei) op de opgespoten eilanden is de oorzaak van de toename; de vogels zitten daardoor redelijk vrij van grondpredatoren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De recreatiedruk op de Speelmansplaten is nog altijd groot. Hier ligt één van de weinige snelvaartgebieden voor waterski's en jetski's en dat zorgt voor veel verstoring van onder andere duikeenden en grondeleenden. (Zie ook gebied 022, Oosterschelde).
- Door de warme droge zomers van de laatste jaren zorgt de toenemende blauwalgenbloei voor veel overlast. Blauwalgen veroorzaken

overlast en milieuschade doordat ze giftige stoffen in het water brengen. In 2005 en 2006 is een studie uitgevoerd naar de bestrijding van blauwalgen in het Zoommeer. De resultaten van deze studie laten zien dat het niet mogelijk is het probleem goed aan te pakken zonder dat er zeer ingrijpende maatregelen worden genomen. Eigenlijk is alleen het inlaten van zout water een effectieve oplossing om alle blauwalgen te laten verdwijnen. Maar de consequenties van deze maatregel zijn groot; de landbouw rondom het meer heeft niet langer de beschikking over zoet water en het zoute water kan op sommige momenten, ondanks voorzorgsmaatregelen, toch binnendringen in het Hollands Diep en de rivieren de Dintel en de Steenbergse Vliet. Daarmee neemt de kans toe op verzilting van landbouw- en drinkwaterinname in Zuid-Holland en West-Brabant. Geconcludeerd is dat, voordat verzilting als maatregel tegen blauwalgen kan worden toegepast, veel beter inzicht dient te worden verkregen in de (onbedoelde) bijwerkingen van die maatregel en de oplossing daarvoor. De staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat heeft begin 2007 ingestemd met het advies om nader onderzoek te laten doen naar het alternatief 'Zout'. De tijd om tot besluitvorming voor een oplossing van het probleem te komen begint echter te dringen; in 2009 moeten op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water de maatregelen worden vastgesteld die zullen leiden tot een schoon en ecologisch gezond Zoommeer.

- Er zijn plannen voor de uitbreiding van het bestemmingsplan Theodorushaven in westelijke richting tot het Lange Water. In de discussies over het gebiedsplan Brabantse Delta en de streekplanuitwerking Brabantse buitensteden en Woensdrecht hebben de natuurorganisaties zich resoluut uitgesproken tegen een industrieterrein in de Auvergnepolder maar wel ingestemd met een afronding van de Theodorushaven met het gedeelte de Spie. Onder andere het IVN heeft ingesproken op het voorontwerpbestemmingsplan en gepleit voor een voldoende buffer richting Lange Water en het niet verplaatsen van de hoogspanningsleiding richting Lange Water, met name vanwege de negatieve effecten op vogels.

024 MARKIEZAAT

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het aantal broedparen lepelaar neemt nog altijd toe; in 2005 broedden er meer dan 40 paar. Verwacht wordt dat de lepelaar het goed blijft doen in het gebied.
- Het aantal pleisterende en foeragerende kleine

Lepelaar

zwanen is eveneens toegenomen.

- In 2005 bevond zich een vos op het eiland waar veel lepelaars, sterns en meeuwen broeden. Afschot was niet mogelijk in het kader van de Flora- en faunawet. In 2006 is de vos tijdens de broedvogelinventarisatie dood gevonden op de Spuitkop en er zijn nu geen aanwijzingen meer voor de aanwezigheid van vossen. Zowel meeuwen als lepelaars brachten in 2006 veel jongen groot.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Wandelaars met loslopende honden zorgen voor verstoring op de Molenplaat.
- Door vegetatiesuccessie en te hoog waterpeil in het gebied – het regenwater wordt door de kleine stuw te langzaam afgevoerd waardoor broedplaatsen verloren gaan – nemen pioniersoorten als de strandplevier en bontbekplevier in aantal af. Tot voor kort verbleef hier nog 10% van de Nederlandse strandplevierpopulatie. Andere soorten profiteren daarentegen weer van het opschietende groen.
- Door de warme droge zomers van de afgelopen jaren daalt het waterpeil en is het Markiezaatsmeer een makkelijke kweekvijver voor botulisme.
- In Bergen op Zoom zal de komende jaren een groot woon- en recreatiegebied worden gerealiseerd: Bergse Haven. Het project omvat een aantal maatregelen zoals het verplaatsen van spiritusfabriek Nedalco uit het centrum van

Bergen op Zoom, de realisatie van 2700 woningen, een jachthaven en een recreatiecluster. Ook zijn er plannen om de waterkwaliteit te herstellen. De bouw van de woningen in Bergse Haven zal naar verwachting in het tweede kwartaal 2008 van start gaan.

025 VEERSE MEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het beheer van het Veerse Meer was aanvankelijk sterk gericht op het voorkomen van wateroverlast op de gronden rondom het meer. Dit beheer leidde tot negatieve effecten op het ecosysteem; grote schommelingen in het zoutgehalte, algenbloei, stankoverlast en zuurstofloosheid in de diepe delen. De soortenrijkdom ging sterk achteruit. In 2004 werd de Katse Heule, een waterverbinding tussen het Veerse Meer en de Oosterschelde in gebruik genomen. De eerste effecten op de waterkwaliteit waren verrassend snel merkbaar: het zoutgehalte in het meer steeg en schommelt minder, het zuurstofgehalte is gestegen, de soortenrijkdom nam toe en het water werd ongekend helder. De komende jaren zal moeten blijken of de positieve ontwikkelingen in het meer zich zullen voortzetten. Als gevolg van een grotere hoeveelheid en een grotere variëteit aan vis zijn er groeiende aantallen visetende vogels als middelste zaagbek, aalscholver en fuut.
- De grauwe gans, foeragerend op graslanden, is

verder in aantal toegenomen.

- Om de bemalingskosten van het omliggende landbouwgebied zo laag mogelijk te houden heeft het meer een onnatuurlijk peil; het winterpeil is 60 centimeter lager dan het zomerpeil. In de milieu-effectrapportage uit medio 2007 zijn de effecten van vier peilalternatieven onderzocht. Op 8 oktober 2007 heeft de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat het Peilbesluit Veerse Meer genomen. Dat betekent, gekoppeld aan de uitvoering van compenserende maatregelen, 's zomers een peil dat fluctueert tussen NAP en NAP -0,10m (zoals het nu ook 's zomers is) en 's winters een peil dat fluctueert tussen NAP -0,20m en NAP -0,40m. Het huidige winterpeil van NAP -0,60m wordt in de jaren 2008-2010 stapsgewijs verhoogd naar NAP -0,30m. Het noodpeil is het hele jaar door 20 cm lager. In 2015 wordt het peilbesluit geëvalueerd. Voor de natuur is deze variant minder optimaal dan varianten met een hoger winterpeil, maar het is een stap in de goede richting.

Met name door natuurbeschermingsorganisaties is steeds sterk aangedrongen op het instellen van een zo haalbaar mogelijk natuurlijk waterpeil op het Veerse Meer. Er wordt gerekend met een lichte schommeling, mede door de invloed van het doorlaatmiddel Katse Heule in de Zandkreekdam. De landbouw daarentegen, heeft zich altijd gekant tegen een vast peil en geijverd voor een zo laag mogelijk winterpeil. Een vast, vederlicht schommelend getij, biedt veel voordelen. Het bodemleven in de 's winters droogvallende oevergebieden sterft niet meer af en er treedt minder verdroging op. De waterkwaliteit in het meer gaat er op vooruit en de wateruitwisseling met de Oosterschelde is beter. De andere kant van de medaille is dat bij een jaarrond hoger peil in de winter het overvloedige polderwater minder makkelijk kan worden geloosd. Ook kunnen de akkerbouwgronden minder makkelijk worden bewerkt. Vandaar het verzet van agrarische zijde. In het plan van aanpak wordt dan ook een aantal compenserende maatregelen voorgesteld zoals capaciteitsverhoging van gemalen en een uitwateringssluis, intensivering van drainage en oeververhogingen. Mede namens Vogelbescherming Nederland, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer heeft de Zeeuwse Milieufederatie tijdens de MER-procedure aangedrongen op uitvoering van de voorgenomen peilverhoging in de winter.

- Aan de voet van de Veerse Dam is in 2006 een perceel akkerland en weiland ingericht als natuurgebied. Het is daarmee één van de laatste deelprojecten van de ruilverkaveling Walche-

ren. De verwachte flora en fauna van het bijna negen hectare grote gebied sluit qua karakter aan bij de Manteling van Walcheren, waarvoor het van oudsher de natuurlijke overgang naar het poldergebied vormde. De waterhuishouding is aangepast, waardoor het zandige grasland natter is. De beheerder is Staatsbosbeheer.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Veerse Meer heeft meerdere functies: overtollig water ontvangen van de omliggende landbouwgronden en ruimte bieden aan natuur, recreatie, scheepvaart en deels ook landbouw. Om tot verbeteringen in het gebied te komen heeft de provincie in het jaar 2000 het gebiedsgerichte project 'Rondom het Veerse Meer, een gebied met toekomst' gestart. Met verschillende partijen is de gebiedsvisie opgezet, ingevuld en in 2004 vastgesteld. De gebiedsvisie schetst de toekomst van het gebied en de activiteiten die nodig zijn om deze toekomst te bereiken. Inmiddels zijn er 21 uiteenlopende projecten, die zorgen voor een betere waterkwaliteit van het meer, een netwerk van toeristische attracties, nieuwe ligplaatsen en een kwekerij voor zee-aas. De nadruk in het plan ligt dus vooral op economische en recreatieve ontwikkelingen.
- Er is een verdere afname van plantenetende soorten als smient en meerkoet. Het teruglopen van het aantal meerkoeten heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de afname van de hoeveelheid zeesla.
- Er zal een groot kitesurf- en zeilinstructiecentrum worden gebouwd aan het Veerse Meer. De negatieve, versturende effecten hiervan zullen direct merkbaar zijn.

026 WESTERSCHELDE

WESTERSCHELDE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gaat goed met de natuurontwikkelingsgebieden Margarethapolder en de Kop van Ossensisse; sinds de voltooiing van de aanleg worden ze steeds aantrekkelijker voor veel soorten. Het eerste gedeelte tegen de zeedijk is een mooi natuurgebied waar veel vogels voorkomen. Er is een pas aangekocht gedeelte dat nog omgeploegd bouwland is. De tachtig hectare (binnendijkse) nieuwe natuur in de Margarethapolder is bedoeld als compensatie voor de schade die de tweede verdieping van de Westerschelde teweegbracht. Het waterpeil in de Margarethapolder zal omhoog worden gebracht.
- Het waterschap Zeeuwse Eilanden heeft een effectieve afsluiting van de dijkvakken Biezelingse Ham-Hoedekenskerke en Schelde-

oord-Zuidgors geregeld. Dit komt de hoogwatervluchtplaatsen voor steltlopers en eenden ten goede. Hier profiteren met name de rosse grutto, zilverplevier, bonte strandloper, drie-teenstrandloper, kluut en tureluur van, maar ook bergeend, smient, wintertaling en wilde eend.

- De Inlaag 2006 werd ingericht; hij is van belang als binnendijks broedgebied voor onder andere kluut, bontbekplevier en strandplevier. Daarnaast functioneert de inlaag als hoogwatervluchtplaats voor de IJslandse grutto en zwarte ruiter. Ook bij Bath en in de Boonpolder is er door natuurontwikkeling binnendijks winst geboekt, zij het marginaal als het om de betekenis voor aan getijdenatuur gebonden vogels gaat.
- Bij Nieuwvliet is een deel van de duinen weggehaald waarna het gebied is ingericht als zilt plas-drasgebied. De slufster is uitgediept en verder landinwaarts gegraven. De vogels die daar leven hebben een groter rustgebied en wellicht is er voor de strandplevier meer broedgelegenheid ontstaan. Het aantal vogels is duidelijk toegenomen; er worden voornamelijk plevieren, bergeenden en tureluurs waargenomen. Het achterste deel van de slufster is niet aantrekkelijk voor recreanten omdat het een modderig terrein is, en dat maakt het een aantrekkelijk broedgebied. Helaas verzandt de slufster in snel tempo.
- Achter de duinen bij de Zwartgatse Kreek is een natuurgebied gecreëerd, wat een mooie uitbreiding voor de vogels inhoudt. In de winter van 2005/2006 werd er een groot aantal kramsvogels waargenomen.
- De Braakmanpolder is uitgebreid met natte gebieden. Dit is binnendijks, maar wel van groot belang voor de vogels, die daar een rustplaats vinden waar weinig verstoring is. In de Braakman zelf zijn veel bomen gekapt met de bedoeling het dennenbos om te vormen tot een loofbos. Verwacht wordt dat het in de toekomst een positief effect zal hebben op de vogelstand.
- De zeewering bij Breskens, het Zwin en de Verdrongen Zwarte polder is naar binnen toe breder gemaakt door het creëren van nieuwe duinen. Ten westen van de Groese Duintjes is bij de kreekjes een plas-drasgebied aangelegd. Dit resulteert in een extra voedsel- en hoogwatervluchtplaats en waarschijnlijk ook in nieuw broedgebied.
- Plannen voor de aanleg van windmolenparken in de Eendrachtspolder en de Hooglandpolder zijn afgeblazen.
- In de Baarlandpolder is ten westen van het bungalowterrein van de camping Scheldeoord

een aanvang gemaakt met de aanleg van zilte natuur. Verwacht wordt dat onder andere kluut en tureluur hier als broedvogel van kunnen profiteren. Ook kan het gebied een functie als hoogwatervluchtplaats vervullen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De toename van recreatiedruk leidt tot verstoring van hoogwatervluchtplaatsen. Daardoor wordt het gebied als rust- en foerageergebied minder interessant en vogels wijken uit. Zo is er bij Scheldeoord nabij de Plaat van Baarland een strandje aangelegd, wat aanleiding geeft tot verstoring door recreanten van de hoogwatervluchtplaats op de Plaat. De Plaat van Baarland vormt met de aangrenzende schorren en zeedijk de belangrijkste hoogwatervluchtplaats voor vogels aan de noordzijde van de Westerschelde en vervult bij laagwater een belangrijke functie als foerageergebied. Verstoring van het gebied door bezoekers van het nabijgelegen strandje vormt een bedreiging van de belangrijke natuurwaarden van het gebied. Daarom heeft Vogelbescherming Nederland gepleit voor een effectieve afsluiting van het gebied en voor scherp toezicht op bevaren en betreden ervan. De aanleg van buitendijkse beheerwegen, nodig voor de versterking van de dijken, heeft daarnaast geleid tot een sterke toename van wandelaars en fietsers. Daardoor zijn lokaal enkele kleine hoogwatervluchtplaatsen verloren gegaan. Ook de foerageerfunctie van de slikken is hierdoor verminderd. Gelukkig zijn er wel beperkingen aangebracht bij de belangrijkste hoogwatervluchtplaatsen. Zo heeft het Waterschap Zeeuwse Eilanden na een procedure door Vogelbescherming Nederland bij de Raad van State afgezien van openstelling van een dijktracé bij de Plaat van Baarland. Helaas heeft Waterschap Zeeuws Vlaanderen de hoogwatervluchtplaatsen aan de zuidkant nog niet beschermd door de buitendijkse onderhoudswegen effectief voor fietsers en voetgangers af te sluiten.
- Door een lokale olievervuiling nabij Bath, eind 2005, werden enkele honderden grauwe ganzen besmeurd en er zijn enkele steltlopers met olie aangetroffen. Gelukkig heeft de vervuiling niet geleid tot waarneembare sterfte; de olievlék loste snel op waardoor geen verdere aantasting plaatsvond.
- Het buitendijkse fietspad tussen Hoofdplaat en Breskens loopt tussen de schorren. Het is een punt van aandacht om te zorgen dat de fietsers de schorren niet betreden. Bewoners zoeken op de schorren soms zeekraal en zeeaster.
- De grote populatie grauwe ganzen lijdt onder de forse jachtdruk, met name in de Zimmer-

manpolder. Hierin bevindt zich onder andere een veebedrijf en de ganzen bleven de graslandpercelen opzoeken ondanks pogingen ze te verdrijven. Er zijn honderden ganzen afgeschoten.

- Het ontpolderen van 600 hectare landbouwgrond voor getijdenatuur stuit, zoals kon worden verwacht, op verzet van een deel van de Zeeuwse bevolking. Regels van de Europese Unie eisen echter dat de fors aangetaste natuurwaarden van de Westerschelde opgepept worden. Het ontpolderen van de locaties Hedwigepolder, Prosperpolder en Het Zwin is reeds vastgelegd in de Besluiten van de Nederlandse en Vlaamse overheid. Desondanks vinden zowel Zeeuwse als Haagse politici dat aan de bezwaren van een kleine groep grondgebruikers tegemoet gekomen zou moeten worden en dat de ontpolderingen geschrapt zouden moeten worden.
- Verdergaande verdieping van de Westerschelde heeft als risico een verstarring van het systeem waardoor het dynamische karakter van stroomgeulen, eb- en vloedscharen, ondiepe watergebieden, slikken, platen en schorren geweld aangedaan zal worden. De zandhuishouding vanaf 1960 is door Rijkswaterstaat / Rijksinstituut voor Kust en Zee onderzocht. Het blijkt dat de riviermond van de Westerschelde recentelijk van een zandimporterend naar een zandexporterend systeem is veranderd. Het estuarium zou kunnen ‘verdrinken’, wat effecten kan hebben op de natuurwaarden, de veiligheid en de zandwinning.
- De verdere ontwikkeling van een bedrijventerrein dat grenst aan natuurgebied de Braakman brengt, met name door de nachtelijke verlichting, schade toe aan het gebied als rustplaats voor vogels.
- In het gebied Perkpolder in de gemeente Hulst is een aantal activiteiten gepland in het kader van de Gebiedsontwikkeling Perkpolder. Het gaat hierbij om de herinrichting van een deel van de voormalige veerhaven tot een jachthaven met een capaciteit van 350 ligplaatsen, 150 woningen en 200 recreatiewoningen. Daarnaast zou een deel van de veerhaven en de daarnaast gelegen Kleine Perkpolder als buitendijks natuurgebied worden ingericht, in het kader van het natuurcompensatieprogramma Westerschelde. Aanleiding voor de planontwikkeling is het wegvallen van de veerverbinding Kruiningen – Perkpolder. Dit heeft een negatief economisch effect gehad op Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Het project bevindt zich medio 2007 in de fase van een haalbaarheidsstudie. (Zie www.perkpolder.nl)
- Het schor van de Hellegatpolder kent een

relatief sterke afkalving, waardoor de functie als hoogwatervluchtplaats onder druk komt te staan. De op de Scheldedijk van oudsher bestaande hoogwatervluchtplaats is door recreatie zo goed als verdwenen.

- De visdieven in het buitenhavengebied van Terneuzen bevuilen in het broedseizoen nabijgelegen sleepboten die daar voor anker liggen. De bootslieden dreigden afgelopen seizoen om de kolonie stelselmatig te verstoren zodat de vogels een andere plek zouden moeten zoeken. Na overleg tussen Rijkswaterstaat, de sleepbootmaatschappij en Vogelwerkgroep De Steltkluut is afgesproken dat er aan het eind van een nabijgelegen pier een terrein opgespoten en afgesloten zal worden om de vogels te bewegen daar hun broedplaats te kiezen. In 2007 ging het om een kolonie van 350 paar visdieven, enkele honderden kokmeeuwen en een aantal zwartkopmeeuwen en scholeksters.

VERDRONKEN LAND VAN SAEFTINGHE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Door de begrazing meer terug te halen naar de dijk is er een goede ontwikkeling van de rietvelden in het oostelijk deel van Saeftinghe, waar veel rietvogels van profiteren. Vooral soorten als baardman, snor, sprinkhaanzanger en kleine karekiet hebben van deze ontwikkeling geprofiteerd. De tureluur, een soort die juist voordeel had van de vertrapping in het oostelijke deel, is daar nu teruggedrongen door het oprukkende riet. De aantallen tureluurs in Saeftinghe nemen desondanks nog steeds toe.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De gemiddelde waterstand stijgt nog altijd, mogelijk als gevolg van verdiepingen in de vaargeul in de Schelde. Hierdoor wordt de overstromingsfrequentie van de schorren hoger en neemt het broedsucces van een aantal vogelsoorten af.
- Aan de schorranden vindt veel afslag plaats en de schorren worden daardoor kleiner. Door verzanding van de grotere geulen ontstaan wel nieuwe schorren maar deze verzanding zorgt dan weer voor het verdwijnen van slibrijke en voedselrijke geulen. De verzanding heeft ook invloed op de plantengroei; doordat er veel plantensoorten verdwijnen wordt het plantenbestand erg eenzijdig, waardoor het aantal zaadetende vogelsoorten afneemt.
- Het aantal overwinterende grauwe ganzen neemt af. In 1999 werden er nog ruim 55.000 geteld en in 2007 nog iets meer dan 14.000. Mogelijk hangt dit samen met een afname van de aanwezige zeebiesvelden – onder andere

door uitbreiding van het rietareal – maar door de zachte winters overwinteren de ganzen ook dicht bij hun noordelijk gelegen broedgebieden.

- De druk om meer excursiegangers en het excursiegebied uit te breiden neemt toe. Door de excursies in te korten in tijd en bezoekersaantallen om te zetten in bezoekersuren worden er meer excursiegangers ontvangen. Deze toename betekent een groter risico op verstoring van broedvogels doordat de excursies tijdens het broedseizoen gewoon doorgang vinden.

027 HET ZWIN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De geplande herinrichting en uitbreiding van Het Zwin zal bestaan uit verschillende maatregelen. Het landinwaarts verplaatsen van dijken in een gedeelte van de Willem-Leopoldpolder is hier één van. Dit project sluit aan bij het bestaande initiatief van de Internationale Zwincommissie om een oplossing te zoeken voor de verzandingsproblematiek. Door de herinrichting en uitbreiding van Het Zwin, voor een klein gedeelte op Nederlands grondgebied, ontstaat een aaneengesloten gebied voor getijdennatuur. Het gaat om het tegengaan van verzanding en om ecologische verbeteringen. De provincie Zeeland en in België het Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust houden zich gezamenlijk bezig met het project. In februari 2007 verscheen de startnotitie Internationaal MER Zwin. Actiecomités aan beide zijden van de grens én de gemeente Knokke-Heist tekenden bezwaar aan tegen de uitvoering van het project waarvoor tot 180 hectare landbouwgrond zou verdwijnen. Knokke-Heist had een motie ‘tegen de ontpoldering van Het Zwin’ aangenomen. Er zijn nu twee extra te onderzoeken alternatieven. Het zogenaamde alternatief 3 behelst uitbreiding van het bestaande Zwin met het oostelijke, Nederlandse deel van de Willem-Leopoldpolder in combinatie met de Kleyne Vlakte (ook wel Zwinweiden genoemd). Het vierde alternatief dat verder onderzoek vraagt is het idee om de uitbreiding in de Willem-Leopoldpolder in te richten als een gecontroleerd intergetijdengebied met een afsluitbaar inlaatwerk in de Internationale dijk. Eind 2007 is de alternatievenafweging afgerond, nu moet duidelijk worden welke alternatieven aan de volledige MER-beoordeling onderworpen dienen te worden. Volgens de huidige planning begint uitvoering van dit project in 2009. Als het project wordt uitgevoerd betekent het dat er gedurende langere tijd veel werkzaamheden plaatsvinden

in het gebied, wat ongetwijfeld tot verstoring zal leiden.

- Medio december 2007 zijn de Scheldeverdragen tussen Nederland en Vlaanderen door de Tweede Kamer geratificeerd. In die verdragen is onder meer het voornemen tot herinrichting en uitbreiding van Het Zwin geregeld. De ratificatie is echter samengegaan met het besluit om voor Nederland de ontpoldering van het Zwin nogmaals te onderzoeken; zijn er geen alternatieven denkbaar die tegemoetkomen aan de bezwaren van de grondeigenaren? In afwachting van dit onderzoek is de besluitvorming over het Nederlandse deel van dit project opgeschort.
- Het Belgische Agentschap voor Bos en Natuur heeft besloten om een stuk van 25 hectare van de Schorre te laten begrazen door runderen om de verdere verruiging van het gebied tegen te gaan. De grassen, zoals strandkweek, die de typische schorplanten overwoekeren, zullen geleidelijk aan door de runderen worden opgegeten. Dit zal bijdragen aan het behoud van de typische begroeiing van de Zwinvlakte en aan een toename van het aantal typische schorvogels zoals steltlopers en eend-achtigen.
- De gemeenten Sluis en Knokke-Heist hebben in 2004 nieuwe afspraken gemaakt om bij olierampen op zee snel het natuurreervaat Het Zwin op de grens tussen beide gemeenten te kunnen beschermen. Afspraken waren nodig omdat er na het vergaan van de Tricolor eind 2001 teveel twistpunten over de bescherming van het internationaal erkende reservaat waren. In het akkoord is bepaald wie in welke gevallen moet worden gewaarschuwd en wie het sein kan geven om tot maatregelen over te gaan.
- Er bevindt zich nog steeds een kolonie kleine zilverreigers in het Belgische deel van Het Zwin.

028 IJSSSELMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2005 is de Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeergebied (VBIJ) opgericht door het Flevolandschap, It Fryske Gea, Landschap Noord-Holland, de IJsselmeervereniging en de Waddenvereniging. De vereniging wil directe bescherming bieden, voorlichting geven en alternatieve voorstellen aandragen. Ook Vogelbescherming Nederland wil zich meer in het IJsselmeer gaan manifesteren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het peilbeheer van het IJsselmeer is nog altijd tegennatuurlijk. Om tegemoet te komen aan agrarisch gebruik in de omliggende gebieden is het peil laag in de winter en hoog in de zomer.

De waterstand is over het algemeen dusdanig hoog dat de vogels geen gebruik kunnen maken van de aanwezige slikplaten. En de ontwikkeling van waardevolle natuur, vooral van moerasvegetaties, wordt erdoor geremd.

- De kwaliteit van het IJsselmeer als wetland is verbonden met het relatief ondiepe karakter van het water, waardoor veel voedsel voor vogels bereikbaar is. In de afgelopen jaren werd winning van ophoogzand en industriezand in het IJsselmeer alleen toegestaan in de vaargeulen en -routes met een opleveringsdiepte van NAP -8 meter. De rijksoverheid rekent het bouwgrondstoffendossier niet langer tot de kerntaken en volstaat in de Nota Ruimte met de mededeling dat het aan de markt en aan decentrale overheden wordt overgelaten om te bepalen hoe en waar ontgroningen binnen het 'nee, tenzij'-regime mogelijk zijn. Marktpartijen lijken de handschoen op te pakken en bereiden initiatieven voor grootschalige zandwinning voor, waarbij aan winning tot op grote diepte (circa 70 meter) lijkt te worden gedacht.
- De Koepel Windenergie Noordoostpolder gaat onverminderd voort met de voorbereidingen voor de bouw van een windmolenpark in en langs het IJsselmeer. Daarbij gaat het onder meer om de afronding van de milieueffectrapportage. De geplande turbines vormen een ernstig probleem voor grote aantallen watervogels, die het IJsselmeer nodig hebben om daar te overnachten of om er te foerageren.

- De Noord-Amerikaanse rivierkreeft is aange troffen in zowel het Markermeer als het IJsselmeer. Het is vooralsnog niet duidelijk hoe deze soort zich gaat ontwikkelen en wat de gevolgen zullen zijn voor vogels.

Brilduiker

NOORD-HOLLANDSE IJSSELMEER-KUST - OMRINGDIJK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het eiland De Kreupel is aangelegd en blijkt erg in trek te zijn bij vogels. De Kreupel, ten noordoosten van Medemblik, is een 70 hectare groot eiland, geschikt als broedgebied en rustgebied voor broedvogels van kale grond, zoals de dwergstern. Het project bestaat uit kale zandplaten en ondiepten met incidenteel wat rietbegroeiing, omringd door een gordel van basaltblokken. Visdief, kokmeeuw, aalscholver, bontbekplevier, grutto en zwarte stern zijn op het IJsselmeer sterk afgenomen. Op grutto en bontbekplevier na komen deze soorten op De Kreupel in grote aantallen voor. De indruk is zelfs zo dat de aantallen op De Kreupel de aantallen van de afname elders overstijgen. Naast de Kreupel gaat men een aanlegsteiger en recreatiegelegenheid bouwen met een verblijfsruimte voor de bewakers. In de planning hiervan is zo veel mogelijk rekening gehouden met de diverse verstoringsfactoren.
- In de Vooroevers zijn een aantal landtongen verwijderd waardoor een grotere doorstroming tot stand heeft kunnen komen wat onder

andere resulteert in minder botulisme. De doorstroming wordt echter bedreigd door het dichtslibben van het water. Gehoopt wordt dat Staatsbosbeheer de doorstroming hoog op de agenda zal houden.

- De Vooroever, een gebied waar vossen niet kunnen komen, is een fantastisch broedgebied voor lepelaars. In 2005 waren er 45 broedparen die 75 jonge lepelaars hebben grootgebracht. In 2007 waren er ondertussen 70 broedpaar met een gemiddelde reproductie van twee jongen per paar. Dat de Vooroever een bijzondere potentie heeft blijkt daarnaast uit het feit dat er in 2007 45 paar kleine mantelmeeuwen hebben gebroed.
- In 2007 is tussen diverse partijen overeenstemming bereikt over de aanleg van de Kreupel 2. Inmiddels is begonnen met de aanleg van dit unieke bouwwerk van aanlegsteigers in het IJsselmeer dat recreanten en onderzoekers in staat stelt de Kreupel 1 te observeren zonder dat er verstoring plaats zal vinden. Verwacht wordt dat de Kreupel 2 vanaf juni 2008 toegankelijk zal zijn.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Rijkswaterstaat is druk bezig geweest met het versterken en vernieuwen van de IJsselmeerdijken. Op diverse plaatsen is een wandelpad en/of fietspad aangelegd. Voorheen liepen er schapen aan de voet van de dijk en broedden er vogels maar door de toegenomen recreatiedruk en het maaien wordt er nu niet meer gebroed. Daarnaast wordt er in het voorjaar en de herfst ter hoogte van de Onderdijk gecrosst met brommers.
- In de omgeving van de Vooroever wordt in toenemende mate gekitesurft. Zowel het aantal surfers, het aantal uren per dag en het aantal dagen per jaar neemt toe. Juist bij harde wind surft men graag terwijl dan de vogels hun toevlucht willen zoeken binnen de Vooroever. Onervaren surfers raken met regelmaat op drift en komen dan binnen het Vooroeverproject waar ze voor veel verstoring zorgen.
- Het zanddepot bij het aquaduct raakt begroeid waardoor er steeds minder broedgelegenheid is voor visdieffjes. Hier staat wel tegenover dat er nu beginnende kolonies lepelaars en zwartkopmeeuwen broeden.
- Er zijn plannen om op de dijk tussen het spaarbekken van de PWN en het IJsselmeer, bij Andijk Oost, zes windturbines te plaatsen. Het zou gaan om windturbines met een totale hoogte van 85 meter. Door het stoppen van de MEP subsidie zijn de plannen voorlopig bevroren maar het blijft een punt van zorg dat deze plannen in de toekomst weer op tafel komen.

- In 2007 was er een kolonie van 1500 paar aalscholvers in de Ven. Eind mei hebben alle aalscholvers, op 75 paar na, de kolonie verlaten zonder tot eileg te zijn overgegaan. Het broedresultaat van de overgebleven 75 paar was miniem. De aalscholvers zijn naar de Kreupel getrokken waar veel exemplaren door voedseltekort zijn gestorven.
- Lelystad heeft ambitieuze plannen om te groeien. Het Structuurplan Lelystad 2015 gaat uit van de buitendijkse ontwikkeling van toekomstig stadshart en campus na 2015. Concreet betekent dit een fysieke aantasting van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De consequenties ten aanzien van de voor dit Natura 2000-gebied vastgestelde vogelsoorten en de hieraan gekoppelde instandhoudingsdoelen is op dit moment nog niet inzichtelijk.

WORKUMERWAARD

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op de Buitenwaard neemt het aantal bezoeken, dus het aantal overtredingen, door recreanten aan afgesloten gebiedsdelen af.
- Op de Buitenwaard handhaaft de broedvogelbevolking zich behoorlijk. De grutto heeft zich vermoedelijk verplaatst van de Binnenwaard naar de Buitenwaard.
- It Fryske Gea heeft enkele percelen grasland aangekocht op de Binnenwaard.
- De verontdieping van het kustgedeelte zet door; dit vergroot de rustplaatsen voor vogels en vormt een natuurlijke barrière voor watersporters op het diepere IJsselmeer.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Natuurontwikkelingsproject It Soal wordt nog altijd ernstig verstoord door kitesurfers. Er is weliswaar zonering, maar het laat zich toch moeilijk reguleren en het toezicht wordt beperkt door capaciteitsproblemen. Overtredende kitesurfers zijn ook moeilijk aan te houden, daar ze veel sneller gaan dan surveillanten.
- Er zijn plannen voor bebouwing aan de zuidrand van het gebied, langs het vaarwater bij It Soal. Het is weliswaar net buiten het NB-wetgebied maar wel heel dicht bij de grens. Het gaat hierbij om recreatiewoningen.
- De begrazing op de Workumer Buitenwaard was in deze periode te weinig waardoor het gebied langzaam lijkt te verruigen. De vegetatie komt goed kort uit de winter en broedvogels van kale grond en korte vegetaties doen het behoorlijk. Toch lijkt er in de nazomer een steeds hogere, houtiger vegetatie te staan. De veebezetting – van vooral vleeskoeien - is misschien toch te licht, maar het lijkt moeilijk (en kostbaar) om de begrazingsdruk op te voeren.

MAKKUMERWAARDEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het kader van het beschermingsplan Moerasvogels is het project Brede voedseloeveren voor de roerdomp en andere moerasvogels op de Makkumer Noordwaard uitgevoerd. Het resulteerde aanvankelijk in een recordaantal territoria van het porseleinhoen door het hogere waterpeil in de rietpolders. De roerdomp is tot op heden nog niet in aantal toegenomen.
- Het aantal overtredingen door bezoekers van het natuurontwikkelingsproject Makkumer Zuidwaard neemt af. Bezoekers met loslopende honden worden geïnformeerd en geverbaliseerd en dit lijkt te helpen. Ook bij de Noordwaard neemt het aantal overtredingen vanaf ankerende jachten af.
- De gemaakte afspraken met de rietmaaiers blijven een aandachtspunt. Door het sparen van oud riet ontstaan geleidelijk betere omstandigheden voor moerasvogels.
- De plannen voor woningbouw en de aanleg van een haven aan de Makkumer Noordwaard zijn van de baan.
- De kleinschalige visserij in en rond de Zuidwaard, wat voor verstoring zorgde, is ten einde. Het komt de rust voor de vogels ten goede.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Tussen de Noordwaard en de Afsluitdijk worden herhaaldelijk kitesurfers binnen de bebording aangetroffen, waarmee ze zich in een verboden gebied bevinden. Probleem is dat surveillance steeds moeilijker wordt: het gebied verontdiept snel waardoor de surveillanceboot van It Fryske Gea er moeilijk kan komen. Overtredende kitesurfers zijn ook moeilijk aan te houden, daar ze veel sneller gaan dan surveillanten. It Fryske Gea heeft hoop dat een evaluatie met de kitesurfers en aanhoudende surveillance zal leiden tot verbetering. Het aangelegde strandje bij Kornwerderzand wordt steeds minder gebruikt door de surfers.

STEILE BANK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De gemeente Gaasterlan-Sleat ziet definitief af van het plan voor het maken van een recreatieve vaarroute door het wetland naar de sluis van Tacoziyl. Hierdoor blijft de rust in het gebied gehandhaafd.
- De ondiepte voor recreatiegebied De Hege Herzen is deels weggebaggerd. Dit heeft per saldo geen negatieve gevolgen gehad voor het gebied als geheel, er komen ook steeds nieuwe ondiepten bij. Door het wegbaggeren van de ondiepten blijven de recreanten in het daarvoor aangewezen gebied.

MOKKEBANK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Bij de Mokkebank is een slenk uitgegraven voor het broedgebied van de roerdomp, wat heeft geleid tot vernatting van het terrein. In de winterperiode van 2005 werden vier foeragerende roerdompen waargenomen en gehoopt wordt dat de soort in het gebied zal terugkeren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De afslag van de zandbank bij de Mokkebank gaat onverminderd voort. Van de opgespoten plaat is nog maar een klein randje overgebleven waardoor broedvogels geen kans meer hebben om te broeden.

BOCHT VAN MOLKWERUM

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is steeds betere handhaving van de recreatie door It Fryske Gea.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de Bocht van Molkwerum blijft teveel oud riet in het gebied staan, waardoor kritische soorten worden benadeeld. Het geeft wel kans aan rietvogels, maar een ander beheer zou kansen geven voor meer soorten.
- Het zandplatencomplex van de Bocht van Molkwerum is grotendeels begroeid. De variatie in broedvogels is nu erg miniem. Enkele eendensoorten en een sterk gereduceerd aantal broedende kokmeeuwen komen nog op de platen voor. De aanwezige ratten vormen een groot deel van de oorzaak van deze afname. Broedende zwartkopmeeuwen en visdiefjes zijn vooralsnog verleden tijd. Er zijn wel plannen om de twee vogelplaten af te vlakken. De verrijkte bovenlaag wordt dan afgeschraapt en weggevoerd. Op dit moment zit It Fryske Gea in de voorbereidingsfase, maar er is een grote kans dat het doorgaat. Met name pioniersoorten zullen dan weer een kans krijgen.

029 MARKERMEER EN IJMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Najaar 2006 is door de provincie Flevoland een plan gepresenteerd om de ecologie van het Markermeer en het IJmeer een flinke impuls te geven. Volgens dit plan worden er duizenden hectares nieuwe natuur aangelegd. Er zouden luwtegebieden, eilanden en ondiepten aangelegd worden, alles om de natuur in het gebied een handje te helpen. De aanleg van nieuwe natuur is tevens bedoeld om het buitendijks bouwen, dat de gemeentes Almere en Lelystad al jaren op de agenda hebben, te compenseren.
- De provincies Flevoland en Noord-Holland

zijn begin 2007 gestart met het opstellen van een langetermijnvisie voor het Markermeer en IJmeer. Het jaar 2007 is gebruikt om in kaart te brengen wat de wensen zijn voor het gebruik van het gebied en welke mogelijkheden er zijn om die wensen te realiseren. De discussie over de toekomst van het IJmeer en Markermeer wordt gedomineerd door het debat over stedelijke ontwikkeling en nieuwe wegontsluitingen van Almere. Zes maatschappelijke organisaties hebben daarom in het manifest 'Duurzame toekomst voor het IJmeer en Markermeer' gesteld dat de ecologische en recreatieve kwaliteiten van het gebied uitgangspunt moeten zijn bij de planvorming.

- Mede dankzij de inzet van de WetlandWacht zijn de plannen voor een kabelwaterskibaan in recreatiegebied Hemmeland van de baan. Vanwege de te verwachten juridische procedures en de reacties van omwonenden heeft de initiatiefnemer het college van burgemeester en wethouders van Gemeente Waterland laten weten niet verder te gaan met het plan. Deze waterskibaan, die eigenlijk uit twee banen zou bestaan, zou de Gouwzee als het ware in tweeën 'knippen'. Daarmee zou een deel van het gebied ongeschikt worden voor watervogels.
- De Gouwzee is erg belangrijk voor duikeenden en in het bijzonder voor de krooneend. Deze soort weet de toegenomen kranswievelden bij uitstek te benutten en een belangrijk deel van de Nederlandse populatie is daarvoor gedurende een bepaalde periode van het najaar afhankelijk van de Gouwzee. Vanaf de laatste jaren van de vorige eeuw is de populatie krooneenden sterk toegenomen in het gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Hemmeland is een prachtig groen schiereiland in de Gouwzee. Er zijn echter allerlei plannen voor de economische ontwikkeling van het gebied: bijvoorbeeld voor de bouw van een groot hotel naast het Mirrorpaviljoen en de herstructurering van de jachthaven. De bevolking van de gemeente Waterland (de initiatiefnemer van de plannen) is fel gekant tegen alle ontwikkelingen en heeft de stichting Red het Hemmeland opgericht.
- Door vertroebeling van het water van het Markermeer is de populatie driehoeksmosselen de laatste jaren ernstig teruggelopen. Daarmee verdwijnt een belangrijke voedselbron voor veel watervogels. Het aantal overwinterende kuifeenden in het Markermeer, een gebied dat van internationaal belang is voor de soort, is daardoor sterk teruggelopen.
- De gemeente Waterland onderzoekt of er een

gat in de dijk naar Marken moet komen. Met een gat in de dijk zou de pleziervaart vanaf het Markermeer sneller in Monnickendam en de haven van Marken komen. Een gat in de dijk betekent echter dat het water van de Gouwzee zal vertroebelen en het kwetsbare ecosysteem snel achteruit zal gaan. In de Gouwzee groeien kranswieren.

- De gemeente Almere heeft de procedure om in het IJmeer een groot buitendijks gebied te bouwen onder de naam Almere Pampus in gang gezet. Gestreefd wordt naar een totale groei van 60.000 woningen in Almere in de periode 2010 – 2030.
- De visserij maakt gebruik van lange netten die net onder water liggen. Veel duikeenden raken verstrikt in de netten en verdrinken.
- De dijkversterking rondom het Markermeer tussen Enkhuizen en Hoorn is begin 2007 van start gegaan. De werkzaamheden, die duren tot 2011, zullen tijdelijk voor overlast en verstoring zorgen.
- Door een hoge waterstand door langdurige regenval en onvoldoende afwatering zijn in 2007 veel nesten van ganzen en meeuwen verloren gegaan. De eieren dreven door de hele Nek heen. De kokmeeuwenkolonie is ingestort en van de geoorde fuut was nog maar één tot twee paar aanwezig. De grauwe ganzen zijn gebleven en hebben de Nek helemaal kaalgevreten waardoor er voor 2008 wordt gevreesd dat er zeer weinig kokmeeuwen tot broeden zullen overgaan.
- Er is een toename van recreatieactiviteiten op en rond de meren. Surfers en kitesurfers verstoren de watervogels in het gebied. Ook is er een uitbreiding van het aantal aanlegplekken voor boten. Het aantal ligplaatsen stijgt, mede door een nieuw recreatiegebied bij Volendam. Ook willen alle jachthavens in Monnickendam er plaatsen bij.
- De oude windmolens die in het gebied staan worden gesaneerd en vervangen door grotere turbines van negentig meter hoog.

030 KETELMEER EN VOSSEMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De IJsseldelta is in 2005 uitgeroepen tot Nationaal Landschap. Het ministerie van VROM heeft landelijk enkele projecten uitgeroepen tot voorbeeldproject gebiedsontwikkeling. Project IJsseldelta is er één van. Het Nationaal Landschap IJsseldelta bestaat uit de Polder Mastenbroek, Kampereiland, de Mandjeswaard, Polder de Pieper en de Zuiderzeepolder. De opgave voor dit Nationale Landschap is het

behouden, duurzaam beheren en waar mogelijk versterken van de bijzondere kwaliteiten. Er wordt intensief samengewerkt met bewoners, agrariërs, de gemeente, ondernemers en maatschappelijke organisaties om de landschappelijke kernkwaliteiten het uitgangspunt te laten zijn voor ruimtelijke ontwikkeling.

- In het streekplan is opgenomen dat verlies van natuurwaarden gecompenseerd moet worden. In de IJsseldelta gaat het vooral om verlies van weidevogelgebied als gevolg van verstedelijking. Weidevogelgebieden die verloren gaan moeten voor 130% gecompenseerd worden. Binnen Nationaal Landschap IJsseldelta liggen verschillende kansen voor het realiseren van natuurcompensatie. Zo zal er langs de Kattenwaard – langs de oostelijke oever van het Ketelmeer – een deel van de compensatie van de ingrepen rond de Zuiderzeehaven in Kampen worden gerealiseerd.
- Regionale natuurorganisaties en Vogelbescherming Nederland lobbyen voor een natuurvriendelijker rietbeheer op terrein van de gemeente Kampen. Als onderdeel hiervan werd een vergunning voor rietbranden, gebaseerd op een gebrekkige toetsing aan de natuurwetgeving, door de provincie Flevoland niet verleend.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De commerciële rietooft op het grondgebied van de gemeente Kampen is veel te intensief voor moerasvogels. Soorten als roerdomp en purperreiger vertonen hier een dalende trend, terwijl ze landelijk juist een herstel laten zien. De grootschalige, illegale rietbranden van de laatste jaren hebben een desastreus effect op de riethabitat. Lobby van regionale natuurorganisaties en Vogelbescherming Nederland heeft het probleem van de rietooft op de agenda gezet. Momenteel denken de betrokken partijen gezamenlijk na over de toekomstige vormgeving van het rietbeheer.
- De Zuiderzeehaven is in april 2007 officieel geopend. Het gaat om een regionaal bedrijventerrein aan diep vaarwater, bereikbaar voor coasters tot 2000 ton. Door de intensivering van scheepvaart in het gebied wordt de relatieve rust op het Ketelmeer aanzienlijk verstoord.
- De provincie heeft plannen voor de ontwikkeling van het gebied Ketelhaven/Roggebot langs het Vossemeer. Uitbreiding van de jachthaven Ketelhaven is één van de plannen.
- Rijkswaterstaat is eind 2007 gestart met de aanleg van een vaargeul in het Ketelmeer (Hanzerak west). Deze vaargeul wordt ruim 6 kilometer lang en 160 meter breed en wordt geschikt gemaakt voor zeecontainers. De verstoring van vogels op deze drukke vaarroute

wordt hierdoor groter.

- De provincies Flevoland en Overijssel hebben de driehoek Dronten/Ketelhaven/Roggebot aangewezen als ontwikkelingsgebied voor recreatie, landbouw, bedrijven en woningen.
- Het bestuur van waterschap Groot Salland heeft in 2006 formeel ingestemd met het masterplan IJsseldelta Zuid. Dat maakt de aanleg van een bypass langs de IJssel bij Kampen mogelijk. In het masterplan is ook de aanpassing van de N50, de Hanzespoorlijn en een nieuwe woonwijk in Kampen opgenomen. Aanvang van de werkzaamheden is voorzien voor 2009/2010. De bypass van de IJssel is nodig om de IJsseldelta te beschermen tegen overstromingen. Deze leidt tot een waterstandreductie op het traject Kampen – Zwolle en een veel kleinere afvoer door de ‘flessenhals’ Kampen. In het gebied waar de bypass kan komen is ook in de toekomstige stedelijke uitbreiding van de gemeente Kampen voorzien. De bypass krijgt een grote breedte met ruimte voor recreatie, extensieve landbouw en gedifferentieerde woonmilieus op grote terpen. De uitloop van de bypass in het Vossemeer zou negatieve gevolgen gehad hebben omdat hierdoor fonteinkruidvelden verloren hadden kunnen gaan. In de trajectkeuze die nu voorligt mondt de bypass uit in het Drontermeer.
- Er zijn plannen voor de inrichting van een windmolenpark bij de Haatlandhaven. Het gaat om plaatsing van vier windturbines van elk 3,5 MW en met een ashoogte van negentig meter. Voor de inpassing van de windturbines zijn de planologische en vergunningprocedures in 2006 gestart. Verder is in 2006, in het kader van de vergunningaanvraag Natuurbeschermingswet, een aanvullend vogelonderzoek uitgevoerd over de trekkende en foeragerende vogels in dat gebied. Omdat met de rapportage van dit onderzoek nog niet kon worden ingestemd, kon deze nog niet worden afgerond. De planologische procedure loopt nog.
- Het haventje van Keteleiland is uitgediept en gerenoveerd. Dit betekent dat er meer en grotere boten kunnen aanleggen, wat voor meer verstoring zorgt.
- De zogenaamde Poffertjes (eilandjes) raken meer begroeid, wat een gunstige ontwikkeling voor sommige soorten is maar een ongunstige voor weer andere. Op de eilandjes vindt ook steeds meer verstoring plaats, met name door vissers uit onder andere Polen en Duitsland.
- Onderzoek van SOVON heeft uitgewezen dat de nieuwe eilanden van het natuurontwikkelingsproject IJsselmonding een negatief effect hebben op de rietlanden van de oude kust, die het laatste nationale bolwerk vormen van grote

karekiet. Door de beschutting van de eilanden vermindert de windwerking en daarmee de waterdynamiek in de rietlanden. Grote karekieten blijken zich terug te trekken op de minst beschutte oeverdelen. Rietontwikkeling op de nieuwe IJsselmonding-eilanden, zoals de bedoeling was, komt nog niet of nauwelijks op gang.

- In 2007 zijn in het gebied bij Ketelmonding-oost en Kampereiland illegale vogelvangers actief geweest.

031 ZWARTE MEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Regionale natuurorganisaties en Vogelbescherming Nederland lobbyen voor een natuurvriendelijker rietbeheer op terreinen van de gemeente Kampen. Als onderdeel hiervan werd een vergunning voor rietbranden, gebaseerd op een gebrekkige toetsing aan de natuurwetgeving, door de provincie Flevoland geweigerd.
- Het eerder nieuw ontwikkelde weidevogelgebied De Zwarte Hoek aan de rand van het Zwarte Meer biedt foerageer- en broedgelegenheid aan eenden, water- en weidevogels. Het vormt een natuurlijke overgang tussen Zwarte Meer, omringende landbouwgronden en Voorsterbos.
- In het gebied is minder verstoring door peurders. Deze hebben zich aangesloten bij de Organisatie voor Verbetering van de Binnenvisserij (OVB). Er worden minder vergunningen afgegeven.
- De IJsseldelta is in 2005 uitgeroepen tot Nationaal Landschap. Het ministerie van VROM heeft landelijk enkele projecten uitgeroepen tot voorbeeldproject gebiedsontwikkeling. Project IJsseldelta is er één van. Het Nationaal Landschap IJsseldelta bestaat uit de Polder Mastenbroek, Kampereiland, de Mandjeswaard, Polder de Pieper en de Zuiderzeepolder. De opgave voor dit Nationale Landschap is het behouden, duurzaam beheren en waar mogelijk versterken van de bijzondere kwaliteiten. Er wordt intensief samengewerkt met bewoners, agrariërs, de gemeente, ondernemers en maatschappelijke organisaties om de landschappelijke kernkwaliteiten het uitgangspunt te laten zijn voor ruimtelijke ontwikkeling.
- In het streekplan is opgenomen dat verlies van natuurwaarden gecompenseerd moet worden. In de IJsseldelta gaat het vooral om verlies van weidevogelgebied als gevolg van verstedelijking. Weidevogelgebieden die verloren gaan moeten voor 130% gecompenseerd worden. Binnen Nationaal Landschap IJsseldelta liggen daartoe

verschillende kansen. De compensatie van natuurwaarden als gevolg van de aanleg van de Zuiderzeehaven resulteert in natuurontwikkeling bij het Zwarte Meer. Zo zal er aan de Kattenwaard – langs de oostelijke oever van het Ketelmeer – een deel van de compensatie van de ingrepen rond de Zuiderzeehaven in Kampen worden gerealiseerd. Een ander deel van deze compensatie zal worden gerealiseerd op het Kampereiland, aan de oeverzone met het Zwarte Meer.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De commerciële rietooft op het grondgebied van de gemeente Kampen is veel te intensief voor moerasvogels. Soorten als roerdomp en purperreiger vertonen hier een dalende trend, terwijl ze landelijk juist een herstel laten zien. De grootschalige, illegale rietbranden van de laatste jaren hebben een desastreus effect op de riethabitat. Lobby's van regionale natuurorganisaties en Vogelbescherming Nederland heeft het probleem van de rietooft op de agenda gezet. Momenteel denken de betrokken partijen gezamenlijk na over de toekomstige vormgeving van het rietbeheer.
- Er zijn plannen om het kassengebied De Koekoek in de toekomst verder uit te breiden richting Mastenbroek. Een onderzoek, in 2007 in opdracht van de gemeente Kampen en de provincie Overijssel uitgevoerd, acht uitbreiding van het glastuingebied De Koekoek via Luttelgeest meer haalbaar dan via Mastenbroek. LTO Noord Glaskracht stelt dat een duurzame glastuinbouwontwikkeling in de Mastenbroekerpolder juist een positieve bijdrage levert aan de doelstellingen en de ontwikkeling van het nationaal landschap. Er wordt momenteel al veel hinder ondervonden van lichtvervuiling en plaatselijke verenigingen oefenen druk uit om de lichteinder te dimmen.
- Het is duidelijk dat de Balgstuw tussen Ketelmeer en Zwarte Meer bij Ramspol een negatieve ontwikkeling is omdat het waterpeil te stabiel is. De keersluis bij Ramspol wordt gemiddeld twee keer per jaar automatisch gesloten indien het Zwarte Meerpeil een halve meter boven NAP komt en het water van het Ketelmeer naar het Zwarte Meer stroomt. Het peilverschil wordt nooit groter dan zeventig tot negentig centimeter terwijl voorheen een verschil van anderhalve meter niet ongebruikelijk was.
- De toekomstige verlaging van het waterpeil in de polder Mastenbroek zal negatieve effecten hebben op de polder als foerageergebied van onder andere de purperreiger. Het waterschap heeft een ontwerpbesluit bekend gemaakt en de

KNNV Zwolle en IJsseldelta hebben daartegen een zienswijze ingediend.

032 DRONTERMEER

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het voorjaar van 2007 is de geplande verdieping van de baai van Elburg gestart. De waterbodem wordt over een oppervlakte van ca. veertig hectare verdiept tot 1,8 meter beneden NAP. De werkzaamheden zullen volgens planning drie jaar duren. Hoewel tijdens de uitvoering rekening wordt gehouden met de (water)vogels die de baai gebruiken als broed- en overwinteringsplaats, verminderen de ingrepen op termijn de foerageermogelijkheden voor watervogels. Daarnaast zullen meer en grotere recreatievaartuigen een grotere verstoring opleveren in het recreatie seizoen.

033 VELUWEMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het projectbureau Integrale Inrichting Veluwe Randmeren (IIVR) heeft, als bewaker van een meer evenwichtige ontwikkeling van recreatie en natuur, haar maatregelenpakket laten doorrekenen door RIZA en bureau Waardenburg. Daarbij is geconcludeerd dat het aanvankelijke pakket tot een te groot verlies van kwalificerende soorten en habitats zou leiden. Zo zouden er negatieve effecten zijn voor de openwaterecologie (onder andere tafeleend, kleine zwaan en kranswieren) en met name de IIVR-projecten Vaargeulverlegging en Beekmondungen en sommige recreatieve projecten scoorden slecht. Op grond daarvan is besloten voor natuurvriendelijke varianten ten aanzien van verdiepingen (vaargeulverlegging, zandwinning) te kiezen. Ook sneuvelden beekmondingsaanpassingen voor zover die tot verlies van kranswiervegetaties hadden zullen leiden. Lokale natuurbeschermingsorganisaties hebben nauw contact met het IIVR projectbureau om het negatieve effect van verdiepingen op vogels tot een minimum te beperken. Eigen waarnemingen van foeragerende kleine en wilde zwanen spelen daarbij een belangrijke rol.
- In het kader van het Hierdense Poort-project, een ecologische verbindingszone langs de Hierdense Beek tussen Centraal Veluws Natuurgebied en de monding van het Veluwemeer, zal meer natte natuur ontwikkeld worden. Het rapport van lokale natuurbeschermingsorganisaties waarin de resultaten van een nulmeting in het plangebied zijn vastgelegd, kon in 2006 aan de beoogde beheerder Natuurmonumenten worden aangeboden. Wel moest in 2007

opnieuw veel tijd worden besteed om natuurontwikkelaars af te doen zien van ingrepen in de bestaande beekloop die, vanuit abiotische omstandigheden bezien, immers al prima functioneert.

- Het bestaande natuurontwikkelingsproject Polsmaten is uitgebreid met een verlengde geleidingsdam: één van de IIVR-projecten ten gunste van de natuur.
- Door middel van een verkeerssluis is de kustzone tussen Harderwijk en Nunspeet autoluw gemaakt.
- Staatsbosbeheer, Dorhout Mees en de provincie Flevoland hebben een akkoord bereikt over de Strandgaperbeek. Geruime tijd is gesproken over de aanleg van de Strandgaperbeek in combinatie met de aanleg van een golfbaan bij Dorhout Mees waarbij grondruil aan de orde was. Met de overeenkomst wordt meer natuur gerealiseerd dan oorspronkelijk gepland was. Zo worden de natuurwaarden vergroot met een beek, natte graslanden en stukjes moeras.
- Calduran, de kalkzandsteenfabriek in Harderwijk, gaat zand winnen op een andere locatie in het Veluwemeer. Door de keuze van een nieuwe locatie kan natuurwinst worden geboekt ten opzichte van het gebied waarvoor Calduran een eeuwigdurende concessie had. In dat gebied komt veel kranswier voor, wat grote aantallen vogels aantrekt. Met win-alternatieven in dieper water waar minder kranswieren voorkomen kan het effect op de diverse vogel- en habitatsoorten aanzienlijk worden verminderd.
- De gemeente Harderwijk heeft besloten om het randmerenfietspad van Harderwijk tot Roggebot vooralsnog niet pal langs de vogelrijke kustlijn maar meer landinwaarts over bestaande wegen te leiden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De realisatie van ecolint Elburg, het herstellen van een aaneengesloten rietzone langs de Gelderse oever van het smalle deel van het Veluwemeer, is nog steeds niet van start gegaan. In een convenant was vastgelegd dat er een nieuw bestemmingsplan voor de kuststrook zou komen waarin het persoonsgebonden overgangsrecht voor de huidige eigenaren van de recreatielandjes zou worden vastgelegd. De gemeenteraad van Elburg heeft echter in het voorjaar van 2007 eenzijdig besloten dat nut en noodzaak van de saneringsmaatregelen onvoldoende is aangetoond en dat de recreatielandjes maar gehandhaafd moeten blijven. Het Bestuurlijk Overleg Veluwerandmeren heeft de gemeenteraad gewezen op de door haar aangegane verplichtingen. Lokale natuurbeschermingsorganisaties attenderden de provincie

Gelderland op een verkeerde voorstelling van zaken door de eigenaren in hun poging de provincie van het ecolint af te laten zien. De ingezette uitkoop van recreatielandjes stagneert op dit moment. Soorten als snor, roerdomp en grote karekiet hebben in de moeraszones hun leefgebied maar komen mede door de aanhoudende recreatie nog slechts in kleine aantallen voor. Onder druk van onder meer lokale natuurbeschermingsorganisaties herhaalde de provincie eind 2007 haar aanvankelijke standpunt over realisatie van het ecolint vast te zullen houden.

- Er is besloten om het Veluwemeer en het Wolderwijd samen als één VHR-gebied te beschouwen. Op deze manier kunnen negatieve effecten op grotere ruimtelijke schaal uitgemiddeld worden. Sommige bestuurders bepleiten om op de randmeren meer economische activiteiten toe te staan in ruil voor compenserende maatregelen - foerageergebieden voor de kleine zwaan - landinwaarts (Flevoland, Gelderland).
- De gemeente Nunspeet heeft plannen voor een boulevard langs het Veluwemeer, 'Nunspeet aan Zee'. Een dergelijke ontwikkeling kan op termijn ten koste gaan van de rust van de kustzone tussen dorp en water en het Veluwemeer zelf.
- De bestaande havens naast het natuurontwikkelingsproject Polsmaten zijn door de gemeente Nunspeet uitgebreid. Volgens het bestemmingsplan was dit toegestaan.
- Er is tussen Elburg en Nijkerk een sterke toename waar te nemen van het aantal kitesurfers, met aanwijsbare negatieve gevolgen voor het foerageergedrag van kleine zwanen. Lokale natuurbeschermingsorganisaties voerden hier tegen met succes actie. Eén en ander leidde eind 2007 tot tijdelijke handhavingsinspanningen door onder meer de politie. Het effect hiervan was maandenlang zichtbaar maar lijkt weer weg te ebben. De aanwijzing van een beperkt gedoooggebied in het Wolderwijd lijkt gunstig, maar zonder handhaving zullen kitesurfers zich opnieuw buiten dit gedoooggebied begeven.
- Het regionale bedrijventerrein Lorentz-Oost mag worden aangelegd. De Raad van State heeft om formele redenen het bestemmingsplan op enkele onderdelen vernietigd maar dit heeft geen enkel rechtsgevolg voor de uitvoering. Het betreft de uitbreiding van het industrieterrein Lorentz in een weidevogelgebied langs het Veluwemeer. Samen met de uitbreiding van Lorentz Haven ten behoeve van verplaatsing van watergebonden bedrijven vindt zo een forse uitbreiding van het bedrijfsterrain ten noorden van Harderwijk plaats. Het verlies aan waterbergingscapaciteit wordt weliswaar gecompens-

seerd, het verlies aan watergebonden natuur en open water echter niet. Gevreesd moet worden dat het negatieve effect van een stadsrand op vogeldichtheden zich voor gaat doen. Juist die lage dichtheden fungeren dan vervolgens als legitimatie voor de volgende stadsuitbreiding.

- Natuurontwikkelingsprojecten in het kader van de Natte As, een ecologische verbindingszone tussen de monding van de Hierdense Beek aan de Gelderse zijde van het Veluwemeer en het moerasgebied Harderbroek aan de Flevolandse zijde van het Wolderwijd, zal in uitgekade vorm worden gerealiseerd. Beoogd beheerder Natuurmonumenten heeft aangegeven dat onzeker wordt of de toegezegde verbindingszone voor otter en bever voldoende valt te realiseren.

034 WOLDERWIJD EN NULDERNAUW

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De provincie Flevoland besloot onder druk van lokale natuurbeschermingsorganisaties af te zien van het verlenen van een landingsvergunning voor watervliegtuigen op het Wolderwijd. Toeristische uitstapjes en lesvluchten met een watervliegtuig hebben de afgelopen jaren veel verstoring opgeleverd van foeragerende en rustende watervogels. De toestemming is voor drie jaar stopgezet. Positief is ook dat de Inspectie Luchtvaart expliciet heeft aangegeven dat haar besluit om wél in te stemmen met landingen, slechts gestoeld is op een veiligheidstoets. Daarmee kan de aanvrager niet langer suggereren dat de Inspectie Luchtvaart blijken haar besluit negatieve effecten op de natuur uitsluit. Dit breekt richting provincie ontbreekt dus voortaan. Een dergelijke vergunning is overigens wel afgegeven voor het Ketelmeer en IJsselmeer.
- Broedvogelinventarisaties van lokale natuurbeschermingsorganisaties in 2004 (Herdense Poort, Harderwijk) en 2005 (Delta Schuitenbeek, Putten) bevestigden dat de kustzones langs de Veluwerandmeren nog altijd 'vogel-eldorado's' zijn. In 2005 heeft er zelfs een groepje flamingo's overwinterd op het Wolderwijd.
- Eind 2004 is het tracé van de Schuitenbeek zodanig verlegd dat deze daadwerkelijk uitmondt in het natuurontwikkelingsproject Delta-Schuitenbeek. Daarmee kan de beoogde functie van de delta – voorkomen dat té eutroof beekwater in het Nuldernauw terecht komt – eindelijk invulling krijgen. Dit zal waarschijnlijk wel tot gevolg hebben dat de Delta zelf snel verruigt waarbij enkele pioniers als visdief en kluut alsnog verdwijnen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In Harderwijk wordt hard gewerkt aan de uitvoering van een ambitieus plan dat de kustlijn van de stad in de nabije toekomst een compleet ander aanzien geeft. Hiervoor zal land worden gewonnen in zowel het Wolderwijd als in het Veluwemeer ten behoeve van een jachthaven, woningbouw en watergebonden bedrijventerreinen. De werkzaamheden van het Waterfront beginnen in 2008 met de aanleg van bedrijventerrein Lorentzhaven. (Zie ook gebied 033 over de uitbreiding van bedrijventerrein Lorentz-Oost). Daarheen verhuizen de watersportbedrijven en de watergebonden bedrijven die nu gevestigd zijn op industrieterrein Haven. De wandelpromenade die twee keer zo lang wordt als de huidige boulevard krijgt tussen 2009 en 2011 gestalte en de eerste steen van het woningbouwprogramma wordt in 2010 gelegd. Bij het project hoort ook, als verplichte natte compensatie, de ontwikkeling van natuurgebied de Mheenlanden en de aanleg van groene zones en zachte oevers. Lokale natuurbeschermingsorganisaties bestrijden dat er geen sprake zou zijn van significante effecten. Mitigerende maatregelen zijn naar hun mening bovendien niet geborgd. Zij stelden daarom beroep in bij de Raad van State. De zitting vindt begin 2008 plaats.
- De gemeente Harderwijk had, onder dreiging van een bodemprocedure bij de Raad van State, besloten niet langer vast te houden aan de aanleg van een extra recreatieve vaargeul in het Wolderwijd, althans niet in het kader van het ontwerp bestemmingsplan Waterfront Noord-Harderwijk. Een convenant met lokale natuurbeschermingsorganisaties waarin behalve dit, ook aanvullende natuurcompensatie gespecificeerd wordt, werd tegen de verwachting in nog niet ondertekend. Inmiddels is bekend geworden dat de gemeente de vaargeulvergunning op langere termijn toch in procedure wil brengen. In reactie daarop hebben de lokale natuurbeschermingsorganisaties het hiervoor vermelde beroep ingesteld bij de Raad van State.
- De gemeente Zeewolde en de gemeente Dronten ontwikkelen plannen om buitendijks te gaan bouwen in respectievelijk het Wolderwijd en Veluwemeer. Diverse natuurbeschermingsorganisaties volgen de ontwikkelingen op de voet en zien er op toe dat aan de VHR-richtlijnen wordt voldaan. Voor zover het Zeewolde betreft zijn nog niet alle wettelijke procedures doorlopen. De lokale natuurbeschermingsorganisaties besloten eind 2007 beroep in te stellen tegen het bestemmingsplan bij de Raad van State. De zitting zal in de tweede helft van 2008 plaatsvinden.

- De gemeente Zeewolde blijft, met instemming van de provincie Flevoland, meewerken aan vergunningsaanvragen voor nog meer windmolens in aanwijsbare dagtrekroutes van diverse vogelsoorten. Natuurbeschermingsorganisaties uit Gelderland hebben tegen één van de vergunningsaanvragen tevergeefs een beroep ingesteld bij de rechtbank. Zij stelden dat eerst een cumulatieve toets nodig is.
- De plannen voor de aanleg van een groot recreatieterrein bij Strand Horst, Aquapark Horst, zijn nog steeds actueel. Het is de bedoeling om een evenemententerrein, een wildwaterbaan en een kartbaan aan te leggen. Ook zou er een tele-skibaan moeten komen. De gemeente Putten heeft plannen voor een evenemententerrein bij Nulde. Doel is het bieden van een gebied met dusdanige faciliteiten en infrastructuur dat een professioneel exploiteerbaar evenemententerrein ontstaat waarmee op gecontroleerde wijze kleinschalige evenementen kunnen worden georganiseerd.
- Bij de provincie Flevoland werd een aanvraag ingediend om op het Wolderwijd, vanaf strand Horst, te mogen kitesurfen. Uit waarnemingen van de Gezamenlijke Natuurbeschermingswerkgroep van KNNV - afd. Noordwest-Veluwe en de Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe is het effect van verstoringen duidelijk geworden. Vanaf medio januari 2007 waren er nauwelijks overwinterende watervogels meer op het Wolderwijd en op het Veluwemeer, in tegenstelling tot eerdere jaren. Tegelijkertijd constateert de Gezamenlijke Natuurbeschermingswerkgroep dat het kitesurfen op de Veluwerandmeren sinds enkele jaren toeneemt. Het zijn niet alleen de 'bekende' surfstranden, waaronder strand Horst, die voor het kitesurfen worden gebruikt, maar in toenemende mate ook de aangrenzende, veelal vogelrijke rustgebieden. Het gebruik door kitesurfers beperkt zich daarnaast allerminst tot de zomer (wanneer ook ruiende watervogels worden verstoord), maar vindt het gehele jaar door plaats. Het betreft hierbij nadrukkelijk ook verstoring van soorten die mede bepalend zijn geweest voor de Vogelrichtlijnbe grenzing van de Veluwerandmeren, waaronder de kleine zwaan. De Vogelbeschermingswacht heeft een zienswijze ingediend tegen de vergunningsaanvraag waarin professioneel onderzoek wordt aanbevolen ter inschatting van de effecten. In reactie hierop erkent de provincie Flevoland dat dergelijk onderzoek bevestigt dat de voorgestelde locatie bij Horst een significant negatief effect heeft op kleine zwanen. Toch houdt zij vast aan haar voorstel vanwege een 'afdoende mitigerende maatregel', namelijk dat niet geki-

tesurft mag worden als zich op een afstand van minder dan 500 meter meer dan vijf exemplaren van een kwalificerende soort bevinden. De Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe heeft bezwaar aangetekend op grond van de onwerkbaarheid van deze bepaling en bepleit onderzoek naar alternatieven.

035 GOOIMEER EN EEMMEER POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De enkele jaren geleden aangelegde vogeleilandjes bij Huizen worden onder andere bewoond door kluten, visdieven en bontbekplevieren. De eilandjes vormen een belangrijke rustplaats voor veel watervogels zoals meeuwen, sterns en steltlopers. Het zijn vermaarde observatieplekken voor vogelliefhebbers geworden.
- Rijkswaterstaat gaat met zand bedekte eilandjes aanleggen in het Eemmeer. Hiervan zullen onder andere pioniersoorten en visdiefjes kunnen profiteren.
- Recreanten kunnen vanaf de Eempolderzijde het Eemmeer moeilijker bereiken door het sluiten van het hek op de dijk door het Waterschap Vallei en Eem.
- In het buitendijkse deel van het Eemmeer bij de Maatpolder (Eemnes) is opgeschoten moerasbos verwijderd. Dit natuurontwikkelingsproject zal positieve gevolgen hebben voor riet- en moerasvogels. In 2007 waren hier twee territoria van de grote karekiet, de eerste sinds een aantal jaren.
- Op het Eemmeer ruïen sinds het midden van de jaren negentig steeds grotere aantallen casarca's. In de zomer van 2006 werden 430 vogels geteld; een erg hoog en uniek aantal dat verder nergens in Noordwest-Europa wordt gezien. In ons land worden het hele jaar door kleine aantallen casarca's waargenomen die waarschijnlijk afkomstig zijn uit waterwildcollecties of vogelparken. Aangenomen wordt echter dat de casarca's op het Eemmeer wild kunnen zijn.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De verstoring door laagvliegende helikopters afkomstig van Soesterberg vindt nog steeds plaats. Tijdens oefeningen scheppen de helikopters bijvoorbeeld bluswater op uit het aangrenzende Nijkerkernauw.
- Er zijn plannen voor een grote jachthaven bij de Stichtse Brug en plannen voor waterwoningen in de zuidoosthoek van het Gooimeer. De waterwoningen staan vermeld in het bestemmingsplan en de provincie heeft het plan goedgekeurd. De weilanden en moerasgebieden ten zuidwesten van de Stichtse Brug zijn van vitaal belang voor bedreigde weide- en moerasvogels.

Een groot aantal natuur- en milieuverenigingen heeft zich verenigd in het Platform Belangen Blaricummeent en Voorland. Het doel van het Platform is de gemeente terug te laten komen op het besluit, dat genomen is zonder rekening te houden met de zeldzame natuurwaarden van de betrokken gebieden. De gemeente liet de natuurwaarden pas onderzoeken nadat de voornemens tot bebouwen en realisatie van een jachthaven waren gepubliceerd.

- De plannen voor het gebied bij Almere-Haven zijn iets aangepast. In plaats van een nieuwe jachthaven aan te leggen zal de huidige haven worden uitgebreid.
- Er is een toename van (kite)surfactiviteiten vanaf plaatsen waar dit niet is toegestaan. Ook sportvissers zijn regelmatig (zowel overdag als 's nachts) wadend langs de rietranden actief, eveneens in verboden gebied. Recreanten die zich niet aan de regels houden vormen een bedreiging voor de rust in het gebied.
- Rijkswaterstaat gaat een omdijkte slibberging realiseren tegen het Voorland bij de Stichtse Brug het Eemmeer. In de planvorming zijn aanbevelingen voor pionier- en rietvogels meegenomen. Het is te verwachten dat de successie hier uiteindelijk tot moerasbos zal leiden en er een negatief effect zal optreden voor de organismen in het rietareaal tussen dit gebied en de A27. Ook wordt het rustgebied voor watervogels hierdoor verkleind.

036 IJssel

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Voor de uiterwaarden bij Olst en Welsum is 450 hectare nieuwe natuur en een grootschalige bodemsanering gepland. In 2006 werd gestart met de uitvoering van de volgende fase van natuurontwikkelingsproject Olst, die aansluit op de Duursche Waarden. Eind 2007 werd deze fase opgeleverd. Ook is de eerste fase (toplaag) van de bodemsanering uitgevoerd.
- De gemeente Zutphen heeft in 2000 het Masterplan Zutphense Waarden vastgesteld. Dit heeft tot doel om de Zutphense uiterwaarden te veranderen van een agrarisch gebied in een gebied dat extra water kan bergen en dat kan bieden voor nieuwe natuur en voor recreatief medegebruik.
- In de Stokebrandsweerd, een uiterwaard bij Zutphen, wordt het oorspronkelijke reliëf hersteld door een oude stroomgeul uit te graven. Met het uitgraven van de geul wordt het gebied minder interessant voor recreanten die er hun hond uitlaten en daardoor juist aantrekkelijker voor bijvoorbeeld de kwartelkoning. Ook zal het oppervlak zachthout ooibos toenemen.

- Aansluitend aan de Vogelrichtlijngebieden zijn bepaalde zones, grenzend aan het Natura 2000-gebied IJssel, aangewezen als ganzenfoeragegebied. Door het huidige ganzenbeleid neemt de druk op deze gebieden wel sterk toe.
- Het natuurontwikkelingsproject Vreugderijkerwaard is opgeleverd in 2006, wat betekent dat na vier jaar werk de rust in deze uiterwaard is teruggekeerd. Het nieuwe project ontwikkelt zich vogelkundig bijzonder goed; het is een van de belangrijkste foerageergebieden geworden langs de IJssel voor lepelaar, casarca, bergeend, wintertaling, watersnip en grutto. Ook bevindt zich hier de grootste kolonie (twintig paren in 2007) broedende kluten van de IJssel.
- Het eerste broedgeval ooit van de lepelaar aan de IJssel is in 2006 bij Wijhe gesignaleerd; ook in 2007 broedde hier een paar.
- Staatsbosbeheer is in 2008 begonnen om de recreatie in het gebied te stroomlijnen door de aanleg van wandelroutes en een kijkhut bij Zutphen. In 2007 is hiervoor een Natuurbeschermingswetvergunning aangevraagd en verleend.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het kader van de PKB Ruimte voor de Rivier kregen maar liefst vier uiterwaardprojecten de status van koploper, namelijk: Scheller- en Oldenelerwaarden (Zwolle) Dijkverlegging Westenholte (Zwolle) Keizers- en Stobbenwaarden (Deventer) Bolwerksweiden (Deventer).
- In het project dijkverlegging Westenholte bij Zwolle wordt overwogen de Spoolderhank met aanliggende ruigten te vergraven, waarmee een kernbiotoop van de kwartelkoning verloren dreigt te gaan. Ook zijn er plannen om de nieuwe uiterwaard vrij toegankelijk te maken voor recreanten. Dat zou zeer bedreigend zijn voor de grote vogelkundige betekenis van de Vreugderijkerwaard, waar onder andere de grootste kolonie kluten langs de IJssel verblijft.
- Bij Schelle-Oldeneel spelen vergelijkbare recreatieve plannen. Hier zal door de aanleg van de geplande geul een waardevol broedgebied verdwijnen van onder andere grutto, zomertaling, slobbeend en watersnip. De vraag kan gesteld worden of zo'n groot vogelkundig verlies in verhouding staat tot de rivierkundige winst van zes centimeter waterstandsverlaging. Bij de uitvoering van beide 'Ruimte voor de rivier'-projecten dreigt het accent alleen op rivierverruiming te liggen en wordt er te weinig rekening gehouden met de instandhoudings- en ontwikkeldoelen van Natura 2000.
- Er is een aantal ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor de natuurwaarden in het gebied, waaronder de voortschrijdende groei van

de stedendriehoek Apeldoorn – Zutphen – Deventer; de dreiging van de bouw van drie grote windturbines op het terrein van de Kamper Zuiderzeehaven (ondanks een bezwaarschrift van de natuurvereniging IJsseldelta); plannen voor de bouw van windmolens bij Duiven; plannen voor de bouw van een heliplatform bij businesspark IJsseloord in Arnhem en de plannen van de gemeente Deventer om buitendijks recreatiewoningen en recreatieve voorzieningen te gaan bouwen.

- Er is een autonome toename van recreatie in de uiterwaarden, vooral in natuurgebieden in de directe omgeving van steden. De druk door wandelaars met loslopende honden neemt toe en er vinden steeds vaker helikopter- en vliegtuigvluchten plaats boven de IJssel. Dit zijn deels door defensie uitgevoerde vluchten, maar ook van Teuge. Door het ontbreken van handhaving zullen de versturende effecten van recreatie verder toenemen. Er zijn eveneens meldingen van illegale jacht in Vogelrichtlijngebieden rond de Fraterwaard. Het aantal meldingen is sinds 2004 wel afgenomen. De verstoring door ballonvaarten neemt echter toe. Een oud probleem is de jacht op muskusratten met geweer bij hoog water. Dit levert veel verstoring op van watervogelconcentraties. Dit probleem kan hopelijk worden opgelost in het kader van het beheerplan voor Natura 2000.
- Het beheer van oeverstroken is niet overal optimaal, waardoor ongewenste bosvorming optreedt, resulterend in grootschalige ruigte en bosopslag in plaats van grasland. Daarmee slinkt het voor winterganzen geschikte voedselareaal. In de uiterwaarden wordt te vroeg en te massaal gemaaid, waar veel grondbroeders, met name weidevogels, last van hebben. Ook malen boeren het overstromingswater te snel weg, waardoor pleisterplaatsen voor doortrekkers te snel verdwijnen.
- De kwartelkoning liet in 2006 een afname in aantallen zien, gevolgd door redelijk goede aantallen in 2007.

037 GELDERSE POORT

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De resultaten van het broedseizoen 2007 laten zien dat het sinds 2004 weer wat beter gaat met de moerasvogels in de Rijnstrangen. Er werden in 2007 twee verschillende roerdompen gehoord, twaalf grote karekieten en drie woudaapjes. Allemaal dankzij een aangepast beheer van het waterpeil, na een periode van decennia waarin het waterpeil alleen op de landbouw was afgestemd. Na tientallen jaren van afname verdween de roerdomp in 2004 als

broedvogel; een gevolg van het onnatuurlijke peilbeheer in het gebied. Het waterschap heeft in het voorjaar van 2005 na gezamenlijke actie van natuurbeschermingsorganisaties, in het kader van het Beschermingsplan Moerasvogels van Vogelbescherming Nederland, het peilbeheer gewijzigd. De natuur reageerde onmiddellijk: er riepen weer drie roerdompen, woudaap en grote karekiet namen voor het eerst in jaren weer toe en bruine kiekendief en snor kwamen terug. De vrees dat het nieuwe peil tot (lokale) schade voor de omringende landbouw zou leiden, werd niet bewaarheid. Enkele lokale problemen konden met eenvoudige maatregelen worden opgelost. Om de voormalige faam als nationaal bolwerk van moerasvogels terug te krijgen, moeten de aantallen uiteraard nog veel verder toenemen. Een verdere verbetering van het peilbeheer is hiervoor noodzakelijk, vooral hoger water in de winterperiode. Ook dient verbost moeras te worden hersteld. Staatsbosbeheer en Stichting Twickel zijn inmiddels met maatregelen begonnen; grote hoeveelheden (knot)wilgen zijn in het najaar van 2006 en 2007 gekapt.

- Er heeft een verdere uitbreiding plaatsgevonden van natuurontwikkelingsterreinen, waaronder in de Millingerwaard en de Bizonbaai. De geplande herinrichting van de Gendtse Waard wordt sterker gericht op natuurontwikkeling. Men wil niet wachten op de ontwikkelingen rond de dijkteruglegging bij Lent; daarom gaat men uit van de oude taakstelling ten aanzien van hoog water. Er wordt een versnelde uitvoer beoogd. Ook in de Kleine Gelderse Waard is gestart met natuurontwikkeling. En in de Erfkamerlingenschap wordt eveneens gestart met natuurontwikkeling. Hier wordt een stuk afgegraven en met behulp van schoon kwelwater zou hier een nieuw rietmoeras moeten ontstaan. In de polder van Beek bij Ubbergen zijn vergevorderde plannen voor moerasontwikkeling langs het Meertje, in het kader van een klimaatbuffer-project van Stichting ARK en Vogelbescherming Nederland.
- In 2006 werd de landinrichting afgerond. Hierdoor zijn vrijwel alle gronden in de uiterwaarden en in de binnendijkse delen van het Natura 2000-gebied in handen van Staatsbosbeheer gekomen. Stichting Twickel kreeg delen van de Rijnstrangen. Door afronding van de landinrichting is het waterbeheer in verschillende terreindelen, waaronder de Oude Waal en Groenlanden, sinds 2006 veel beter dan voorheen afgestemd op de vereisten van natuurbescherming. Dit leidde onder meer tot het succesvol broeden van meerdere paren porseleinhoen op de Oude Waal in 2006.

- Een groot deel van de Ooijpolder is aangewezen als foerageergebied voor ganzen. Er zitten nog steeds grote aantallen grauwe ganzen in de Ooijpolder, Bemmelse Polder en Gendtse Polder, hoewel het aantal zich de laatste jaren lijkt te stabiliseren rond de 1500 broedparen. Alle geschikte plekken zijn inmiddels bezet door broedparen en het gebied lijkt nagenoeg 'vol'.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De moerasnatuur in de Gelderse Poort verdroogt en verzuurt steeds verder. Het jaar 2003 en 2004 waren het dieptepunt. In beide jaren was het erg droog en vooral moerasvogels zoals de roerdomp en de grote karekiet hebben hier onder te lijden gehad. Over het algemeen vertoonden moerasvogels een verdere afname in deze periode; ze zijn, na continue afname sinds de jaren zeventig, op kritieke niveaus beland. Kritische soorten als roerdomp, woudaap, grote karekiet en snor, maar ook bruine kiekendief, baardman en rietzanger zijn in de Ooijpolder geheel verdwenen en balanceren in de Rijnstrangen op het randje van het bestaan. Het proces om een beter peilbeheer te krijgen in de Rijnstrangen is nog altijd gaande. Het nieuwe ontwerp-peilbesluit is weliswaar een verbetering, maar nog onvoldoende voor herstel van rietvelden. Als langetermijnoplossing wordt onder meer een waterinlaat via Spijk genoemd; dat maakt het gebied tot een soort meestromende nevengeul van de Rijn, wat de juiste (gebufferde) dynamiek in het gebied moet terugbrengen. Ook in de Ooijpolder zijn successen geboekt, maar zijn verdere maatregelen noodzakelijk om een gunstig waterpeilbeheer mogelijk te maken. Mede door inspanningen van de WetlandWacht zijn er verbeteringen, waaronder een veranderd slotenregime in de Groenlanden. Verdere vergroting van de bergingscapaciteit en terugdringen van lek naar omringende landbouwgronden is noodzakelijk om de kritische moerasvogels terug te krijgen.
- De laatste weidevogels verdwijnen in razend tempo uit de Gelderse Poort. In de periode 2004 – 2006 viel in de Rijnstrangen het doek voor de allerlaatste watersnip en er broedde nog maar één paar grutto binnendijks. In 2007 verdween de laatste watersnip elders in de Gelderse Poort. 2007 was een extreem droog seizoen waardoor met name de grutto in de problemen kwam. In de Bemmelse Polder, hét weidevogelbolwerk van de Gelderse Poort, kelderde de stand van 36 (2006) naar 17 (2007) paar. Versneld door de afronding van de landinrichting in de Ooijpolder is het karakteristieke extensieve cultuurlandschap, met onder andere veel oud grasland en hagen, zo goed als verdwenen. Inspanningen van vele kanten,

waaronder van de WetlandWacht, hebben tot behoud van een deel van de hagen geleid en daarnaast zijn veel nieuwe hagen als compensatie aangeplant. Dit heeft echter niet voorkomen dat het gebruik van de binnendijkse gebieden veel intensiever is geworden door schaalvergroting, egalisering, drainage en nieuw ingezaaide grasmengsels. Verdere aantalsafname van de laatste weidevogels mag dan ook worden verwacht.

038 RIJN: HETEREN – AMERONGEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In maart 2006 is de uitvoering gestart van het natuurontwikkelingsplan Maneswaard – de Spees nadat het gebied in 2005 was geïnventariseerd. De gracht van het voormalige fort De Spees is uitgebaggerd en hersteld. In het 90 hectare grote gebied komen nieuwe poelen en strangen, geulen en rabatten; stukjes land omgeven door water. Sommige nieuwe delen staan straks permanent onder water, andere slechts een gedeelte van het jaar. Zo ontstaat een grote variatie aan waterrijke gebieden. In 2007 is het afgerond en overgedragen aan Het Geldersch Landschap.
- De moerasaanleg van 12 hectare in de Amerongse bovenpolderwest en de riviernevengeul zorgen voor meer kansen voor de moerasvogels in dit gebied.
- Van de kwartelkoning, die in 2005 niet meer gesignaleerd was in het wetland, werden in 2006 en 2007 weer zes exemplaren waargenomen.
- In 2005 heeft de lepelaar voor het tweede jaar in de Blauwe Kamer gebroed. Onduidelijk is of er jongen zijn uitgevlogen. Door de verruiging komen soorten als de roodborsttapuit en blauwborst weer meer voor als broedvogel in het rivierengebied.
- In de Schoutenwaard is in 2006 voor het eerst een dodaars tot broeden gekomen.
- In de Blauwe Kamer is in 2006 een kolonie van 24 lepelaars waargenomen, een onverwacht hoog aantal. De stijgende trend heeft zich in 2007 voortgezet.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er blijft te weinig ruimte over voor (kol)ganzen in het gebied tussen Wijk bij Duurstede en Rhenen door zandwinning, verruiging en verdroging van het gebied en door een toename van de recreatie. De ganzen gebruiken nu elk grasperceel waar ze maar even kunnen blijven.
- Door afschot van eenden en ganzen in landbouwgebieden als schadebestrijdingsmaatregel zijn de vogels ook in opvanggebieden veel schu-

wer. Voor een auto die op de weg stopt gaan ze met 4000 tegelijk op de wieken.

- Tussen Wijk bij Duurstede en Rhenen is de aanleg van een wandelpad gepland. De rust in het gebied wordt in toenemende mate verstoord door recreatieve bezigheden zoals het uitlaten van honden, stuntvliegeren en de aanleg van een struinp pad langs de Rijn bij Heteren.
- Twee steenfabrieken in de regio blijven vergunningen voor ontzanding en ontkleining aanvragen. Er loopt een procedure voor ontkleining bij Heteren. Indien deze wordt goedgekeurd zal het negatieve gevolgen hebben voor broed- en weidevogels en voor (kol)ganzen en smienten, die daardoor minder te eten hebben. Recreatie op de ontstane plassen zal eveneens negatieve gevolgen hebben. Er is een klankbordgroep opgericht nadat de zorgen bij gemeente en ontgronder kenbaar zijn gemaakt.

039 WAAL: EWIJK-WAARDENBURG

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een afname van intensieve beweiding en het uiterwaardengebied wordt verder ontwikkeld waarbij de natuurfunctie van het gebied belangrijk is. Er worden veel natuurontwikkelingsplannen gemaakt, hoewel die vooralsnog in een planningsfase blijven steken.
- De Dreumelse zandplas krijgt natuurbeheer met begrazing.
- Door goed natuurbeheer is er een vooruitgang waar te nemen van een aantal zeldzame broedvogelsoorten, zoals de grauwe klauwier en de buidelmees, in de Stifse Uiterwaarden. Ook heeft de velduil het gebied ontdekt om er te foerageren.
- De Heeseltse Uiterwaarden staan op de nominatie om afgegraven te worden ten behoeve van natuurontwikkeling en in de Hiense Uiterwaarden liggen de graafwerkzaamheden stil waardoor er geen verstoring van broedvogels en overwinterende ganzen plaatsvindt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Een consortium van projectontwikkelaars heeft grote plannen met de westelijk van Druten gelegen uiterwaarden. Het plan voorziet onder meer in de bouw van 200 woningen op het buitendijkse terrein van de voormalige steenfabriek Rodruza, de aanleg van een industrieterrein aan de Waal en de aanleg van een jachthaven. De Drutense plannen zullen, als ze doorgang vinden, grote negatieve gevolgen hebben in het gebied.
- Er zijn plannen voor het realiseren van veertig tot tachtig waterwoningen bij de Kleine Wil-

lemspolder, een gebied dat sinds 2004 onder de Europese Vogelrichtlijn valt. De gemeente Tiel onderzoekt met de belangrijkste partners zoals Provincie, Dienst Landelijk Gebied, ministerie van VROM en Waterschap Rivierenland de haalbaarheid. Om een drijvende woonwijk mogelijk te maken is ter compensatie in een ander gebied ruimte nodig voor water en natuur.

- Er zijn plannen om vlak langs de Waal in de omgeving van de Rijswaard een struinroute aan te leggen die dwars door het broedgebied van kleine plevieren gaat. Loslopend vee is daar momenteel al een versturende factor voor de soort.
- De recreatie neemt toe, aangemoedigd door de VVV, de politiek en bedrijven. Er is een forse toename van het aantal mensen dat komt (sport)vissen, vooral 's nachts of hele weekenden. Er komen ook steeds meer mensen met (loslopende) honden, paarden en crossmotoren die ganzen, grutto's en tureluurs opjagen en er worden meer georganiseerde wandel-, struin- en doe-routes in de uiterwaarden georganiseerd. Dit alles zorgt voor een verstoring van de rust in het gebied, vernieling van vegetatie en lichtvervuiling in de nacht. Vooral in het voorjaar is er daardoor een afname van weidevogels waarneembaar.
- De verruiging van het gebied is niet altijd gunstig voor weidevogels zoals ganzen.
- De werkzaamheden voor de stort van vervuild slib in de Kaliwaal bij Druten, die in 2003 zijn begonnen, lopen nog altijd. Tussen 15 december en 1 maart vindt er geen stort plaats omdat de plas een slaapplek is van grote aantallen ganzen, vooral kolganzen. In het depot is inmiddels circa 400.000 kubieke meter vervuild baggerslib geborgen. Als de stortingen in het tempo van de afgelopen jaren doorgaan zal het nog tien tot vijftien jaren duren voor het depot vol is. Uitvoerige metingen, door onafhankelijke gecertificeerde laboratoria, geven geen aanwijzingen dat de gevaarlijke stoffen uitspoelen naar het grondwater of tijdens het storten, in strijd met de vergunningen, in het oppervlaktewater terechtkomen. In het kader van de natuurontwikkeling wordt nu gewerkt aan het wat verleggen en verhogen van de kaden rond het depot. Het verleggen is nodig om ruimte te creëren voor een stroomgeul ter hoogte van de Wiel in Boven Leeuwen, ten noorden van het depot. Door de verhoogde kaden wordt uitspoeling bij hoogwater van de Waal nog verder teruggedrongen.

040 BIESBOSCH

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Vooral in de Noordwaard bij de Brabantse Biesbosch en in het Centrum zijn er positieve ontwikkelingen bij natuurontwikkelingsprojecten in het kader van 'Ruimte voor de rivier', nieuwe natuur en de EHS. Veel polders die voorheen landbouwgebied waren staan nu onder water waarmee het gehele areaal water in de Biesbosch, dat in 2004 tien jaar bestond als nationaal park, aanmerkelijk is vergroot. Vanaf een punt dicht bij Werkendam komt een zogenaamde 'groene rivier' – een doorstroom of meestroomgebied – tot aan het waterrijke gebied in het middenwesten van de Biesbosch. Dit is een brede zone gewoon grasland met lage kaden die alleen bij hoge waterstanden afvoerwater laat doorstromen om de Merwede als afvoerstroom te ontlasten. Landbouw is in die gebieden niet mogelijk, alleen beperkte struikbegroeiing. Deze gebieden zouden uitstekend als ganzenopvanggebied kunnen functioneren. De grote en kleine zilvereiger, de roerdomp en de visarend profiteren al opvallend van het ontstaan van de mooie wetlands.
- In de Dordtse Biesbosch leidt het natuurontwikkelingsproject Strategisch Groen Project 'Eiland van Dordrecht' tot vergroting van het gebied. Het project voorziet in de omvorming van vele hectares landbouwgrond tot natuur- en recreatieterrein. Als eerste staan de Tongplaat en het Zuidplaatje op het programma.
- In de vorige eeuw heeft zich op de bodem in de Biesbosch zwaar vervuild slib opgestapeld. De Haringvlietstuinen, die in 2010 weer op een kier worden gezet, maakten begin jaren zeventig een eind aan het natuurlijke getij van eb en vloed. Daardoor kon het slib er al die jaren gemakkelijk bezinken. Op de bodem van het Benedenrivierengebied, waar de Biesbosch onderdeel van uitmaakt, is de geschiedenis van vervuiling en gifincidenten terug te vinden als in de jaarringen van een boom. Ook de hogere bodems van grienden zijn vervuild. In 2005 is met de waterbodemsanering in de Sliedrechtse Biesbosch begonnen; het Wantij, de Kikvorschkil en het Moldiep zijn al schoon. Met de sanering van het Houweningswater mag pas worden begonnen als er vervangend foeraergegebied is ontstaan voor de vele steltlopers die daar naar voedsel zoeken. Dit alternatief ontstaat zodra het krekensysteem in de vroegere landbouwpolders Kort en Lang Ambacht en Ruigten bezuiden de Perenboom in open verbinding is gebracht met de Merwede en het Gat van den Hengst. De sanering van de grote krekens van de Dordtse Biesbosch staat voor 2007 - 2008 op het programma. De Brabantse

Biesbosch is pas over tien jaar aan de beurt.

- Het aantal vogelsoorten dat in de Biesbosch tot broeden komt, neemt nog altijd toe. Zo blijkt uit het rapport 'Broedvogels in het Nationaal Park de Biesbosch'. In de jaren vijftig kwamen biologen tot 85 soorten, in 1971 was dit aantal toegenomen tot 100 en in de jaren tot 2006 hebben in totaal 151 vogelsoorten in de Biesbosch gebroed. In de natuurontwikkelingsgebieden hebben zich bijzondere broedvogels gemeld. Het aantal broedparen van de purperreiger kwam in 2006 op achttien, er broedde een buidelmees en er verbleef wekenlang een zingende grote karekiet. De aantallen van diverse soorten als wintertaling en grote karekiet zijn wel afgenomen.
- De Vereniging 'Behoud Biesbosch' is zeer actief op diverse gebieden. Zo wordt er al vijftientig jaar in de voormalige eendenkooi Visplaat vijf zaterdagen per winter aan onderhoud van griend gedaan. Door verjonging van deze grienden ontstaat er een vriendelijke biotoop voor insecten en kleine zangvogels.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Biesbosch heeft te lijden onder toenemende recreatiedruk door onder andere gearrangeerde publieksgerichte activiteiten. Er zijn plannen om een veerpont te laten varen tussen Drimmelen en een wandelpad aan de overkant van de Amer. Via dit pad kunnen bezoekers op eigen gelegenheid in het hartje van de Biesbosch min of meer gaan en staan waar ze willen. Er is nauwelijks toezicht en handhaving op de recreatieve activiteiten, wat ook lastig is vanwege de omvang van het gebied. Speedboten en kleine snelle boten overtreden de regels door te racen in roeikreken en zich niet aan de maximumsnelheid te houden. Wild kamperen en nachtvisserij midden in natuurgebieden is ook frequent aan de orde, vooral op terreinen van Staatsbosbeheer.
- In Drimmelen wordt de Biesbosch Marina steeds verder uitgebreid. Zo is er de bouw van 400 recreatiewoningen en flatgebouwen met een hoogte van 53 meter gepland en zijn er serieuze plannen voor de aanleg van een golfbaan.
- Het Overlegorgaan Nationaal Park de Biesbosch heeft het al jaren bestaande 'stand still' beleid voor de ligplaatsen in jachthavens opgeheven. Dit betekent waarschijnlijk dat er meer boten zullen komen.
- Het afschieten van overzomerende ganzen als schadebestrijdingsmaatregel is weer toegestaan aan de noordoever van de Bergse Maas. Ter vergelijking; in heel 2006 zijn er in Brabant 32 afschotvergunningen uitgegeven voor het bestrijden van ganzenschade in de zomer, in de

eerste helft van 2007 zijn er 61 vergunningen afgegeven voor het schieten van ganzen op plaatsen waar door het natte weer in juni het graan niet tijdig rijp was.

041 LEEKSTERMEERGEBIED

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De WetlandWacht van het Leekstermeergebied onderhoudt een website (www.wetlandleekstermeer.tk) waarop de laatste ontwikkelingen in het gebied zijn te volgen.
- Provincies en waterschappen hebben besloten om het gebied vanaf 2008 in te gaan richten als waterberging en natuurgebied. Hierdoor zal in de toekomst een groot doorstroommoerasgebied ontstaan met veel kansen voor moerasvogels. Na de totstandkoming van het Masterplan Drentse beken hebben waterschap en provincie bepaald dat de realisatie van de waterberging in combinatie met de EHS het beste door middel van landinrichting kan worden gerealiseerd. Het verwerven van de benodigde ontbrekende gronden is inmiddels afgerond. Dit maakt de weg vrij om 1.700 ha in te richten voor waterberging/natuur. De geplande ingrepen, waar inmiddels mee van start is gegaan, betekenen het fantastische perspectief van een uniek wetland van formaat. De inrichting van het gebied als waterberging zal een grote verandering teweeg brengen in aantallen en soorten vogels die van het gebied gebruik maken. Naar verwachting zullen de aantallen moeras- en watervogels sterk toenemen. Het gaat dan om zowel broedvogels (roerdomp, rietzanger, porseleinhoen en hopelijk grote karekiet en zwarte stern) als om doortrekkers (lepelaar, grote en kleine zilvereiger, purperreiger, steltlopers) en wintergasten (eenden en ganzen, maar ook slechtvalk, blauwe kiekendief en zeearend). Het gebied gaat straks behoorlijk op de schop. Er komt een zogenaamde robuuste ecologische verbinding tussen het Leekstermeer en het Paterswoldse Meer en er komen meerdere verbindingen van de Drentse beken met het Leekstermeer. Wegen zullen worden afgesloten en dijken opgeworpen; er wordt geplagd en gegraven en er komen nieuwe toeristische paden, kanoroutes en 'natuurbeleefpunten'.
- De aanwijzing van grote oppervlakten ganzenopvanggebied betekent dat het aantal kolganzen dat in het gebied verblijft voor het eerst sinds jaren weer een stijgende lijn vertoont. Door de provincie Drenthe is 625 hectare aangewezen en door de provincie Groningen 947 hectare. De ligging van de gebieden is zodanig dat de ganzen er optimaal van kunnen profiteren. De boeren die mee doen aan de beheer-

overeenkomsten kunnen ervoor zorgen dat de ganzen meer te grazen vinden in de omgeving van het Leekstermeer, waardoor hopelijk de aantallen blijven aantrekken. In de winter van 2006 hebben er zo'n 10.000 ganzen verbleven op en rond het Leekstermeer.

- De grauwe kiekendief is voor het eerst in de zomer regelmatig in het gebied gesignaleerd.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De voortschrijdende verruiging van het gebied is voor de kolgans een negatieve ontwikkeling. Veel graslanden gaan als voedselbron verloren voor de soort.
- De toename van recreatie op en rond het Leekstermeer heeft onder andere geleid tot een afname van de op het meer verblijvende aantallen smient. Waren er 4.000 of meer tot vijf jaar geleden, nu zijn er nog maar een paar honderd smienten waar te nemen. Door de toegenomen recreatie kunnen de ganzen overdag vaak niet terecht op het meer om te drinken en te poetsen. Er zijn enkele nieuwe voorzieningen gepland ten behoeve van de recreatie, zoals vissteigers, kanoroutes en fietspaden. Realisatie van deze voorzieningen zal de drukte op en rond het meer nog meer doen toenemen. Daarnaast zorgen loslopende honden in de weilanden, midden in het broedseizoen, voor problemen.
- De gemeenten Leek en Noordenveld hebben plannen voor de bouw van een nieuwe woonwijk met ruim 5.000 woningen en de aanleg van één of meerdere industrieterreinen in het grensgebied van deze gemeenten. Het Leekstermeergebied zal, zo het er nu naar uitziet, vrijwel niet worden aangetast. Alleen de toeristische fietsroute die aan de noordzijde is gepland om het 'rondje Leekstermeer' mogelijk te maken zal wellicht voor overlast zorgen.
- Ten noorden van het gebied wordt een afrit van de A7 gemaakt, ten behoeve van het industrieterrein Westpoort in de gemeente Groningen. Hierdoor gaat een belangrijk deel van een favoriet ganzenopvanggebied voor de kolgans verloren, zonder dat hier (op dit moment) enige compensatie tegenover staat. De WetlandWacht dringt er bij de provincie op aan dat er wel gecompenseerd gaat worden voor het verloren gebied.
- Het gebied ondervindt nog altijd hinder van de Hooiweg, die het wetland doorsnijdt en is uitgegroeid van hobbelpad tot sluiproute. De geplande ontwikkeling van een woonwijk tussen de kernen Roden en Leek zal zorgen voor een verdere toename van dit sluipverkeer, waardoor de Hooiweg het karakter krijgt van een regionale verkeersader in plaats van een lokale ontsluitingsweg.

042 ZUIDLAARDERMEER GEBIED

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Als slaapplek voor vele duizenden kol- en rietganzen heeft het Zuidlaardermeer een belangrijke functie. De aantallen kolganzen nemen de laatste jaren gestaag toe, waarbij de dieren wel steeds meer zijn aangewezen op het buiten het Vogelrichtlijngebied gelegen, niet verruigde boerenland.
- In de winter van 2006/2007 en in een deel van de winter van 2007/2008 heeft een onvolwassen zeearend in het gebied overwinterd. Sinds de winter van 2006/2007 is er een slaapplek van de grote zilverreiger, waar ruim zestig vogels gebruik van maken.
- Gebieden als de Kropswolderbuitenpolder en de Westerbroekstermadepolder zijn recent ingericht als natuurontwikkelings- en waterbergingsgebied en zijn dus nog volop in ontwikkeling. Met name de Kropswolderbuitenpolder is nu meer in gebruik als rustgebied voor grote aantallen ganzen dan als foerageergebied zoals in het nabije verleden. Het gebied is sterk verruigd en verriet met flinke waterpartijen. Veel soorten steltlopers, eenden en lepelaars op doortrek foerageren en rusten in vaak flinke aantallen in de nieuw ontwikkelde gebieden, die door hun uitgestrektheid en de aanwezigheid van slikkige foerageergebieden van grote waarde voor deze soorten zijn.
- De Spoorwegen hebben de toegankelijkheid per auto voor vogelliefhebbers tot de hierboven genoemde polders vrijwel onmogelijk gemaakt door het afsluiten van een spoorwegovergang aan de noordzijde. Daarmee hebben ze onbedoeld een bijdrage geleverd aan de rust voor de vogels.
- De baggerwerkzaamheden in het Zuidlaardermeer in het kader van 'Revitalisering Zuidlaardermeer' zijn begin 2007 afgerond. Door het weghalen van verontreinigd slib is de waterkwaliteit van het meer al aanzienlijk verbeterd, waardoor de natuurwaarden beter tot hun recht komen. De bestaande sliblaag werkte remmend op de ontwikkeling van waterplanten, die op hun beurt het water helder houden en de ontwikkeling van blauwalgen tegengaan. De baggerwerkzaamheden, die in 2004 waren gestart, zijn aangepast om verstoring van vogels te voorkomen.
- Voor het gebied ten oosten van de stad Groningen wordt gewerkt aan een integraal plan: Meerstad. Het gaat om de belangrijkste uitbreiding voor de woonbehoefte van de stad Groningen voor de komende periode. Centraal in het plan staat de vorming van een meer, dat deel zal uitmaken van de Ecologische Hoofd-

structuur. Op een oppervlakte die ongeveer gelijk is aan de stad Groningen worden de komende 25 jaar een groot meer, 10.000 woningen, nieuwe natuur en bijbehorende voorzieningen gerealiseerd. Er komt een groene structuur van circa 500 hectare en er wordt een zogenoemde robuuste ecologische verbindingzone tussen Midden Groningen en het Zuidlaardermeer gerealiseerd van 500 hectare.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Verruiging is een belangrijke oorzaak van het verschuiven van de foeragerende ganzen naar het boerenland. Het belang van het Vogelrichtlijngebied als foerageergebied verandert door een verschuiving van het aantal foeragerende kolganzen richting het niet-beschermde agrarische gebied. Daarnaast worden er in het gebied geen kleine zwanen meer aan de grond gezien, terwijl deze soort samen met de smient en de kolgans één van de bepalende soorten was voor het aanwijzen als Vogelrichtlijngebied. Groepen van tientallen zwanen worden wel foeragerend gezien in het zuidelijker gelegen Hunzedal. De aantallen smienten op en rond het meer worden ook kleiner.
- De plannen van de beheerder, het Groninger Landschap, om de oeverlanden van het meer uit te breiden in de richting van de Oostpolder, leiden in de toekomst onvermijdelijk tot een verdere teruggang van weidevogels als grutto en kievit. Verschraling leidt daarbij vaak tot verdere verpitruising en meer moeras betekent verlies van weidegebied. In het najaar en de winter van 2007/2008 zijn dijklichamen aangelegd, een hogere winterdijk langs de meeroever en een lagere zomerdijk meer polder inwaarts. Daartussen moet 's winters plas-drasgebied ontstaan. De werkzaamheden zijn nog niet afgerond.
- De plannen voor uitbreiding van vliegveld Eelde maken het mogelijk dat meer, grotere en zwaardere vliegtuigen gebruik kunnen maken van het vliegveld. Dit heeft als gevolg dat de geschiktheid van het foerageergebied bij het Zuidlaardermeer voor ganzen en eenden afneemt. Het intensievere, luidruchtiger en lagere luchtverkeer zal zeer verstoring werken voor de soorten.
- De recreatiedruk neemt toe door de aanleg van een betonnen fietspad dwars door de Kropswolderbuitenpolder en het in gebruik nemen van een gratis pontje bij Meerwijk, Hoogezand. Gelukkig wenst de palingshandelaar die bij het pontje is gevestigd geen bezoekers op zijn erf gedurende de winter, waardoor de fietsrecreatie tussen 1 oktober en 1 april redelijk wordt beperkt. Ook auto's die, ondanks borden

‘fietspad’, over de paden rijden, zijn ongewenst in dit weidegebied, met name in de gruttotijd. Onder de fietstoeristen is ook een toenemend aantal vogelkijkers.

- Lichtvervuiling vanaf het industriegebied langs het Winschoterdiep heeft – zeker ’s winters – een negatief effect tot diep in het aangrenzende zeer weidse gebied. Er is een ernstige verstoring geconstateerd van rustende ganzenmassa’s bij het ontsteken – in de avondschemer – van felle schijnwerpers rond het asfaltbedrijf APW.
- Er is een jager actief die ’s nachts met een hond en grote lichtbakken probeert de vossenstand te beheren.
- In de winter van 2007/2008 is wederom roofvogelvervolg geconstateerd in het gebied. Deze activiteit treedt met enige regelmaat op in de laatste decennia. Het ging en gaat daarbij om dode vogels en verstoorde nesten of soms een omgezaagde nestboom. Ditmaal werden drie kadavers gevonden in een nestbosje.
- Door heftige golfslag vormen te snel passerende speedboten een grote risicofactor voor broedvogels van het rietland. Bovendien lopen de oevers er schade van op. Het probleem zal toenemen door de aanleg van grote, aan water gelegen woonwijken bij Kropswolde en Hoogezand. Ook in Zuidlaren bij De Groeve zijn bouwplannen voor luxe woningen bij het water, waardoor de recreatiedruk op het water zal toenemen.

043 GROOTE WIELEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het natuurgebied de Groote Wielen ligt aan de Groningerstraatweg, tussen Leeuwarden en Hardegarijp. Sinds 2006 is de verlichting langs de weg ‘slim’. Het ‘slimme licht’ maakt deel uit van een speciaal systeem dat het aantal auto’s op de weg telt en de lichtsterkte van de straatverlichting hier automatisch op aanpast. Het natuurgebied heeft op deze manier minder last van de verlichting. Uit onderzoek komt steeds vaker naar voren dat de invloed van licht op vogels niet te onderschatten is. Ze worden er door aangetrokken (veelal trekvogels) of juist door afgestoten (broedvogels).

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Raad van State heeft in 2005 bepaald dat in de Bullepolder (Blitsaerd) 400 luxe woningen kunnen worden gebouwd. Milieudefensie had samen met Dorpsbelang Lekkum, Miedum en Snakkerburen een beroepsprocedure ingesteld tegen de goedkeuring van het bestemmingsplan door Gedeputeerde Staten van Friesland omdat de woonwijk Blitsaerd naast het natuurgebied

De Groote Wielen zal worden gebouwd. De Raad van State was het met de gemeente Leeuwarden en met de Provincie Friesland eens dat wetenschappelijk is aangetoond dat de woonwijk geen schadelijke gevolgen zal hebben voor de kol- en brandganzen en smienten die De Groote Wielen gebruiken als overwinteringsgebied en rustplaats. Dat komt volgens hen door de ligging van de wijk en de aanleg van een bufferzone van 250 meter tussen de woonwijk en de SBZ. Inmiddels is begonnen met de bouw van de luxe waterrijke buitenwijk.

044 OUDE VENEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op het broedeiland in de Grutte Krite heeft zich in 2006 een nieuwe kolonie visdieven gevestigd van twintig paar. In 2007 was dit aantal licht afgenomen naar twaalf paar.
- De kolonie brandganzen in de Jan Durkspolder blijft de laatste jaren stabiel met rond de 80 broedparen, helaas zonder broedsucces. In 2004 waren het er nog 26.
- Tussen oktober 2004 en december 2006 is het EU-Life project ‘Habitatverbetering voor de noordse woelmuis in de Alde Feanen’ uitgevoerd. Doelstelling van het project was behoud en ontwikkeling van de populatie noordse woelmuizen door het realiseren van een volwaardig moeras in en rondom de Jan Durkspolder. Door de aankoop van zo’n 100 hectare landbouwgebied rondom de polder is het nu mogelijk de waterhuishouding verder aan te passen, waar ook veel soorten vogels van zullen profiteren. Met name de slikkige platen oefenen een grote aantrekkingskracht uit op diverse steltlopers. Waren er vóór de peilverlaging veel watervogels in de polder aanwezig, nu zijn het voornamelijk vele soorten steltlopers die de Jan Durkspolder bevolken.
- In het kader van de Herinrichting Swette-de Burd is het oostelijk deel van It Eilân (135,5 ha) bij Grou in 2005 volledig ingericht voor weidevogels. Om een goede indruk te krijgen van wat zich aan weidevogels in het ‘nieuwe’ reservaat heeft gevestigd, is in het voorjaar van 2006 een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in opdracht van It Fryske Gea. In 2006 werden er op It Eilân-Oost in totaal 103 broedparen van 28 soorten broedvogels vastgesteld. Van de 28 getelde soorten kwamen acht soorten van de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare broedvogels in Nederland voor, waaronder zomertaling, slobbeend, watersnip en tureluur.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De kolonie aalscholvers neemt af. In 2007 wa-

*Oude Venen of Alde
Feanen (fr.)*

ren er 619 broedparen tegenover 639 in 2005.

- Sinds 2006 is De Alde Feanen officieel een Nationaal Park, het twintigste en laatste in Nederland. Het stelsel van Nationale Parken is nu voltooid. Het gebied, waar jaarlijks meer dan honderd vogelsoorten broeden, heeft ook een belangrijke recreatieve functie. Ruim een kwart miljoen recreanten maken jaarlijks gebruik van het gebied. Het zoeken naar het juiste evenwicht tussen natuur en recreatie is de afgelopen jaren een heet discussiepunt geweest; een discussie die nog niet af is en die één van de grootste uitdagingen vormt voor de komende jaren. In 2008 opent een bezoekerscentrum met landbouwmuseum haar deuren en er wordt een natuur-educatiebos aangelegd.

045 DE DEELEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Al in 2002 heeft ten behoeve van de waterhuishouding van het laagveenmoeras een herinrichting van De Deelen plaatsgevonden. Hierbij zijn brede legakkers afgeplagd en de beschikbaar gekomen grond is gebruikt voor de aanleg van

een kade rond het hele gebied. Het gebied moet zich vullen met vooral regenwater en indien dit niet voldoende is wordt water ingelaten uit de naburige zandwinput die een uitmuntende waterkwaliteit kent. Het waterpeil is nu dynamisch met hoge peilen in de wintermaanden en lage peilen in de zomermaanden. Hierdoor komen in de loop van het voorjaar in petgaten drijftillen van gele plomp en slikkige plaatsjes droog te liggen. Zwarte sterns gebruiken ze als natuurlijke nesten. Van de 50 paren die in 2007 werden geteld hadden zeker 35 paren een nest gebouwd Dit is uniek omdat de zwarte stern in Nederland over het algemeen voor broedlocaties afhankelijk is van nestvlotjes. Het toont aan hoe belangrijk een seizoensgebonden peilverloop is.

- In het najaar van 2007 is gestart met het kappen van bomen. Dit bevordert de openheid van het gebied en het is tevens gunstig voor met name de smalle legakkers (ribben). Wanneer bomen op smalle legakkers door storm of andere oorzaken omvallen, trekken ze met hun wortels doorgaans een gat in een legakker. Dit is ongunstig, omdat dit afslag van legakkers

bevordert. Het kappen van bomen voorkomt dit.

- De toename van struwelen en bomen speelt mogelijk een negatieve rol bij de vestiging van de zwarte stern. Staatsbosbeheer besteedt gelukkig aandacht aan het gericht snoeien van opslag van struwelen en bomen waardoor meer plekken geschikt zouden worden voor de soort. De zwarte stern vertoont het laatste jaar een afname in aantallen in het gebied.
- De Deelen herbergt een grote kolonie grauwe ganzen. Op het broeden van de soort komen nog steeds negatieve reacties en er wordt gepleit voor aantalsbeperkende maatregelen. Vanuit boerenkringen wilde men eieren gaan rapen en schudden. De WetlandWacht heeft met de hulp van SOVON kunnen aantonen dat deze maatregelen volstrekt zinloos zijn en zelfs ongewenst met het oog op broedende soorten als purperreiger, roerdomp, bruine kiekendief, blauwborst en snor. Dit heeft ertoe geleid dat er in plaats van rapen en schudden een onderzoek heeft plaatsgevonden door de WetlandWacht in samenwerking met SOVON en Staatsbosbeheer. Een flink aantal ganzen is hierbij voorzien van halsbanden. Daarnaast is De Deelen met het opvangbeleid van ganzen goed ingebed in het opvanggebied, wat bijdraagt aan de rust voor ganzen rond De Deelen.
- De Deelen is als slaapplek voor ganzen van groot belang. Het gaat hierbij om aantallen van bijna 25.000 kolganzen en ruim 17.500 brandganzen.
- De purperreiger komt sinds 2000 in grotere aantallen voor als broedvogel. In 2007 ging het om vier paren in het gebied, en nog eens vier buiten de grenzen van het Natura 2000 gebied. Daarmee is het voor de soort het belangrijkste broedgebied in Friesland.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Een negatief bijeffect van het dynamische waterpeil lijkt een versnelde afslag van legakkers te zijn. Door lage waterpeilen in de zomer droogt de veengrond van de legakkers in. Bij verhoging van het peil in het winterhalfjaar is de broze bovenlaag van de legakker gevoelig voor afslag. Hierdoor lijken smalle legakkers in snel tempo kleiner te worden, waardoor petgaten samenvoegen. Daarmee ontstaan steeds grotere plassen en verdwijnt het karakteristieke landschap met smalle petgaten van De Deelen.
- De gemeente Heerenveen heeft plannen om het gebied tussen Heerenveen-Noord en De Deelen te bebouwen met een luxe woonwijk, met grote percelen van zo'n 1000 vierkante meter en bijbehorende recreatieve voorzieningen. Dit betekent een bedreiging voor het daar aanwezige

foerageergebied voor ganzen, die overnachten in De Deelen. De regio is daarnaast door de uitstekende waterkwaliteit van groot belang als foerageergebied voor soorten als zwarte stern en purperreiger die in De Deelen broeden.

- De stemming tegen roofvogels in het gebied wordt steeds negatiever, vooral in de hoek van de weidevogelbescherming. In het voorjaar van 2005 werd veelvuldig roofvogelvervolgning vastgesteld in en rond De Deelen. Het gaat dan om het vernietigen van eieren, het ringen van nestbomen, het verwijderen en doden van jongen en het vergiftigen van ouderparen. Het toppunt was zonder meer het afknippen van de kopjes van net uitgekomen kuikens van de bruine kiekendief. Toen dit de voorpagina van de Leeuwarder Courant bereikte is met afschuw gereageerd. In het kader van de aanpak van roofvogelvervolgning wordt nauw samengewerkt tussen politie, Staatsbosbeheer, de Algemene Inspectie Dienst en de WetlandWacht.
- Met de bruine kiekendief gaat het uitgesproken slecht; de soort is bijna verdwenen uit het gebied. In 2007 werd nog slechts één paar waargenomen, terwijl het aantal broedparen halverwege de jaren negentig nog op vijftien lag.

046 VAN OORDT'S MERSKEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Om het fraaie landschap van één van de botanisch best ontwikkelde natuurterreinen in Noord-Nederland te behouden, is beheerder Staatsbosbeheer in 2007 begonnen met een aantal werkzaamheden. Ze zijn gericht op de verbetering van de waterhuishouding en omvorming van voormalige landbouwpercelen naar schraal land. Gedurende de afgelopen decennia hebben er in en rond het Koningsdiep allerlei ingrepen plaatsgevonden die geleid hebben tot een slechtere grondwaterhuishouding. De werkzaamheden in Van Oordt's Mersken bestaan uit het afplaggen van graslanden en het dempen van een aantal afvoersloten. Op de hogere delen in het beekdal zijn nog heideveldjes die sterk vergrast zijn. In het recente verleden is al een deel van deze gebieden hersteld maar ook een deel van het resterende deel zal afgeplagd worden om op deze manier de oorspronkelijke heidevegetatie terug te krijgen. De heidepercelen zullen worden voorzien van een raster, om beweiding met schapen mogelijk te maken. De beweiding dient om opslag van bomen en struiken tegen te gaan.
- Er hebben verschillende soorten gebroed in het gebied: de geoorde fuut, visdief en ooievaar. Een aantal kraanvogels heeft er overzomerd.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er zijn minder kolganzen in het gebied.
- Verdroging en vervuiling van het gebied vormen de belangrijkste bedreigingen.

047 SNEEKERMEER / TERKAPLESTERPOELEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het aantal aalscholvers in de kolonie aan het Sneekmeer is gestegen van 64 exemplaren in 2005 naar 104 in 2007. In dat jaar werden er daarnaast weer grote aantallen kieviten geteld; zo'n 22.800.
- Er heeft in 2005 een paartje zilvermeeuw gebroed aan de Terkaplesterpoelen. Het was voor het eerst sinds de jaren tachtig dat deze soort zich in de contreien van het Sneekmeer laat zien.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De gemeente Boarnsterhim wil al sinds 2000 goedkeuring verlenen aan de bouw van een pannenkoekenpaviljoen aan de oevers van het Sneekmeer. De Fryske Feriening foar Fjildbiology kwam hiertegen in verzet, maar verloor in 2005 uiteindelijk de bodemprocedure voor de Raad van State. Het Sneekmeer/Terkaplesterpoelen vormt één van de belangrijkste ganzen-slaapplaatsen voor kolgans en brandgans en in mindere mate voor de kleine rietgans. Ook komen er veel smienten voor. Uit de watervogelmonitoring blijkt dat het gebied ook veel andere soorten aantrekt. Daarnaast is het gebied belangrijk voor onder meer de kievit, noordse woelmuis, waterspitsmuis en meervleermuis. Het paviljoen staat inmiddels ten zuiden van het Kameleondorp in Terherne. Omdat het aan het meer staat, is er een toename van het aantal vaarbewegingen te verwachten.
- De gemeente Sneek wil de afstand tussen de stad en het Sneekmeer verkleinen door naar het meer toe te bouwen. Tussen Sneek en het meer verrijst een luxe woonwijk met in totaal 300 nieuwbouwwoningen. De woonwijk Houkepoort-Houkemar bevindt zich aan de Houkesloot; de vaarverbinding tussen het Sneekmeer en de stad. Door middel van nieuwe waterpartijen wordt het Sneekmeer dicht bij de stad gebracht. In de zeer drukke omgeving van het Sneekmeer zullen meer rust- en schuilplekken voor de natuur moeten worden gerealiseerd om de natuurwaarden in en rond het Sneekmeer in stand te houden bij een toenemende recreatieve en stedelijke druk.
- De gemeente Skarsterlân studeert op plannen om windmolens te plaatsen.
- De plannen om het dorp Akkrum in zuidwes-

telijke richting uit te breiden met een nieuwe woonwijk en een rondweg zijn nog niet van de baan. Het dorp zou dan dicht bij de zomerpolders van de Terkaplesterpoelen komen te liggen, die van internationaal belang zijn als overnachtingsplaats van kolgans en brandgans. In de structuurvisie 'Akkrum op Koers' wordt verder gesproken over een nieuwe brug, een nieuwe vaarverbinding tussen de Meinesleat en de Polsleat en nieuwe ontwikkelingen op het gebied van recreatieve voorzieningen.

- De kempfaan liet zich in de afgelopen jaren in het hele Sneekmeergebied niet meer zien.

048 WITTE EN ZWARTE BREKKEN EN OUDHOF

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Van de vermoerassing van enkele terreinen, ontstaan doordat voormalige landbouwpercelen onder water zijn gezet, profiteren soorten als roerdomp, ral, snor, bruine kiekendief en diverse rietzangers.
- Omdat na de winterperiode het gebied wat langer plasdras wordt gehouden is het wetland een veel gebruikte slaapplek geworden voor doortrekkende kempfaanen die er bij duizenden gebruik van maken. Door de beperkingen van de jacht neemt het overwinterende waterwild, met name ganzensoorten, toe.
- De roerdomp is in aantal toegenomen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Ten behoeve van agrarisch gebruik worden de omringende zomerpolders ontwaterd. Hierdoor zet de verdroging ondanks gedeeltelijke vermoerassing door en wordt er veel grondwater weggezogen uit het wetland. De eens zo rijke dotterbloemvegetatie is zo goed als verdwenen en het gebied vervuigt zienderogen. Mede daardoor gaat het slecht met de weidevogelsoorten als grutto, kievit, tureluur en veldleeuwierik in de aangrenzende weidevogelgebieden.
- De vanuit Sneek oprukkende bebouwing gaat gepaard met lichtuitstraling waardoor het 's nachts minder donker is geworden.
- Aan weerszijden van de Houkesloot is in de richting van het Sneekmeer een uitbreiding van jachtwerven en een luxe woonwijk aan het water voorzien, die met name voor de overwinterende ganzen een beperking van hun foerageergebied met zich mee zal brengen. Tellingen wezen uit dat het gebied als foerageergebied belangrijker is dan voorheen werd gedacht.
- De recreatiedruk, die tot nu toe in het gebied wel meeviel, neemt ook hier toe. Vanuit de buitenwijken van Sneek vaart men in minder dan een kwartier naar het gebied en met name 's

avonds wordt er – ondanks een verbod – door de jeugd veel met rubberbootjes geracet op de Witte en Zwarte Brekken.

- Er wordt nog altijd veel gestroopt met snoekbaarsnetten waarvan soms honderden meters worden uitgezet. Over de gevolgen is officieel niets bekend maar het is waarschijnlijk dat er futen en duikeenden in de netten verstrikt raken. Ook in de winter wordt er gestroopt.
- De bruine kiekendief, kievit, grutto, veldleeuwrik, gele kwikstaart, visdief en kokmeeuw vertoonden een afname in aantal in de afgelopen periode.
- Aan de rand van de Witte en Zwarte Brekken zijn schietincidenten gemeld die niets met het voorkomen van schade te doen hebben. Bij één incident gingen na het lossen van enkele schoten door waarschijnlijk buitenlandse jagers 15.000 kolganzen en 3.500 brandganzen op de wieken, waarna de overtrekkende kolganzen onder vuur werden genomen. Enkele kolganzen werden aangeschoten en zeilden honderden meters af. De aangeschoten vogels werden door de jagers niet opgeruimd. Ook enkele duizenden kieviten en honderden smienten en goudplevieren werden verontrust. De telgroep die getuige was van het incident heeft dit gemeld bij de beheerder Staatsbosbeheer, de provincie en de Algemene Inspectiedienst.

049 OUDEGAASTERBREKKEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Wetterskip Fryslân heeft een einde gemaakt aan de jarenlange afslag van de noordoever langs de Oudegaasterbrekken. Door de afslag kwam de stabiliteit van de waterkering in het geding en daarom is de oever hersteld en de kade verhoogd. Bij het gedeelte langs het fietspad werd in het water een lage damwand aangebracht om op deze wijze een nieuwe oever te creëren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De N.V. Nederlandse Gasunie heeft eind 2007 een aardgastransportleiding tussen Grijskerk en Wieringermeer in gebruik genomen. De leiding bestaat uit een pijp met een diameter van 120 centimeter over een lengte van ongeveer 110 kilometer. De kortste afstand tussen het aardgastransportleidingstracé en het Habitat- en Vogelrichtlijngebied Oudegaasterbrekken is 350 meter. In het milieueffectrapport dat Arcadis in 2005 heeft opgesteld wordt gesteld dat de Oudegaasterbrekken vanwege die afstand buiten de invloedszone van het aardgastransportleidingstracé ligt. Verder zijn de werkzaamheden zo uitgevoerd dat er geen negatieve effecten zijn geweest voor vogels, nesten en eieren.

Tafeleend

050 FLUESSEN, VOGELHOEK EN MORRA

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er zijn plannen om het slib in de Vogelhoek te verwijderen en de kwaliteit van de rietkraag te verbeteren. De WetlandWacht heeft contact gezocht met de beheerder en er is gezamenlijk naar de beste oplossing gezocht voor het maaien van riet. Bij het maaien van de rietkraag zal rekening worden gehouden met de broedvogels door het werk in fasen uit te voeren. Slecht riet zal worden gemaaid en goed oud riet zal blijven staan.
- Na advies van de WetlandWacht wordt de waterhuishouding in de Vogelhoek veranderd; het overtollige, licht verontreinigde landbouwwater zal worden omgeleid via een ringsloot. Door dit landbouwwater om te leiden wordt de Vogelhoek minder voedselrijk, waardoor de algenbloei wordt tegengegaan. De andere waterplanten en macrofauna krijgen zo een verbeterd en gezond watersysteem. Het winter- en zomerpeil van het water in de Vogelhoek zal gaan fluctueren, wat positief is voor het kiemen van de waterplanten.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is toenemende waterrecreatie op de Morra. Als hier geen rustgebieden worden aangewezen langs de belangrijkste rietoevers zal het voor de moeras- en rietvogels veel minder aantrekkelijk worden om er te broeden. Het aantal broedvogels, bijvoorbeeld wilde eenden, futen en meerkoeten, is vergeleken met vijftien jaar geleden al behoorlijk afgenomen. De tafeleend en de kuifeend zijn zelfs geheel verdwenen.
- De plaatselijke zeilschool veroorzaakt nog steeds veel overlast voor vogels van de Morra. De zeilschool geeft les vanaf grote pontons die vlak tegen de rietkragen liggen en dat verstoort moeras- en watervogels, waardoor die nauwelijks tot broeden komen. Zelfs in het najaar worden rustende watervogels en ganzen verstoord.
- Met de beheerder van de Vogelhoek, It Fryske Gea, was afgesproken dat dit natuurreserveat via een herstelplan een flinke opknabbeurt zou krijgen. Belangrijkste punt was dat de 100.000 kubieke meter aanwezige slib verwijderd zou worden. Er zou ook een open verbinding met de Morra zou worden gerealiseerd, voor een betere doorstroming en een omleiding van het polderwater. De enige werkzaamheden die echter zijn uitgevoerd, is de omleiding van het polderwater en daarnaast, in samenwerking met het waterschap, de verhoging van de kades. De verhoging van de kades was volgens het waterschap nodig om een buffer te hebben om

overtollig water te bergen, nu de kans op wateroverlast groter wordt door klimaatveranderingen. Nu het verwijderen van het aanwezige slib achterwege blijft, zal de plantengroei zich niet ontwikkelen waardoor er voor de vogels geen voedsel en broedgelegenheid ontstaat.

- De geplande verdubbeling van de sluis bij Stavoren, in het kader van het Friese Merenproject, betekent een toename van het aantal vaarbewegingen op de Morra. Hierdoor zijn negatieve effecten op de natuurwaarden van de Morra te verwachten. Door middel van zonering binnen de Morra is dit te compenseren. Ten behoeve van de ontwikkeling van de broedvogelpopulatie is verontdiepen met baggerspecie uit de vaargeulen van de vooroevers, zowel aan de west- als zuidoostkant van de Morra, gewenst. Als gevolg van de verontdieping zal het gebruik door de watersporters afnemen en de oevervegetatie – riet, biezen en lisdodde – tot ontwikkeling komen.

051 ROTTIGE MEENTE EN BRANDEMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Door het kappen en uitdunnen van berken en struiken in de rietvelden komt er weer meer openheid in het gebied. Dit is vooral van belang in het weidevogelgebied in de Brandemeer, waar het wilgenopschot wordt gekapt en de gael blijft staan. Om de weidevogels meer kans te geven is daarnaast in de Brandemeer-Noord begrazing ingevoerd en op enkele percelen is vervroegd gemaaid.
- Er is regelmatig toezicht in de gebieden zodat de regels meer worden nageleefd door wandelaars en ruiters. Als een waarnemer een overtreding constateert geeft hij die door en vervolgens wordt er zo snel mogelijk gereageerd door medewerkers van Staatsbosbeheer.
- De pachters van percelen in het weidevogelgebied gaan bemesten met ruige mest en willen ook gaan voorbeweiden.
- Doordat er meer overjarig riet blijft staan, is er een vooruitgang waar te nemen van aan riet gebonden vogels. Verder zijn er sloten uitgediept en schuin afgegraven en is er een dobbe uitgediept en opgeschoond om meer foerageermogelijkheden te creëren voor de roerdomp, purperreiger en zwarte stern.
- Vogelwerkgroep Brandemeer en Werkgroep Blaustirns hebben contact gezocht met Agrarisch Natuurbeheer Weststellingwerf om te onderzoeken of er buiten de natuurgebieden Rottige Meente en Brandemeer boeren geïnteresseerd kunnen worden voor sloot- en slootrandbeheer. Op die manier wordt er meer

foerageermogelijkheid gecreëerd voor met name zwarte stern en purperreiger.

- In het in Brandemeer-zuid gelegen plan Heida – een gebied van zestig hectare en voorheen een rundveehouderij – worden enkele smalle petgaten gegraven, er wordt een stuk afgegraven dat plas-dras moet worden en een ander deel wordt vochtig bloemrijk grasland. Er komt een uitkijkpunt langs het Bokploegpad en een ijsvogelbroedwand. Het waterpeil zal in fases worden verhoogd. De werkzaamheden starten medio 2008.
- De gemeente Weststellingwerf heeft plannen voor een integraal, gemeente- en provinciegrensoverschrijdend project. Op ecologisch én op toeristisch-recreatief niveau wordt de Rottige Meente met Weerribben en Wieden tot één nationaal park gesmeed. Het plan omvat de inrichting van een brede wetlandzone ten oosten van Ossenzijl voor een ongestoorde uitwisseling van flora en fauna tussen Weerribben en Rottige Meente en de verdere ontwikkeling van de Linde als een natuurlijke rivier. De partijen gaan zich tevens inzetten om een natte ecologische verbindingszone langs de zuidzijde van de Linde te realiseren; een strook van 400 meter lang en 25 meter breed die de natuurgebieden Rottige Meente met de Lindevallei zal verbinden. Het plan heeft ook negatieve kanten; die worden hierna besproken.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het toeristisch-recreatieve gedeelte van het plan van de gemeente Weststellingwerf voorziet in een vergroting van de toegankelijkheid voor wandelaars en fietsers van dit nieuwe deel van het Nationale Park. Ook is een verdere ontwikkeling voorzien van de verblijfsrecreatie nabij de Driewegsluis, inclusief een ecologische golfbaan. In het gebied bij de Driewegsluis zijn verder plannen voor een passantenhaven met sanitaire voorzieningen en een bungalowpark met maximaal vijftig huisjes. Na overleg tussen alle betrokken partijen zijn eerder geplande trekkershutten en een kampeerterrein van de baan en zullen er meer natuurvriendelijke oevers worden gerealiseerd. Door bezwaarschriften is er nog geen aanvang gemaakt met de bouw van de haven. Er zijn procedurefouten gemaakt en er moet eerst nog aanvullend onderzoek worden uitgevoerd. Dat betekent dat het broedseizoen is begonnen en er niet eerder kan worden gestart met de bouw dan in het najaar van 2008.
- Zeven boeren uit Nijelamer willen van Weststellingwerf de eerste gemeente maken die zichzelf van stroom voorziet. Ze willen op hun grond langs de Kooiweg een particulier wind-

molenpark oprichten.

- De waterhuishouding in de Rottige Meente langs de Lindedijk is niet optimaal; bij langdurige droogte vallen er petgaten droog. Begin 2004 was er bijvoorbeeld een broedende kolonie kokmeeuwen en een aantal visdieven nabij de Driewegsluis. Nadat het gebied verdroogde viel ook de kolonie droog en enkele dagen later waren alle vogels verdwenen, mede doordat vossen nu makkelijk bij de nesten konden komen. Over de situatie wordt gesproken met Wetterskip Fryslân. Waarschijnlijk wordt er vanuit de Helomavaart een grotere inlaat gemaakt naar het gebied om de waterhuishouding te verbeteren.
- Ondanks regelmatig toezicht vindt er nog steeds verstoring plaats door wandelaars met loslopende honden en door ruiters. Vaak wordt het hele gebied doorkruist, zonder rekening te houden met bebording of routes.

052 DE WEERRIBBEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er loopt een aantal natuurherstelprojecten zoals rietplaggen, het creëren van open water en het terugdringen van de verbossing. Al deze projecten zullen er hopelijk toe leiden dat er meer geschikt biotoop voor moerasvogels ontstaat.
- Vogelbescherming Nederland slaagde erin een omvangrijk project gehonoreerd te krijgen voor moerasherstel in de Weerribben. Samen met de Vlinderstichting en Staatsbosbeheer werden maatregelen ontwikkeld om het leefgebied van rietvogels als roerdomp en grote karekiet, de grote vuurvlieder en libellen als groene glazenmaker en de uiterst zeldzame donkere waterjuffer te verbeteren. De werkzaamheden zijn tijdens de winter van 2007/2008 uitgevoerd; er is moerasbos gerooid en verruigd rietland geplagd, er zijn sloten gegraven en oeverzones aangelegd, en lokaal is de interne waterhuishouding verbeterd. Jonge moerasverlanding krijgt zo weer een kans; er ontstaat nieuw zeggen- en rietmoeras, trilveen en veenmosrietland. Het wachten is nu op de ontwikkeling van de vegetaties en op de nieuwe bewoners. Door middel van monitoring wordt dat goed in de gaten gehouden.
- Er is een proefproject uitgevoerd om meer overjarig riet te laten staan. Aan dit project van Staatsbosbeheer en Vogelbescherming Nederland werkten verschillende rietpachters mee. Het project toonde aan dat er meteen het volgende broedseizoen een positief effect op rietvogels als roerdomp en blauwborst was. De resultaten worden benut voor een actievere

inzet voor meer overjarig riet in het terreinbeheer.

- De waterkwaliteit in het gebied wordt steeds beter.
- Verdroging door lage winterpeilen en verzuuring zijn belangrijke bedreigingen voor het gebied, wat kostbaar verlies van geschikt (moerasvogel)biotoop betekent. Vogelbescherming Nederland is in 2006 in beroep gegaan tegen het Goedkeuringsbesluit Watergebiedsplan Boezem Noordwest Overijssel omdat in het plan niet voldoende rekening werd gehouden met seizoensgebonden flexibiliteit van het waterpeilverloop. Bovendien was de toetsing in het kader van de natuurwetgeving onvoldoende. De uitvoering van het plan omvatte het verder laten uitzakken van het zomerpeil, zonder voor voldoende vernatting in winter en voorjaar te zorgen. Verdroging in de zomer kan dan schadelijk zijn. Het beroep werd gewonnen.
- Voor een pakket ingrijpende maatregelen ten behoeve van de moerasnatuur heeft Staatsbosbeheer, de beheerder van het gebied, subsidie ontvangen van de Europese Unie. Deze zogenaamde EU LIFE-gelden zullen worden gebruikt om de diversiteit aan bijzondere planten en moerasvogels te behouden en te versterken. Om dit te bereiken is het noodzakelijk de effecten van verdroging, verzuring en vermesing tegen te gaan. Ook worden er maatregelen genomen om het kenmerkende proces van verlanding, waarbij open water door dichtgroei geleidelijk in land verandert, steeds weer opnieuw in gang te zetten. Zo blijven de verschillende stadia van verlanding allemaal in het gebied aanwezig. Alle stadia hebben hun eigen kenmerkende planten en dieren. De natuurorganisaties willen de komende jaren op grote schaal petgaten graven en verouderd rietland afplaggen. Op kansrijke plaatsen worden moerasbosjes omgevormd tot petgaten; dat maakt de ontwikkeling tot trilveen (botanisch bijzonder zeldzaam) of veenmosrietland mogelijk. Om de oevers geschikter te maken voor vogels als roerdomp en grote karekiet, worden daar smalle stroken bos, struiken en andere begroeiing verwijderd, zodat het waterriet weer volop ruimte krijgt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de Weerribben laten soorten die afhankelijk zijn van overjarig riet een negatieve trend zien. Als gevolg van verbossing en intensieve riet-oogst dreigen soorten als de roerdomp en grote karekiet binnen enkele jaren te verdwijnen. De bruine kiekendief, de grote karekiet en de purperreiger zijn als broedvogel recentelijk uit

het gebied verdwenen.

- De Weerribben en De Wieden vormen sinds begin 2007 samen een Nationaal Park in oprichting. Deze fase zal tot begin 2009 duren; daarna wordt bepaald of de twee natuurgebieden definitief samen één Nationaal Park gaan vormen met wellicht een nieuwe naam. Dit zal waarschijnlijk betekenen dat meer mensen naar het gebied komen om er te recreëren, waardoor er meer verstoring zal plaatsvinden. Een goede zonering en een toetsing van de bestaande effecten van recreatie zijn dan ook van groot belang.
- De waterpeilverlagingen in de polders buiten de boezem rond de Weerribben gaan in het kader van het Strategisch Groenproject uitgevoerd worden, ondanks ingediende zienswijzen en bezwaarschriften in 2007 door de Wetland-Wacht. De waterpeilverlagingen zullen negatieve consequenties hebben voor een aantal in de Weerribben broedende soorten moerasvogels. Er zal een gemaal verplaatst worden naar een zeer kwetsbaar en nu nog niet ontsloten gebied.
- In het kader van het Strategisch Groenproject Noordwest-Overijssel is er voor de gele vlek bij Scheerwolde een nieuw bestemmingsplan opgesteld. Het omvat een woongebied met vijftig woningen en een recreatiepark met 260 woningen, een passantenhaven en een waterplas gelegen tussen Scheerwolde en Wetering.
- Aanvragen voor het bouwen van windmolenparken in de directe omgeving van de Weerribben lijken kans van slagen te hebben. Natuurmonumenten heeft samen met een aantal andere organisaties beroep aangetekend wegens nadelige gevolgen voor onder andere purperreigers.
- Nieuwe vormen van recreatie, zoals survivals, kanoweekenden, monster-wandeltochten en spooktochten tijdens het broedseizoen, betekenen verstoring voor een groot aantal soorten.
- Ook de bejaging van de vos in het broedseizoen zorgt voor verstoring.

053 DE WIEDEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is de laatste jaren veel aandacht voor overjarig riet. Het beheer van de rietsnijders is aangepast ten gunste van rietvogels. De oppervlakte overjarig riet dat werd aangegeven in het beheerplan is gehaald en er wordt de komende jaren naar gestreefd het op de juiste plaatsen te laten staan. Er wordt actief ingegrepen in de successie van moeras in De Wieden, waarbij bijzondere biotopen als open petgaten, veenmosrietland, trilveen en drijftillen behouden moeten blijven binnen de reeks van open water

tot moerasbos. Deze ingrepen gebeuren in het kader van het EU Life Nature project 'Herstel rietlanden en jonge verlandingsvegetaties Wieden' en het door Vogelbescherming Nederland gefinancierde project 'Moerasontwikkeling Wieden'. Om oevers en rietlanden geschikter te maken voor moerasvogels, worden smalle stroken bos, struiken en andere begroeiing verwijderd. Daarnaast zullen rietlanden worden vernat, zodat waterriet weer volop ruimte krijgt. De verwachting is dat hier zeldzame moerasbewoners van gaan profiteren, zoals porseleinhoen, grote karekiet en roerdomp.

- De roerdomp, grote zilverreiger, lepelaar en krakeend zijn in aantal toegenomen in het gebied. In De Wieden, een belangrijk gebied voor de purperreiger, is de soort de laatste jaren stabiel. Er zijn veel waarnemingen van de ijsvogel door het hele gebied en de zeearend en de visarend worden regelmatig gezien. In het oostelijke deel van de Belterwieden werden veel brilduikers waargenomen.
- Er is een toename van de zwarte stern. De nestvlotjes, geplaatst door Natuurmonumenten, zouden hiervan de oorzaak kunnen zijn.
- Er zijn plannen om het Drents-Friese Wold te verbinden met de Weerribben en De Wieden. De nu aanwezige Steenwijker Aa en Vledder Aa zullen dan weer in hun oorspronkelijke meandering worden teruggebracht en door Steenwijk zal een soort groene strook worden aangebracht die door het Steenwijkerdiep richting de natuurgebieden gaat.
- Er is door Natuurmonumenten gestart met het inventariseren van vogelsoorten, waardoor men hoopt meer kijk op het beheer te krijgen en dat – waar nodig – te kunnen aanpassen. De WetlandWacht en de vogelwerkgroep helpen mee aan de inventarisatie en verwachten dat dit bijdraagt aan snelle, voor de vogels positieve ontwikkelingen in het natuurbeheer. Jarenlang consequent onderzoek naar weidevogels in De Wieden heeft al tot aanpassingen in het beheer door Natuurmonumenten geleid.
- In het zuidelijke gedeelte van de Wieden, de Kierse Wijde, zal er in 2008 een proef met natuurlijk peilbeheer van start gaan.
- Steeds meer particulieren gaan over tot het plaggen van rietland. Dit houdt in dat er weer nieuwe natuur ontstaat, zoals trilveen en hooiland. Hierdoor worden insecten en vlinders aangetrokken, wat weer voedsel biedt voor een aantal soorten vogels.
- In het noordelijke deel van de Wieden, bij Muggenbeet, is een stuk moeras aangelegd. Dit is mede gesubsidieerd door Vogelbescherming Nederland. Er worden al veel moerasvogels waargenomen.

- Een aantal jaren geleden is de visotter weer opnieuw uitgezet. Het gaat heel goed met de otters, een teken dat de waterkwaliteit in orde is.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De recreatieactiviteiten nemen toe waardoor verstoring kan ontstaan voor kwetsbare soorten als purperreiger en de grote zilverreiger. Deze vogels foerageren langs sloten ver buiten hun broedplaats en worden door recreanten regelmatig verstoord bij het zoeken naar voedsel.
- De Weerribben en De Wieden vormen sinds begin 2007 samen een Nationaal Park in oprichting. Deze fase zal tot begin 2009 duren; daarna wordt bepaald of de twee natuurgebieden definitief samen één Nationaal Park gaan vormen met wellicht een nieuwe naam. Dit zal waarschijnlijk betekenen dat meer mensen naar het gebied komen om er te recreëren, waardoor er meer verstoring zal plaatsvinden.
- Doordat alle vuilstort in de gemeente betaald moet worden, dumpen sommige mensen hun vuil in de moerassen en sloten van De Wieden. Dit kan vervuiling veroorzaken, wat nadelige gevolgen heeft voor de flora en fauna in het gebied.
- De gemeente Steenwijkerland heeft plannen om industriële windturbines op twee locaties, bij Baarlo en bij Scheerwolde, te plaatsen. De vergunningsaanvragen betreffen windmolens van 150 meter hoog. De windturbines zouden nadelig zijn voor de vogelstand en zouden ook sterfte veroorzaken onder trekvogels. Vogelbescherming Nederland ondersteunt de procedure die Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Natuur en Milieu Overijssel tegen de plaatsing hebben aangespannen.
- In het kader van het Strategisch Groenproject Noordwest-Overijssel is er voor de gele vlek bij Scheerwolde een nieuw bestemmingsplan opgesteld. Het omvat een woongebied met vijftig woningen en een recreatiepark met 260 woningen, een passantenhaven en een waterplas gelegen tussen Scheerwolde en Wetering. Het park komt tegen de grens met De Wieden te liggen. Eenzelfde soort recreatiepark is gepland bij Giethoorn-Zuid.
- In de toekomst zal Meppel uitbreiden richting de Wieden, dit kan negatieve gevolgen hebben voor het natuurgebied.
- In het zuiden van de Wieden, in de Schutzloter Wijden, is men begonnen met een herstelplan. Dit bestaat uit het wegvangen van bodemwoelende brasem. Met het wegvangen van deze vis zou de bodem stabiliseren en het water weer helder worden. Als er veel vis wordt weggevangen kan dit echter negatieve gevolgen hebben

voor de aalscholver.

- De aalscholverkolonie bij Wanneperveen is de laatste jaren sterk afgenomen. In 1999 bevonden zich 1.200 paren in het gebied en in 2007 waren er nog slechts 660 paren. Volgens onderzoekers is het niet duidelijk wat de oorzaak is.
- Er overwinteren duizenden ganzen in de Wieden. Om schade aan gewassen te voorkomen of te beperken wordt er op de ganzen geschoten op 500 meter tot een kilometer buiten de gedooggebieden, als de ganzen de landing inzetten.

054 OOSTVAARDERSPLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2006 en ook weer in 2007 heeft een paartje zeearenden in de Oostvaardersplassen gebroed en met succes één jong grootgebracht. Het was het eerste broedgeval in Nederland sinds mensenheugenis.
- Daarnaast heeft in 2006 een recordaantal grote zilverreigers in het gebied gebroed, met 143 broedparen. In 2005 was de populatie grote zilverreiger al verdubbeld ten opzichte van het voorgaande jaar; van 43 naar 97 paren. Van 2004 tot 2006 broedden er daarnaast ruim 25 paren kleine zilverreiger. De positieve stabiele trend voor de zilverreiger is in 2007 doorbroken: er waren ongeveer 43 broedparen van de grote zilverreiger en van de kleine slechts één. Het aantal lepelaarparen schommelde sterk; tussen 217 in 2006 en 95 in 2005. Nieuw is de kwak met één broedpaar in zowel 2006 als 2007.
- Het ministerie van LNV heeft besloten om het niet bijvoeren van dieren in strenge winters te handhaven. Dit mede op het advies van een internationale commissie die zich heeft gebogen over het beheer van grote grazers in de Oostvaardersplassen. Kadavers van edelherten die blijven liggen vormen een belangrijke voedselbron voor zeearenden en andere roofvogels.
- In 2005 is boven het gebied een no-fly zone ingesteld voor militaire vliegtuigen. Vooral helikopters verstoorde grote groepen ganzen, eenden, lepelaars en zilverreigers. De no-fly zone geldt helaas niet voor de burgerluchtvaart, die vaak over het gebied vliegt.
- In 2005 is in het buitendijkse deel van de Oostvaardersplassen 1.000 hectare aangewezen als opvanggebied voor overwinterende ganzen en smienten. Door toegestane verjaging uit andere, niet-opvanggebieden kan dit gebied belangrijker worden voor deze overwinterende soorten.
- De provincie Flevoland heeft in het nieuwe omgevingsplan het Oostvaarderswold opgenomen als speerpuntgebied. Eén van de functies

van het na 2008 aan te leggen gebied zal zijn dat het een ecologische verbinding vormt tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold bij Zeewolde. Dit is direct in het belang van diersoorten als het edelhert. Maar ook verscheidene moerasvogelsoorten als de bruine en blauwe kiekendief profiteren waarschijnlijk van de nieuwe natuurstrook.

- Een deel van het Oostvaardersveld, een gebied grenzend aan de Oostvaardersplassen, is in 2007 opnieuw ingericht. Doordat het areaal ondiep water er nu toegenomen is wordt het gebied aantrekkelijker als foerageermogelijkheid voor onder andere roerdomp, lepelaar, grote en kleine zilverreiger, porseleinhoen en andere riet- en weidevogels. Het wordt mogelijk ook geschikt als broedgebied voor de blauwe en bruine kiekendief.
- Eigenaar Staatsbosbeheer wil tegemoet komen aan de groeiende belangstelling voor het gebied, onder andere van de lokale bevolking van Almere en Lelystad. Aan de Almeerse zijde wordt een natuurboulevard annex beleefingscentrum gemaakt. Het bezoeken en genieten van de Oostvaardersplassen zal daardoor voor een grotere groep mensen gemakkelijker en aantrekkelijker worden. Dat zal weer een vergroting van het draagvlak onder de bevolking voor het behoud van het gebied zelf tot gevolg hebben. Er wordt weliswaar een beperkte mate van verstoring verwacht, maar er is ter plaatse een plas-drasstrook aangelegd om het juist voor vogels (en daarmee voor bezoekers) aantrekkelijk te maken. Aan de kant van Lelystad wordt gedacht aan een nieuw, groter bezoekerscentrum in het Oostvaardersveld, dat het huidige centrum dat in het Natura2000-gebied zelf ligt zal vervangen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2006 werden plannen gepresenteerd voor de verdere uitbreiding van Luchthaven Lelystad. Deze houden onder meer een verlenging van de startbaan tot 2.100 meter in en een toename van het aantal vliegbewegingen van de grote burgerluchtvaart tot mogelijk 14.000 per jaar. Als de plannen voor uitbreiding doorgaan, zal dat mogelijk grote negatieve gevolgen hebben voor de in de buurt gelegen natuurgebieden zoals de Oostvaardersplassen. Vogelbescherming Nederland houdt de ontwikkelingen nauwgezet in de gaten en heeft een zienswijze ingediend over de MER voor Luchtvaartterrein Lelystad. Staatsbosbeheer en Natuur en Milieu Flevoland hebben begin 2007 de mogelijkheden voor een alternatieve vliegroute laten onderzoeken. Deze nieuwe uitvliegroute, de Oostroute, blijkt technisch vliegbaar en is daarmee een uitstekend

Grote zilverreiger

alternatief voor de nu voorgestelde vliegroute over de Oostvaardersplassen. De route houdt in dat vliegtuigen vanaf luchthaven Lelystad in de toekomst niet rechtsaf over de Oostvaardersplassen zullen opstijgen, maar linksom vliegen waarbij zowel stedelijk als natuurgebied wordt ontzien. Dat betekent dat niets meer in de weg hoeft te staan om de Oostroute als volwaardig alternatief in de milieueffectrapportage voor de luchthavenuitbreiding op te nemen. Omdat de Raad van State in oktober 2007 de vergunning uit 2001 voor de eerste uitbreiding van de luchthaven heeft vernietigd, moet nu een nieuwe milieueffectrapportage opgesteld worden voor de gevolgen van totale uitbreiding(splannen) vanaf 2001.

- De toename van de grote grazers (een verdubbeling in tien jaar naar ruim 3.500 in 2007) heeft in het buitendijkse deel van de Oostvaardersplassen een sterke toename van begrazing en vertrapping van ruipte en riet met zich meegebracht. Gevolg hiervan is een afname van het aantal broedvogelsoorten van 91 in 1997 tot 70 in 2007. Van soorten die nog wel broeden zijn de aantallen drastisch teruggelopen, tot wel 80% afname sinds 1997. Onder andere het paapje heeft onder deze ontwikkeling te lijden. De begrazing is van belang voor het openhouden van het buitendijkse deel ten behoeve van grasetende vogelsoorten als ganzen en smienten. Maar door de intensieve begrazing sterven de aanwezige wilgen af en krijgen nieuwe bo-

men en struiken geen kans op ontwikkeling. De nestgelegenheid van de zeearend en de visarend zou hierdoor bedreigd kunnen worden.

- Eind 2007 heeft Staatsbosbeheer een nieuwe toekomstvisie aangeboden aan de minister van LNV. Het huidige beheerplan bevat tegenstrijdigheden: enerzijds de natuur haar eigen gang laten gaan en anderzijds tóch sturen om bepaalde vogelsoorten te beschermen. Dit spanningsveld wil Staatsbosbeheer in de nieuwe visie verlaten ten gunste van de weg van de natuurlijke ontwikkeling, ook al gaat dat (tijdelijk) ten koste van de soortenrijkdom aan onder andere vogels. Eén van de beoogde veranderingen is het verdwijnen van de kade tussen het moeras en het droge begraaide deel van het gebied, waardoor de moerasvogelpopulaties (tijdelijk) in de gevarenzone terecht kunnen komen. Vogelbescherming Nederland heeft Staatsbosbeheer aangesproken op deze zorgwekkende ontwikkelingen en zal de situatie nauwlettend blijven volgen.
- De aantallen broedparen van de roerdomp en kiekendieven gaan gestaag achteruit: de roerdomp van 39 in 2004 tot 24 in 2007, de bruine kiekendief van 51 in 2004 tot 35 in 2007 en de blauwe kiekendief van drie in 2004 en 2005 naar twee in 2006 en 2007.
- De gemeente Almere heeft nog altijd plannen om het bedrijventerrein De Vaart aan de zuidwestzijde van de Oostvaardersplassen uit te breiden. De locatie ligt ingeklemd tussen

de drie Natura 2000-gebieden Lepelaarplassen, Markermeer en Oostvaardersplassen. De stichting Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland heeft bezwaren tegen het plan ingediend. De gevolgen van het plan voor de omliggende gebieden waren namelijk onvoldoende onderzocht. Toen duidelijk werd dat het bestemmingsplan bij de provincie en zeker bij de Raad van State geen stand zou houden is er opnieuw onderzoek verricht naar de gevolgen voor de omliggende natuurgebieden. Uit dat onderzoek bleek dat de plannen significante negatieve gevolgen zouden hebben op de kiekendieven in de Oostvaardersplassen. Het bestemmingsplan kan daarom op dit moment niet worden uitgevoerd. De gemeente zoekt nu naar oplossingen om het plan deels uit te kunnen voeren. Daartoe is overleg gevoerd met de stichting Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland, die aandringt op verbreding van de bestaande ecologische verbindingzone tussen de Lepelaarplassen en de Oostvaardersplassen en op versterking ervan als foerageergebied voor de blauwe en bruine kiekendief. Het is nog onduidelijk met welk gewijzigd plan de gemeente nu gaat komen. De stichting blijft de ontwikkelingen in elk geval kritisch volgen.

- In 2005 en 2006 was er sprake van botulisme in het gebied. De gevolgen bleven gelukkig binnen de perken.
- Het aantal excursies en daarmee (de kans op) verstoringen in het gebied is toegenomen. In 2007 vonden circa 300 excursies plaats, overigens in het bijzonder in de bronsttijd (eind september – half oktober).

055 LEPELAARPLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het grotendeels voltooide gedeelte van de vernatting in het kader van het Plan Moerasvogels ziet er veelbelovend uit, de plasjes bieden al broedmogelijkheden voor enkele soorten. Er hebben enkele paren kleine plevieren en een roerdomp gebroed. Een woudaap en twee kwakken zijn gesignaleerd. In het gehele vernieuwde gebiedje is in 2006 en 2007 de vogelstand toegenomen.
- Eind 2007 is, na lange juridische procedures tussen Stichting Flevolandschap en de aanneemer, opnieuw gestart met de uitdieping van de plasjes. Er is een slibdepot aangelegd, waardoor er nu ook dijkjes in het gebied liggen die het aanzien drastisch veranderen. De beheerder kiest ervoor om dit depot te laten liggen daar afvoer van het slib te kostbaar gaat worden. Het is de vraag of alle werkzaamheden vóór de aanvang van het broedseizoen 2008 zijn

afgerond.

- Het achterstallig onderhoud en de daardoor ontstane verruiging van het zogenaamde Trekvogellandje is een halt toegevoegd. Er is gemaaid, greppels zijn opnieuw opengetrokken en er is weer begrazing door paarden toegepast. De maatregelen hadden direct een gunstig effect op de vogelstand; ganzen gingen er weer foerageren en er zijn weer steltlopers gesignaleerd.
- Het gaat met een aantal soorten goed in het gebied: in het kerngebied hebben enkele paartjes ijsvogel gebroed, er zijn beduidend meer brandganzen, bergeenden, slobenden, kuifeenden, tafeleenden en wintertalingen waargenomen, de baardman is in aantal toegenomen en de zeearend heeft een slaapplek gevonden in de Lepelaarplassen.
- De kwelzone viel tijdens de zomerperiode niet meer gedeeltelijk droog, wat nadelige gevolgen had voor de foeragerende steltlopers. Het euvel is opgelost door het leeghalen van een dichtgeslibde duiker, waardoor de kwelzone het overvloedige water weer kwijt kan.
- In juli 2006 was het de honderdste keer dat een groep enthousiaste ‘wetlandtellers’ alle vogels in het gebied telde. Al negen jaar is deze groep van zestien personen actief aan het tellen in het gebied. De gegevens worden in het eigen systeem ingevoerd en aan SOVON verstrekt. November 2006 verscheen over de resultaten van deze honderd maandelijkse tellingen een artikel in de Grauwe Gans, het blad van de Vogel- en Natuurwacht Zuid Flevoland. Alle telgegevens zijn aan de Provincie Flevoland geleverd ten behoeve van de opstellen van het beheerplan voor het gebied.
- In 2007 is de WetlandWacht uitgenodigd om zitting te nemen in de klankbordgroep die betrokken wordt bij de opstelling van het beheerplan voor het gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De laatste maanden van 2007 is het nieuwe fietspad rondom de Natte graslanden door de gemeente Almere aangelegd. De werkzaamheden liepen uit, maar zijn toch nog vóór het verstrijken van de vergunningstermijn op 31 december afgerond. Ook is het bestaande pad langs de Lepelaarplassen hierop aangesloten en wordt nu het jaar rond opengesteld. Er is een fysieke afscheiding met de natte graslanden middels een aarden wal en een sloot. In de wal zijn een tweetal overdekte kijkschermen geplaatst, die een goed uitzicht bieden op de natte graslanden. Jammer genoeg zijn de kijkschermen niet geschikt voor invaliden in rolstoel (wél een rolstoelopgang!), kleine mensen en

kinderen. Ook de door de gemeente geplaatste prullenmanden moeten nog verwijderd worden, daar de afgegeven vergunning picknick plaatsen afraadde. Het beheerpad tussen de natte graslanden en het eigenlijke Lepelaarplassengebied is tegelijkertijd voor het publiek afgesloten. Dit was aanvankelijk niet volgens de verleende LNV-vergunning uitgevoerd. Na overleg met de gemeentelijke uitvoerder en de beherende instantie heeft de wetlandwacht contact opgenomen met de afdeling vergunningen/handhaving van de provincie Flevoland, waarna per omgaande het ontbrekende deel van de aarden wal is aangelegd, zodat illegale betreding van het gebied bemoeilijkt wordt. De jaarrond openstelling van het totale fietspad kan negatieve gevolgen hebben voor de vogelstand. De vergunning is verleend tot eind 2008, waarna een evaluatie moet plaatsvinden.

- Het bestemmingsplan voor de geplande uitbreiding van de industrieterreinen Vaart IV en VI kon niet worden uitgevoerd vanwege de significante gevolgen voor de daar foeragerende blauwe en bruine kiekendieven. De gemeente is nu naarstig op zoek naar alternatieve oplossingen om het plan alsnog uit te voeren. Er is overleg met de Stichting Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland. Die dringt aan op de verbreding van de bestaande ecologische verbindingzone tussen de Lepelaarplassen en de Oostvaardersplassen en op de versterking ervan als foerageerterrein voor beide soorten kiekendief. Het is nog onzeker met welk gewijzigd plan de gemeente gaat komen. De Stichting blijft de ontwikkelingen in ieder geval kritisch volgen.
- De bouw van de aanpalende woonwijk Lepelaar, grenzend aan de bufferzone De Natte Graslanden, vordert gestaag. Het vele lawaai van de bouwwerkzaamheden heeft volgens gegevens van de WetlandWacht een afname van alle soorten vogels in de natte graslanden en aangrenzende gebiedjes tot gevolg. De lichtvervuiling vanuit deze nieuwe woonwijk is groot.
- De plannen om de jachthaven aan het Oostvaardersdiep, die enkele jaren geleden tegenover de Lepelaarplassen is aangelegd, uit te breiden tot minimaal 800 ligplaatsen, spelen nog steeds. De uitbreiding, recht tegenover de grote Kwelplas, zou enorm negatieve gevolgen hebben voor de daar overwinterende kuifeenden, tafeleenden en futen.
- Met de lepelaar gaat het minder goed; in 2007 is er voor het derde opeenvolgende jaar geen broedgeval gesignaleerd in het gebied, hoewel er direct na aankomst vanuit de trekgebieden 23 lepelaars rustend op het broedeiland stonden. Ook is het aantal foeragerende vogels

iets gedaald. De aalscholverkolonie is gedaald tot 1.060 paar in 2007 met ook nog een zeer slecht broedresultaat. Naar de oorzaak van het slechte broedseizoen wordt gegist. De vogelstand laat vooral in de kwelzone een dalende trend zien.

- Er is een toenemende recreatiedruk met soms zeer negatieve gevolgen; er vonden bijvoorbeeld in de zomer van 2006 grote vernielingen plaats aan de kijkhut van de Lepelaarpas. Er is ook nogal veel vervuiling door nachtelijke 'recreanten' en af en toe overlast door invarende motorbootjes. Wegens geldgebrek bij de beheerder wordt er geen bewakingsfirma meer ingehuurd om vandalisme en verstoring te bestrijden.
- Door teloorgang van diverse landbouw- en braakliggende gronden is er een afname van foerageermogelijkheden voor verschillende vogelsoorten. Dit effect was duidelijk merkbaar voor een groep overwinterende wilde en kleine zwanen, die jaarlijks in het gebied Almere Poort foerageerden. Werkzaamheden hebben ze uit dat gebied verdreven.
- In 2006 werden verdere plannen gepresenteerd voor de uitbreiding van Luchthaven Lelystad. Die houden onder meer een verlenging in van de startbaan tot 2.100 meter en een toename van het aantal vliegbewegingen van de grote burgerluchtvaart tot mogelijk 14.000 per jaar. Als de plannen voor uitbreiding doorgaan zal dit mogelijk grote negatieve gevolgen hebben voor de in de buurt gelegen natuurgebieden waaronder de Lepelaarplassen. De WetlandWachten hebben daarnaast gewezen op het gevaar voor de luchtvaart zelf, met name door grote kolonies overvliegende ganzen en aalscholvers. Vogelbescherming Nederland houdt de ontwikkelingen nauwgezet in de gaten en heeft een zienswijze ingediend over de MER voor Luchtvaartterrein Lelystad. Staatsbosbeheer en Natuur en Milieu Flevoland hebben begin 2007 de mogelijkheden voor een alternatieve vliegroute laten onderzoeken. Deze nieuwe uitvliegroute, de Oostroute, blijkt technisch vliegbaar en is daarmee een uitstekend alternatief voor de nu voorgestelde vliegroute over de Oostvaardersplassen. De route houdt in dat vliegtuigen vanaf luchthaven Lelystad in de toekomst niet rechtsaf over de Oostvaardersplassen zullen opstijgen, maar linksom vliegen waarbij zowel stedelijk als natuurgebied wordt ontzien. Dat betekent dat niets meer in de weg hoeft te staan om de Oostroute als volwaardig alternatief in de milieueffectrapportage voor de luchthaven-uitbreiding op te nemen. Omdat de Raad van State in oktober 2007 de vergunning uit 2001 voor de eerste uitbreiding van de luchthaven heeft vernietigd, moet nu een nieuwe milieueffectrapportage opgesteld worden.

056 EILANDSPOLDER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een toenemend gebruik door particulieren en verhuurbedrijven van fluisterboten bij waterrecreatie, wat minder verstoring geeft dan het gebruik van andere, lawaaiërige boten.
- In het kader van het Beschermingsplan Moerasvogels van Vogelbescherming Nederland zijn er maatregelen uitgevoerd om de biotoop van de roerdomp te verbeteren. Er zijn diverse moerasbosjes verwijderd en de betreffende percelen zijn omgevormd tot weiland of rietmoeras. Daardoor zijn de gebieden minder interessant voor predatoren en ze worden geschikte broeden- en foerageerplaatsen voor weidevogels en moerasvogels. Enkele bosjes zijn veranderd in ondiepe waterpartijen en daar zal moerasontwikkeling gaan plaatsvinden, wat onder andere gunstig is voor de roerdomp. Ook is er een aantal rietkragen teruggezet waardoor meer openheid is verkregen. Er wordt verwacht dat weidevogels het gebied daardoor weer interessanter gaan vinden.
- In de westelijke Eilandspolder is intensief gebaggerd waardoor de waterkwaliteit zal verbeteren en de bergingscapaciteit wordt vergroot.
- De Eilandspolder is belicht in het NCRV televisieprogramma 'De mooiste plek van Nederland'. Hopelijk leidt de grotere bekendheid van het gebied tot een breder draagvlak voor plannen en financiering.
- Er is een hondenverbod ingesteld voor een doodlopende landbouw-insteekweg in de westelijke Eilandspolder. Deze weg ontsluit het hart van de polder en in de directe omgeving is nog een redelijke weidevogelstand. Mensen met loslopende honden veroorzaakten op die plek steeds meer verstoring, wat nu door het verbod tot een eind is gekomen.
- De dreigende verplaatsing van een zweefvliegveld en start- en landingsplaats van ultralichtvliegtuigjes (MLA-vliegen) naar de Schermer, vlakbij de westelijke Eilandspolder, is van de baan. De provincie heeft bekend gemaakt dat het vliegveld er niet komt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het aantal weidevogels is in de afgelopen periode afgenomen door de hoge predatiedruk van onder meer reigers en vossen en door verruiging van het gebied. Het te extensieve beheer van de oostelijke Eilandspolder leidt tot de verruiging. Het aantal water- en moerasvogels, met name ganzen, vertoont daarentegen een stijging en er wordt een verdere toename van het aantal ganzen verwacht.
- Er is overlast van vliegtuigen doordat het wetland in een aanvliegroute voor een belangrijk

deel van het landend vliegverkeer van Schiphol ligt. De vliegtuigen passeren op een hoogte van ongeveer 600 tot 900 meter en vooral in de vroege ochtenduren komen er veel vrachtvliegtuigen over.

- Een bestaand wandelpad, het Kerkepad, is sinds 2006 langduriger opengesteld. Voorheen was het alleen open in de drie zomermaanden, nu is het alleen gesloten in de broedtijd. De openstelling heeft waarschijnlijk een negatief effect op de wintergasten in de polder.
- In 2004 is het polderplan 'Toekomst Eilands-polder' goedgekeurd en zijn er afspraken gemaakt tussen alle betrokken partijen over de uitvoering. Uitgangspunt is dat het gebied een open veenweidekarakter met een weidevogel-doelstelling heeft. Er zijn afspraken gemaakt over flexibel peilbeheer en over onderlinge kavelruil waardoor grote, van elkaar gescheiden clusters landbouwgrond en natuur ontstaan. Hiertoe dient een aantal bruggen en dammen te worden aangelegd. In het plan is tevens de bouw van vier potstallen voor vleesvee opgenomen. Om het weidevogelbeheer optimaal vorm te kunnen geven zijn dertien beheervormen geformuleerd zoals vrij land, weideland en diverse typen hooilanden die in mozaïekvorm door het gebied zijn gerangschikt. Eén van de onderdelen van het plan is sinds voorjaar 2006 effectief: 'melk voor de natuur'. Voor elke hectare reservaatgrond in beheer krijgt de pachter 2500-3000 kilo melkquotum in gebruik, waarvoor hij als tegenprestatie goed natuurbeheer moet leveren. De vergunningverlening en de uitvoering van het toekomstplan zijn in 2006 en 2007 op gang gekomen. De uitvoering van het polderplan is in september 2007 door de provincie, op last van de rechter echter stilgelegd. Een groep omwonenden heeft zich in 2007 verenigd in de Stichting Open Polders. Deze stichting verzet zich tegen de aanleg van dammen, bruggen, en tegen de bouw van potstallen. Men heeft ontdekt, dat het Polderplan niet bleek te zijn getoetst aan de Natuurbeschermingswet (Vogel- en Habitatrichtlijn), en dat het plan daarom onterecht in uitvoering is genomen. De Stichting Polderplan werkt voorjaar 2008 aan de voorbereidingen voor een doorstart. Hiertoe moet het plan wel eerst aan een aantal voorwaarden gaan voldoen. Dit zorgt voor een vertraging van minstens een jaar. Al met al een negatieve ontwikkeling voor de (weide)vogelstand. Immers, zolang het plan stilligt, worden er zeer weinig beheeractiviteiten uitgevoerd. De wetlandwacht verwacht een sterke achteruitgang van broedende weidevogels in 2008.

057 ZEEVANG

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2005 is de Zeevang, dat sinds kort onderdeel uitmaakt van Het Nationaal Park Laag Holland, eindelijk officieel aangewezen als Vogelrichtlijngebied, met als belangrijkste soort de smient. Andere relevante soorten zijn kleine zwaan, brandgans, goudplevier, slechtvalk. De Zeevang is voor de grutto van groot belang voor en na het broedseizoen.
- Een groot deel van de polder is door de provincie aangewezen als foerageergebied voor ganzen, zwanen en smienten. Er is hierdoor meer rust in het gebied want mogelijke schade door ganzen en smienten mag niet met het geweer bestreden worden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het draagvlak voor de natuur onder agrariërs is nog niet toegenomen nadat er in 2002 grote ontevredenheid was over het niet uitkeren van beheervergoedingen die samenhangen met weidevogelbescherming.
- Het Plan Waterbeheersing, waarin de waterpeilen voor het gebied na herinrichting worden aangegeven, is begin 2004 uitgekomen. Het waterpeil zal na de herinrichting lager zijn, wat niet gunstig is voor het veenweidekarakter van het gebied en de aantrekkelijkheid voor weidevogels. De uitvoering is echter nog niet gestart. Alterra doet een proef met onderwaterdrainage. Als de proef slaagt zou er een waterpeil ingesteld worden dat acceptabel is voor veenweidegebieden. De herinrichting van de Zeevang betekent voor de natuurwaarden van het gebied nog geen vooruitgang en de waterhuishouding blijft een probleem.
- Zoals in veel andere gebieden zijn ook hier plannen voor wandel- en fietspaden. Tot nu toe rustige delen, die veel gebruikt worden door ganzen, dreigen hierdoor verstoord te worden. Voor de voorjaarsmaanden is afgesproken om de paden af te sluiten om broedvogels rust te geven. Voor de wintermaanden is afsluiting niet geregeld. Terwijl juist in deze maanden duizenden vogels op juist die weilanden verblijven waar de fiets- en wandelpaden zijn gepland.
- De grutto's verlaten na het broedseizoen steeds eerder het gebied. Waarschijnlijk treedt er tegenwoordig eerder uitdroging van de toplaag van de veenweide op, waardoor voedsel niet meer bereikbaar is.
- Er is steeds meer rietgroei langs de sloten. Hierdoor gaat de openheid voor een deel verloren.
- Eind 2006 is op verzoek van de commissie herinrichting van de Zeevang een analyse gemaakt van wat de effecten van de voorgenomen waterpeilverlaging op de aangewezen vogel-

soorten zullen zijn. In het rapport wordt gesteld dat geen van de aangewezen soorten ernstige hinder zal hebben van een waterpeilverlaging. Door een eventuele waterpeilverlaging is wel een sterke achteruitgang te verwachten van de broedende grutto's in het gebied. Door peilverlaging zal een intensivering van de melkveehouderij plaatsvinden en voor de broedende weidevogels is dit aantoonbaar schadelijk.

- In 2007 zijn de eerste bouwvergunningen afgegeven voor bedrijfsverplaatsing binnen het gebied. De bedrijven gaan vanuit de dorpslinten naar het open poldergebied. De Wetland-Wacht, de KNNV Hoorn/West-Friesland en de Milieufederatie Noord-Holland hebben op de aanvraag gereageerd waarbij gewezen is op de aantasting van het open polderlandschap van de Zeevang. Gevraagd is om een aanpassing van de bouwvergunning en er is op aangedrongen bestaande bedrijfspanden te gebruiken als vestigingsplaats voor nieuwe bedrijven.

058 WORMER- EN JISPERVELD

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De waterkwaliteit in het Wormer- en Jisperveld is al jaren niet naar wens. Er is in de loop van de jaren veel bagger geproduceerd en er is sprake van algenbloei. Om de waterkwaliteit te verbeteren, startte in 2001 het project 'Wormer- en Jisperwater'. Er werkt een aantal organisaties in samen. De maatregelen betreffen het aanleggen van riolering in het gebied en het aanpassen van het peil om het inlaten van gebiedsvreemd water te minimaliseren. Daarnaast is voor de verbetering van de waterkwaliteit sinds 2005 een uitgebreid baggerplan in uitvoering; er wordt 2,5 miljoen kuub bagger verwijderd over een periode van vier jaar. Voor de polders Wormer, Jisp en Neck is een baggerplan opgesteld waarbij het gebied in vijf blokken verdeeld is. Elk jaar worden de waterlopen in één van deze blokken gebaggerd. Het is de bedoeling zo veel mogelijk bagger te verwijderen uit de sloten en plassen om de kwaliteit van het oppervlaktewater en de bevaarbaarheid van het gebied te vergroten. Het baggerplan maakt deel uit van het project Wormer- en Jisperwater. Inmiddels is duidelijk dat er meer bagger in het gebied zit dan verwacht. Dat betekent dat het oppervlak dat nodig is voor baggerdepots groter wordt en er – tijdelijk – een groter verlies aan weidevogelhabitat zal ontstaan. Ook de kosten van het project worden hoger dan begroot.
- In het Wormer- en Jisperveld zijn maatregelen genomen om de voedselsituatie voor zwarte sterns te verbeteren. Onderzoek had uitge-

wezen dat er te weinig vis en andere grotere prooien beschikbaar zijn in de jongenfase. Dat is vooral het gevolg van de grote hoeveelheid bagger in de sloten. De maatregelen hebben hun oorsprong in een plan voor helder viswater ten behoeve van de zwarte stern. In de winter van 2003 - 2004 zijn sloten uitgebaggerd en dammen geplaatst. De afsluitingen moeten het kwalitatief betere water vasthouden en verstoring door watersporters voorkomen, maar ze zijn wel voorzien van doorlaten voor kleine vis.

- Een aantal boeren heeft besloten hun bedrijfsvoering te richten op de weidevogelstelling. In 2005 is een overeenkomst getekend tussen boeren, de agrarische natuurvereniging en Natuurmonumenten voor een samenwerking tot behoud van natuur in het gebied. De boeren voeren riet- en botanisch beheer uit en nemen maatregelen om de verruiging tegen te gaan. Veel is echter afhankelijk van subsidies; als boeren en natuurbeheerders zelf hun broek moeten ophouden is onduidelijk of dit beheer haalbaar blijft.
- In 2007 zijn twee gebiedsregisseurs aangewezen. Eén namens Natuurmonumenten en één namens de Agrarische natuurvereniging. Deze regisseurs houden toezicht op de realisatie van de natuurdoelen en instandhoudingsdoelen. Ook zorgen ze in samenspraak met de gebruikers voor maatwerk binnen de mogelijkheden. De Wetlandwacht wordt volledig in dit proces betrokken. Natuurmonumenten heeft in 2007 besloten de beheerboerderij te privatiseren. In het pachtcontract zijn de te behalen natuurdoelen en de instandhoudingsdoelen vastgelegd. De gebiedsregisseurs zien eveneens toe op de naleving van dat deel van het contract.
- Nieuwe inzichten in weidevogelbeheer hebben ertoe geleid oude onderbemalingen in ere te herstellen. Samen met NUON worden nu negen nieuwe weidemolens geplaatst waarmee het waterbeheer verbeterd kan worden. Als dat weer op peil is zal worden gestart met graslandbeheer, zoals het terugdringen van pitrus en het bevorderen van de bodemfauna. De vegetatie moet verbeteren ten gunste van weidevogels.
- Op initiatief van de WetlandWacht heeft de provincie subsidie gegeven om particulieren te interesseren hun recreatiebos om te zetten naar grasland, rietmoeras of hakhoutstruweel. Het doel is om open landschap voor weidevogels terug te krijgen. Het gebied bestaat uit vele kleine en grotere eilanden, omgeven door smallere wateren die door de boeren gebruikt werden en worden voor de aan- en afvoer van vee en goederen. In het verleden zijn verschillende eilandjes in het Wormer- en Jisperveld in bezit gekomen van particulieren. Die plantten

er bomen op en gebruikten hun eilandje voor recreatie. De bomen groeiden hoger en hoger en werden daarmee heel interessant voor roofvogels. Maar de weidevogels verwijderden zich steeds verder van die hoge bomen. Negen particuliere eigenaren hebben gebruik gemaakt van de Subsidieregeling Landschapselementen om de bomen te kappen. De eilandjes worden, nadat de bosschages verwijderd zijn, omgevormd tot veenmosrietland en hooiland. In 2007 is een tweede ronde gehouden om particulieren er van te overtuigen dat bomen niet thuis horen in een veenweidegebied. Nog eens negentien eigenaren hebben hun medewerking gegeven voor 22 percelen. Er zijn al veel bomen gekapt of geknot.

- De plannen voor zeven windmolens van tachtig meter hoog in de polder Wijde Wormer zijn van de baan. Een door de gemeente Wormerland ingestelde werkgroep concludeerde dat omwonenden, natuur en milieu er weinig hinder van zouden ondervinden. De WetlandWacht heeft zich verdiept in de effecten van windturbines op vogels en heeft geconcludeerd dat er risico is op aanvaring, verstoring, en habitatschade of verlies. Veel bewoners waren tegen de komst van een windmolenpark. In het voorjaar van 2008 heeft de gemeenteraad van Wormerland het advies van het college van B&W niet tot de plaatsing van windturbines over te gaan met algemene stemmen aangenomen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Door een intensivering van activiteiten in het gebied in verband met de herstelmaatregelen, zoals baggeren en het verwijderen van bosjes, zijn de wintermaanden minder rustig dan normaal. Dit zal onder andere van invloed zijn op het gedrag van smienten.
- Het is bijna niet meer mogelijk om een rendabel boerenbedrijf te voeren in natuurterreinen als veenweidegebieden; een toenemend aantal boeren beëindigt daarom hun bedrijf. Sommige delen, die niet in bezit zijn van Natuurmonumenten, verruigen door het stoppen van begrazing en toedienen van mest. De weidevogelstand loopt op die percelen terug en tijdens de vogeltrek mijden ganzen en smienten de percelen.
- De keus voor een weidevogelstelling van het gebied kan een negatief effect hebben op bos- en struweelvogels. Hoewel de roerdombiotopen in stand worden gehouden door oud riet te handhaven en het waterpeil plaatselijk hoog te houden, zal de weidevogelstelling ook een negatief effect hebben op moerasvogels. Roofvogels zullen te lijden hebben van het omvormen van de recreatiebosjes naar meer

open land.

- In 2004 bleek het aantal Canadese, brand-, en nijlganzen ten opzichte van 2001 vertienvoudigd. De rust voor de weidevogels wordt hierdoor negatief beïnvloed. Ook veroorzaakt het veel irritatie en discussie onder natuurliefhebbers, boeren en jagers.
- Er zijn plannen voor recreatief gebruik van het Wormer- en Jisperveld waarvoor dan meer paden, kijkhutten en picknickplaatsen zouden worden aangelegd. Het is belangrijk om onder de bevolking voldoende draagvlak voor natuur te behouden of te creëren, in verband met de hoge kosten die het beheer van de natuur met zich meebrengt. Daarom moet de vraag vanuit de bevolking naar meer toegankelijkheid wel serieus worden genomen. Het blijft een constante discussie over hoe de schaarse ruimte te verdelen.
- Vanaf 2000 neemt het aantal kleine mantelmeeuwen als broedvogel explosief toe. De populatie is in een paar jaar tijd gegroeid van enkele broedparen naar meer dan 400. Uit onderzoek van braakballen blijkt dat ook jonge weidevogels bij deze meeuwen op het menu staan.
- In 2007 is een dekkende broedvogelinventarisatie gehouden door zo'n twintig tellers. Hoewel het aanvankelijk in het vroege voorjaar een goed weidevogeljaar leek te worden, waren de resultaten door een extreem droge maand april zeer slecht. Zo was het aantal broedende grutto's meer dan 20% lager.

059 ZAA NSTREEK / WATERLAND

TWISKE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Moerasvogels gingen in het Twiske al jaren achteruit in aantal. Vooral de soorten van nat moeras, zoals roerdomp, bruine kiekendief, porseleinhoen en baardmannetje namen af als gevolg van de gestage verdroging en verruiging van het gebied. De laatste jaren zijn door Landschap Noord-Holland en het recreatieschap in verschillende fasen maatregelen uitgevoerd om het gebied opnieuw in te richten en het moeras te herstellen. Vogelbescherming heeft via medefinanciering kunnen bijdragen aan de realisatie. Verruigd rietland werd afgeplagd, er zijn sloten en poelen gegraven, het waterpeil is opgezet en kreeg een natuurlijker, seizoensgebonden peilverloop en het rietmaaibeheer werd aangepast. Bij de inrichting en het beheer nadien is gebruik gemaakt van de uitgebreide onderzoeken naar habitateisen, die in het kader van het Beschermingsplan Moerasvogels zijn uitgevoerd.

Waterral en kleine karekiet reageerden al snel op de maatregelen en namen sterk in aantal toe. De baardman keerde na tien jaar afwezigheid terug als broedvogel. Toen het riet - na drie jaar - voldoende oud was vestigde zich ook de snor in het projectgebied. De kroon op het werk kwam in 2006, met het eerste broedgeval van de roerdomp in het projectgebied sinds zes jaar!

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De recreatiedruk neemt merkbaar toe. Beheerringrepen ten behoeve van recreatie, zoals het kappen van oeverboschages om open zichtlijnen te creëren, gaan ten koste van de watervogels, die juist beschutting ontleen aan de begroeiing.
- De gemeente Oostzaan heeft in september 2006 besloten om voorlopig niet in te stemmen met de visie van het recreatieschap om te komen tot realisering van een camping. De gemeente heeft aangegeven dat er nader onderzoek verricht moet worden naar volume en aard van de camping alsmede naar reële mogelijkheden voor het recreatieschap om tot extra inkomsten te komen. De plannen voor een camping zijn daarmee nog niet van de baan.
- De verruiging, verbossing en verdroging van het moeras buiten het deelgebied De Belt gaat onverminderd door, met de achteruitgang van moerasvogelsoorten ten gevolg.
- In december 2007 zijn door het bestuur van het Twiske allerlei plannen gelanceerd - een camping, vakantiehuisjes, een waterskibaan en een evenemententerrein - om een exploitatiekort van €300.000 terug te dringen. De WetlandWacht heeft veel tijd gestoken in overleg met het bestuur en met actiegroepen. Gewezen is steeds op het feit dat Het Twiske vogelrichtlijngebied is en is aangewezen als Natura 2000 gebied. Ook is er overleg geweest met de gemeente Oostzaan. Dit heeft geleid tot het instellen van een klankbordgroep door het bestuur van Het Twiske.

OOSTZANERVELD EN ILPERVELD

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is in het Oostzanerveld een moerasontwikkelingsproject uitgevoerd in samenwerking met de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek. Een aantal percelen is aangedamd en er is een molentje geplaatst zodat een gunstig peilbeheer kan worden gevoerd.
- Er is een grote groep instellingen actief bezig met de toekomst van het Oostzanerveld.
- Onder supervisie van Vogelbeschermingswacht Zaanstreek en Staatsbosbeheer werkt er sinds

Grutto

een aantal jaren een groep van dertig vrijwilligers aan het onderhoud van het Oostzanerveld.

- Het teruglopen van de boerenstand in het Oostzanerveld baart grote zorgen in deze vaarpolder.
- Het vernieuwde beheer in het Ilperveld heeft succes, zo blijkt uit de analyse van de broedvogeltellingen in enkele proefvlakken. Beheerders van Landschap Noord-Holland hebben samen met boeren pitrus bestreden en extra veel ruige stalmest uitgereden. Ook werden er petgaten gegraven en moerasstroken aangelegd. In 2004 nam het aantal kieviten, scholeksters, tureluurs en grutto's toe.
- In het project Ilperveld Integraal werken verschillende partijen samen om te zorgen dat Ilperveld een mooi en schoon natuurgebied wordt en blijft. Stortplaatsen worden gesaneerd en watergangen ontdaan van bagger. De water- en natuurkwaliteit zullen aanzienlijk verbeteren, waardoor vegetatie, vissen en vogels weer ruimschoots de kans krijgen. Dit project Ilperveld Integraal wordt aangevuld door het Plan Roerdomp, waar natuur- en waterbeheer in elkaar vloeien. Onder de noemer van dat plan vinden direct op de natuurwaarden gerichte maatregelen plaats. Het gebied wordt daardoor nog aantrekkelijker voor weidevogels en andere zeldzame dieren. Het vergroten van de oppervlakte jong en vitaal riet ten behoeve van de roerdomp is één van de maatregelen.
- Om meer te weten te komen over de activiteiten van vossen in het Ilperveld, wordt er een onderzoek uitgevoerd waarvoor drie vossen worden

gevangen. De vossen krijgen een halsband met een zender om, waardoor onderzoekers precies weten hoe groot het leefgebied van de vossen is. Met de kennis die het onderzoek oplevert kunnen natuurbeheerders efficiënte maatregelen nemen om de overlast die broedende vogels van de vossen hebben te verminderen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het voortschrijdende proces van verruiging en verbossing van percelen leidt ook hier tot een afname van de broedhabitat van weidevogels en moerasvogels. Het jaarlijks maaien van rietkragen en het laten liggen van oud riet aan de oever is funest voor waterriet langs oevers. De vertroebeling en het dichtslibben van sloten is eveneens een probleem.
- Medio 2006 is er gestart met de bouw van zestien woningen op de bouwlocatie Rep en Roozendaal in Oostzaan. De projectontwikkelaar heeft een compensatieplan laten opstellen en dit heeft een bedrag aan compensatiegeld opgeleverd. Het compensatiegeld moet nog besteed worden. Tussen Staatsbosbeheer en Vogelbeschermingswacht Zaanstreek is overleg over de besteding van het geld gaande.
- De gemeenteraad heeft het plan om dwars door Varkensland een fietspad aan te leggen. Hierdoor worden nu nog rustige stukken verstoord. Er zijn veel bezwaren tegen dit plan, maar het is nog niet definitief van de baan.

060 OOSTELIJKE VECHTPLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is veel aandacht voor het herstel van de waterkwaliteit. Een project met onder andere het wegvangen van brasem (zogenaamde biomanipulatie) rond de waterleidingplas lijkt te resulteren in een blijvend helder worden van het water. Daardoor vertonen waterplanten een sterk herstel, zo bleek najaar 2006 uit grote aantallen herbivore watervogels in de Loenderveense plas. De Kader Richtlijn Water (KRW) zet grote druk op het openbare bestuur om werk te maken van het herstel van de kwaliteit van het oppervlaktewater in de Oostelijke Vechtplassen. In 2006 is het waterbeheerplan Amstel, Gooi en Vecht (AGV) 2006 - 2009 uitgekomen. Opvallend is, dat in de lijst van hoofddoelen voor het watersysteem het begrip natuurdoelen niet wordt genoemd, maar wel de recreatieve gebruiksmogelijkheden. Daarentegen wordt het Vechtplassengebied door AGV gezien als het deelgebied waar de 'parels' van AGV te vinden zijn, met hoge natuurwaarden, en er wordt gemeld dat met voorrang geïnvesteerd wordt in behoud of zo mogelijk herstel van waardevolle natte natuur.
- De plannen om in de Loosdrechtse plassen de waterkwaliteit te verbeteren door middel van het maken van diepe gaten waarin slib kan bezinken, beginnen steeds meer vorm te krijgen. Veel partijen zijn voor, de gemeente Wijdemeeren blijft vooralsnog grote vraagtekens zetten.
- Er zijn plannen besproken om de rietstroken te verbeteren rond de waterleidingplas te Loenen. In 2005 is begonnen met de eerste maatregelen; het verwijderen van rietafval na het maaien en het laten staan van meer riet aan de oevers. Begin 2006 is begonnen met het graven van de eerste geulen en poelen. Winter 2007/2008 zal geprobeerd worden om grote stukken rietland eruit te snijden en deze als drijvende rietelandjes iets voor de oever weer neer te leggen. Zo wordt gehoopt meer broedgelegenheid te creëren voor onder andere de purperreiger, waarvan in 2006 en 2007 respectievelijk twaalf en veertien nesten werden geteld vanuit de lucht.
- De aanwezigheid van waterriet in de waterleidingplas levert een hoge dichtheid op aan grote karekieten. Er werden in 2005 en 2006 maar liefst zeventien en achttien territoria vastgesteld op een traject van slechts 3000 meter. In 2007 waren het er twaalf.
- De sterke daling van het aantal broedende zwarte sterns lijkt gestopt te zijn, mede door het leggen van nestvlotjes op en rond de Waterleidingplas. Purperreiger en grote karekiet

zitten door onbekende oorzaak de laatste paar jaar iets in de lift, hoewel in absolute zin de situatie voor al deze soorten nog steeds bedreigend is.

- Het ministerie van VROM heeft in 2006 2,4 miljoen euro beschikbaar gesteld voor een ecologische verbindingszone tussen het Naardermeergebied en de Ankeveense plassen. Deze zogenoemde corridor maakt onderdeel uit van de natte natuur-as van het IJsselmeer naar de Venen/het Groene Hart. Het project betreft aanpassing van de provinciale weg N236 tussen Weesp en Hilversum bij de molen van Ankeveen. De weg komt op palen en onder de weg wordt een moerasverbinding gerealiseerd. Op deze manier kan eenvoudig migratie van flora en fauna plaatsvinden. Wanneer gestart wordt en het project afgerond zal zijn is nog niet bekend.
- In december 2007 is op feestelijke wijze een vogelobservatiehut geopend bij de Loenderveense waterleidingplas waarbij aandacht werd gegeven aan het belang van het gebied voor vogels van het moeras en als rust- en foerageergebied voor overwinterende watervogels.
- In 2006 en 2007 is in opdracht van Waternet onderzoek gedaan naar aantallen en verblijftijden van verschillende soorten en groepen watervogels. Achterliggend doel is om meer inzicht te verkrijgen in de rol van deze groepen watervogels op de nutriëntenhuishouding en watervegetaties. De resultaten en modelstudies zijn nog in bewerking.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een toename van recreatieve bezigheden in het gebied. Mensen komen steeds vaker met grote motorsloepen in plaats van kleine zeilbootjes en er is een toenemende verstoring vanuit de lucht door laagvliegende sportvliegtuigjes en helikopters. De aanleg van wandel-, ruit- en fietspaden door de polders zorgt voor verdere versnippering en verstoring van het terrein waar vooral de purperreiger moet foerageren. Geprobeerd wordt om de landinrichtingscommissie te overtuigen van de waarde van het Noorderpark voor onder andere foeragerende purperreigers en van de te verwachten negatieve effecten van meer recreatieve doorsnijdingen op de instandhoudingdoelstellingen.
- Er blijft behoefte om in elk geval voor de lokale bevolking in de huisvesting te kunnen voorzien. Daarnaast lokt het wonen aan het water nieuwe gefortuneerde woningzoekers.

061 NAARDERMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op 3 september 2006 was het precies honderd jaar geleden dat Natuurmonumenten het Naardermeer aankocht. Het eerste Nederlandse officieel beschermde natuurreservaat was daarmee een feit. Bij aankoop was het Naardermeer 708 hectare groot en inmiddels strekken het meer en de bijbehorende bufferzones zich uit over 1170 hectare.
- Onder invloed van onder andere een mediage-nieke lobby en protesten van natuurbescher-mingsorganisaties werd het plan om de A6 bij Almere en de A9 bij Amstelveen met elkaar te verbinden ingetrokken. Dat had moeten gebeuren via een tunnel die pal onderlangs het Naardermeer zou lopen. In september 2006 sprak een meerderheid van de Tweede Kamer zich uit tegen de aanleg van een tunnel door het natuurgebied Naardermeer. Daarmee kwam een eind aan een decennialang debat over de A6 – A9.
- Het Naardermeer ligt in ecologisch opzicht geïsoleerd. De provinciale weg tussen Hilversum en Weesp vormt een barrière tussen het Naardermeer en de Ankeveense Plassen en dieren die van het ene gebied naar het andere willen trekken vinden veel obstakels op hun weg. Natuurmonumenten is begonnen met de aanleg van een robuuste natuurverbinding tussen de twee gebieden om te zorgen dat bedreigde diersoorten die er leven zich kunnen verspreiden en zo hun overlevingskansen kunnen vergroten. De provinciale weg wordt op twee plaatsen over een lengte van 75 meter op palen gezet waardoor een onderdoorgang van zo'n drie meter hoog ontstaat.
- De purperreigerpopulatie weet zich in het Naardermeer goed staande te houden. In 2006 werden er 72 nesten geteld, ten opzichte van zo'n 45 broedpaar twee jaar eerder.
- Het herstelplan Naardermeer, dat in 1992 van start is gegaan, is in 2005 grotendeels uitgevoerd. Van de veertien herstelmaatregelen zijn er inmiddels tien uitgevoerd en de overige vier staan voor de komende jaren op de agenda. Het gaat daarbij onder andere om het verwerven of pachtvrij maken van 49 hectare nieuwe natuur rondom het gebied. Daarna volgt het verhogen van het waterpeil, uitvoering van bodemsane-ringsprojecten en het aanleggen van ecologi-sche verbindingen met de Ankeveense Plassen en het Gooimeer. Het baggeren en zuiveren van het water is succesvol geweest: het water is weer helder met overal doorzicht tot op de bodem. Het streefbeeld is grotendeels gehaald, met uitzondering van de sterke vermindering van de hoeveelheid inlaatwater; dat doel is niet

realistisch gebleken.

- In de natuurontwikkelingsgebieden rondom het Naardermeer doen de moerasvogels het heel goed. De aantallen en soorten zijn ver-rassend talrijk en zelfs bijzondere soorten als roodborsttapuit en kleinste waterhoen zijn er (broedend!) waargenomen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het najaar van 2005 heeft beheerder Natuur-monumenten plannen gepresenteerd om van boerderij 'Stadzicht' een informatiecentrum te maken. Het gaat om een startpunt voor vaarexcursies, een theehuis, woningen voor me-dewerkers en een vergaderruimte. Ook komt er een korte wandelroute. Het centrum zal in een beschermd natuurgebied worden gerealiseerd, waar daarnaast plannen zijn voor natuuront-wikkeling. Omwonenden en natuurliehebbers hebben hun zorgen geuit over de te verwachten toenemende verkeersdruk en over de schaal van de activiteiten. Ondanks deze protesten zet Na-tuurmonumenten de voorbereidingen voort. Op verzoek van natuurverenigingen en buurtbewo-ners heeft de organisatie een klankbordgroep in het leven geroepen zodat overlegd kan worden over dergelijke ontwikkelingen in gebieden van Natuurmonumenten in de Gooi- en Vecht-streek.
- De gemeente Naarden is van plan aan de rand van de zuidelijke ecologische bufferzone een schoolgebouw op te richten. Omwonenden en Natuurmonumenten hebben geprotesteerd tegen de locatie, maar de gemeente wil de plan-nen doorzetten. Najaar 2007 is de gemeente Naarden door de rechter in het gelijk gesteld waardoor begin 2008 de bouwvoorbereidingen hebben aangevangen.
- Van de kolonie aalscholvers in het Naarder-meer gaat het aantal broedparen al jaren achteruit: van 1.600 broedparen in 2002 naar 1.070 in 2006. In de aan- en afvliegroutes van de aalscholvers naar hun voedselgebieden liggen hoogspanningsleidingen en er sneuve-len nogal wat vogels omdat ze zich te pletter vliegen. In overleg met de betrokken instanties en Natuurmonumenten werd besloten om in het noorden de leidingen over 900 meter te ver-lagen. Uit onderzoek is gebleken dat een groot deel van de aalscholvers daadwerkelijk gebruik maakt van dit portaal.
- Het gaat slecht met het waterriet, waardoor broedplaatsen van onder andere grote en kleine karekiet en purperreiger dreigen te verdwijnen.

062 ARKEMHEEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De dreiging van de bouw van windmolens langs de A28 is voorbij. De gemeentes Nijkerk, Putten en Ermelo zien af van de bouw.
- In het najaar van 2006 is gewerkt aan de verbetering van de watergangen in de polder Arkemheen waarbij met name langs de Wiel vogelvriendelijke oevers zijn gegraven.
- Soorten als krakeend, kuifeend en Canadese gans nemen in de polder duidelijk toe als broedvogels en de weidevogels, met name de grutto, de tureluur en de watersnip doen het eveneens goed in Arkemheen. Een deel van het gebied is aangewezen als ganzenfoera-geergebied. De kwalificerende kleine zwaan lijkt steeds minder gebruik te maken van Arkemheen. Deels is dit te verklaren doordat de fonteinkruidentvelden op de randmeren de afgelopen jaren enorm zijn uitgebreid, nadat er een ziekte in had gezeten. De knolletjes van de fonteinkruident en kranswieren vormen het vookeursvoedsel van de kleine zwaan. Daarom blijven er veel meer vogels op het water. In de tweede plaats lijken ze ook nieuwe foera-geergebieden te ontdekken, zoals bijvoorbeeld de Wieringermeer. De afname van de kleine zwaan is jammer voor Arkemheen, maar niet voor de soort op zich.
- Het is de bedoeling dat Staatsbosbeheer versneld het hele gebied ten westen van de Wiel in beheer krijgt en dan in dat gedeelte van de polder het waterpeil omhoog kan brengen. Dat zou, samen met de vogelvriendelijke oevers van de Wiel, nieuwe kansen creëren voor veel vogels.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De natuurkwaliteit van de polder komt steeds meer onder druk te staan door ontwikkelingen langs de randen. Amersfoort heeft plannen om Vathorst-west verder de polder in te bouwen, wat zou betekenen dat de 'corridor' tussen Arkemheen en polder Zeldert wordt dichtgebouwd en de ecologische verbindingzone met de Eempolders wordt afgesloten. Bunschoten breidt uit naar het oosten. Het beschermde gebied wordt door deze activiteiten steeds kleiner, een 'postzegel van rust', temidden van economische activiteiten.
- In het landinrichtingsplan Nijkerk-Putten is de mogelijkheid opgenomen om twee agrarische bedrijven van de oostkant van Nijkerk naar Arkemheen over te plaatsen. Vogelbescherming Nederland had hiertegen al in 2001 bezwaar ingediend maar de provincie heeft de bezwaren toen verworpen. De plannen voor de bouw van de twee boerderijen ten westen van de A28 zijn nog altijd niet van de baan.
- Verruiging van de polder vormt een bedreiging voor bijna alle voorkomende vogelsoorten. Eigenaren van percelen ontvangen een vergoeding voor twee keer per jaar maaien; één keer in juni en één keer in september/oktober. In november groeit het gras gewoon door waardoor er veel ruige weilanden ontstaan, waar ganzen en zwanen in de winter niet op gaan en weidevogels in het voorjaar niets van willen weten. De subsidie-maatregel, die juist bedoeld is voor het welzijn van vogels, heeft zo een averechts effect.
- De gemeenten Bunschoten en Nijkerk hebben overlegd over de verbreding van de Laak, een

Kleine zwanen

grensriviertje tussen Gelderland en Utrecht en tevens de westelijke begrenzing van het Vogelrichtlijngebied. De bedoeling is het water te verbreden tot zeven à acht meter en zo bevaarbaar te maken voor de recreatievaart, wat vanuit Vathorst mogelijkheden zou geven richting het randmeer Nijkerkernauw. Bovendien zouden de kades worden verhoogd tot maximaal 1,55 meter boven NAP.

- De recreatiedruk neemt toe. Er is een toename van recreatie op en langs het randmeer Nijkerkernauw in het noorden bij Hulckestein Oost en West. Windsurfen, kitesurfen en vliegeren zijn activiteiten die tot in de maand november plaatsvinden.
- Er zijn plannen om Hulckestein Oost te renoveren. De oude stacaravans moeten plaats maken voor nieuwbouw. Er wordt gesproken over drie gebouwen van drie woonlagen hoog met ruimte voor 400 wooneenheden. Deze wooneenheden mogen het hele jaar door bewoond worden, terwijl de stacaravans momenteel alleen in de zomerperiode bewoond mogen worden. Verder is uitbreiding van de jachthaven in het plan opgenomen en moet het oude Sluiswachtershuis een functie krijgen als (vis)restaurant. Dit betekent meer recreanten en meer vaarbewegingen. De plannen zijn in een vergevorderd stadium, er is al een MER aangevraagd.
- Er is geen controle op de afgesloten wegen in de polder die druk worden bereden.

063 NIEUWKOOPSE PLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Hoogheemraadschap van Rijnland is een project gestart om de waterkwaliteit te verbeteren. Het water is troebel, met veel algen en er komen te weinig oever- en onderwaterplanten voor. Maatregelen die worden genomen zijn onder andere het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en het vasthouden van regenwater in sloten en petgaten. Rijnland heeft de haalbaarheid en effectiviteit van grootschaliger maatregelen – zoals het toepassen van flexibel peilbeheer – onderzocht, alsmede een langere aanvoertroute, zodat het water van de Oude Rijn onderweg nog vervuilende stoffen kan verliezen. De ligging van het plassengebied maakt het onmogelijk om het waterpeil in zomer en winter te variëren. Dit is een ernstige handicap voor het beheer. Onderzoek van FLORON toonde aan dat de waterplantenbegroeiing in 2006 desondanks spectaculair was hersteld.
- De grauwe gans, nijlgans, aalscholver, sprinkhaanzanger, snor, blauwborst, rietzanger, bosrietzanger, kleine karekiet en rietgors zijn in aantal toegenomen. Omdat het moerasbos

ouder wordt is er een toename van bosvogels als grote bonte specht, vink en roodborst. Er was in 2007 een aantal broedgevallen van de grote karekiet.

- In 2004 - 2005 is er met een varende baggerzuiger 28.000 kuub oud rietplagsel verwijderd waardoor de oorspronkelijke schrale vegetatie zoals blauwe knoop, rietorchis en koekoeksbloem weer een kans krijgt in de rietlanden.
- Onder de paraplu van de agrarische vereniging gaan 45 boeren 256 hectare weidevogelgebied beheren in de Kadelanden in Bodegraven-Noord. Natuurmonumenten verpacht de grond aan de agrarische vereniging. Die verdeelt de grond onder haar leden en zorgt ervoor dat de weiden op een voor weidevogels gunstige manier worden bewerkt. Ook is er een toename van het aantal hectares dat voor natuurdoeleinden is bestemd.
- In 2006 is de planvorming voor de aanleg van nieuw moeras op voormalige weidegrond binnen de Nieuwkoopse Plassen afgerond. De uitvoering, waaraan ook Vogelbescherming meefinanciert, heeft echter vertraging opgelopen door de onverwachte terugtrekking van financiering door de provincie Zuid-Holland.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het maaien van riet is noodzakelijk om de laagveenmoerasgebieden te behouden, maar het gaat in het voorjaar te lang door, tot ver in april, evenals het rietbranden. Rietsnijders mogen volgens oude contracten doorgaan met het branden. Dit is slecht voor moerasvogels als bruine kiekendief en roerdomp die vroeg in het voorjaar hun territoria vastleggen en broeden in overjarig riet. Er wordt geprobeerd de rietsnijders zover te krijgen dat ze her en der wat oud riet laten staan.
- Van de weidevogels houdt alleen de wulp stand, andere soorten als de grutto en Kievit zijn vrijwel verdwenen. Ook is de roerdomp uit het gebied verdwenen. Om de bedreiging van de purperreigerstand een halt toe te roepen heeft Natuurmonumenten een vergunning om in het uiterste geval vossen, die zich soms tegoed doen aan jonge purperreigers, af te schieten.
- Plan De Venen was in 1999 opgesteld om een aantal natuurgebieden – Nieuwkoopse Plassen, de Botshol en de Vinkeveense Plassen – die geïsoleerd van elkaar liggen met elkaar in verbinding te brengen. Nu bestaat 10% van De Venen uit natuur, in 2020 zou dat 18% moeten zijn. De ontwikkeling van nieuw moeras ligt achter op schema. Plan De Venen kan een enorme verbetering voor de vogelstand betekenen. De provincie Zuid-Holland heeft echter haar deelname aan het plan gestaakt omdat ze

vindt dat boeren, gemeenten en waterschappen zich onvoldoende inzetten voor het plan. Het provinciebestuur kiest er daarom voor om geld te steken in gebiedsprojecten die wel goed lopen. Daarnaast verzetten boeren en bewoners zich tegen het plan.

064 REEUWIJKSE PLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er wordt gewerkt aan een nieuw bestemmingsplan voor het plassegebied.
- De eilandjes in de plassen Broekvelden/Vettenbroek raakten begroeid en daardoor werden ze minder geschikt als broedplaats voor met name visdieven. Er was bovendien een risico op het onder water verdwijnen van sommige eilandjes die in 2001 zijn aangelegd als compensatie voor de opgetreden natuurverliezen bij het winnen van zand uit deze plas. In de tussenliggende jaren zijn de eilandjes door onder meer visdieven ontdekt als broedplaats. In 2004 zaten er ongeveer 85 broedparen. De eilandjes zijn ook van belang voor broedende krooneenden. Vogelbescherming Nederland heeft samen met de WetlandWacht bij de gemeente Reeuwijk gepleit voor behoud van de eilandjes in de pioniersfase – en dus behoud van broedplaatsen voor visdieven – en voor het herstel en onderhoud van de eilandjes die dreigden te verdwijnen. In het vroege voorjaar van 2007 zijn op initiatief van de wetlandwacht enkele van de eilandjes weer geschikt gemaakt als broedplaats voor visdieven. Onder andere zijn er op vier locaties schelpen gestort. Dit had onmiddellijk resultaat; in 2007 broedden er ongeveer 125 paar visdieven op deze eilandjes, waarvan 90 paar op één eiland. Met het Reeuwijkse adviesbureau Watersnip Advies vindt overleg plaats over het behoud van deze broedplaatsen. De financiering blijft een punt en het risico op het onder water verdwijnen van enkele eilandjes blijft aanwezig.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De kwaliteit en kwantiteit van het (water)riet blijft teruglopen waardoor de grote karekiet vrijwel is verdwenen. Er zijn nu nog slechts vier of vijf territoria. Met de gemeente Reeuwijk is jaarlijks overleg over het bestrijden van de woekerende berenklaauw om te voorkomen dat het riet verdrongen wordt.
- De recreatiedruk neemt ook hier toe; met name via één van de dijkjes langs de plassen Broekvelden/Vettenbroek geeft dat erg veel verstoring. Er is overleg met de gemeente Reeuwijk over het ontoegankelijk maken van de dijkjes voor recreanten.

065 ZOUWEBOEZEM

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De purperreiger doet het nog steeds goed in het kleinste Belangrijke Vogelgebied van Nederland. In 2004 werd er een recordaantal van 154 nesten waargenomen, in 2005 waren het er 157 en in 2006 maar liefst 174! Het gebied herbergt de grootste kolonie purperreigers in Nederland; ongeveer de helft van de gehele populatie. Moerasontwikkeling en een seizoensgebonden peil in De Boezem, geïsoleerd van de rest van de Zouweboezem, was de sleutel tot succes. Het overgrote deel van het foerageergebied van de purperreiger bevindt zich in de aangrenzende poldergebieden. De hierbinnen gelegen sloten vormen belangrijke foerageerplekken waar de soort onder andere vis vangt.
- Het beheer van het Zuid-Hollands Landschap is voor een groot deel afgestemd op de wensen van de purperreigers. Die hebben bijvoorbeeld een voorkeur voor overjarig riet en daarom maait de beheerder het riet slechts één keer in de vijf jaar.
- Het Zuid-Hollands Landschap kan rekenen op een omvangrijke Europese subsidie voor het uitvoeren van inrichtings- en beheermaatregelen in de Zouweboezem. De Europese Commissie heeft in 2006 een grote LIFE-Nature subsidie toegekend en ook Vogelbescherming Nederland financiert mee. In een vooronderzoek zijn op basis van een uitgebreide analyse van zowel de (eco)hydrologie alsook van de ecologie maatregelen vastgesteld die nodig zijn om het gebied optimaal als natuurgebied te laten functioneren, het voor de toekomst veilig te stellen en zelfs te versterken. Een van de belangrijkste maatregelen die nodig zijn, is het instellen van een natuurlijker peilverloop. Dit houdt in dat het waterpeil in de winter hoger is dan in de zomer, wat de ontwikkeling van vitale rietlanden goed zou doen en verbossing zou tegengaan. In de huidige situatie is het waterpeil (buiten De Boezem) juist andersom, waardoor de ontwikkeling van jonge verlandingsstadia wordt verhinderd. Daarnaast worden verruigde rietlanden aangepakt en wordt er gebaggerd om de waterkwaliteit te verbeteren. Na afronding van het totale project, naar schatting begin 2011, zal de Zouweboezem een zo mogelijk nog breder scala aan moerasvogels gaan herbergen dan nu al het geval is.
- Het begrazingsproject in polder Achthoven heeft gunstige gevolgen voor met name de moerasvogels in de nabijgelegen Zouweboezem. In tijden dat er langs het water moeilijk voedsel te vinden is – bijvoorbeeld bij harde wind – zijn er in het begrazingsgebied volop kikkers, sprinkhanen en muizen te vinden. Het gebied biedt

Purperreiger

nu ruimte aan vier tot zeven roerdompparen tegen één of twee vóór de begrazing, hoewel de soort het gebied in 2006 heeft overgeslagen. Er broedde wel een paar porseleinhoen. De zwarte stern profiteert met jaarlijks zo'n 25 – 30 broedparen van het toegenomen insecten-aanbod dat 's zomers boven de bloeiende ruigte hangt. Een paartje roodborsttapuiten, in deze regio zeldzaam, is een ander goed voorbeeld. Incidenteel werden in de afgelopen jaren in de periode mei – juli de kwak en de ralreiger gezien. Tenslotte komt sinds enkele jaren een klapekster als doortrekker langs, die stevast één week pleistert alvorens verder te trekken. Ook dat was vroeger ongekend.

- In de omgeving van de Zouweboezem zijn de parkeervoorzieningen verbeterd en is de recreatieve zonering versterkt. Door deze maatregelen kan het toegenomen recreatieve gebruik beter worden verdeeld over het gebied, wat zowel de beleving voor de recreanten als de natuurwaarden ten goede komt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2006 werd het waterpeil in het voorjaar verlaagd ten gunste van de grote modderkruiper en de kamsalamander. Door verdamping van het water tijdens de eerste hittegolf in juni van dat jaar werd de waterstand steeds lager. Het gevolg was dat er een enorme algengroei plaatsvond waardoor het ondiepe water veranderde in een groengiftige soep. Honderden vissen en eenden stierven als gevolg.

066 DONKSE LAAGTEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2004 werden zo'n 25.000 foeragerende kolganzen in het gebied geteld en daarnaast werd het gebied in toenemende mate als slaappleats gebruikt door kleine zwanen en brandganzen.
- Het plasdrasperceel in Langenbroek wordt het gehele jaar door bezocht door vogels als steltlopers, eenden, ganzen en zwanen. Mogelijk wordt een tweede plasdrasperceel in polder Kortenbroek gerealiseerd, wat een positieve invloed zal hebben op verschillende soorten vogels die er kunnen rusten, slapen, poetsen en eten. Het plasdrasperceel lijkt een positieve invloed te hebben op krakeend, grutto en tureluur als broedvogel in het gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Hoewel de Donkse Laagten en de polders rondom zijn aangewezen als ganzenfoergegebieden hebben pleisterende ganzen in de aangrenzende polders nog altijd last van verstoring. Ze hebben onder andere last van

laag vliegende vliegtuigjes, modelbouwvliegtuigjes en wandelaars met loslopende honden. De beheerder overweegt om op de kaden langs het Achterwaterschap en de Achterdijk tussen 1 maart en 1 juli het aanlijngedod af te schaffen, met als reden dat het aanlijngedod moeilijk te handhaven is en omdat de nadelige gevolgen voor de natuur gering zouden zijn.

- Er is door verdroging, verzuring en vermesting een toename van minder gewenste plantensoorten als pitrus, met mogelijk een negatieve invloed op de kwaliteit van het voedsel voor foeragerende ganzen.
- Laag en frequent vliegen onder een parachute in de aangrenzende polder Streefkerk heeft meetbaar een negatief effect gehad op het aantal broedende weidevogels aldaar. Dit fenomeen is nog niet geconstateerd in de Donkse Laagten, maar het zou een niet te onderschatten negatieve ontwikkeling zijn.
- Vogelonvriendelijk maaien blijft een bedreiging voor niet-vliegvlugge pullen van de grutto, tureluur en kievit, die kunnen sneuvelen tijdens het maaien. Er is te weinig mozaïekbeheer voor de grutto zodat oudervogels met pullen wegtrekken uit het gebied en zo het risico lopen om te sneuvelen door agrarische activiteiten, of door gebrek aan dekking het slachtoffer te worden van predatie.
- Het aantal broedende ganzen in het gebied neemt jaarlijks toe. Zij beconcurreren de overwinterende ganzen qua voedsel en zijn vaak van dubieuze herkomst.

068 YERSEKE EN KAPELSE MOER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De modelvliegtuigclub die in Yerseke Moer, midden in het gebied, een perceel gebruikte, heeft sinds maart 2005 een vliegverbod gekregen. Het gebruik leverde in het broedseizoen veel verstoring op voor weidevogels en in het voor- en najaar voor de ganzen. De modelvliegtuigclub zal zijn hobby op een andere locatie voort moeten zetten.
- Voor het deelgebied Yerseke Moer, vallend binnen het bemalingsgebied van het gemaal "de Moer" is nog geen peilbesluit vastgesteld. Hoewel het voornemen bestond om de proef in 2007 te evalueren is dit niet gebeurd. Begin 2008 komt een werkgroep bijeen om de evaluatie uit te voeren en een advies op te stellen voor aanpassing van het peilbesluit. Vervolgens zal via een formele procedure door het Waterschap Zeeuwse Eilanden de aanpassing van het peilbesluit ter hand worden genomen. In principe zal worden voorgesteld om de tijdens

de proef ingestelde peilen om te zetten in een nieuw (aangepast) peilbesluit omdat zich geen negatieve ontwikkelingen hebben voorgedaan. In de Kapelse Moer is het waterpeil in 2005 eveneens verhoogd, met vooralsnog geen negatieve reacties. Het natter worden van het gebied resulteert onder andere in betere voedselomstandigheden voor de kolgans, smient en voor verschillende weidevogels.

- Het reservaatgebied in de Kapelse Moer is met zo'n vijftien hectare uitgebreid. In de Yerseke Moer is er zo'n vijf hectare reservaatgebied aangekocht. Door het toevoegen van de gekochte gronden zal uiteindelijk de kwaliteit van het totale natuurgebied sterk verbeteren. De verwachting is dat het reservaatgebied in de toekomst nog verder wordt uitgebreid en dat de nieuw aangekochte stukken verder worden ingericht om de natuurwaarden in het gebied te versterken.
- In 2007 is in de Koude- en Kaarspolder (beheersmatig onderdeel van de Yerseke Moer) een verontreinigde drinkput met permanent water gesaneerd.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er zijn wat kleine ergernissen zoals jacht in de randgebieden en verstoring door wandelaars met honden. Militaire oefenvluchten vanuit Woensdrecht verstoren ook de rust in het gebied, zoals in veel natuurgebieden in Zeeland gebeurt.
- Uit de broedvogelinventarisatie van de Kapelse Moer in 2004 bleek dat de grutto, kievit, veldleeuwrik en gele kwikstaart sterk in aantal zijn afgenomen. Daarentegen is in de Yerseke Moer een lichte stijging waar te nemen van deze kritische weidevogelsoorten.

069 FOCHTELOËRVEEN EN ESMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Met steun van Vogelbescherming Nederland heeft de WetlandWacht van het Fochteloërveen een nieuwe website gemaakt over kraanvogels in Nederland (<http://home.hetnet.nl/~kraanvogel2001/>). Op deze website zijn naast algemene informatie over de vogels en het gebied de verrichtingen van de kraanvogels in het Fochteloërveen te volgen.
- De vernatting die na 2000 is opgetreden na aanleg van kaden in het gebied heeft geleid tot meer open water. Veel vogelsoorten profiteren hiervan; onder andere dodaars, roerdomp, kraanvogel, watersnip en paapje. Roerdampen zitten in de Vloeiervelden sinds de waterstand is opgezet. In 2007 is het aantal dodaars

toegenomen tot negentien paar, er waren twee broedparen kraanvogel die beiden een jong grootbrachten. Maar liefst 20% van de Nederlandse populatie paapjes bevindt zich in het Fochteloërveen. In 2006 ging het om zestig paren en in 2007 maar liefst om zesenzeventig. Grauwe ganzen en Canadese ganzen broeden nu enkele jaren in het Fochteloërveen. In 2007 zaten er zes paren Canadese gans en tien paren grauwe gans. Ondanks succesvolle broedgevallen worden er echter nauwelijks jongen groot.

- De verwachte inrichting van EHS-gronden aan de randzone zal een positief effect op het veengebied hebben. In de 600 hectare komen plassen en slenken en verdwijnt de intensieve landbouw. In 2006 werden voor het eerst mannetjes van grauwe klauwieren gezien en in 2007 broedden er drie paren. Roepende mannetjes van de kwartelkoning zaten er in 2005 (één), 2006 (drie) en 2007 (twee).
- Met steun van de PostcodeLoterij en het ministerie van LNV heeft Natuurmonumenten in 2005 200 hectare landbouwgronden aangekocht. Het is bedoeld als foerageergebied voor kraanvogels en ganzen. De gronden houden de bestemming landbouw, wel komen er akkerlanden met een aangepast beheer.
- De inrichting van gronden aan de randzone aan de zuidwestkant zou als negatief bijeffect hebben gehad dat de nieuwe paden die zouden worden aangelegd, voor versnippering van nu nog aaneengesloten gebiedsdelen zouden zorgen, met als gevolg een toenemende verstoring van kwetsbare soorten als de kraanvogel en de toendrarietgans in de winter. Een zienswijze van Vogelbescherming Nederland heeft opgeleverd dat de wandelpaden nu aan de rand komen te liggen, waardoor deze hoek voor kraanvogels interessant blijft.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De recreatiedruk is verder toegenomen. Er is vooral verstoring door autoverkeer, lawaaierige kleine vliegtuigtoestellen, luchtballonnen en laagvliegende helikopters en incidenteel straaljagers van defensie. Door het verleggen van de route vliegt er nu veel verkeer over het Fochteloërveen, hoewel het gebied door de provincie is aangewezen als stiltegebied. Het aantal kleine lawaaierige toestellen is in 2007 verder toegenomen en heeft verstoring van groepen ganzen tot gevolg gehad.
- Groot knelpunt is de oprukkende bebouwing vanuit Assen richting het Esmeer en de Norgerpetgaten. Het gevolg is dat honderden hectare foerageergebied van de rietganzen en kraanvogels verdwijnt. Vanuit de nieuwbouwwijken zal de druk op het gebied sterk

toenemen. Uit passende beoordelingen die zijn uitgevoerd door Arcadis en A&W blijkt dat er een significant negatief effect optreedt voor de toendrarietgans. Cumulatieve effecten zijn daarnaast significant negatief voor kleine zwaan en taigarietgans. Vele honderden hectare voedselgebied van ganzen is al verloren gegaan door de nieuwbouw in Kloosterveen en een golfbaan.

- De druk op het Fochteloërveen neemt aan alle kanten toe terwijl het veengebied steeds belangrijker wordt voor de toenemende aantallen kraanvogels in Europa. Kraanvogels hebben hier rust-, balts-, en broedplaats. Jaarrond zijn er circa tien kraanvogels die vanuit het Fochteloërveen nieuwe gebieden verkennen.

070 DWINGELDERVELD

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De waterstand in het gebied werd plaatselijk verder verhoogd waardoor het gebied steeds natter wordt. Na kap van naaldbomen en exoten in de boswachterij zijn de aanwezige afvoersloten en greppels gedempt. De kap heeft onder andere positieve gevolgen voor de nachtzwaluw, boomleeuwerik, boompieper en roodborsttapuit. In het Noordenveld is verder gegaan met de verwijdering van de bouwvoor, waardoor ook daar verdere vernatting is opgetreden. Als gevolg hiervan gaat het een aantal broedvogelsoorten zoals dodaars, grauwe gans, Canadese gans, krakeend en watersnip voor de wind. Mede door de gunstige weersomstandigheden in 2005 ging het sommige, aan nattigheid gebonden, soorten goed; roodhalsfuut, zomertaling en porseleinhoen namen in aantal toe.
- In de boswachterij is, in samenhang met de vernatting, een aantal paden opgeheven of omgelegd zodat plaatselijk grotere rustige gebiedsdelen ontstaan.
- Aan de zuid- en westrand van het gebied is de buffer rondom het Nationaal Park opnieuw uitgebreid. De verworven gebieden worden extensief beheerd, wat positieve gevolgen heeft voor de broedvogelstand, met inmiddels twaalf Rode Lijstsoorten.
- Nadat sinds een aantal jaren op de heide niet meer was geplagd, gemaaid of gebrand, zijn in het Anserveld vergraste stroken heide geplagd en is langs de randen veel opslag verwijderd. Open-heidesoorten zullen hiervan profiteren.
- Aan de westkant van het Dwingelderveld, op de Ruiner es en Anser es, heeft Natuurmonumenten tientallen hectares eigendommen liggen als een buffer rond een deel van het Nationaal Park. Daar het met vele akkervogels slecht gaat

is met Natuurmonumenten overlegd om een meer op akkervogels gericht beheer door te voeren. Dat houdt onder meer in dat zomer- en wintergraan naast elkaar wordt geteeld, dat er voor meer verschillende types gewas wordt gekozen, dat zaai- en oogsttijd worden gespreid, er iets minder efficiënt wordt geoogst, faunaranden worden aangelegd en wisselende braaklegging wordt toegepast. Inmiddels heeft Natuurmonumenten besloten dat van twee (gericht op de flora) naar vier (gericht op flora én fauna) beheertypen zal worden gegaan. Met de pachters, veelal eco-boeren, zullen hiertoe via de pachtovereenkomsten afspraken worden gemaakt. In 2008 wordt het beheer effectief, met hopelijk gunstige gevolgen voor de akker- en vogelstand.

- In 2006 zijn de regelmatig gehouden laagvlieg-oefeningen voor helikopters, naar aanleiding van klachten van de WetlandWacht en na overleg tussen Natuurmonumenten en het ministerie van Defensie, tijdelijk gestopt. Ook straaljagers hebben hun laagvliegroute nu veelal meer oostelijk van het gebied.
- De inventarisatie 2006 van het Dwingelderveld is een extra dik rapport geworden omdat er voor het 25-ste jaar geïnventariseerd is. Auteur is WetlandWacht Joop Kleine, die ook een groot deel van de inventarisaties voor zijn rekening heeft genomen. Het rapport gaat uitgebreid in op de ontwikkelingen onder de broedvogels; de verdwenen, de verschenen, de toegenomen en de afgenomen soorten. Verdwenen of bijna verdwenen zijn onder meer boomvalk, korhoen, patrijs, zwarte stern en grutto. Roodhalsfuut, bruine kiekendief, blauwborst en grauwe klauwier zijn nieuwe soorten. Vooral de lijst van toegenomen soorten is opbeurend lang, met bijvoorbeeld dodaars, waterral, houtsnip, kleine bonte specht, boomleeuwerik, graspieper, roodborsttapuit, boomklever en appelvink. Ook de overzomerende kraanvogels komen aan bod. Niet alleen over de vogels, ook over planten, paddenstoelen, zoogdieren, amfibieën, reptielen en insecten – zoals libellen en dagvlinders – zijn uitvoerige gegevens opgenomen.
- In 2007 konden de laatste hectares landbouwgrond in het Noordenveld worden aangekocht. Deze grote landbouwenclave midden in het Nationaal Park heeft de verder gaande ontwikkeling van het Dwingelderveld jarenlang tegengehouden. Nu het gehele gebied eigendom is van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten kunnen de volgende plannen (waarschijnlijk) tot uitvoering komen:
 1. herstel waterhuishouding met waterberging; de dwars door de Kraloër heide lopende kilome-

ters lange afvoersloot zal worden gedempt. In dat gebied kan de waterstand dan worden afgestemd op de behoeften van de natuur en kan het tijdelijk als opvanggebied fungeren van circa één miljoen m³ water in geval van hevige regenval.

2. in het Noordenveld wil men de voormalige natuurwaarden ontwikkelen door de oorspronkelijke slenkstructuur te herstellen en de sloten te dempen. Op grote delen van het Noordenveld zal ook de bouwvoor worden afgegraven om de natte heide ter plaatse terug te krijgen.
3. de af te graven aarde zal vermoedelijk worden gebruikt voor de aanleg/doortrekking van een geluidswal aan de westzijde van de A28, die pal langs de oostgrens van het Dwingelderveld loopt. Dit zal een kwalitatieve verbetering opleveren voor de stilte en de natuurwaarden van het Nationaal Park.
4. de door het Noordenveld en Kraloërveld lopende weg Lhee-Kraloo wil men natuurvriendelijk reconstrueren. De bestaande asfaltweg zal hiertoe worden veranderd in een zandweg met een naastliggend verhard fietspad.
5. aanleg van een ecoduct over de A28 om het Dwingelderveld te verbinden met het aan de oostzijde van de autoweg gelegen Terhorsterzand (ecologische verbindingszone).
6. enkele nieuwe voorzieningen voor de recreatie, o.a. parkeerterreinen en enkele wandelroutes.

De realisatie van de plannen zal niet zonder slag of stoot gaan. Vanuit de plaatselijke bevolking wordt onder meer geopponeerd tegen de reconstructie van de weg Lhee-Kraloo. De gemeenteraad van Westerveld zal in de zomer van 2008 een besluit over deze weg moeten nemen.

- Op een deel van de voormalige landbouwgrond van het Kloosterveld (aan de zuidrand van de heide), sinds een aantal jaren eigendom van Natuurmonumenten, zal eveneens de bouwvoor worden afgegraven en zal het slenkensysteem worden hersteld. Dit gebied wordt zodoende mede geschikt voor wateropvang. Hiertegen zijn bezwaren van omwonenden te verwachten.
- In het kader van de 50ste Boomfeestdag werd in 2007 in het Anserveld door circa 700 leerlingen een klimaatbos geplant. Het aangeplante bos bestaat uit eiken en grove dennen, afgewisseld met lijsterbes en berk.
- Op een tiental locaties in het heidegebied, alsmede in vak 86 in de boswachterij, werd zowel door Natuurmonumenten als Staatsbosbeheer kleinschalig geplagd.
- In het Dwingelderveld werden in 2007 meer dan 20.000 broedparen vogels vastgesteld verdeeld over 116 soorten; het hoogste aantal uit

de 26-jarige telreeks. Een nieuwe soort was de kraanvogel, het derde broedpaar in Nederland; helaas echter ging na circa twee weken het broedsel verloren. Van liefst 21 vogelsoorten werden de hoogste broedvogelaantallen uit de telreeks vastgesteld. Enkele voorbeelden met tussen haakjes het aantal broedparen: dodaars (78), roodhalsfuut (4), blauwe reiger (34), grauwe gans (9), nijlgans (20), kuifeend (50), houtsnip (26), bosuil (10) nachtzwaluw (11). Ook de kokmeeuw was dit jaar, voor het eerst sinds jaren, goed vertegenwoordigd met 482 paar.

- In het Kloosterveld was een door paaltjes gemarkeerde onverharde wandelroute geprojecteerd, wat de rust in dit gebied en de zuidrand van het Nationaal Park zou verstoren. Enkele aanwonenden hebben daartegen een civiele procedure aangespannen. De rechter heeft de vergunning van de gemeente De Wolden vernietigd, omdat de gemeente niet heeft onderzocht of het gebruik van het pad nadelige gevolgen zou hebben voor de ter plaatse aanwezige flora en fauna. De gemeente De Wolden heeft binnen de daarvoor gestelde termijn van zes weken geen beroep tegen de uitspraak aangetekend, de wandelroute is dus van de baan.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De kap van voornamelijk naaldbos had negatieve gevolgen voor de stand van de zomertortel, goudhaan, goudvink en groenling.
- Ook de stand van de geoorde fuut, wilde eend, waterhoen, meerkoet en kokmeeuw daalde. Zes soorten hadden in 2007 de laagste stand ooit. Het betrof wintertaling (nog slechts 20 paar), wulp (11), zomertortel (20), ransuil (14), oeverzwaluw (32) en tapuit (1). De tapuit staat zelfs op de nominatie om uit één van de grootste heidegebieden van Nederland te verdwijnen.
- Aan de noordrand van het gebied werden in 2004 op een vrij groot oppervlak lelies geteeld. Terwijl enkele honderden meters verderop naaldbomen werden gekapt om zoveel mogelijk water in het Nationaal Park te kunnen vasthouden, werden pal naast het gebied veel water eisende lelies verbouwd. Het is daarom wenselijk dat ook aan de noordrand een bufferzone wordt gecreëerd.
- Het Dwingelderveld, dat als Nationaal Park vijftien jaar bestond in 2006, wordt nog altijd druk bezocht. In 2005 zijn er reconstructiewerkzaamheden aan de Benderse bij het bezoekerscentrum uitgevoerd.
- De recreatiedruk blijft onverminderd voortduren, wat wordt versterkt door het steeds opener worden van de bossen. Ook toenemend vliegverkeer (sportvliegtuigjes en luchtballon-

nen) zorgt regelmatig voor onrust in het gebied. Door middel van zonering zou de recreatie beter kunnen worden gereguleerd.

- Het verkeerslawaaï van de ten oosten van het Nationaal Park gelegen A28 dringt steeds verder het gebied in.

071 BARGERVEEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Aan de noordkant van het Meerstalblok, onderdeel van het Bargerveen, zijn lemen dammen en twee retentiebekkens gerealiseerd. In één van de retentiebekkens zijn daarnaast twee oeverwaluwallen aangelegd. De soort heeft van de lemen dammen in 2005 al enorm geprofiteerd; waar er voorheen geen oeverwaluwen werden waargenomen, zijn er dat jaar 45 broedparen gezien. De retentiebekkens zijn daarnaast met name van belang voor de kleine en wilde zwaan.
- Voor het publiek is een viertal kijkschermen aangebracht, drie bij de retentiebekkens en één in het oostelijk deel van het Meerstalblok. In 2007 is een observatiehut gerealiseerd en officieel geopend.
- Aan de noordkant van het gebied en voor een deel daarbinnen is een aantal nieuwe kades aangelegd. De bedoeling is het watersurplus dat tot nu toe uit het veengebied liep, binnen de kades rond de retentiebekkens zoveel mogelijk vast te houden. Tevens worden in deze kades meetstuwen geplaatst zodat het waterschap kan nagaan hoeveel water er uit het Bargerveen komt. De kades vervangen enerzijds de veendammen die het in 1998 begaven en anderzijds bieden de nieuwe kades meer zekerheid op de lange termijn. Door een hoger waterpeil erachter kan er een betere veenmosvorming plaatsvinden. Op korte termijn is deze ontwikkeling interessant voor de watervogels.
- De geoorde fuut doet het na een lichte afname in voorgaande jaren sinds 2004 (95 broedparen) uitstekend in het Bargerveen, met 166 broedparen in 2006. In 2007 daalde het aantal broedparen tot 120 paar.
- Het aantal overwinterende watervogels is de laatste jaren enorm toegenomen. Van de kleine zwaan zijn in het winterseizoen 2001/2002 56 exemplaren geteld, in 2005/2006 maar liefst 604. Ook de grauwe gans, rietgans en pijlstaart doen het bijzonder goed in het gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er worden in het Bargerveen verstorende recreatieve activiteiten ontplooid. Een veenloopcen- trum verzorgt georganiseerde wandelingen. De VVV in Emmen organiseert kinderfeestjes in

het gebied. Hierdoor ontstaat in toenemende mate onrust in het gebied voor de aanwezige vogels en andere dieren. Vogelbescherming Nederland houdt samen met de WetlandWacht de ontwikkelingen nauwgezet in de gaten. Naar aanleiding van opmerkingen worden de recreatieactiviteiten mogelijk weer ondergebracht bij het Veenmuseum. Door de aanleg van een fietspad langs de Duits-Nederlandse grens is er tevens een toename van recreatie van Duitse kant.

072 ENGBERTSDIJKSVENEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In oktober 2006 zijn de werkzaamheden voor het aanleggen van een dam rondom de hoogveen- kern – wat zal leiden tot vernatting van de hoogveen- kern – in goede orde door Staatsbos- beheer afgerond. De werkperioden zijn aangepast aan de aanwezigheid van blauwe kiekendieven, pleisterende kraanvogels en rietganzen.
- Er is een lichte toename te zien van het aantal overwinterende rietganzen; in de winter 2006 / 2007 zijn er zo'n 10.000 geteld. Er is een goede broedpopulatie van dodaarzen. De West-Siberische toendragans haalde in de winters van 2003 / 2004 / 2005 de 1%-norm en de soort overwintert in toenemende mate in het gebied.
- Er is een uitgebreide rapportage uitgebracht over de in 2003 uitgevoerde inventarisatie van broedvogels en overige faunagroepen, waaronder een totaal overzicht van aanwezige dagvlinders, libellen, sprinkhanen en krekels voor de periode 1999 tot en met 2004.
- In de winter van 2007/2008 is Staatsbosbeheer gestart met een vernattingsproject in een deel in de oostelijke randzone. Bij de uitvoering van de werkzaamheden is rekening gehouden met telgegevens van de Telgroep Engbertsdijksvenen. Op basis hiervan zijn werktijden aangepast, onder andere nabij één van de slaapplekken van rietganzen. Ook zijn uitvoeringsmaatregelen in dit deel zoveel mogelijk richting eind februari/begin maart verschoven in verband met de piekaantallen van de overwinterende rietganzen.
- De broedvogelstand is door de Telgroep Engbertsdijksvenen sinds 2003 uitvoerig gekarteerd en bijgehouden. In februari 2008 is een artikel opgesteld waaruit blijkt dat de aanleg van de dam rondom de hoogveen- kern (in 2005 en 2006) van weinig invloed is geweest op de broedvogelstand in het reservaat. Enkele soorten hebben positief gereageerd, zoals bergeend, kleine plevier, kievit en scholekster, maar dit zal van tijdelijke aard zijn. Ook de invloed op de overwinterende blauwe kiekendieven

– een maximum van circa veertig in winter 2007/2008 – klapeksters en rietganzen lijkt niet negatief uit te pakken. De effecten op de overige fauna worden in 2008 onderzocht.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er worden regelmatig paragliders gesignaleerd aan de oostzijde van het gebied, waar ze vanaf een stuk landbouwgrond omhoog worden getrokken en daarna soms lang boven de vennen in het reservaat zeilen. Dit werkt verstorend voor met name foeragerende rietganzen en kraanvogels en pleisterende watervogels.
- Aan de noordoostzijde van het gebied is een uitbreiding van een zandwinlocatie gepland, wat ten koste zal gaan van een foerageergebied voor kraanvogels en rietganzen. Na jaren van voorbereiding is het nu zover dat vergunningen zijn aangevraagd voor een uitbreiding. Vogelbescherming heeft tegen de vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet bezwaar gemaakt. Het belangrijkste argument is het verlies aan foerageergebied. De kraanvogel is een erg schuwe vogel, die al op honderden meters afstand van mensen op de wieken gaat. Uiterekend vlak bij de ontgronding ligt nog een rustig stuk land, waar de kraanvogels regelmatig foerageren en waar ze naar toe gaan als ze ergens anders verstoord zijn. Dit blijkt uit tellingen door onder anderen de plaatselijke WetlandWacht. Vogelbescherming heeft het bezwaar, mede namens de KNNV, toegelicht bij de provincie en aangegeven dat er net ten oosten van Engbertsdijkvenen grote kansen

zijn om een rustig foerageergebied te maken. In provinciale plannen wordt dat deel al aangegeven als gebied voor nieuwe natuur en voor het vasthouden van water. Dat maakt ook de kans op broedende kraanvogels veel groter.

- De verbossing van het hoogveenreservaat in moerasachtige delen van het gebied gaat ten koste van typische hoogveensoorten van open gebied, waar de samenstelling van de broedbevolking onder te lijden heeft. Zo is de graspieper, een typische hoogveensoort, in populatie gereduceerd van 150 paar naar twintig tot dertig paar. Het gebied wordt tevens droger door de verbossing. De zomertaling vertoont eveneens een sterke afname in het broedseizoen, waar overigens geen aanwijsbare oorzaak voor is.
- Sinds de graspieper op de Rode Lijst staat wordt de soort jaarlijks geïnventariseerd. In 2007 werden nog maar dertien broedpaartjes vastgesteld.

073 VERHEVEN PEEL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De landbouw in het middengebied is verder afgebouwd. Het laatste perceel aan de Limburgse kant is nu geheel aan de landbouw onttrokken en er is een kade aangelegd om de waterstand in dit perceel te verhogen. Deze waterstandverhoging komt het hele wetland en dus ook de vogelstand ten goede. Aan de Brabantse zijde is een akkoord tot stand gekomen over de bedrijfsbeëindiging van de op één na laatste

rundveehouder. De gronden zijn per 1 januari 2007 aan Staatsbosbeheer overgedragen. Ook met de laatste rundveehouder is het onlangs tot een akkoord gekomen. Zijn gronden worden eveneens op korte termijn overgedragen aan Staatsbosbeheer. Daarmee is de gehele landbouwenclave tussen de Deurnese Peel en de Mariapeel toegevoegd aan het wetland.

- De eerste procedure bij de Raad van State tegen beregeningen is in 2004 gewonnen. Verdere gelijksoortige procedures zijn eveneens gewonnen, wat betekent dat boeren naast een vergunning in het kader van de grondwaterwet ook een NB-wetvergunning dienen aan te vragen. Dat is inmiddels gebeurd en er zijn tijdelijke NB-wetvergunningen binnen een zone van twee kilometer rondom de Verheven Peel aan de Limburgse zijde verleend. De vergunningen hebben een tijdelijk karakter omdat aan een aantal randvoorwaarden nog niet was voldaan. Zo zouden er stuwen worden geplaatst en de peilen in het landbouwgebied zouden worden opgezet. De stuwen zijn inmiddels geplaatst en de hoogte van de peilen wordt momenteel bestudeerd.
- In Mariapeel is in 2006 twaalf hectare spontane bosopslag verwijderd. Dit is positief voor de vogelsoorten die aan openheid gebonden zijn.
- Door aankopen van enkele percelen in het kader van de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur, is het reservaatgebied iets verder uitgebreid.
- De lekkende kade van het Kanaal van Deurne, dat voedselrijk landbouwwater bevat, is gerepareerd. De werkzaamheden zijn na overleg met de beheerder buiten het broedseizoen uitgevoerd.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er wordt op aangrenzende landbouwgronden beregend zonder de vereiste vergunningen; wateronttrekking door landbouw in de omgeving blijft een probleem. Ondanks plannen voor het instellen van een hydrologische bufferzone aan de Limburgse zijde blijft het gevaar van verdergaande verdroging van het gebied bestaan. In het concept beheerplan (Natura 2000) stelt men voor de vergunningplicht (NB-wet) voor de wateronttrekking in de omgeving op te heffen. Er wordt gesteld dat dit in het kader van de GGOR zou zijn geregeld. In de praktijk blijkt dat echter niet zo te zijn. Er wordt verwezen naar het keur van het waterschap en dat blijkt niet te zijn aangepast om een goede borging van de hydrologie rond het reservaat te verzekeren.
- Aan de Brabantse zijde weigert men vooralsnog

de boeren te dwingen om een Natuurbeschermingswet-vergunning voor wateronttrekking aan te vragen. Werkgroep Behoud de Peel is daarop begin 2007 een groot offensief gestart om handhaving af te dwingen voor alle individuele boeren om een dergelijke vergunning aan te vragen. Het gaat om vele tientallen handavingsverzoeken.

- De toename van de recreatie blijft zorgen baren. Er is grote druk op Staatsbosbeheer om het gebied verder te ontsluiten, waarbij de noodzakelijke zonering van de recreatie uit het oog wordt verloren. In Deurne is een bedrijf dat terreinauto's verhuurt om ritjes door de Verheven Peel te maken. Aanvankelijk weigerden zowel het Waterschap Maas en Aa als Staatsbosbeheer als de provincie Noord-Brabant hier tegen op te treden. Na bezwaren van Werkgroep Behoud de Peel zijn er voorwaarden gesteld aan het gebruik van terreinauto's in het beschermde natuurmonument.
- De depositie van ammoniak op het reservaat is te hoog en de verruiming van de wetgeving ten aanzien van ammoniakdepositie gaat ten koste van de instandhoudingsdoelstellingen van het reservaat.
- Dag en nacht doen helikopters van Defensie de Verheven Peel aan; ze blijven dan zeer laag (tot op enkele decimeters) van het water of landoppervlak hangen om onzichtbaar te worden voor de radar. Dit heeft een enorme verstoring tot gevolg. Op de vennen wordt 's nachts geslapen door kraanvogels en toendrarietganzen, beide kwalificerende soorten voor de Vogelrichtlijngebieden Groote Peel en Verheven Peel (Mariapeel-Deurnese Peelcomplex).

074 GROOTE PEEL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Begin 2004 zijn de laatste dennenbossen in het gebied gekapt om de oorspronkelijke karakteristieke openheid van het veengebied te herstellen en de verdamping te verminderen.
- Vrijwel alle EHS-gronden aan de Limburgse zijde van het reservaat zijn inmiddels verworven en door verdere realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur zal het reservaatgebied nog uitbreiden.
- Staatsbosbeheer is initiatiefnemer van een inmiddels van start gegaan onderzoek dat na moet gaan in hoeverre de Eeuwse Loop (een landbouwsloot dwars door het gebied) een ontwaterende werking heeft en in hoeverre deze sloot voedselrijk water naar het beschermde natuurmonument lekt.
- Ruim honderd door de provincie Limburg verleende waterputvergunningen nabij de Groote

Peel zijn door de Raad van State vernietigd. De provincie had vooraf moeten onderzoeken of de wateronttrekking niet in strijd was met de strenge Europese Habitatrichtlijn. Die schrijft voor dat beschermde natuurgebieden zoals De Groote Peel niet mogen worden aangetast.

- Aan de noordwestzijde van het gebied zijn plannen voor extra waterberging in de bovenloop van de Astense Aa. Dit zou gunstig kunnen uitpakken voor de hydrologische tegendruk in het wetland.
- Helikopters bleven zeer laag, tot op enkele decimeters van het water of landoppervlak, hangen om onzichtbaar te worden voor de radar, met enorme verstoring tot gevolg. Het ministerie van Defensie heeft het laagvlieggebied zodanig aangepast dat de Groote Peel er nu buiten ligt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De verdroging, de afhankelijkheid van aangevoerd (voedselrijk) Maaswater in droge perioden en de wateronttrekking door boeren in de omgeving blijven punten van aandacht. De landbouw blijft aandringen op meer drainages en wateronttrekkingen voor beregeningen, ondanks de hydrologische bufferzone om het

gebied. Er worden procedures gevoerd om beregening in hydrologische bufferzones tegen te gaan.

- De depositie van ammoniak op het reservaat blijft nog altijd te hoog. De politiek is al geruime tijd bezig om de normen voor ammoniakdepositie nabij natuurgebieden op te rekken. Dit heeft geresulteerd in een soepele wetgeving, wat ten koste gaat van de instandhoudingsdoelstellingen van het wetland.
- Door intensieve begrazing en/of vroege maai-data is het beheer van een groot deel van de graslandpercelen niet altijd even vogelvriendelijk. Staatsbosbeheer beroept zich op het feit dat de desbetreffende percelen een botanische doelstelling hebben. Met kleine aanpassingen zoals het plaatsen van flexi-rasters en later maaien zou hier veel te verbeteren zijn. Met Staatsbosbeheer worden hierover onderhandelingen gevoerd.
- De verwachte verdergaande openstelling van het gebied in de kraanvogeltrektijd en het broedseizoen zal de vogels verstoren. Momenteel is er een goede zonering van de recreatie, waarbij een representatief deel van het wetland het hele jaar toegankelijk is voor het publiek.
- De reservaatvorming (aankoop van nieuwe

Begrazing door vee

natuur in het kader van de EHS) aan de Brabantse zijde komt maar niet op gang. Sedert de begrenzing van de EHS is aan deze zijde vrijwel niets meer aangekocht. Voor een goede hydrologische veiligstelling zouden de begrensde landbouwgronden met spoed moeten worden verworven.

075 STRABRECHTSE HEIDE EN BEUVEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Recreatie is steeds meer gereguleerd en onder controle, zo zijn er bijvoorbeeld wandel- en mountainbikeroutes uitgezet. Die zijn zodanig gekozen en geplaatst dat de kwetsbare gebieden zoveel mogelijk worden ontzien. Daarbij is het heidegebied Het Keelven recreatief aantrekkelijker gemaakt waardoor het gebied rondom Beuven wordt ontlast. Ook is er een laagvliegverbod voor luchtballonnen gekomen.
- Er is een aantal nieuwe kleinschalige akkers bijgekomen waarop in de winter de gewassen blijven staan. Momenteel zijn er meer kneuen door het planten van kruisbloemigen. Het graan trekt veel groenlingen en andere zaadeters aan.
- In 2004 was er in augustus een recordaantal zwarte ooievaars. Er zijn er vijftien gezien en ze verbleven ook langer dan normaal op de hei.
- In 2004, 2005, 2006 en 2007 zijn er drie hectare per jaar ten behoeve van heideherstel in visgraatvorm geplagd. Dit is gunstig voor bijvoorbeeld de watersnip en de tureluur.
- De begrazingseenheid ten behoeve van het beheer van de heide is minder groot geworden. Een stuk heide van enkele hectare is uit de integrale begrazing gehaald en krijgt een vervolgbeheer in begrazing met de schaapskudde.
- Er is ten oosten van het Beuven voor een gebied van zo'n tachtig hectare een veeraster aangelegd. Dat is gunstig voor de rust in het gebied.
- Ongewenste opslag is verwijderd van de heide.
- In 2005 is er een nieuw concept bestemmingsplan (natuurgebied) voor het buitengebied Heeze-Leende gekomen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Hoewel er een onderzoek is geweest ten behoeve van de uitvoering van vernattingsmogelijkheden, is er nog geen vernatting waar te nemen in het gebied. Het probleem ligt buiten de heide in het gebied Somerense Heide. Ondanks een actieve aanpak door de terreineigenaar en beheerder blijft verdroging een probleem. Maatregelen tegen de verdrogingsontwikkeling in het gebied zijn al jaren onderwerp van onderhandeling tussen het waterschap, dat water

wil inlaten, en Staatsbosbeheer die de kwaliteit van dat water onvoldoende vindt.

- Er is verstoring door motorcrossers en ruiters die van de paden afwijken.

101 DE WILCK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er lijkt een kentering te komen in de slechte broedresultaten van weidevogels in de polders rond de Wilck. De laatste jaren ging het extreem slecht met de broedende weidevogels, mogelijk als gevolg van de recente aanleg van de Rijksweg N11 en de bouwactiviteiten rond de HSL-tunnel. Weidevogelbeschermers melden echter dat er vooral door grutto's weer wordt gebroed in de noordelijke polders rond de Wilck. De hoop is dat het gebied weer een aanzuigende werking zal krijgen voor broedende weidevogels. Stukjes graslandreservaat zijn wellicht nuttig voor het behoud van de zo kenmerkende weidevogels in het veenweidegebied.
- De aantallen grote zilverreigers en grauwe ganzen zijn sterk toegenomen, evenals de tureluur, scholekster en kievit. De rust in de Wilck en het feit dat de graslanden er niet intensief worden beheerd zorgen hier voor goede broedresultaten.
- In 2004 zijn beheermaatregelen uitgevoerd als bekalking op verzuurde percelen, het toedienen van ruige mest en het aanleggen van overstort.
- Voor het eerst zijn baltsende kemphanen waargenomen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het waterschap heeft in de polders rond de Wilck polderpeilverlagingen gepland. Alterra heeft in opdracht van het waterschap een effectenrapportage opgesteld waarin ze meldt geen significante veranderingen voor de soorten waarvoor het gebied is aangewezen (kleine zwaan, smient) te voorzien als gevolg van de polderpeilverlaging. In dit rapport is dus alleen naar de overwinterende soorten gekeken. De rechter heeft naar aanleiding van deze stellingname het bezwaarschrift tegen de polderpeilverlagingen nietig verklaard, onder de voorwaarde dat het waterpeil in het reservaat op niveau gehouden wordt. Om dit te bewerkstelligen heeft het waterschap een pomp geïnstalleerd die vervuild water uit de Oude Rijn het reservaat inpompt, ongeacht of het regent. Het overschot wordt via een overlaatje weer afgevoerd in een hoofdvaart, terug naar de Rijn; een soort rondpompen dus. Natuurbeschermingsorganisaties waaronder Vogelbescherming Nederland vrezen door de toevoer

van vervuild water voor een vermindering van het nog aanwezige schrale grasland in de Wilck waardoor de aantrekkelijkheid voor weidevogels zal verminderen. De waterflora en -fauna zullen eveneens nadelige gevolgen ondervinden van de verslechterde waterkwaliteit. Door de peilverlaging zal het verschil in waterpeil met de aangrenzende polders gemiddeld zestig centimeter bedragen. Gevreesd wordt dat er water uit de Wilck wegzijgt en dat de foerageermogelijkheden voor weidevogels uit de Wilck slechter zullen worden.

- De uitbreiding van rietopslag aan de slootkanalen en distelopslag in de percelen wordt steeds groter. De distels worden de laatste jaren zelfs chemisch bestreden. Voor de weidevogels zijn deze ontwikkelingen niet bevorderlijk.
- In de polder waarin de Wilck is gelegen, zijn door de agrarische natuurvereniging struinpaden aangelegd. Het positieve is dat stedelingen op deze manier kennis kunnen maken met het veenweidegebied. Hoewel deze worden opengesteld buiten het broedseizoen vindt er toch enige verstoring plaats van vogels, onder andere doordat wandelaars ook buiten de paden komen. Ook zien we nu redelijk dicht bij het gebied zogenaamde boerengolf als buitensport, wat voor verdere verstoring van weidevogels zorgt.
- De graspieper en de zomertaling vertoonden beiden een sterke afname in aantallen, een landelijke trend die ook in de Wilck merkbaar is. Ook de veldleeuwerik is achteruitgegaan.
- Het bestemmingsplan buitengebied Rijnwoude is in 2004 afgerond. Het grootste deel van de door Vogelbescherming Nederland en de vogelwerkgroep ingebrachte punten is gehonoreerd. Deze twee organisaties hadden vooral gepleit om de openheid van het gebied in stand te houden.

102 ZWARTE WATER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Zwarte Water maakt deel uit van het sinds 2005 erkende Nationaal Landschap IJsseldelta. Er is hard gewerkt aan een ontwikkelingsprogramma dat uit twee delen bestaat; een ontwikkelingsperspectief en een uitvoeringsprogramma 2006 – 2013. Tot de programmadoelen horen onder andere het handhaven en versterken van de stand van de kritische weidevogelsoorten, het ontwikkelen en duurzaam beheren van bestaande en nieuwe natuurwaarden, het behoud en versterken van kreken, hanken en rivierarmen en het behouden en versterken van de weidsheid en zichtlijnen van polder Mastenbroek. Van een aantal

projecten is in 2006 de uitvoering gestart.

- Er is een intentieovereenkomst getekend voor de ontwikkeling van een multifunctionele ontgronding in de polder Mastenbroek. Het plangebied, ten zuiden van Hasselt, heeft een oppervlakte van bijna honderd hectare en ligt tussen de Werkerlaan en de Zwolsedijk. De ontgronding in de polder Mastenbroek levert een bijdrage aan de strategische zandbehoefte in de provincie Overijssel voor de komende decennia. De ontgronding maakt onderdeel uit van het Uitvoeringsprogramma Nationaal Landschap IJsseldelta. De daadwerkelijke ontgronding vindt plaats op twee derde deel van de oppervlakte; een derde deel wordt ingericht voor de ontwikkeling van natuur en voor vormen van extensieve recreatie.
- Gebieden met een groot risico op overstroming worden in het streekplan aangewezen als primair watergebied. Ook rivieren, beken en kanalen die een belangrijke functie vervullen bij het afvoeren van water kunnen de status primair watergebied krijgen. De provincie Overijssel heeft deze uitgangspunten vertaald in een nieuw streekplanbeleid waarin water een meer sturende rol krijgt in de ruimtelijke ontwikkeling.
- In polder Mastenbroek hebben in 2005 en 2006 veehouders, gesteund door vrijwilligers, meegedaan aan een project om vanaf het begin van de broedperiode tot aan het moment dat de jonge weidevogels zichzelf kunnen redden, weidevogels te beschermen. Het speerpunt lag bij de meest bedreigde weidevogel, de grutto, maar strekte zich uit tot andere vogelsoorten. Het aantal gruttonesten in Mastenbroek werd geschat op 350 à 400. Naar het effect van de maatregelen is onderzoek gedaan. Daaruit bleek dat in 2005 vijftig tot zestig procent en in 2006 tachtig tot honderd procent van de grut-tobroedparen eind mei nog met kuikens op het land rondliep.
- Het Zwarte Water is een belangrijk broed- en foerageergebied voor de purperreiger. In 2004 zijn op het slibdepot IJsseloog acht paren aangetroffen van de zwartkopmeeuw.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De toekomstige verlaging van het waterpeil in de polder Mastenbroek zal negatieve effecten hebben op de polder als foerageergebied van onder andere de purperreiger. Het waterschap heeft een ontwerpbesluit bekend gemaakt en de KNNV Zwolle en IJsseldelta hebben daartegen een zienswijze ingediend. (Zie 31, Zwarte Meer).
- Waar ooit de polder zich uitstreckte van Zwolle naar Hasselt, ligt nu een nieuw woongebied dat volop in ontwikkeling is: Stadshagen. De

Dwergganzen

komende jaren wordt het woningaanbod in de grote nieuwbouwwijk uitgebreid, onder andere met hoogbouw aan het Zwarte Water. De polder is een belangrijk foerageergebied voor ganzen. Er bestaan plannen om in de nieuwbouwwijk meer ruimte te reserveren voor de natuur, in het bijzonder voor weidevogels die door de nieuwbouw zijn verjaagd naar andere gebieden. De gemeente heeft twee miljoen euro uitgetrokken voor de aanleg van een weidevogelnatuurgebied of duurzaam weidevogelbeheer.

- Hoewel 2003 een bijzonder goed jaar was voor de kwartelkoning in dit gebied, werden er in de jaren daarna steeds minder waargenomen. Een van de oorzaken zou kunnen zijn dat door hoge waterstanden een aantal roepplaatsen overspoeld werd. De zwarte stern vertoont een dalende trend; de drie kolonies in het gebied herbergen een afnemend aantal broedparen van rond de twintig.
- Niet alle projecten in het eerder genoemde Ontwikkelingsperspectief Nationaal Landschap IJsseldelta zijn even positief. Zo blijkt uit het 'Uitvoeringsprogramma 2006-2013 Nationaal Landschap IJsseldelta' dat er in de nabije toekomst in dit kwetsbare gebied nog meer potentieel versturende recreatie wordt overwogen of is gepland. Bijvoorbeeld het ontwikkelen van natuurrecreatie op het Keteileiland. Daarom heeft Vogelbescherming Nederland een zienswijze ingediend op het plan om een fietspad aan te leggen op en langs de westelijke dijk van het Kampereiland. Het plan

geeft aanleiding tot bezorgdheid, vanwege de te verwachten negatieve effecten op rietbroedvogels, overwinterende ganzen en weidevogels. Een deel van het fietspad ligt ter hoogte van een compensatiegebied en is bovendien binnendijs gepland. Daarmee wordt een tot nu ontoegankelijk landbouwgebied, dat door pleisterende ganzen wordt benut als foerageergebied, ontsloten. Negatieve effecten voor de weidevogels worden verwacht in de omgeving van het tracé van het fietspad, waar dit langs het Kattendiep is gepland. De hiernaast gelegen polder Kattenwaard is namelijk een belangrijk gebied voor weidevogels met onder andere hoge dichtheden van de grutto. Ook andere plannen in de IJsseldelta zouden bij de beoordeling van het fietspad moeten worden betrokken.

103 OUDELAND VAN STRIJEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De landinrichting Hoeksche Waard Oost, met de inrichting van natuurvriendelijke oevers langs de Keen en de peilverhoging in het reservaatgebied heeft positieve effecten op weidevogels.
- Er zijn afspraken gemaakt tussen de beheerder en de werkgroep weidevogels om de maaidatum en het tijdstip van beweiden af te stemmen op de aanwezigheid van nesten en jonge vogels. Er wordt gezocht naar een beheervorm waarin de doelstelling van zowel weidevogelgebied als ganzenopvanggebied kunnen samengaan.
- Het gebruik van de verruigde percelen is geïntensiveerd waardoor de verruiging niet verder

is toegenomen. Dit heeft een positief effect op het gebruik van het land door overwinterende ganzen.

- Staatsbosbeheer slaagde erin via aankoop en ruil een belangrijk perceel toe te voegen aan het reservaat. Het betreffende gebied sluit goed aan op het reservaat, waardoor het totale areaal geschikt foerageergebied voor ganzen toegenomen is.
- Het Oudeland van Strijen blijft een belangrijk gebied voor overwinterende steltlopers en ganzen en smienten. In de zomer van 2004 was er een broedende steltkluut, het enige broedgeval van de soort in Nederland in die zomer.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Sinds 1965 ligt in het centrum van het reservaatgebied een kartbaan. De baan trekt veel verkeer aan dat vooral in de winter voor verstoring zorgt. De milieuwerggroep van het Hoeksche Waards Landschap en omwonenden waren al eerder in actie gekomen bij de procedure voor een nieuwe milieuvergunning met als inzet het verplaatsen van de kartbaan, maar er is nog altijd geen oplossing. De gemeente heeft een gebruiksvergunning afgegeven op grond van de wet Milieubeheer waardoor de situatie is gelegaliseerd. In het concept streekplan dat door de provincie ter visie is gelegd is de kartbaan opgenomen, wat een verdere consolidering van deze voor de vogels ongewenste vorm van recreatie zou betekenen. De gemeente Strijen heeft de kartbaan inmiddels opgenomen in het voorontwerp Bestemmingsplan buitengebied in de gemeente Strijen.
- Er is een toenemende verstoring van sportvliegtuigjes boven het gebied.
- Hoewel er in 2006 minder oefeningen zijn gehouden door Defensie, is er nog steeds veel verstoring door laagvliegende helikopters van de Luchtmacht. Defensie houdt vast aan het uitgangspunt dat bestaand gebruik mag worden voortgezet, ondanks de status van Speciale Beschermingszone van het Oude Land van Strijen.
- Er zijn aanwijzingen, dat kritische soorten worden verstoord door een wandelroute die langs de Keen, tussen de Bovenweg en de Hoeksche-weg loopt. In toenemende mate worden de wegen die door het reservaat lopen gebruikt om honden, vaak niet aan de lijn gehouden door de bezitter, uit te laten. Voor overwinterende ganzen kan dit soms verstrend werken.
- Er zijn vergunningaanvragen gedaan om wilde eenden af te schieten naar aanleiding van gewasschade. Er zijn helaas te weinig gegevens omtrent aantallen. De provincie had hierom gevraagd.

105 BOEZEMS KINDERDIJK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het aantal purperreigers blijft toenemen; van 54 paar in 2004 naar 86 paar in 2006. In 2007 werden meer dan 115 nesten gevonden. Natuurontwikkeling in de Krimpenerwaard en waarschijnlijk de toename van agrarisch natuurbeheer in de West-Alblasserwaard zijn hier de oorzaken van.
- In de Nederwaard werd in de zomer van 2006 regelmatig een paartje woudaap waargenomen. Het is onduidelijk of de vogels daadwerkelijk hebben gebroed.
- Belangrijke soorten als roerdomp, porseleinhoen, zwarte stern, snor en baardman kwamen tussen 2004 en 2006 tot broeden in het gebied. In 2007 broeden 5 paar bruine kiekendief, 32 paar zwarte stern, maar geen roerdomp.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Een tegennatuurlijk waterpeil en het grotendeels ontbreken van maaibeheer zijn de oorzaak van toenemende verruiging in met name de Overwaard. Het ongewijzigde peilbeheer met grote schommelingen in het waterpeil is ongunstig voor vogels. Sinds 2006 is in de Overwaard begonnen met kleinschalig maaibeheer om verruiging tegen te gaan of af te remmen. Dit is positief voor rietsoorten maar vanwege natte omstandigheden door hoge waterstanden wordt het maaischema niet gehaald.
- In beide deelgebieden is sprake van afkalving en daarbij ontstaan zelfs losgeslagen drijftillen. Naast golfslag zijn de grote peilfluctuaties hier de oorzaak van.
- In de Nederwaard is nog altijd te weinig oppervlakte aan overjarige rietstroken te vinden. Dit belemmert de vestiging of uitbreiding van soorten als roerdomp, purperreiger en snor.
- De toename van het aantal grauwe ganzen zorgt voor te veel begrazing van riet. De toename van de nijlgans en Canadese gans is negatief voor onder andere de zwarte stern. Vanuit het natuurterrein trekken in het voorjaar de ganzen met hun pullen de aangrenzende polder Nieuw-Lekkerland en polder Blokweer in. Daar veroorzaken ze (lokaal) vraatschade aan de grasmat van de agrarische percelen. De jagersvereniging in polder Nieuw-Lekkerland verjaagt de ganzen één keer per week met het geweer.
- Het gebied lijdt onder toenemende recreatiedruk. Er wordt niet opgetreden tegen (buitenlandse) toeristen die kades betreden en het gebied in gaan. Er ontbreken duidelijke verbodsbordjes. Loslopende honden zorgen vooral op de Tiendweg voor overlast.
- De gemeente Nieuw-Lekkerland heeft haar

Kleine zilverreiger

plannen betreffende uitbreiding van de sportvelden gepresenteerd. Deze uitbreiding is richting de Boezems Kinderdijk. Als het plan wordt uitgevoerd zal er mogelijk veel verstoring optreden voor overwinterende watervogels door licht en geluid. Een opgerichte actiegroep verzet zich tegen de plannen. Een verstorings-toets zal worden uitgevoerd.

106 MIDDEN-LIMBURGSE MAASPLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De bezwarenprocedure tegen afschot van winterganzen is positief afgehandeld. De bezwarencommissie trok de conclusie dat er kennelijk niet voldoende overlast was om afschot toe te staan.
- De provincie Limburg heeft in het voorjaar van 2007 besloten om serieus aan de slag te gaan met gedoogzones voor overzomerende grauwe ganzen. Er zijn in de loop van het jaar in goed overleg met boeren foerageergebieden voor overzomerende ganzen aangewezen. Deze worden door boeren, jagers en vogelaars gezamenlijk gemonitord. De WetlandWacht is nauw betrokken bij het interpreteren van de resultaten hiervan.
- De ontgrinders zijn bezig met het afwerken van de plassen en het opleveren van de gebieden aan natuurorganisaties. De samenwerking met de ontgrinders is soepel verlopen; zo werd er na melding van bewoonde oeverzwaluwnesten aan de Stevoplas een boot beschikbaar gesteld om de hele plas te inventariseren en de locaties op de kaart te zetten zodat er bij de werkzaamheden met de zwaluwen rekening kon worden gehouden.
- De terreinbeheerders zijn in de zomermaanden zeer actief om samen met de politie illegaal vissen, nachtelijk vissen en kamperen tegen te gaan.
- De geplande waterskibaan in de Oolderplas bij Roermond is van de baan en het megawatersportcentrum Mare Minor in Thorn gaat ook in afgeslankte vorm niet door.
- In de beheervisie Maasplassen Limburg, in oktober 2004 gerealiseerd door het Limburgs Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbos-beheer, wordt ruim aandacht geschonken aan de waarde van het gebied voor broedvogels en overwinteraars.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De recreatiedruk is nog altijd erg hoog. De plannen voor ontwikkeling van recreatie op en rond de plassen gaat volop door. Er is een actieve groep recreatieondernemers die plannen

ontwikkelt voor het bouwen van recreatiewoningen, restaurants en jachthavens. Wanneer de plannen daadwerkelijk vorm krijgen wordt de natuurwaarde van de plassen sterk onder druk gezet.

- De druk op de kwalificerende soort de grauwe gans is erg hoog en dit vraagt alle aandacht. De broedresultaten zijn al jaren dramatisch en dat brengt de instandhouding van de soort voor dit gebied in de toekomst in gevaar. De voortschrijdende natuurontwikkelingsprojecten zijn evenmin gunstig voor het in stand houden van goede grazige weilanden voor ganzen. In het beheerplan staat echter dat het gebied natuurontwikkelingsgebied is en de prioriteit ligt niet bij 'saaie weilanden met alleen maar ganzen'. Grauwe ganzen maken volop gebruik van boerengras en akkers en de hoop bestaat dat de door de boeren ingestelde foerageergebieden de ganzen een goede opvangmogelijkheid bieden.
- Er blijven hardnekkige ontgrindingsplannen bij Asselt-noord. Natuurmonumenten en de eigenaars van de zeer ondiepe Grote Eindplas onderzoeken opnieuw de mogelijkheid tot ontgrinden en doorsteken van het schiereiland. Als argument wordt gebruikt dat de plas dreigt dicht te slibben en men wil watersporters de mogelijkheid bieden rondjes te varen om een eiland. De luwte van het schiereiland en de ondiepte van de plas maken het gebied echter bij uitstek geschikt voor rustende eenden en ganzen, die daar nu volop gebruik van maken.

107 ABTSKOLK & DE PUTTEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het ontwerpbesluit tot aanwijzing als Vogelrichtlijngebied van het 612 ha grote gebied Abtskolk & De Putten (tussen Petten en Schoorl) heeft begin 2006 ter inzage gelegen. Het is het eerste gebied waarvan de Natura 2000-aanwijzingsprocedure van start is gegaan. Abtskolk & De Putten is aangewezen als speciale beschermingszone onder de Vogelrichtlijn vanwege de aanwezigheid van graslanden, zoete en brakke wateren die als geheel één van de vijf belangrijkste pleisterplaatsen in Nederland vormen van de dwerggans. Tussen 2001 en 2005 herbergde het gebied 21% van de landelijke winterpopulatie van de wereldwijd bedreigde soort. De vogels, vaak in gezelschap van kolganzen, zijn aanwezig van half oktober tot half maart. Tot december verblijven de vogels doorgaans in de omgeving van de Abtskolk. In december en januari houden ze zich, mogelijk ten gevolge van verstoring, meer op in de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder. Die laatste is ook het belangrijkste voedselgebied

in februari en maart. Als drink- en poetsplaats wordt De Abtskolk gebruikt. Delen van het gebied zijn in eigendom en beheer bij het Staatsbosbeheer (Abtskolk, 48 ha) en de Vereniging Natuurmonumenten (De Putten, 74 ha). De instandhoudingsdoelstelling voor de dwerggans in Abtskolk & De Putten is: 'Behoud van omvang en kwaliteit van het leefgebied voor behoud van de populatie'. Op het ontwerp-aanwijzingsbesluit zijn 49 zienswijzen ingediend.

- In het kader van de ontwikkeling van natuurlijke klimaatbuffers, waarbij Vogelbescherming en Natuurmonumenten samenwerken, realiseert Natuurmonumenten een zilt natuurgebied achter de Hondsbossche Zeewering. Door versterking van de oude binnendijk kan op termijn de huidige zeewering een overslagdijk bij zware storm worden en kan er waardevolle natuur ontstaan. In dat kader zijn er in de Leipolder door de Dienst Landelijk Gebied graafwerkzaamheden uitgevoerd. De werkzaamheden hebben tot de nodige ophef geleid bij omwonenden en de Faunabescherming, die aantasting van het leefgebied van de dwerggans en van de cultuurhistorische waarden van de Leipolder vrezen. De Raad van State heeft beslist dat de graafwerkzaamheden deels stilgelegd dienen te worden en dat verder onderzoek naar het foerageergedrag van dwergganzen wenselijk is. De uitkomsten van het onderzoek zullen mede richting geven aan de verdere ontwikkeling van het gebied tot natuurlijke klimaatbuffer.

ter - Pettemerduinen en de belemmering van het vrije zandtransport langs en naar de kust. Vanwege de grote bezwaren wordt wel de kust versterkt, maar zijn de andere plannen in de ijskast gezet. Vogelbescherming Nederland heeft aangegeven het plan strijdig te vinden met het aanwijzingsbesluit.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Bollenkwekers en boeren in de Polders Q en L bij Petten dreigen met een schadeclaim van rond de tien miljoen euro als deze gebieden door Europese regelgeving officieel worden aangewezen tot Vogelrichtlijngebied. De agrariërs stellen dat de verkoopwaarde van hun bedrijven aanzienlijk zal dalen.
- De gemeente Zijpe en een aantal projectontwikkelaars willen een zeejachthaven aanleggen bij Petten. Dit plan zou tegelijk met de versterking van de kust uitgevoerd moeten worden. Het gaat buitendijks om ca. 1700 wooneenheden en 420 vakantiewoningen. Binnendijks, in de Polders Q en L, moeten 300 woningen en 200 landgoederen worden gebouwd. Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland, de Noord-Hollandse Milieufederatie en Stichting Duinbehoud zijn felle tegenstanders van het project. Belangrijkste argumenten zijn de enorme aantasting van het ongerepte en open Noord-Hollandse kustlandschap, de extra belemmering van de ecologische uitwisseling tussen de Natura 2000-gebieden Duinen Schoorl - Duinen Zwanenwater en Duinen Zwanenwa-

BIJLAGE 1. 1% NORM VAN TREKKENDE WATERVOGELS (NIET BROEDVOGELS)

Soort	1% norm	Soort	1% norm
Roodkeelduiker	*	Topper	3.100
Parelduiker	*	Eider	10.300
Dodaars	3.400	Zwarte zee-eend	16.000
Fuut	4.800	Brilduiker	4.000
Kuifduiker	35	Nonnetje	400
Geoorde fuut	2.800	Middelste zaagbek	1.700
Aalscholver	3.100	Grote zaagbek	2.500
Kleine zilverreiger	1.300	Meerkoet	17.500
Grote zilverreiger	470	Scholekster	10.200
Lepelaar	100	Kluut	730
Kleine zwaan	290	Bontbekplevier	1.900
Wilde zwaan	590	Strandplevier	660
Taigarietgans	1.000	Goudplevier	8.000
Toendrarietgans	6.000	Zilverplevier	2.500
Kleine rietgans	370	Kievit	20.000**
Kolgans	10.000	Kanoet	4.500
Dwerggans	110	Drieteenstrandloper	1.200
Grauwe gans	4.000	Krombekstrandloper	7.400
Brandgans	3.600	Bonte strandloper	13.300
Rotgans	2.200	Grutto	1.700
Bergeend	3.000	Rosse grutto	5.200
Smient	15.000	Wulp	4.200
Krakeend	600	Zwarte ruiter	1.000
Wintertaling	4.000	Tureluur	2.500
Wilde eend	20.000**	Groenpootruiter	3.100
Pijlstaart	600	Steenloper	1.000
Slobeend	400	Dwergmeeuw	840
Krooneend	500	Reuzenster	65
Tafeleend	3.500	Dwergster	340
Kuifeend	12.000	Zwarte ster	4.000

Bron: Wetlands International 2002. Waterbird Population Estimates - Third Edition. Wetlands International, Wageningen

NB. De ontwerp-aanwijzingsbesluiten zijn gebaseerd op deze gegevens.

*) Wetlands International (2002) stelt de 1%-norm voor deze soorten op 10.000 vogels. Volgens deskundigen is deze norm veel te hoog. In de tweede editie van Waterbird Population Estimates was deze norm nog 750 voor roodkeelduiker en 1.200 voor parelduiker.

**) 1 % van de populatiegrootte is hoger maar 20.000 watervogels kwalificeren al als internationaal belangrijk

BIJLAGE 2A. BROEDVOGELS PER GEBIED

X = Soort waarvoor in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied instandhoudingsdoelen zijn opgenomen

	Waddenzee	Texel: Duinen en Lage Land	Vlieland: Duinen	Terschelling: Duinen	Ameland: Duinen	Schiermonnikoog: Duinen	Lauwersmeer	Noordzeekustzone	Zwanenwater	Voordelta	Voornes Duin	Kwade Hoek	Haringvliet	Hollands Diep	Volkerakmeer	Grevelingen	Oosterschelde	Zoommeer	Markiezaat
soort	001-00	002-00	003-00	005-00	006-00	008-00	012-00	015-00	016-00	017-01	017-03	017-04	018-00	019-00	020-00	021-00	022-00	023-00	024-00
Dodaars				x															x
Geoorde fuut											x								
Aalscholver			x						x		x								
Grote zilverreiger																			
Purperreiger																			
Woudaapje																			
Roerdomp		x			x	x	x												
Lepelaar	x	x	x						x		x				x				x
Eider	x	x	x		x	x													
Bruine kiekendief	x	x	x	x	x	x	x						x		x	x			
Blauwe kiekendief		x	x	x	x	x													
Grauwe kiekendief							x												
Porseleinhoen			x		x		x												
Kwartelkoning																			
Kluut	x						x						x		x	x	x	x	x
Bontbekplevier	x	x		x		x	x	x					x		x	x	x		x
Strandplevier	x	x	x	x		x		x				x	x		x		x	x	x
Kemphaan							x												
Watersnip																			
Zwartkopmeeuw													x		x			x	
Kleine mantelmeeuw	x	x	x						x						x				
Grote stern	x															x			
Visdief	x												x		x	x	x	x	
Noordse stern	x						x										x		
Dwergstern	x	x		x				x					x		x	x	x		
Zwarte stern																			
Velduil	x	x	x	x	x	x	x												
Nachtzwaluw																			
IJsvogel																			
Zwarte specht																			
Boomleeuwerik																			
Oeverzwaluw																			
Blauwborst							x						x						
Paapje				x		x	x												
Roodborsttapuit		x																	
Tapuit		x	x	x	x	x			x										
Snor							x												
Rietzanger				x	x		x						x						
Grote karekiet																			
Grauwe klauwier			x		x														

(WETLANDS 001 T/M 043)

	Veerse Meer	Westerschelde en Saftinghe	Het Zwin	IJsselmeer incl. Friese IJsselmeerkust	Markermeer en IJmeer	Ketelmeeren Vossemeer	Zwarte Meer	Drontermeer*	Veluwemeer*	Wolderwijd*	Gooi - en Eemmeer	IJssel	Gelderse Poort	Neder-Rijn	Waal	Biesbosch	Leekstermeerge- bied	Zuidlaardermeer- gebied	Groote Wielen
soort	025-00	026-00	027-00	028-00	029-00	030-00	031-00	032-00	033-00	034-00	035-00	036-00	037-00	038-00	039-00	040-00	041-00	042-00	043-00
Dodaars													x						
Geoorde fuut																			
Aalscholver	x			x								x	x			x			
Grote zilverreiger																			
Purperreiger							x												
Woudaapje													x						
Roerdomp				x		x	x	x	x	x			x			x	x	x	
Lepelaar	x																		
Eider																			
Bruine kiekendief		x		x												x			
Blauwe kiekendief																			
Grauwe kiekendief																			
Porseleinhoen				x		x	x					x	x	x	x	x	x	x	x
Kwartelkoning												x	x	x	x		x		
Kluut		x																	
Bontbekplevier	x	x		x															
Strandplevier	x	x																	
Kemphaan				x															x
Watersnip																			
Zwartkopmeeuw		x																	
Kleine mantelmeeuw	x																		
Grote stern		x																	
Visdief		x		x	x						x								
Noordse stern																			
Dwergstern		x																	
Zwarte stern												x	x		x				
Velduil																			
Nachtzwaluw																			
IJsvogel												x	x	x		x			
Zwarte specht																			
Boomleeuwerik																			
Oeverzwaluw													x	x					
Blauwborst		x											x			x			
Paapje																			
Roodborsttapuit																			
Tapuit																			
Snor				x		x	x				x					x			
Rietzanger				x			x									x	x	x	x
Grote karekiet						x	x	x	x	x	x		x						
Grauwe klauwier																			

*) Samen met het Nuldernauw vormen Drontermeer, Veluwemeer en Wolderwijd het gebied Veluwerandmeren.

BIJLAGE 2A. BROEDVOGELS PER GEBIED

X = Soort waarvoor in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied instandhoudingsdoelen zijn opgenomen

	Oude Venen	De Deelen	Oordt's Mersken e.o., Van	Sneekermeer e.o.	Witte en Zwarte Brekken	Oudegaaster-brekken e.o.	Fluessen/Vogel-hoek/Morra	Rottige Meenthe	De Weerribben	De Wieden	Oostvaarders-plassen	Lepelaarplassen	Eilandspolder	Zeevang	Wormer- en Jisperveld	Ilperveld e.o.	Oostzanerveld	Oostelijke Vechtplassen	Naardermeer
soort	044-00	045-00	046-00	047-00	048-00	049-00	050-00	051-00	052-00	053-00	054-00	055-00	056-00	057-00	058-00	059-01	059-02	060-00	061-00
Dodaars											x								
Geoorde fuut																			
Aalscholver	x									x	x	x							x
Grote zilverreiger											x								
Purperreiger	x	x							x	x								x	x
Woudaapje											x				x			x	
Roerdomp	x	x						x	x	x	x				x	x	x	x	
Lepelaar											x	x							
Eider																			
Bruine kiekendief	x	x								x	x					x	x		
Blauwe kiekendief											x								
Grauwe kiekendief																			
Porseleinhoen	x			x		x			x	x	x							x	
Kwartelkoning				x						x									
Kluut																			
Bontbekplevier																			
Strandplevier																			
Kemphaan	x		x	x											x	x	x		
Watersnip									x	x							x	x	
Zwartkopmeeuw																			
Kleine mantelmeeuw																			
Grote stern																			
Visdief																	x	x	
Noordse stern																			
Dwergstern																			
Zwarte stern	x	x							x	x								x	x
Velduil																			
Nachtzwaluw																			
IJsvogel																		x	
Zwarte specht																			
Boomleeuwerik																			
Oeverzwaluw																			
Blauwborst											x								
Paapje			x							x	x								
Roodborsttapuit																			
Tapuit																			
Snor	x	x							x	x	x					x	x	x	x
Rietzanger	x	x		x					x	x	x		x		x	x	x	x	
Grote karekiet		x						x	x	x	x							x	x
Grauwe klauwier																			

(WETLANDS 044 T/M 107)

	Arkenheer	Nieuwkoopse Plassen	Reeuwijkse Plassen	Zouweboezem	Donkse Laagten	Yerseke en Kapelse Moer	Fochteloerveen	Dwingelderveld	Bargerveen	Engbertsdijkvenen	Mariapelen Deurnesepeel	Groote Peel	Strabrechtse Heide en Beuven	De Wilck	Zwarte Water en Vecht	Oudeland van Strijen	Boezems Kinderdijk	Maasplassen	Abtskolk/ De Putten
soort	062-00	063-00	064-00	065-00	066-00	068-00	069-00	070-00	071-00	072-00	073-00	074-00	075-00	101-00	102-00	103-00	105-00	106-00	107-00
Dodaars								x			x	x							
Geoorde fuut							x	x	x	x		x							
Aalscholver																			
Grote zilverreiger																			
Purperreiger		x		x													x		
Woudaapje		x											x						
Roerdomp		x		x									x		x				
Lepelaar																			
Eider																			
Bruine kiekendief																			
Blauwe kiekendief																			
Grauwe kiekendief																			
Porseleinhoen				x			x		x			x			x		x		
Kwartelkoning															x				
Kluut																			
Bontbekplevier																			
Strandplevier																			
Kemphaan																			
Watersnip									x										
Zwartkopmeeuw		x																	
Kleine mantelmeeuw																			
Grote stern																			
Visdief																			
Noordse stern																			
Dwergstern																			
Zwarte stern		x													x		x		
Velduil									x			x							
Nachtzwaluw									x		x								
Ijsvogel																			
Zwarte specht								x											
Boomleeuwerik								x											
Oeverzwaluw																			
Blauwborst									x		x	x							
Paapje							x	x	x										
Roodborsttapuit							x	x	x		x	x							
Tapuit								x											
Snor		x		x													x		
Rietzanger		x																	
Grote karekiet		x													x				
Grauwe klauwier									x										

BIJLAGE 2B. NIET-BROEDVOGELS PER GEBIED

X = Soort waarvoor in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied instandhoudingsdoelen zijn opgenomen

	Waddenzee	Lauwersmeer	Noordzeekustzone	Zwanenwater	Voordelta	Voornes Duin	Kwade Hoek	Haringvliet	Hollands Diep	Volkerakmeer	Grevelingen	Oosterschelde	Zoommeer	Markiezaat	Veerse Meer	Westerschelde en Saeftinghe	Het Zwin	IJsselmeer incl. Friese IJsselmeerkust
soort	001-00	012-00	015-00	016-00	017-01	017-03	017-04	018-00	019-00	020-00	021-00	022-00	023-00	024-00	025-00	026-00	027-00	028-00
Roodkeelduiker			x		x													
Parelduiker			x															
Dodaars											x	x			x			
Kuifduiker					x					x	x	x						
Fuut	x	x			x		x	x		x	x	x	x	x		x		x
Geoorde fuut											x			x				
Aalscholver	x	x	x		x		x	x		x	x	x		x	x			x
Kleine zilverreiger	x	x									x	x			x	x	x	
Grote zilverreiger																		
Lepelaar	x	x			x		x	x	x	x	x	x		x	x	x		x
Kleine zwaan	x	x						x		x	x				x			x
Wilde zwaan		x																
Taigarietgans																		
Toendrarietgans	x																	x
Kleine rietgans																		x
Kolgans		x						x	x		x				x	x		x
Dwerggans		x		x				x										
Grauwe gans	x	x			x		x	x	x	x	x	x	x	x		x		x
Brandgans	x	x					x	x	x	x	x	x		x	x			x
Rotgans	x									x	x	x	x		x			
Bergeend	x	x	x		x		x	x		x	x	x	x	x		x		x
Smient	x	x			x				x	x	x	x	x	x	x	x		x
Krakeend	x	x			x				x	x	x	x	x	x	x	x		x
Wintertaling	x	x			x		x	x		x	x	x	x	x		x		x
Wilde eend	x	x						x	x	x	x	x			x	x		x
Pijlstaart	x	x			x		x	x		x	x	x	x	x		x		x
Slobeend	x	x		x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x		x
Krooneend																		
Tafeleend		x								x								x
Kuifeend		x						x	x	x			x		x			x
Topper	x				x			x										x
Eider	x		x		x													

N.B. De tabelgegevens zijn overgenomen uit de ontwerp-aanwijzingsbesluiten en de meest recente gebiedendocumenten voor de betreffende gebieden, afgestemd met het Profielendocument en de Gebiedendatabase van LNV.

(WETLANDS 001 T/M 028)

	Waddenzee	Lauwersmeer	Noordzeekustzone	Zwanenwater	Voordelta	Voornes Duin	Kwade Hoek	Haringvliet	Hollands Diep	Volkerakmeer	Grevelingen	Oosterschelde	Zoommeer	Markiezaat	Veerse Meer	Westerschelde en Saeftinghe	Het Zwin	IJsselmeer incl. Friese IJsselmeerkust
soort	001-00	012-00	015-00	016-00	017-01	017-03	017-04	018-00	019-00	020-00	021-00	022-00	023-00	024-00	025-00	026-00	027-00	028-00
Zwarte zee-eend			x		x													
Brilduiker	x	x			x					x	x	x			x			x
Nonnetje		x																x
Middelste zaagbek	x				x					x		x			x	x		
Grote zaagbek	x																	x
Zeearend	x	x														x		
Visarend								x		x								
Slechtvalk	x							x		x	x	x				x		
Meerkoet		x						x		x	x	x	x	x	x			x
Kraanvogel																		
Scholekster	x		x		x		x				x	x				x		
Kluut	x	x	x		x		x	x		x	x	x	x	x	x	x		x
Bontbekplevier	x	x	x		x		x			x	x	x		x		x		
Strandplevier											x	x				x		
Goudplevier	x	x						x			x	x			x	x		x
Zilverplevier	x	x	x		x		x				x	x		x		x		
Kievit	x	x	x					x				x				x		
Kanoet	x		x									x		x		x		
Drieteenstrandloper	x		x		x		x					x				x		
Krombekstrandloper	x																	
Bonte strandloper	x		x		x		x				x	x		x		x		
Kemphaan		x																x
Grutto																		x
Rosse grutto	x		x		x		x				x	x				x		
Wulp	x	x	x		x		x	x			x	x				x		x
Zwarte ruiter	x	x										x		x		x		
Groenpootruiter	x											x				x		
Tureluur	x				x		x			x	x	x				x		
Steenloper	x		x		x						x	x				x		
Dwergmeeuw			x		x													x
Reuzenster		x																x
Zwarte stern	x																	x

BIJLAGE 2B. NIET-BROEDVOGELS PER GEBIED

X = Soort waarvoor in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied instandhoudingsdoelen zijn opgenomen

	Markermeer en IJmeer	Ketelmeer en Vossemeer	Zwarte Meer	Drontermeer*	Veluwemeer*	Wolderveld*	Gooi- en Eemmeer	IJssel	Gelderse Poort	Neder-Rijn	Waal	Biesbosch	Leekstermeergebied	Zuidlaardermeergebied	Groote Wielen	Oude Venen	De Deelen	Oordt's Mersken e.o., Van
soort	029-00	030-00	031-00	032-00	033-00	034-00	035-00	036-00	037-00	038-00	039-00	040-00	041-00	042-00	043-00	044-00	045-00	046-00
Roodkeelduiker																		
Parelduiker																		
Dodaars																		
Kuifduiker																		
Fuut	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x						
Geoorde fuut																		
Aalscholver	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				x		
Kleine zilverreiger																		
Grote zilverreiger				x	x	x						x					x	
Lepelaar	x	x	x	x	x	x						x						
Kleine zwaan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x				
Wilde zwaan								x	x									
Taigarietgans																		
Toendrarietgans		x	x															
Kleine rietgans																		
Kolgans		x	x					x	x	x	x	x	x	x	x	x		x
Dwerggans																		
Grauwe gans	x	x	x				x	x	x	x	x	x				x	x	
Brandgans	x										x	x	x		x	x	x	x
Rotgans																		
Bergeend																		
Smient	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Krakeend	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x				x		
Wintertaling		x	x					x	x			x				x		
Wilde eend								x				x						
Pijlstaart		x	x	x	x	x		x	x	x	x	x						
Slobeend	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				x	x	
Krooneend	x			x	x	x												
Tafeleend	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				x		
Kuifeend	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x				x		
Topper	x																	
Eider																		

N.B. De tabelgegevens zijn overgenomen uit de ontwerp-aanwijzingsbesluiten en de meest recente gebiedendocumenten voor de betreffende gebieden, afgestemd met het Profielendocument en de Gebiedendatabase van LNV.

(WETLANDS 029 T/M 046)

	Markermeer en IJmeer	Ketelmeer en Vossemeer	Zwarte Meer	Drontermeer*	Veluwemeer*	Wolderwijd*	Gooi- en Eemmeer	IJssel	Gelderse Poort	Neder-Rijn	Waal	Biesbosch	Leekstermeergebied	Zuidlaardermeergebied	Groote Wielen	Oude Venen	De Deelen	Oordt's Mersken e.o., Van
soort	029-00	030-00	031-00	032-00	033-00	034-00	035-00	036-00	037-00	038-00	039-00	040-00	041-00	042-00	043-00	044-00	045-00	046-00
Zwarte zee-eend																		
Brilduiker	x			x	x	x												
Nonnetje	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x				x	x	
Middelste zaagbek																		
Grote zaagbek	x	x		x	x	x						x						
Zeearend												x						
Visarend		x																
Slechtvalk																		
Meerkoet	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x						
Kraanvogel																		
Scholekster								x										
Kluut																		
Bontbekplevier																		
Strandplevier																		
Goudplevier																		
Zilverplevier																		
Kievit								x	x	x	x							
Kanoet																		
Drieteenstrandloper																		
Krombekstrandloper																		
Bonte strandloper																		
Kemphaan															x	x		x
Grutto		x							x	x	x	x			x	x		
Rosse grutto																		
Wulp								x	x	x	x							
Zwarte ruiter																		
Groenpootruiter																		
Tureluur								x										
Steenloper																		
Dwergmeeuw	x																	
Reuzenster		x																
Zwarte stern	x		x															

*) Samen met het Nuldernauw vormen Drontermeer, Veluwemeer en Wolderwijd het gebied Veluwerandmeren.

BIJLAGE 2B. NIET-BROEDVOGELS PER GEBIED

X = Soort waarvoor in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied instandhoudingsdoelen zijn opgenomen

	Sneekermeer e.o.	Witte en Zwarte Brekken	Oudegaasterbrekken e.o.	Fluessen/Vogelhoek/Morra	Rottige Meenthe	De Weerribben	De Wieden	Oostvaardersplassen	Lepelaarplassen	Eilandspolder	Zeevang	Wormer- en Jisperveld	Ilperveld e.o.	Oostzanerveld	Oostelijke Vechtplassen	Naardermeer	Arkenheer	Nieuwkoopse Plassen
soort	047-00	048-00	049-00	050-00	051-00	052-00	053-00	054-00	055-00	056-00	057-00	058-00	059-01	059-02	060-00	061-00	062-00	063-00
Roodkeelduiker																		
Parelduiker																		
Dodaars																		
Kuifduiker																		
Fuut							x											
Geoorde fuut																		
Aalscholver							x								x			
Kleine zilverreiger																		
Grote zilverreiger								x										x
Lepelaar								x	x	x								
Kleine zwaan							x				x						x	
Wilde zwaan								x										
Taigarietgans																		
Toendrarietgans																		
Kleine rietgans	x	x	x	x														
Kolgans	x	x	x	x			x	x			x				x	x		x
Dwerggans																		
Grauwe gans							x	x	x				x	x		x		
Brandgans	x	x	x	x				x										
Rotgans																		
Bergeend								x										
Smient	x	x	x	x			x	x		x	x	x	x	x	x			x
Krakeend	x	x					x	x	x				x	x	x			x
Wintertaling	x	x						x		x								
Wilde eend	x																	
Pijlstaart								x	x									
Slobeend	x	x						x	x			x	x	x	x			
Krooneend																		
Tafeleend							x	x							x			
Kuifeend			x	x			x	x	x									
Topper																		
Eider																		

N.B. De tabelgegevens zijn overgenomen uit de ontwerp-aanwijzingsbesluiten en de meest recente gebiedendocumenten voor de betreffende gebieden, afgestemd met het Profielendocument en de Gebiedendatabase van LNV.

(WETLANDS 047 T/M 063)

	Sneekermeer e.o.	Witte en Zwarte Brekken	Oudegaasterbrekken e.o.	Fluessen/Vogelhoek/Morra	Rottige Meenthe	De Weerribben	De Wieden	Oostvaardersplassen	Lepelaarplassen	Eilandspolder	Zeevang	Wormer- en Jisperveld	Ilperveld e.o.	Oostzanerveld	Oostelijke Vechtplassen	Naardermeer	Arkemheen	Nieuwkoopse Plassen
soort	047-00	048-00	049-00	050-00	051-00	052-00	053-00	054-00	055-00	056-00	057-00	058-00	059-01	059-02	060-00	061-00	062-00	063-00
Zwarte zee-eend																		
Brilduiker																		
Nonnetje			x	x			x	x							x			
Middelste zaagbek																		
Grote zaagbek							x											
Zeearend								x										
Visarend							x											
Slechtvalk																		
Meerkoet	x									x			x	x				
Kraanvogel																		
Scholekster																		
Kluut								x	x									
Bontbekplevier																		
Strandplevier																		
Goudplevier	x									x	x							
Zilverplevier																		
Kievit	x									x	x							
Kanoet																		
Drieteenstrandloper																		
Krombekstrandloper																		
Bonte strandloper																		
Kemphaan	x											x	x	x				
Grutto	x	x						x	x	x	x	x						
Rosse grutto																		
Wulp	x		x	x							x							
Zwarte ruiter																		
Groenpootruiter																		
Tureluur																		
Steenloper																		
Dwergmeeuw																		
Reuzenster																		
Zwarte stern																		

BIJLAGE 2B. NIET-BROEDVOGELS PER GEBIED

X = Soort waarvoor in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied instandhoudingsdoelen zijn opgenomen

	Reeuwijkse Plassen	Zouweboezem	Donkse Laagten	Yerseke en Kapelse Moer	Fochteloerveen	Dwingelderveld	Bargerveen	Engbertsdijkvenen	Mariapeel en Deurnesepeel	Groote Peel	Strabrechtse Heide en Beuven	De Wilck	Zwarte Water en Vecht	Oudeland van Strijen	Boezems Kinderdijk	Maasplassen*	Abtskolk/ De Putten
soort	064-00	065-00	066-00	068-00	069-00	070-00	071-00	072-00	073-00	074-00	075-00	101-00	102-00	103-00	105-00	106-00	107-00
Roodkeelduiker																	
Parelduiker																	
Dodaars																	
Kuifduiker																	
Fuut																	
Geoorde fuut																	
Aalscholver																	
Kleine zilverreiger																	
Grote zilverreiger																	
Lepelaar																	
Kleine zwaan	x		x		x	x	x					x	x				
Wilde zwaan					x												
Taigarietgans							x			x							
Toendrarietgans					x	x	x	x	x	x							
Kleine rietgans																	
Kolgans			x	x	x				x	x			x	x			
Dwerggans														x			x
Grauwe gans																	
Brandgans			x											x			
Rotgans																	
Bergeend																	
Smient	x											x	x	x	x		
Krakeend	x	x													x		
Wintertaling					x	x											
Wilde eend																	
Pijlstaart													x				
Slobeend	x				x	x							x		x		
Krooneend																	
Tafeleend																	
Kuifeend																	
Topper																	
Eider																	

N.B. De tabelgegevens zijn overgenomen uit de ontwerp-aanwijzingsbesluiten en de meest recente gebiedendocumenten voor de betreffende gebieden, afgestemd met het Profielendocument en de Gebiedendatabase van LNV.

(WETLANDS 064 T/M 107)

	Reeuwijkse Plassen	Zouweboezem	Donkse Laagten	Yerseke en Kapelse Moer	Fochteloerveen	Dwingelderveld	Bargerveen	Engbertsdijkvenen	Mariapeel en Deurnesepeel	Groote Peel	Strabrechtse Heide en Beuven	De Wilck	Zwarte Water en Vecht	Oudeland van Strijen	Boezems Kinderdijk	Maasplassen*	Abtskolk/ De Putten
soort	064-00	065-00	066-00	068-00	069-00	070-00	071-00	072-00	073-00	074-00	075-00	101-00	102-00	103-00	105-00	106-00	107-00
Zwarte zee-eend																	
Brilduiker																	
Nonnetje																	
Middelste zaagbek																	
Grote zaagbek																	
Zeearend																	
Visarend																	
Slechtvalk																	
Meerkoet													x				
Kraanvogel								x		x	x						
Scholekster																	
Kluut																	
Bontbekplevier																	
Strandplevier																	
Goudplevier																	
Zilverplevier																	
Kievit																	
Kanoet																	
Drieteenstrandloper																	
Krombekstrandloper																	
Bonte strandloper																	
Kemphaan																	
Grutto													x				
Rosse grutto																	
Wulp																	
Zwarte ruiter																	
Groenpootruiter																	
Tureluur																	
Steenloper																	
Dwergmeeuw																	
Reuzenster																	
Zwarte stern																	

*) Voor De Maasplassen is (nog) geen concept-aanwijzingsbesluit gepubliceerd, maar kwalificeerd als slaapplek voor kleine zwaan, grauwe gans en tafeleend.

BIJLAGE 3. WETLANDWACHTEN

Het netwerk van Wetlandwachten bestaat uit 88 vrijwilligers (juni 2008). De meeste van hen zijn ook actief binnen een lokale of regionale vogelwerkgroep. Van de 80 wetlands zijn 10 gebieden niet onder de hoede van een WetlandWacht. Sommige gebieden zijn zo groot dat meerdere WetlandWachten nodig zijn om het gebied te kunnen dekken (o.a. Westerschelde, Waddenzee en IJsselmeer).

Hieronder een overzicht van de WetlandWachten die voor Vogelbescherming Nederland actief zijn. Achter elk wetland (nummer) de naam van de WetlandWacht en van de (vogel)werkgroep(en) waarbij hij of zij actief is.

002	Texel; Giel Witte; VWG Texel
003	Vlieland; Michiel Muller; Vogeltelgroep Vlieland
005	Terschelling; Piet Zumkehr; Natuurvereniging Terschelling
006	Ameland; Jan de Jong; Vogelwacht Nes/Buren
007	Engelsmanplaat; Harry Smit; Telgroep Engelsmanplaat
008	Schiermonnikoog; Wim Penning
009	Rottumerplaat en Rottumeroog; Date Lutterop en Giny Kasemir; VWG KNNV Groningen
010	Balgzand inclusief Waddenzeekust Wieringen; Wim Tijsen; VWG Wierhaven & Stichting Landschapszorg Wieringen
011	Friese Waddenkust; Jaap Feddema; Wadvogelwerkgroep Fryske Feriening foar Fjildbiology
012	Lauwersmeer; Peter de Boer
013A	Groningse Waddenkust: van de Kustweg tot Noordpolderzijl; Gerben Veenstra; Wadvogelwerkgroep Avifauna Groningen
013B	Groningse Waddenkust: oostelijk deel; Dick Veenendaal; Wadvogelwerkgroep Avifauna Groningen
014	Dollard; André Boven en Bart-Jan Prak
015	Noordzee benoorden de Wadden; Mardik Leopold
016	Zwanenwater; Truus van der Chijs; VWG 'Tringa' Schagen e.o.
017B	Voordelta: Voornes Duin; Julius Röntgen; KNNV VWG Vooorne-Putten
017C	Voordelta: Kwade Hoek; Krijn Tanis; VWG Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee
018A	Haringvliet: noordwestelijk deel Haringvlietsluizen tot Spui; Adrie van der Heiden; KNNV VWG Vooorne-Putten
018B1	Haringvliet: noordoostelijk deel Spui tot jachthaven de Put; Rob Burgmans; KNNV VWG Vooorne-Putten
018B2	Haringvliet: noordoostelijk deel jachthaven de Put tot Hollands Diep; Jan van Westen
018C	Haringvliet: zuidelijk deel Haringvlietsluizen tot Hellegatsdam; Jaap Braber
018D	Haringvliet: zuidoostelijk deel Hellegatsdam tot Hollands Diep; Hans Westerlaken
018E	Haringvliet: eilanden Noordplaat en Tiengemetten; Jan van Westen
019A	Hollands Diep: noordelijke helft; Hans Westerlaken
020	Volkerakmeer; Henk Baptist
021A	Grevelingen: noordoever; Cees Appel
022A	Oosterschelde: kust Noord-Beveland incl. inlagen tot Zeelandbrug; Petra Sloof en Johan Gigelot; KNNV VWG De Bevelanden
022B	Oosterschelde: Zeelandbrug-Oesterdam; Bram Tissink
022C	Oosterschelde: kust Tholen; Gé Meijnen; Natuurvereniging Tholen
023	Zoommeer excl. Eendracht; Ronald-Jan Buijs
024	Markiezaat; Ronald-Jan Buijs
026A	Westerschelde: zuidoever: Zwin tot Breskens; Diny de Putter
026B	Westerschelde: zuidoever: Breskens tot Terneuzen; Diny de Putter
026C	Westerschelde: zuidoever Terneuzen-Paal; Wim Wisse; VWG De Steltkluut
026D	Westerschelde: Verdrongen Land van Saeftinghe; Jean Maebe en Walter van Kerkhoven; VWG De Steltkluut
026E	Westerschelde: noordoever Sloegebied-Bath; Wim de Wilde; KNNV VWG De Bevelanden
027	Het Zwin; Diny de Putter
028C	IJsselmeer: Steile Bank; Marten Wesselijs; Fryske Feriening foar Fjildbiology
028D	IJsselmeer: Mokkebank; Ep van Hijum; Fryske Feriening foar Fjildbiology
146 028E	IJsselmeer: Makkumer- en Kooiwaard; Michiel Versluys; Fryske Feriening foar Fjildbiology
028F	IJsselmeer: Workumerwaard; Michiel Versluys; Fryske Feriening foar Fjildbiology
028G	IJsselmeer: Hoorn-Medemblik; Amy Spierenburg; KNNV VWG Hoorn

- 029A Markermeer: Gouwzee; Inga Tessel
- 030 Ketelmeer; Jan Beverwijk en Yvonne Rabe; VWG van Vereniging voor Natuurstudie en Bescherming IJsseldelta
- 031 Zwarte Meer; Jan Beverwijk en Yvonne Rabe; VWG van Vereniging voor Natuurstudie en Bescherming IJsseldelta
- 032 Drontermeer; Jaap Schröder; Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe
- 033 Veluwemeer; Jaap Schröder; Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe
- 034B Wolderwijd, Nuldernauw en Nijkerkernauw: Veluwezijde; Jaap Schröder; Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe
- 036A IJssel: Arnhem-Deventer; Albert Fopma
- 036B IJssel: Deventer-Ketelmeer; Gerrit Gerritsen; KNNV VWG Zwolle
- 037A Gelderse Poort: Oude Rijnstrangen; Frank Majoor; VWG Arnhem e.o.
- 037B Gelderse Poort: Ooijpolder; Peter Hoppenbrouwers; VWG Rijk van Nijmegen
- 038 Rijn: Heteren-Amerongen; Aart Lagerwerf; KNNV VWG Wageningen e.o.
- 039B Waal: Noordoever; Hans de Boer; VWG Tiel
- 039C Waal: Zuidoever; Antoon van den Heuvel; VWG Maas en Waal
- 040A Biesbosch: Dordtse Biesbosch; Rob Haan; Natuur- en Vogelwacht Dordrecht
- 040B Biesbosch: Brabantse Biesbosch; Huub Oome; Werkgroep Behoud De Biesbosch
- 041 Leekstermeergebied; Wim van Boekel
- 042 Zuidlaardermeergebied; Wim Woudman; Avifauna Groningen
- 044 Oude Venen; Harry de Groot
- 045 De Deelen; Romke Kleefstra; Fryske Feriening foar Fjildbiology
- 046 Van Oordt's Mersken; Jan Jonker; Vereniging voor Natuurbescherming Gorredijk e.o.
- 047 Sneekemeer/Goingarijpster Poelen; Niels de Bruijn
- 050 Fluessen, Vogelhoek en Morra; Yde Kuipers; Fryske Feriening foar Fjildbiology
- 051 Rottighe Meenthe en Oldelamer; Gerrit Hof; VWG Brandemeer & Fryske Feriening foar Fjildbiology
- 052 De Weerribben; Henk Plat; Werkgroep Weerribben
- 053 De Wieden; Tjeerd van der Meer; VWG Natuurvereniging De Noordwesthoek e.o. & KNNV Steenwijkerland
- 054 Oostvaardersplassen; Wim Kleefstra; Natuur- en Vogelwacht Zuid-Flevoland
- 055 Lepelaarplassen; Ilse Steinhäuser; Natuur- en Vogelwacht Zuid-Flevoland
- 056 Eilandspolder; Theo de Wit; IVN Waterland
- 057 Polder de Zeevang; Ben Pronk; VWG KNNV Hoorn
- 058 Wormer- en Jisperveld; Nico Vens; Vogelbeschermingswacht Zaanstreek
- 059A IJperveld, Varkensland en Twiske en Oostzanerveld: oostelijk deel; Louis Boersma; IVN Waterland
- 059B IJperveld, Varkensland en Twiske en Oostzanerveld: westelijk deel Twiske, Oostzanerveld; Bernard Ebbelaar; Vogelbeschermingswacht Zaanstreek
- 060A Oostelijke Vechtplassen: ten noorden van Loosdrechtse Plassen ; Piet Spoorenberg; VWG 't Gooi e.o.
- 061 Naardermeer; Piet Spoorenberg; VWG 't Gooi e.o.
- 062 Arkemheen; Jelle de Jong; VWG IVN Nijkerk
- 063 Nieuwkoopse Plassen; Paul van Hoek en Joop Verbruggen; VWG IVN Nieuwkoop/Noorden
- 064 Reeuwijkse Plassen; Peter-Paul Schets
- 066 Donkse Laagten; Jan Andeweg; Natuur- en Vogelwacht Alblasserwaard
- 068 Yerseke & Kapelse Moer; Niels de Schipper; KNNV VWG De Bevelanden
- 069 Fochteloërveen en Esmeer; Herman Feenstra; VWG Ravenswoud & Fryske Feriening foar Fjildbiology
- 071 Bargerveen; Hans van Berkel
- 072 Engbertsdijkvenen; Herman Hazelhorst
- 073 Mariapeel en Deurnese Peel; Boena van Noorden; VWG De Peel & Werkgroep Behoud De Peel
- 074 Groote Peel; Boena van Noorden; VWG De Peel & Werkgroep Behoud De Peel
- 075 Strabrechtse Heide; Piet van Happen; VWG De Kempen
- 101 De Wilck; Cor Kes en VWG Koudekerk/Hazerswoude e.o.
- 103 Oudeland van Strijen; Cees Mesker; VWG Hoekse Waard
- 105 Boezems Kinderdijk; Pieter Bieren; Natuur- en Vogelwacht Alblasserwaard
- 106 Maasplassen; Nicole Reneerkens; Vogelstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap Limburg

Vogelbescherming Nederland zet zich in voor vogels en hun leefgebieden. Vogels zijn een goede graadmeter voor de kwaliteit van natuur en milieu. Handhaving van hun soortenrijkdom onder natuurlijke leefomstandigheden is een essentiële voorwaarde voor het behoud van de biodiversiteit op aarde.

Samenwerking is de sleutel tot succesvolle bescherming. Op regionaal, nationaal en internationaal niveau werkt Vogelbescherming Nederland samen met collega-organisaties, overheden en vele vrijwilligers.

Vogelbescherming Nederland is partner van BirdLife International, wereldwijd actief voor vogels en natuur.

Postbus 925

3700 AX Zeist

Tel 030 693 7700

(Servicecentrum)

www.vogelbescherming.nl

(e-mail via de website)